

A FOST ODATĂ...
GRIGORE
MOISIL

VIORICA MOISIL

A FOST ODATĂ...
GRIGORE
MOISIL

Curtea
veche

BUCUREȘTI, 2002

www.ziuaconstanta.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
MOISIL, VIORICA

A fost odată... Grigore Moisil

Moisil, Viorica;

București: Curtea Veche Publishing, 2002

464 p.; 20 cm

ISBN 973-8356-09-1

51(498) Moisil, G.

Coperta de DAN STANCIU

© CURTEA VECHE PUBLISHING, 2002
pentru prezenta ediție

ISBN 973-8356-09-1

Motto

„...mi-am dat seama, mai mult
decât oricând, că sunt un om ca
oricare altul.“

GR. C. MOSIL
(scrisoare către părinți)

Cuvânt înainte

Am publicat povestea vieții soțului meu Grigore C. Moisil în 1979, 6 ani după dispariția sa subită la Ottawa, Canada, la vârsta de 67 de ani.

Vrând acum să readuc în amintirea cititorilor figura lui, am hotărât să republic această carte, completând-o cu noi detalii.

Addenda cărții cuprinde documente inedite, evidențiind prietenii de care s-a bucurat, dar și dușmăniile care i-au înnegurat viața, împotriva cărora, dintr-o mândrie demnă, nu a luptat niciodată.

La Biblioteca Academiei am donat, după dispariția lui Gr. C. Moisil, documentele folosite la publicarea prezentului volum cât și alte manuscrise, toată corespondența cu matematicienii români și străini, cursuri, extrase, aproape tot ce el păstra acasă, în arhiva personală. Aceste documente alcătuiesc „Fondul Moisil” care poate fi cercetat.

Toate dovedesc un caracter exemplar, putând servi drept model tineretului de azi.

Februarie 2002

VIORICA MOISIL

Cuvânt înainte

la prima apariție a cărții

În toamna anului 1960, Grigore Moisil a venit într-o zi acasă purtând două mari pachete învelite în hârtie albastră. Conțineau amintirile lui din copilărie. Fuseseră până atunci la o mătușă, care, nemandispunând de loc, i le înapoia.

Am așezat pachetele, nedeschise, într-o imensă ladă plină cu multe alte amintiri. Profesorul avea obiceiul de a păstra nu numai toate variantele manuscriselor sale și orice notițe scrise de mâna lui, ci și scrisorile, felicitările, adresele de la facultate, minister și academie, lucrările elevilor săi în manuscrise, ziare vechi cu articole ce-l interesau, o întregă arhivă care există și astăzi și așteaptă să fie cercetată.

După dispariția sa în anul 1973, părăsind casa din strada Armenească nr. 14, locuită de noi timp de 27 de ani, am găsit în aceste pachete, clasate de el, începând de la vârsta de 6 ani: desene, caiete de școală, carnete cu jurnale sporadice, încercări literare, lucrări matematice, din timpul școlii primare, liceului și facultății.

Cu sfială, emoție și o curiozitate crescândă le-am citit. Am realizat interesul ce l-ar stârni printre cititori publicarea acestor amintiri. Cei care au luat contact cu matematicianul și logicianul Moisil în cărțile de specialitate, cei care l-au urmărit pe umanistul Moisil în „Contemporanul” și „Viața Economică”, cei care l-au auzit și văzut pe omul de cultură Moisil, la radio și televiziune, vor fi probabil interesați să cunoască perioada lui de formare. Cei pentru care e necunoscut, vor citi — ca o pură ficțiune — povestea evoluției unui copil, bazată însă pe texte autentice. Tineretul se va regăsi pe sine însuși, cu toate problemele lui. Spre a avea cât mai multe mărturii

din acești ani, am făcut investigații la rude și prieteni. De la fratele lui, Ionel Moisil, am căpătat un teanc mare de scrisori păstrate de tatăl lor, Constantin Moisil: corespondența lui Gr. M. cu familia, de la Paris și Roma, din anii 1931 și 1932.

Toate aceste texte inedite formează conținutul primei părți a volumului.

Pentru a reda prin același procedeu desfășurarea anilor de maturitate, ar fi indispensabilă despuierea amănunțită a întregii arhive existente. Poate, cu anii, un om de litere, dar și de știință, o va înfăptui.

În partea a doua a volumului sunt consemnate evenimentele cele mai semnificative ale vieții lui Gr. M., de la vârsta de 26 de ani până la 67, când, pe neașteptate și prea de timpuriu, viața i s-a stins brusc.

Succinta și sensibilă prezentare a cărții scrisă de prof. Solomon Marcus, de la facultatea de matematici din București, mărturisește atașamentul nedezmîțit ce-l manifestă față de tot ce e legat de numele profesorului. Toată grațitudinea mea pentru căldura și bunăvoința cu care răspunde solicitărilor mele.

Mulțumesc Elizei Roman, cercetător la Biblioteca Academiei, pentru încurajarea și ajutorul dat întru elaborarea acestei lucrări despre profesorul ei.

VIORICA MOISIL

Prezenta ediție respectă grafia și ortografia scrisorilor, notelor, paginilor de jurnal și celorlalte texte aparținând lui Grigore C. Moisil, păstrându-se pentru mai multă autenticitate chiar și unele greșeli ale acestora, mai ales ale celor din perioada copilăriei și adolescenței. Notele și traducерile aparțin autoarei.

FAMILIA MOISIL

Familia Moisil, pomenită în documente încă din anul 1758, este originară din comunele Maieru și Șanț, județul Bistrița-Năsăud.

Aceste comune făceau parte din cele douăzeci și două de sate românești militarizate de Maria Tereza; în anul 1762 împărăteasa Austro-Ungariei înființează pentru apărarea granițelor către Turcia regimente de grăniceri români pe lângă cele deja existente ale ungarilor. Regimentul nr. 2 de grăniceri români transilvăneni, creat în județul Bistrița-Năsăud, înglobează întâi douăzeci și două de sate românești, pentru ca în anul 1784 numărul lor să se dubleze.

Militarizarea acestor comune a avut ca urmare ridicarea socială, politică și culturală a regiunii; a dat posibilitatea românilor să-și revendice drepturile nerecunoscute până atunci; a permis apariția unor figuri de frunțași naționaliști români, oameni de bine.

Din neamul de plugari al Moasililor s-au ridicat personalități caracterizate prin idei avansate, spirit de inițiativă, combativitate, patriotism. Și-au manifestat dragostea de țară militând pentru dezvoltarea culturii românești în domeniul istoriei, artei și matematicii.

Străbunicul lui Grigore Moisil, pe nume tot Grigore Moisil (1816–1891), paroh la Năsăud și vicar „episcopesc” pentru districtul Rodnei, a fost unul din aprigii susținători ai drepturilor românilor. În 1861, zece ani după ce împăratul Franz-Iosif desființează Regimentul nr. 2 de grăniceri din Năsăud, Grigore Moisil, după lungi eforturi, izbutește să obțină în locul fostului district militar înființarea „Districtului civil ro-

mân al Năsăudului". Conduc de un căpitan suprem, districtul se bucură, în sfârșit, de o administrație în limba română, cu funcționari români sau cel puțin cunoscători ai limbii române. Tot parohul din Năsăud contribuie la crearea primului liceu românesc din Năsăud în anul 1863.

Străbunicul meu, bunicul tatii, Grigore Moisil, — povestește Gr. M. în anul 1962 reporterului Jean Petrovici de la Studioul „Al. Sahia” — era preot și a fost unul din întemeietorii liceului din Năsăud. Dacă vrei să-ți spun un detaliu destul de bizar, el, Grigore Moisil și cu mine, ne-am născut amândoi tot la 10 ianuarie, dar, bineînțeles, în alt an.

N-a fost ușor atunci, acum o sută și ceva de ani, să se înființeze un liceu românesc în Ardeal. S-a înființat la intervenția unor grupuri mari de români care voiau asemenea liceu. Printre ei era — nu zic că erau conduși — și străbunicul meu, parohul din Năsăud. Așa încât, familia mea e din Năsăud, străbunicul meu a avut legături intime cu înființarea liceului. Eu nu știu, poate fiindcă e străbunicul meu, dar mulți îl socotesc ca întemeietorul liceului din Năsăud. Eu n-am avut legături cu Transilvania decât mult mai târziu, legături sporadice.

Iuliu Moisil (1859–1947), fratele bunicului lui Gr. M., a avut și el preocupări de ordin cultural și social. Profesor la liceul din Slatina și apoi la cel din Târgu Jiu, a susținut în acest oraș organizarea de „cercuri culturale” și „bănci populare”. În anul 1900 înființează o „Școală de artă ceramică”, unde se preconiza, pentru ornamentația olăriei, folosirea elementelor decorative autentice românești, inspirate din arta țărănească sau bisericească. Lucrează apoi la București, la Muzeul de Etnografie și Artă Națională. Este numit în 1910 directorul Muzeului Pedagogic al Casei Școalelor. Se reîntoarce, după pensionare, la Năsăud, orașul său natal, unde participă cu alți entuziaști la înființarea Muzeului năsăudean. În anul 1939, la vârsta de 80 de ani, înființează Biblioteca culturală năsăudeană. A fost membru de onoare al Academiei Române. Constantin Moisil (1867–1958), tatăl lui Gr. M., cărturar și erudit în domeniul arheologiei și numismaticii, este și un inițiator, în țara noastră, în discipline auxiliare ale istoriei: paleografie, heraldică, medalistică, sigilografie.

Născut la Năsăud, Constantin Moisil, după studii în orașul natal, urmează Școala Normală din București. Alexandru Odobescu, directorul școlii, vizitând întâmplător Năsăudul,

rămâne impresionat de activitatea fructuoasă a liceului, în ciuda vicisitudinilor social-politice, și oferă absolventului C. Moisil o bursă de studii la școala sa, care echivala cu Facultatea de Litere.

C. Moisil își începe cariera de profesor de istorie la Focșani. Peste un an, cere ministerului să fie transferat: „chiar și în Dobrogea”, provincie pe vremea aceea uitată de administrație și unde a te stabili echivala cu a te surghiuni. Acest „chiar” al profesorului Moisil arată spiritul de frondă al Moasililor, care întotdeauna au înfruntat greutățile, nu le-au ocolit și uneori chiar le-au provocat prin felul lor dârz, intransigent și ironic.

C. Moisil, acest om discret, sobru și de o rară modestie, se dovedea la nevoie tenace și combativ.

Este transferat în anul 1899 la liceul din Tulcea; aici nu se mărginește numai la activitatea lui de profesor de istorie. Pasionat de arheologie și numismatică, face cercetări în regiune și ajunge la câteva descoperiri importante. Devenit cunoscut în lumea științifică, este adus ca specialist la Cabinetul numismatic al Academiei, la înființarea lui în 1910. Îl va conduce timp de 48 de ani. Totodată, este transferat la Liceul „Matei Basarab” din București. Trece, în anul 1918, la Liceul „Spiru Haret”, unde va funcționa până la ieșirea la pensie. În 1923 este numit director general al Arhivelor Statului; înființează în 1924 Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie. Din 1948 este ales membru al Academiei.

În materie de istorie, Constantin Moisil avea idei socotite ca foarte înaintate pentru epoca sa. Preconiza un învățământ la istoriei bazat nu numai pe cunoașterea faptelor politice și militare, ci și pe evoluția vieții economice și social-juridice. Se opunea memorizării seci a faptelor și datelor. Ca profesor de liceu, cerea elevilor săi înțelegerea cauzelor care determină schimbările istorice și cu toată exigența sa a fost un profesor iubit. Avea un umor sec: în 1944, în plin bombardament aerian asupra Bucureștiului, stătea în pivnița casei cu o carte. Întrebat ce citește, răspunde flegmatic: „Un roman polițist. Caut senzații tari.”

Tatăl meu (cu care am intrat în Academie în aceeași săptămână a anului 1948 — însă ca membru corespondent din 1912), spune Gr. M., arheologul și numismatul Moisil, a fost dintre aceia care voiau să practice o istorie mai precisă decât istoria poetică din vremea lui. Îi datorez, poate, nu numai că am devenit matematician,

dar și că am încercat să fac o matematică mai puțin aridă decât se obișnuiește. (Viața Studențească, 15 Februarie 1967)

De mult istoria însemna, în genere, un roman ale cărui personaje erau popoarele și șefii lor militari și politici. Istoricul trebuia să aibă multă fantezie și nu era rău dacă avea și talent literar.

Bineînțeles, și pe atunci existau „științele auxiliare ale istoriei“, de exemplu numismatica, heraldica, precum și capitole rar studiate de istorici, cum erau istoria științelor sau istoria tehnicii.

Acestea nu mai puteau fi opera unei fantezii debordante și poate că tata, dacă a ales din istorie arheologia, numismatica și arhivistica, e tocmai fiindcă acestea erau dintre preocupările istoricilor cele mai apropiate de științele exacte.

Iată de ce aș spune că un anumit spirit al exactității și al explicației cauzale a fenomenului, cred că de la tata le-am învățat. (Almanahul Educației, 1969, p. 155).

Constantin Moisil se căsătorește la Tulcea, în anul 1901, cu Elena, institutoare, fiica învățătorului Hristofor și a Caterinei Nicolescu.

Elena Moisil, femeie deosebit de deșteaptă, cu un spirit viu, receptiv la nou, dinamică, energică, interesată de pedagogie, era și ea înzestrată cu un puternic simț al umorului.

În pofida staturii scunde și a înfățișării oarecum șterse, știa să se impună. Frumoasă nu era, dar această lipsă era cu prisosință compensată de o inteligență vie și un umor sănătos.

A funcționat întâi ca învățătoare la Sulina, Tulcea și București, apoi ca directoare la Școala „Enăchiță Văcărescu“, unde a și inițiat primele cursuri post-primare de doi ani. Elevii învățau astfel o meserie: broderie, croitorie, țesătorie, o limbă străină și primeau noțiuni de cultură generală. În 1923 a fost numită inspectoare pe regiunea București pentru aceste cursuri post-primare.

Având o profundă aversiune față de învățământul mecanic, îi obișnuia pe elevii ei să judece, să privească critic, chiar și spusele propriilor lor profesori. „Nu crede tot ce ți se spune, judecă tu singur“, obișnuia să spună. Și băiatul ei mai mare i-a urmat cu sfințenie sfatul, toată viața.

A fost o căsătorie fericită. Cei doi soți se înțelegeau de minune. Datorită armoniei și climatului intelectual ce domnea în casa lor, Gr. M. a rămas toată viața un optimist și un om al cărții.

La Tulcea se nasc primii trei copii ai familiei Moasil: Grigore în 1906, Florica în 1909, Ioan în 1910. Ultimul băiat, Gheorghe, se va naște în 1917 la Vaslui. Toți cei trei frați au intrat în învățământul universitar; sora lor a fost cercetătoare la Biblioteca Academiei și s-a căsătorit cu arheologul Emil Condurachi, academician.

În jurul anilor 1958, numărul academicienilor din familia Moasil era atât de numeros, încât fuseseră porecliți „clanul Moasililor“: Constantin Moasil, tatăl, istoric; Gr. C. Moasil, fiul, matematician; Constantin Daicoviciu, nepot¹, istoric; Virgil Vătășanu², nepot, istoric de artă; Tudor Bugnariu, nepot, sociolog; Emil Condurachi, ginere, arheolog.

O privire exactă asupra familiei Moasil nu o poate exclude pe mama Elenei Moasil, Ecaterina Nicolescu, „bunicuța“; rămasă văduvă când nepotul ei avea doar 4 ani, a locuit tot restul vieții cu fiica și ginerele ei, cu care s-a înțeles perfect. Nici pe cele două surori ale Elenei care, neavând copii, își răsfrâng dragostea maternă asupra nepoților: Victoria Nicolescu, farmacistă, măritată Jormescu, și Zoe Nicolescu, profesoară de lucru manual, nemăritată, „tanti Zoe“, „păpușica“, cum o numea Gr. M. Tanti Zoe a fost aceea care a păstrat de-a lungul unei vieți, din care n-au lipsit războiul, refugiul, mutările succesive, „pachetele de amintiri“ ale lui Gr. M. Pe toți îi vom întâlni, deseori, în volumul de față.

Ciudată familie. Ca la carte! Chiar prea ca la carte! În paginile ce urmează sunt cinstiți, curați, plini de dragoste unul față de celălalt, încât par mai aproape de ficțiune decât de realitate.

Gr. M., „Grigri“, cum îl alinta mama lui și cum va rămâne toată viața pentru rude și prieteni, se dovedește foarte repede a fi un copil de o inteligență neobișnuită, de o curiozitate niciodată satisfăcută. Cu permanentele lui întrebări, ajungea să-și exaspereze până și mama, deși ea, învățătoare din vocație, era extrem de răbdătoare cu copiii.

Voluntar și încăpățânat, preferând cărțile cu poze suitului în pomi sau jocurilor băiețești, era nevoie de îndelungi insistențe pentru a-l sili să lase cartea din mână și să iasă cât de cât la aer. A fost fericit în ziua în care a învățat să citească. După

¹ Căsătorit cu Lucia Bugnariu, nepoata lui Const. Moasil.

² Căsătorit cu Elena Bugnariu, nepoata lui Const. Moasil, sora celei dintâi.

aceea le citea fraților mai mici și le dădea lecții cu nespuse plăcere. Avea autoritate asupra lor, deși nu-i brusca și nu-i bătea niciodată. Sora lui, cu trei ani mai mică, povestea că el îi provoca un fel de frică, pricinuită nu de cei trei ani care-i despărțeau, ci de inteligența lui care, depășindu-i cu mult vârsta, crea o mult mai mare distanță între ei. Era un copil precoce și, în anumite apucături, chiar matur. Totuși, îi plăceau jocurile mecanice și de mihală. Rareori îl apuca o criză de joacă adevărată, dar atunci o făcea cu atâta patimă, încât joaca, cel mai adesea, se sfârșea la pat cu o răceală zdravănă. Era slăbuț și răcea foarte ușor.

Fotografiile din copilărie ni-l arată fie alături de părinții săi, fie singur, fie pe bicicletă, cu o privire intensă, mirată și interesată de ce vede, parcă dornică de a vedea mai departe. Această sete de a ști și de a înțelege va fi una din caracteristicile copilului; o va păstra toată viața. Copilul, ca și elevul, studentul devenit profesor, cercetătorul ajuns savant, va trebui să înțeleagă în profunzime ceea ce citește, ceea ce învață, ceea ce, mai târziu, va preda.

Elena Moșil s-a ocupat cu multă răbdare de fiul ei. Poate pentru că era primul copil, poate pentru că asupra lui și-a putut experimenta mai bine talentul pedagogic, sigur pentru că și-a dat seama că acest prim fiu al ei era un copil cu totul deosebit. A avut o profundă influență asupra lui. L-a învățat nu numai să judece singur, ci l-a și îndemnat să nu se pripească înainte de a întreprinde ceva și să muncească ordonat: *Când eram mic, mărturisește Gr. M., în 1965, în prefața volumului „Încercări vechi și noi de logică neclasică”, mama m-a învățat să-mi strâng seara, înainte de a mă duce la culcare, toate lucrurile: cărțile să le pun în pupitru, caietele să le pun în ghiozdan, tocul și creioanele în penar. După aceea puteam să mă duc să mă culc.*

Tot el povestea cum una din marile lui plăceri, pe la 4-5 ani, era să meargă cu mama lui la plimbare, pentru a privi vitrinele. Dar ea îl lua cu o condiție: „Să se bucure numai cu ochii”. N-avea voie să ceară mereu câte ceva, cum fac de obicei copiii, și poate de aceea n-a fost niciodată blazat.

Ambii părinți, dar mai ales mama, s-au ocupat de la început de orientarea copilului lor mai mare. Mama l-a învățat pe copil întâi să socotească, apoi să citească și să scrie. *Și mama, ca și tata, spune Gr. M. în 1969, profesori fiind, știau că materia*

de învățatură de care se lovește elevul și care poate să-i satisfacă liberă alegere a meseriei este matematica.

Exista pe atunci (nu știu de nu cumva mai există și azi) o rețineră față de matematică, a foarte multor elevi.

Mama, mai ales, a început să mă facă să înțeleg mai întâi matematica, gândirea matematică, rațiunea matematică, și să mă facă să cred că matematica nu e grea. (Almanahul Educației, 1969).

În anul 1964, Gr. Moisil povestește, în Revista „Femeia” (nr. 5, p. 9):

Demult, demult, eram mic. Nu știam că mama fusese și ea mică.

Mama era institutoare, adică profesoară pentru clasele primare, pentru copii între 7 și 11 ani. Dar pe mine mă învăța acasă. Mama era profesoară, dar n-avea încredere în pedagogie, așa cum o învățase la școala de institutori. Inventase pentru mine o altă pedagogie.

N-a început prin a mă învăța să scriu sau să citesc, ci să socotesc. Voia să mă facă să nu-mi fie teamă de matematică. După ce mă-nvățase să socotesc de la 1 până la 10, a sărit. Ea știa că tot așa de ușor se adună doi cu trei ca douăzeci cu treizeci, ca două sute cu trei sute, ca două milioane cu trei milioane.

Eu mă țineam fâlos că știam să număr. Mult, mult.

Mă învățase să scriu: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9; pe urmă 10, 20, 30, 40 până la 100. Pe urmă două sute, trei sute și așa mai încolo, un milion, două milioane.

Pe urmă m-a învățat să adun

1 000 000

1 000 000

O și cu 0 fac 0: scriam 0 și nu țineam nimic; 0 și 0 fac 0. Căpățâsem încredere în mine.

Mama reușise să mă facă să nu-mi fie teamă de matematici.

Regula de trei simple a știut să mă facă s-o inventez. Apoi a început calculul mental.

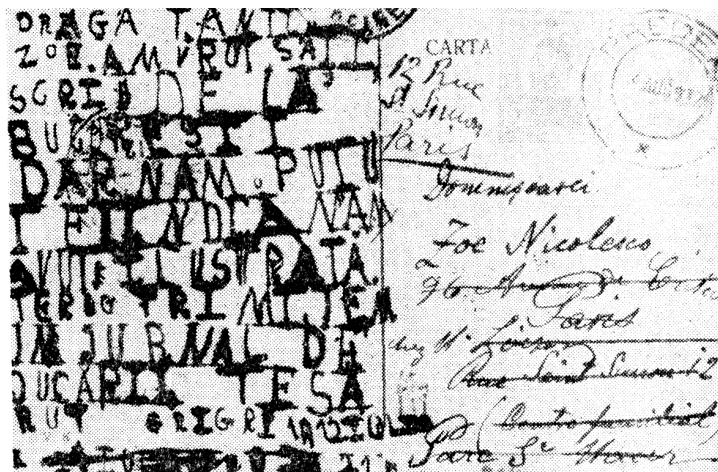
De învățat să citesc m-a învățat astfel: veneau ziarele și aveau titlurile mari; tăiam literele de jur împrejur. Am învățat întâi să citesc cu litere mari de tipar, pe urmă cu litere mici de tipar. Pe urmă să scriu cu litere mari de tipar. Cu litere de mână cred că n-am să știu să scriu niciodată.

Când mă gândesc la mama, mă gândesc la mine cum creșteam sub ochii mamei.

O carte poștală de pe vremea când Gr. M. avea 6 ani, adresată Domnișoarei Zoe Nicolescu, 12, rue St. Simon, Paris, re-

prezintă primul text din câte s-au păstrat, scris cu cerneală, cu litere de tipar al micului Grigri. Tanti Zoe, sora Elenei Moșil, urmasă o școală profesională la București și se afla la un curs de specializare în corsete, la Paris.

Cartea poștală fusese trimisă din Predeal la 4 august 1912, după ștampila poștei.

Carte poștală, primul text autograf al lui Grigri de la vârsta de 6 ani.

„DEMULT,
DEMULT,
ERAM MIC”

1912–1916

În anul 1910, Constantin Mosil este transferat profesor de istorie la liceul „Matei Basarab” din București. Se mută cu familia în capitala țării, unde va rămâne până la sfârșitul vieții.

Peste 2 ani, Gr. M., în vârstă de 7 ani, intră elev în clasa întâi la Școala primară de băieți nr. 19. În această școală va urma primele patru clase.

Locuiește împreună cu părinții la intersecția Căii Călărași cu Hala Traian, în Calea Călărași 112, într-o casă al cărei plan e făcut de mâna lui într-un caiet de desen.

Acest colț al Bucureștiului este astăzi aproape neschimbat. Mai există chiar, peste drum de Hala Traian, plăcintăria din plan, rămasă pe loc timp de 65 de ani. Doar numărul este diferit.

Elevul este silitor și conștiincios. Arată un spirit de precizie uimitor pentru vârsta lui. În primul caiet de școală din clasa întâi figurează un program scris de el, în care acordă minutelor, sferturilor de minut, deci cifrelor, o importanță mai mare decât ortografiei.

Program

$8\frac{1}{2}$ – $8\frac{1}{2}$ Cafea cu lapte	2^5 – $2\frac{1}{2}$ Culcare
$8\frac{1}{2}$ – 8^{40} Recreație	$2\frac{1}{2}$ – 2^{40} Recreație
8^{40} – 9^{10} Citire	2^{40} – 3^{10} Mingia
9^{10} – $9\frac{1}{2}$ Scriere	3^{10} – 3^{40} Cântu
$9\frac{1}{2}$ – 10^{10} Aritmetica	3^{40} – 4^{10} Gimnastică
10^{20} – 11^5 Franceza	4^{20} – 4^{35} Cafea cu lapte
11^5 – 12 Joc	

În același caiet apare prima lui notare personală:

Aseară am fost la denii și am văzut ocolirea. Toată lumea ținea lumânări aprinse. Azi am fost în piața mare și am cumpărat carne de vițel.

Precizia și exactitatea se văd și în notarea datelor. Fiecare caiet, fiecare temă, fiecare desen este datat cu minuțiozitate. Gr. M. a moștenit și învățat spiritul de precizie de la tatăl său. C. Moisil era nu numai un profesor, ci și un adevărat cercetător, care, cu migală, perseverență și răbdare, studia manuscrise, documente, pietre și monezi.

De asemenea, se remarcă la copil înclinație pentru sinteză și concizie. Libretul personal din anul 1915–1916 (10 ani), conține notele pe cele trei trimestre ale anului școlar. Dar Gr. M. a simțit nevoia să deseneze un tabel cu mediile pe materii, la oral, scris și examene, și să calculeze media generală.

	Limba română				Aritmetică	Cel. Științe				Dexterități				Discip.		
	Gramatică	Citire	Poezie	Compunere		Religie	Istorie	Geografie	Șt. Naturale	Caligrafie	Desemn	Cânt	L. Manual	Gimn.	Purt.	Prez.
Oral	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	9	10	10	10	10	10
Examen scris				10	10											
Media				10	10											
Media pe grupe	10				10	10				9,80				10		
Media generală	9,96															

I-ul

Aceleași calități în compoziția din 16 noiembrie 1915. Folosește pentru această compunere o listă de instrucțiuni agricole însemnate de el cu un an înainte într-un carnețel de notițe.

La 30 mai am făcut o excursie la un magazin de mașini agricole și am văzut

- 1) Pluguri cu unu sau două brăzdare;
- 2) Grapă;
- 3) Cultivator;
- 4) și 5) Secerătoare care leagă 4 snopi și care nu leagă;

- 6) Cositoare;
- 7) Mașină pentru alegerea seminței;
- 8) Mașină pentru stropit vița;
- 9) Plug pentru viță;
- 10) Plug pentru întors pământul;
- 11) Mașină pentru făcut must;
- 12) Mașină pentru făcut unt;
- 13) Mașină pentru bătut porumbul;
- 14) Rariță;
- 15) Mașină pentru vânturat grâu.

■ 16 Noembrie 1915

O excursie la un depozit de mașini agricole

În frumoasa și neuitată zi de 30 Mai 1915, toți elevii cl. III de la școala Iancului, în cap cu doamna institutoare, făcurăm o frumoasă excursie la un depozit de mașini agricole.

Pe la orele 8 dimineața plecarăm spre Obor, tăind prin str. Fluerului.

Ajunserăm pe la 8½. Un vânzător avu bunăvoința de a ne arăta și explica cum funcționează diferitele mașini, ce se aflau acolo.

Printre aceste mașini am văzut: pluguri cu unul sau mai multe brăzdare, grapă, cultivator, cositoare și secerătoare. Unele secerători legau snopi iar altele erau simple.

Tot acolo am văzut și un trior, care se întrebuițează pentru alegerea semințelor, mașini pentru bătut porumbul, rariță, și vânturătoare mecanică.

Afară de aceste mașini erau și mașini pentru cultivarea viței și anume: mașină pentru stropit vița, pluguri pentru vii și care ară pământul mai adânc decât cel obișnuit.

Ceea ce ne-a uimit pe toți a fost un plug mare care se întrebuițează mai ales la vii pentru a întoarce pământul ca să-l împrășteze.

Printre cele mai simple mașini erau cele pentru făcut must și unt.

Ceea ce mi-a plăcut mult și m-a minunat foarte mult au fost aceste mașini mecanice, care ușurează atât de mult munca pământului și face să se câștige și timp. După spusa vânzătorului ele sunt aduse din Germania.

Nu voi uita niciodată frumoasa impresie ce mi-a făcut-o această excursiune.

Admirația pentru mașinile mecanice exprimată de copilul de 9 ani ni se pare astăzi semnificativă pentru viitorul profe-

sor de matematică. Dar cu același entuziasm povestește în compoziția următoare din caiet o plimbare prin Parcul Carol, astăzi Parcul Libertății. Compunerea ne plimbă printr-un București în parte cunoscut, în parte „de altă dată”.

■ 23 Maiu 1916

O excursie la parcul Carol I

În dimineața zilei de 20 Maiu, la ora 8 dimineața, am luat tramvaiul No. 16, cu care am mers până la Halele Centrale. În drum am văzut Institutul Medico-Legal.

Trecurăm Dâmbovița, o luarăm pe jos pe Bulevardul Maria, prin Halele Centrale și după câțva timp ajunserăm pe dealul Mitropoliei.

De pe dealul Mitropoliei se vedea Bucureștiul. Ce frumusețe! Printre verdeață se văd multe clădiri. Ce frumos trebuie să se vază Bucureștii seara, la lumina lămpilor, depe acest deal. Domnul ne arată o ridicătură de piatră unde, în vremea veche, se punea praful de pușcă și se dădea foc, anunțându-se ora 12 ziua. Aci mai văzurăm și clopotul mitropoliei. Ce mare e!

Scoborâram dealul, meraserăm pe str. 11 Iunie și după câțva timp ajunserăm în parcul Carol I.

Aci ne-am odihnit puțin și apoi începurăm să vizităm parcul.

În mijlocul parcului este un lac. Trecând pe un pod văzurăm o mulțime de crapi aurii precum și o broască. Vizitând animalele văzurăm urși, lupi, mistreți, căprioare, boi de India și arici. Sunt și păsări ca: bibilice, găini, găște, rațe domestice și sălbatică. Rațele sălbatică erau de o frumusețe rară. Mai erau: stârci de diferite culori, fazani argintii și comuni, papagal, guguștiuc, turturele, ulii albi și negri, vulturi pleșuvi de diferite culori, vânturel, șoricar, vulturaș, corb, lebedă, călifari roșii, pelicani, berze și bufniță.

Vizitarăm și peștera. Ce bine lucrată! În fața ei erau două statui în picioare și una culcată. Cea culcată era un bazo-relief, adică era sculptată numai partea de sus, iar partea de jos era una cu blocul de marmură (căci era făcută din marmură).

În preumblare văzurăm diferite plante ca și: cătină, salcâm și nu-făr.

Tot pe lac erau și diferite plute mici, care mi-au putut da o idee despre plutele mari.

În acest parc noi am văzut și o culă sau o casă boierească veche, care era ca o cetățue, o moschee sau o biserică mahomedeană, casa dela Poradim, ca și aceea în care a locuit Regele Carol I, plevna și biserica Cuțitul de argint.

După ce ne-am odihnit și am mâncat merindele aduse cu noi, mersem în arenele romane după modelul celor din vechime, în care se dădeau luptele între gladiatori și fiarele sălbătice.

În drum am văzut niște pomi în espalier, o vie și niște pomi care produc moșmoale.

Ne întorserăm acasă plini de bucurie după o excursie atât de frumoasă.

Nu o voi uita niciodată căci am petrecut bine și am învățat multe lucruri folositoare.

Începând de la vârsta de 7 ani, Gr. M. începe să noteze fapte și impresii personale în caietele de clasă, în mici calendare universale sau în carnete speciale. Dacă primele însemnări sunt doar de câteva rânduri, pe măsură ce anii trec, ele capătă forma unor adevărate jurnale, mai ales când evenimentele scot copilul din făgașul obișnuit.

Într-un „Calendar Universal“ din anul 1916, Gr. M. scrie în dreptul lunii iunie și apoi iulie:

La 21 și 22 am fost la Constanța.

La 18 am cumpărat Singur pe lume (I), Aliuța, Sonta.

La 16 am cumpărat aritmetica de cla. IV pră de D-nu Beiu Paladi și geografia de II lic. de Mehedinți.

■ Iulie

La 12 am cumpărat Singur pe lume (Vol. II)

■ August

14 S-a decretat mobilizarea. S-a proclamat Stare de asediu.

15 S-a declarat război Austro-Ungariei

Trupe române trec Carpații.

DE LA
COPILĂRIE
LA
ADOLESCENȚĂ

1916–1918

Războiul izbucnește și odată cu el viața copilului se schimbă cu desăvârșire. Familia Moisil se refugiază la Vaslui, unde Constantin Moisil își continuă munca de profesor la liceul „Mihai Kogălniceanu” din localitate, timp de doi ani, până la terminarea ostilităților. Înstrăinarea, prezența trupelor străine în țară, lipsa de mâncare și căldură afectează profund copilul. Începe să fie interesat de politică, așteaptă cu nerăbdare plecarea trupelor germane, eliberarea țării. În el se dezvoltă dragostea de țară.

Începe să-și scrie jurnalul. Timp de un an și jumătate, între 30 septembrie 1916 — 30 decembrie 1917, notează în trei mici carnete, cu destulă regularitate, întâmplările zilnice. Primul și al doilea carnet cuprind aceeași perioadă, dintre 30 septembrie 1916 — februarie 1917. Le redăm pe amândouă pentru că se completează unul pe celălalt, unele zile figurând în primul, altele în al doilea. Al treilea, în continuarea celor două, se sfârșește brusc odată cu îmbolnăvirea lui Gr. M. Cuvântul „pneumonie”, neterminat, conferă finalului o notă gravă; pare că lipsa de putere îl împiedică să continue scrisul.

Jurnalele reflectă un copil sensibil, pasionat de învățătură, de joacă, dar și obsedat de mâncare. Într-o lume bântuită de foamete, frig, tifos exantematic, păduchi, viața grea a familiei nu-l împiedică să citească istorie, matematică, zoologie, literatură. Să citească mult.

Începutul *PRIMULUI JURNAL* este intitulat, nu fără umor: *În timpul războiului. Călătorie plăcută dar nu de plăcere.*

■ *La 1 Octombrie 1916 am părăsit Bucureștii într-o fugă inexplicabilă. Aveam numai un geamantan de paie și 3 valize de mână.*

- Am plecat la 7 ore dimineața și am ajuns la Vaslui la 2 Oct. la 3 ore dimineața. În zilele de 2 și 3 Oct. am stat la hotel „Europa“.*
- *La 4 Octombrie ne-am mutat într-o casă particulară. Stăpâna era Mme Papadopol o văduvă cu 10 copii; foarte aspră.*
 - *La 4 Noiembrie a dat gerul și zăpada, dar la 8 a început lapovița și la 9 N. zăpada era topită. În cursul acestei luni am tușit odată și la 9 am fost guturăiat.*
 - *8 Noiembrie. E lapoviță mare. Mamii îi e cam rău. Dimineața am făcut școală cu Florica și Ionel; după amiază am citit și am făcut după o carte clasificarea materialelor. Ne-am întristat văzând că Nemții au ajuns aproape de Craiova.*
 - *9 Noiembrie. Ca și ieri e lapoviță mare. Dimineața mi-am petrecut-o ca și ieri. După amiază ne-am distrat foarte bine primind vizita Dnei Gorgos, Dnei Iuga, Drei Iuga și Drei Aglaia Ionescu. Pe la 4 au trecut 3 aeroplane ruse. Seara ne-am culcat devreme. Ziua am petrecut-o bine.*
 - *10 Noiembrie. Dimineața mi-am petrecut-o ca și ieri. După amiază am citit. Ziua am petrecut-o bine.*
 - *11 Noiembrie. Dimineața am petrecut-o bine, ca de obicei. După amiază am citit și m-am jucat în curte. Comunicatul este rău.*
 - *13 Noiembrie. Dimineața pe când eram în pat auzim bătând cineva în geam. Cine era? Tata. Intră și ne zice: „S-a evacuat Bucureștii“. Pe de-o parte ne-a părut bine, fiindcă a venit tata; dar ne-am gândit la casă, la lucruri, etc. Altceva, nimic nou. A venit Aglaia.*
 - *19 Noiembrie. Și dimineața și după amiazi am citit și m-am jucat.*
 - *13 Decembrie. Astăzi se împlinesc 7 ani de când am sosit la București. Dimineața mi-am făcut lecțiile, iar după amiază am primit vizita Drei Arbore.*
 - *14 Decembrie. Dimineața m-am dus la deschiderea unor prelegeri ținute în sala de conferințe la Banca Poporului. La masă am avut un invitat: pe Sublocot. Petrișopol din infanterie. Ne-a povestit tot felul de pățanii din Dobrogea. De amintit e următoarea întâmplare a unui doctor: într-un oraș ședea la o masă un doctor și alți ofițeri când deodată vede venind un prinț arab călare împreună cu suita sa. Doctorul înlemni. Când colo vede pe prințul arab descălecând și predându-i sabia. După amiază am fost la cursuri unde ne-a vorbit d. Murgoci despre Hotarele României.*

- 24 Decembrie. Ajunul: Doamne ce deosebire între ajunul anului acesta și cel trecut. Acum, înghesuți în două odăițe mici (amândouă nu sunt ca odaia Mariței, acasă) și cu puține lucruri și cu toate aceste anul acesta suntem mai fericiți: anul trecut aveam guturai, anul acesta nu avem nimic.
- 25 Decembrie. Prima zi de Crăciun. Anul trecut Ionel era bolnav în pat. Mult mai bine e anul acesta când toți suntem sănătoși. Toată ziua am petrecut-o în familie citind și povestind.
- 26 Decembrie. Ziua a II-a de Crăciun. Astăzi am petrecut mai bine ca ieri. La dejun a venit dl Petrișopol. După amiază ne-a povestit cum s-a întâmplat cu căderea Constanței. Mai târziu a venit Dna și Dl Stroescu. Seara am petrecut-o citind. O așteptăm pe tanti să vie să ne aducă vești din Iași. Poate vom pleca la Iași sau poate și mai departe.
- 27 Decembrie. Ziua a III-a de Crăciun. De dimineață m-am sculat cu un deget (Degetul arătător al piciorului drept) înghetată. Toată ziua am citit. După amiază mama a plecat la vizite.
- 28 Decembrie. Dimineața am citit și m-am jucat. După masă am primit vizita dlui Voitânovici. Mai târziu a plecat mama la vizite.
- 29 Decembrie. Astăzi de dimineață a plecat tata. Suntem singuri, numai cu mama și bunica. Tanti și tata sunt la Iași. Ziua am petrecut-o bine, ca de obicei citind.
- 30 Decembrie. Ziua de azi e însemnată căci am luat dejunul la 3 iar masa de seară la 9. Restul zilei am citit.
- 31 Decembrie. Ziua de azi e fără importanță.
- 1 Ianuarie 1917. Anul Nou. Astăzi, pe la 9 a.m. am primit o telegramă de la tata: suntem bine. Săptămâna viitoare plecăm. Zoe, Costică. Din această telegramă n-am înțeles decât atât: că suntem bine. Restul: „săptămâna viitoare plecăm“ are trei înțelesuri: 1. cu toții plecăm în Rusia, deci să ne pregătim. 2. Tata și tanti pleacă în Rusia. 3. Tanti și tata vin la Vaslui. Ne-am chinuit să pricepem dar nu am putut. Mama ne-a spus să plecăm în curte. După câțiva timp am intrat în casă. M-am jucat cu Ionel, dar pe la 12 m-a apucat capul, așa că nu m-am mai jucat. Pe la 12½ ne-a trimis Mme Hotnog o tortă. A dracului sunt oamenii. Mama lui Mme Hotnog, Dna Ungarth a văzut pe tanti Zoe lucrând la capotul lui Mme Strat. Acum speră să-i facă și lui Mme Hotnog un capot, pentru aceia i-a trimis un sfert de tortă de nuci, muiață în rom cu trei boabe de dulceață de caise tăiate în jumătate și

un sâmbure de caisă. Pe la 1 am mâncat. Capul nu mi-a trecut, ci m-a durut până la 7.

- *16 Ianuarie. De azi am început lecțiile. Azi ne-am fotografiat. Ne-a bucurat comunicatul în care scrie o înaintare a Rușilor la Dorna Vatra.*

În întreaga lună Ianuarie nimic important. De pe la 8 a început gerul care a ținut până la 30. În acest timp ne-a fost frig și am stat în casă cu paltoane, șoșoni și căciuli. Aproape zilnic am avut vizite.

- *29 Ianuarie. Dimineața nimic nou. După amiază a venit Aurica. Ne-am jucat: de-a uliul și porumbița, domino, țintar, în ce bagi piale?, etc. Pe la 6 a venit și Mme Stroescu. Seara am băut lapte și lapte cu griș.*

- *30 Ianuarie. Azi este ziua mea. Dimineața am fost la marginea orașului. După amiază ne-am jucat în curte. Pe la 4 ore 25 a plecat mama la Mme Trifu. Pe la 6 am început să desemnez la geografie. Seara am mâncat: ciorbă de pui și pastramă.*

- *31 Ianuarie. Dimineața am petrecut-o ca totdeauna. După amiază a venit Aglaia și Aurica cu care ne-am jucat foarte frumos.*

- *1 Februarie. Dimineața a venit fata lui Mme Trifu. După amiază ne-am jucat și am învățat. Seara am mâncat pilaf de pui, cu orezul de la Dna Trifu.*

- *2 Februarie. Astăzi trebuie să vie Mme Trifu. O așteptăm dar nu vine căci vremea este urâtă. În schimb a venit tanti Marioara.*

- *3 Februarie. Astăzi dimineața ne-am plimbat cu tata și am cumpărat: cerneală roșie, cerneală albastră, un echer, hârtie de note și pastramă. După amiază a venit Mme Trifu.*

- *4 Februarie. Dimineața ne-am scris lecțiile. După amiază a venit Aurica. Ne-am jucat uliul și porumbița, telefonul, domino, țintar, homonimele, etc. Seara am mâncat și un fel de colivă făcută din arpacașul dat de Mme Trifu.*

- *5 Februarie. Dimineața ne-am dus de-am cumpărat fasole. După masă a venit Dna Arbore. Seara am mâncat și arpacaș fiert cu zahăr și nuci. Altfel nimic important.*

- *6 Februarie. Astăzi e ger grozav. Tata ne-a adus carne.*

- *8 Februarie. Azi a venit coșarul și a curățat coșurile. Pe mine m-a durut capul. Seara am făcut un loto. Restul nimic important.*

- 9 Februarie. Dimineața m-am plimbat cu tata. După amiază am învățat.
- 10 Februarie. Azi am mers cu bunica la pensie. La întoarcere am găsit la o librărie o cutie cu compasuri care costa 3,50 lei. După amiază a venit Aglaia. Azi s-a fotografiat bunica la un rus.
- 11 Februarie. Dimineața mi-a cumpărat tot compasuri. După amiază a venit Aglaia care crede că o să se fotografieze, dar rusul plecase. Bunicii i-a lăsat clișeele.
- 12. Feb. Dimineața m-am jucat. După masă mama a plecat la cumpărături.

JURNALUL AL II-LEA

Plecarea

- 30 Septembrie

În seara de 30 Septembrie un domn a venit și ne-a spus: „Suntem pe punctul de a evacua Muntenia și Oltenia, regimentul... împachetează și pleacă. Nemții au ocupat Predealul. Atunci, noaptea, la 10½, am început să împachetăm.

Noi, copiii, ne culcasem, dar eu nu am putut dormi toată noaptea. Pe la 5 dimineața m-am sculat. Tocmai atunci venea tata să ne scoale. Erau făcute 2 geamantane, o valiză de paie și un săculeț.

Plecăm cu trăsura la gară, unde ne-am despărțit de tata, care rămânea în București.

- 1 Octombrie 1916

În tren am intrat într-un vagon cl. III-a, cu toate că aveam bilet de cl. I, atât de plin era trenul.

O zi și o noapte am stat în acest vagon, neavând unde dormi. De mâncat, am mâncat nițică pâine cu brânză, dar până la 4 nu am băut apă deloc.

Spre seară ne-am mutat într-un compartiment unde mai era o călugăriță, o domnișoară și un domn. Am stat mai în voie.

Trenul nu mergea atât de încet, dar în gări stătea cel puțin ¼ oră. La Mărășești a stat dela 5–8 p.m. Pe la 10 am adormit dar la fiecare oră mă trezeam. În sfârșit ajungem la Vaslui, la ora 3 dimineața. Luăm trăsura și ajungem la un hotel.

Dormim mai bine decât în tren dar totuși foarte prost.

- 2 Octombrie 1916

Astăzi am început să vizităm Vasluiul. Impresia ce mi-a făcut-o este a unui mic orașel, liniștit și așezat într-o poziție destul de frumoasă. Străzile sunt pline de noroi iarna și de praf vara. Locuitorii, după cum spune chiar Dimitrie Cantemir¹ și după cum e și în Movila lui Burcel, nu sunt deloc ospitalieri, afară de câteva persoane cari ne-au îndatorat destul de mult.

■ 3 Octombrie 1916

Astăzi ne-am mutat la Mme Papadopol, unde am luat două camere mobilate cu 75 lei lunar.

■ 10 Octombrie 1916

Astăzi plimbându-mă prin oraș am găsit la o librărie o Aritmetică pentru cl. I de liceu de I. Otescu, Povestea Vulcanilor de V. Anestin și Cutremurele de pământ.

■ 26 Octombrie 1916

Astăzi a venit tata, ceea ce ne-a făcut o mare bucurie. Va pleca mâine. Ne-a dat speranțe că vom pleca acasă.

■ 4 Noembrie 1916

Astăzi e ger mare.

Ziua mi-o petrec astfel: Dimineața fac lecții cu Florica și Ionel. Apoi mă plimb. După masă ies în curte; apoi citesc. Seara ne culcăm pela orele 9. Am citit din mai multe cărți ca: Povestea Vulcanilor, Cutremurele de pământ, o Chimie de cl. IV.

■ 12 Noembrie 1916

Astăzi am primit câteva cărți de școală dela tata. M-am bucurat foarte mult.

■ 13 Noembrie 1916

Astăzi de dimineață pe la 8 a venit tata, care ne-a spus: S-a evacuat Bucureștiul! Un fior trecu prin toți. Ce s-au făcut lucrurile? Dar tanti Victoria?

Tata ne-a liniștit spunându-ne că Caracalul s-a evacuat și el i-a telegrafiat lui tanti Vichi să vie în București.

■ 16 Noembrie 1916

Azi de dimineață am primit dela tanti Vichi o telegramă în felul următor: „Am sosit în București. Ne instalăm în casă la voi“.

■ 18 Noembrie 1916

Astăzi mi-am regulat orele de lucru.

¹ Vezi „Descrierea Moldovii“, capitolul „Despre năravurile Moldovenilor“. (nota lui Gr. M.)

Dimineața vreo 2 ore făceam lecții cu Florica și Ionel. Apoi ieșeam în curte.

După amiază ne plimbam regulat, apoi citeam și învățam.

Nu trecea zi în care să nu ne plimbăm.

Masa era ușoară: la prânz supă de fasole, borș de fasole sau de cartofi și cartofi prăjiți; seara fasole sleită sau cartofi fierți cu ceapă.

■ 14 Decembrie 1916

Astăzi de dimineață am fost la deschiderea unor prelegeri, în cari, cum am văzut mai târziu, nu s-au ținut decât 2 conferințe. După amiază am fost la prima conferință, ținută de Dl Murgoci despre „Hotarele României“.

■ 25 Decembrie 1916

Crăciunul.

O Doamne! Ce deosebire între Crăciunul anului acesta și cel de anul trecut.

Înghesuiți în două mici odăițe, departe de lucrurile, de casele și de prietenii noștri.

Noi, să mulțumim lui Dumnezeu că suntem cu toții la un loc.

■ Ianuarie 1917

În interval dela 1–31 Ianuarie nimic important. Pe la 8 a început gerul care a ținut până la 28.

În tot acest timp ne treceau fiori de groaza unei evacuări. Mulțumim lui Dumnezeu că am scăpat.

Lemne am găsit foarte greu. Erau zile în cari, cu toate că ședeam îmbrăcați cu paltoane, galoși și căciulă, era aproape să înghețăm. Degetele dela picioare însă ne-au înghețat.

■ 10 Februarie 1917

Azi a început să fie frig. Îmi fac lecțiile regulat. Ieșim în toate zilele în curte.

Am citit: din o chimie de cl. IV liceală, din tehnologia de cl. III de meserii, din „Singur pe lume“ de Hector Mallot.

Tata e „Comandantul legiunii cercetașilor“.

■ 28 Februarie 1917

Azi au început cursurile de: conferințe și sezători cercetășești.

Am făcut: limba franceză cu D. Bucurescu și matematică cu D.I.

Otescu. Am asistat la matematică și la ora clasei II.

■ Luna Februarie 1917

În luna Februarie în rezumat: Am învățat din materia clasei I.

Am făcut lecții cu Florica și Ionel. Am citit din diferite cărți ca:

44 zile în Bulgaria, Chimia pentru cl. IV, tehnologie pentru cl. III de meserii, și multe altele.

În acest timp mâncarea a fost foarte redusă: la prânz supă de fasole sau cartofi prăjiți; seara fasole sleită sau cartofi fierți cu ceapă. Mme Papadopol (proprietăreasa) ne face mari mizerii; astfel ne-a luat o bună parte din lucrurile pe cari ni le dase; apoi ne fura multe din lucrurile — și mai ales lemnele și cartofii — ce le aveam în antret.

JURNALUL AL III-LEA

Februarie 1917. Amintiri din Pribegie.

Însemnări

În restul lunei Februarie a mai dat un ger, însă mai slab.

În Martie am dus-o bine. De pe la 18 a început căldura. Tot în Martie am găsit câțiva păduchi. Foarte deseori primim vizitele Aurichii cu care ne jucăm frumos, dar ne e frică de paraziți, așa că — cu toată plăcerea ce o avem — suntem nevoiți să nu învițăm.

- 25 Martie. Astăzi e Buna-Vestire. Vremea e urâtă. Este frig. Tata a scris o scrisoare dlui Antonescu să-mi trimită un certificat că am absolvit 4 clase primare. Azi am aflat de moartea D-rului Botescu.

La școală urmez regulat. Astăzi s-a dat vacanția. Dl Miulescu, cu toate că trebuie să vie la școală, nu a venit.

După-amiază pe la 4 a venit Aurica, cu care am petrecut destul de bine.

- 26 Martie Floriile

Azi e ziua Florichii.

După amiază ca să o sărbătorim ne-am dus împreună cu Mme Trifu la grădina lucrată de cercetașii conduși de Dl Trifu.

Această grădină este foarte frumoasă și bine lucrată. Brazdele sunt regulat așezate (toate au forma de trunchi de piramidă). Tocmai regulau una. După ce am vizitat grădina ne-am dus în față și am mâncat câte o felie de pâine (albă) unsă cu magiun. Apoi am început să ne jucăm mai multe jocuri, împreună cu:

Aurica, Paula, Gica, Ionel și Frusinica, (fata Dnei Sterian). Jocurile au fost splendide! În acele momente uitasei cu toții că suntem refugiați, că locuim într-o mică căsuță și noi cu o proprietăreasă care îți face o inimă atât de amară ca Mme Papadopol. Jocurile au fost în farmecul lor! A fost atât de frumos! Nu mai puteam de bucurie și nu ne gândeam decât la joc. La joc? Da! numai la joc? numai la joc.

Jocurile, pe care le-am jucat de vreo douăzeci de ori, ne erau cunoscute și plăcute. Ne-am jucat mai ales: cavalerul refuzat, șoarecele și pisica, ce dai vamă Cataramă? etc.

Uliul și porumbița — jocul cel mai iubit de noi — nu am putut să-l jucăm, tălpile fiind foarte scumpe.

Pe la 7 am plecat spre casă, unde ajungând am găsit pe Dl Vergu mâncând gogoși (cari crescuseră și bunica le-a copt, astfel că venind le-am găsit coapte) și bând vin. Ne-am îndopat cu gogoși, astfel că au mai rămas foarte puține pentru masa de seară, când însă am mâncat mai puține, astfel că nu au mai rămas pe a doua zi încă patru.

Seara tata ne-a povestit câteva isprăvi de-ale lui „Don Quichote (Cavalerul tristei figuri)”: Cum s-a bătut cu morile de vânt și un bombardament cu pătlăgele.

■ 27 Martie, Lunea Mare

Dimineața am învățat și citit. Am citit mai ales din: Qui? pourquoi? comment? și mai ales următoarele capitole: „La formation des composés” și „Crocodiles et batraciens”.

După amiază am isprăvit de citit aceleași capitole și am făcut cu mama o lecție de l. franceză. Mai târziu (pe la 6½ ore) a venit T-ti Marioara. Ea a felicitat pe Florica spunând că ieri nu a putut veni fiindu-i rău. Noi i-am spus că bine a făcut nevenind ieri, căci eram plecați. Toată după masa nu am putut să o petrec bine, căci m-a durut capul.

■ 28 Martie, Marțea mare

Dimineața am desemnat la Geografie. Apoi le-am citit Florichii și lui Ionel.

După amiază am citit și am făcut cu tata lecția la istorie (lecție care trebuia să o fac ieri). Mai târziu am primit vizita Dnei Juga și Drei Aglaia Ionescu, precum și dlui Arginteanu.

Ziua aceasta a fost foarte schimbăcioasă. Dimineața au fost întâi nori, apoi a plouat, iar după amiază a fost iar frumos, dar mai târziu a dat o ploaie torențială, după care a fost iar frumos.

Azi mi-a cumpărat tata Viața Insectelor și Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare.

■ 29 Martie, Miercurea Mare

Dimineața am isprăvit harta No 9¹. Apoi m-am plimbat prin curte. După amiază am citit din: Viața insectelor: „Cărăbușul

¹ Harta există în caietul de geografie. (n.a.)

auriu“ și din: Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare: Ioan Dlugosz.

Mai târziu a venit Aurica. Dânsei i-am cerut câteva fire de ață de brodat roșie. Cu aceasta am brodat (Eu) numerele (6, 7) dela cârpele mamii.

Ziua a fost senină și frumoasă.

■ 30 Martie, Joia Mare

Astăzi de dimineată, ca și după amiază am scuturat.

La dejun am mâncat găină de la Dl Avramescu și ouă de la Mme Stroescu.

După amiază au venit: Dl Avramescu și Mme Stroescu cu Aurica. Cu Aurica ne-am jucat frumos.

■ 2 Aprilie, Prima zi de Paște

O Doamne pentru ce m-ai (ne-ai) lăsat astăzi în ziua de Paște în mijlocul vasluienilor, oameni îndrăciți, încăpățânați, egoiști, nemiloși și răi? Pentru ce? Este oare aceasta o pedeapsă ori o încercare? Dar tot nu ne-ai lăsat părăsiți de tot. Ai făcut ca să cunoaștem pe o mulțime de bucureșteni, cari se ajută între ei și deci și pe noi. Astfel este Dl Arginteanu, care ne-a dat (vândut) câțiva miei, ouă etc. Apoi Dl Vergu, care ne-a trimis câteva care de lemne, astfel că grație lui nu am înghețat astă iarnă. Ca mulțumire îi trimitem zilnic jurnale. Dna Trifu ne-a trimis și azi, ca și alteori, cozonaci și prăjituri. Tot ea ne-a dat mai înainte niște arpacăș și orez cu care am gătit câțva timp. Dna Stroescu a venit azi. Dânsa ne-a trimis mai de mult când era foamete mare o găină, și acum câteva zile niște ouă.

Dl Avramescu ne-a trimis mai de mult ouă și găini.

Sunt și câțiva localnici dar f. puțini cari ne-au făcut bine. Astfel este D-l Botez, care mai de mult ne-a cumpărat diferite lucruri. Și astfel se face ca azi, de Paște, să stăm aproape singuri între o mulțime de oameni răi și îndrăciți, încăpățânați și egoiști și foarte nemiloși. O Doamne dă ca să nu ne mai prindă vre-o sărbătoare mare printre acești oameni.

■ 3 Aprilie, a II-a zi de Paști

Azi este prăfărie mare, din care cauză nu am putut merge la grădina D-lui Trifu. După amiază a venit T-ti Marioara. Și privind la Mme Papadopol cum vorbea cu prietenele ei i-am văzut buba ei cea mare și mi-am închipuit că această bubă e din pricina răutății ei. Ce rea e! Ce blestemată e! Dar și noi o vom pedepsi-o muțându-ne în altă casă. Doamne, ce bucurie că vom scăpa de dânsa.

- 4 Aprilie, a III-a zi de Paște
Azi după amiază a fost o ploaie torențială. Pe la 4 a venit Mme Stroescu, care a plecat pe la 7 ore. Seara am isprăvit cozonacii făcuți de bunica și vinul, pe care l-am cumpărat cu ajutorul D-lui Climescu, care — cu toate că e orășan — este f. drăguț. Tot astăzi seară am mâncat și niște gogoși.
- 6 Aprilie. Azi începe școala. Dimineața m-am sculat târziu. După amiază am mers la școală.
- 7 Aprilie. Dimineața m-am dus la școală, m-am plimbat și am vorbit cu Țopescu și Georgescu.
După amiază au venit o droaie de musafiri. După care a venit D-l Olaru cu o sticlă de spirt din care ne-a dat și nouă. Apoi a venit Mme Stroescu. De pe la 4½ ore o domnișoară (cred că e greacă) și până pe la 5½ a făcut cavalcadă. Apoi a venit D-na Gorgos și D-l Gorgos. Mai târziu a venit D-l Trifu pentru o afacere cu tata.
- 8 Aprilie. Azi era să nu mâncăm decât fasole, când iată că a venit un miel dela D-l Cotea.
- 9 Aprilie. Duminica Tomii
Azi e o zi foarte ploioasă. Pe la 1 a venit un băiat dela Mme Trifu, care ne-a trimis un cozonăcel și 11 cornuri. Masa am luat-o pe la 2, căci blestemata de Mme Papadopol și-a ținut mâncărurile pe foc până pe la 11½. După amiaza (pe la 4) a venit Mme Stroescu cu Aurica. Pe la 5 a venit D-l Trifu.
Miercuri 14 Aprilie. Azi ne mutăm. Dimineața am fost la școală. Venind acasă am găsit câțiva cercetași cari despicau și apoi duceau la noua casă, lemnele. După amiază trebuia să mergem la excursiune, dar în loc de aceasta am mers la înmormântarea unui cercetaș care a murit de tif. exantematic. Eu nu m-am dus. Mai târziu a început mutatul. În timp ce bunica aranja la cealaltă casă, nebuna de Mme Papadopol împreună cu fiul său Emil, alt nebun, au intrat în casă și au început să țipe la mama. Mama s-a supărat foarte tare și aproape a leșinat. Atunci eu, supărat, am luat un băț și m-am așezat la ușa odăei așteptând să intre Mme P. ca să-i țip. „Să ieși afară“. Dar nu a mai venit. Apoi (pe la 7) am mers (noi copiii) la noua casă.
Noua casă
Are două odăi și un antrefel.
Într-o odaie sunt două paturi, o canapea și un dulap.

Paturile sunt de fier. Canapeaua este de catifea. Este f. frumoasă. Dulapul are oglindă. În cealaltă odaie sunt două paturi, din care unu cu somieră.

■ 22 Aprilie. Tușesc de o săptămână. Pe la 4 a venit Paula. Am hotărât să dăm pentru a doua zi o serbare în onoarea Gichii.

■ 23 Aprilie. Sf. Gheorghe

Azi după amiază am dat o frumoasă serbare în onoarea Gichii. Serbarea a fost f. frumoasă. A ținut aproape 2 ore. Nu o voi uita-oricând. Programul a fost:

- 1) *La arme, ansamblu coral*
- 2) *La noi în Ardeal, Grigri Moisil*
- 3) *Soldații, Ion Moisil*
- 4) *Cum e Românul, I. Moisil*
- 5) *Oprășanu, I. Moisil*
- 6) *Les voleurs et l'âne, G. Moisil*
- 7) *Călugărul, I. Trifu*
- 8) *Foaie verde de pelin, I. Trifu*
- 9) *Cu pletele pe umeri, I. Trifu*
- 10) *Flori de crin, Idem*
- 11) *Cântec de amor, Idem*
- 12) *Polca furată, Gica și Paula*
- 13) *Tărășelul, Idem*
- 14) *Ana Lugojana, Idem*
- 15) *Pe-al nostru steag, ansamblu coral*
- 16) *La arme, Idem*
- 17) *Marșul cercetașilor, Idem*

Pe la 7 ne-am întors acasă. Am uitat să spun că la această serbare afară de cei poftiți au mai venit: D-nul și D-na Secrețeanu și D-na Jiuscinschi cu cei doi copii: Stăsucu și Camila. Frumoasă zi, nu te voi mai uita!

■ 24 Aprilie Luni

Dimineața mama s-a sculat cu dureri. Tata a adus atunci o moașă: Pe Mme Mateescu.

Apoi bunica ne-a dus la Mme Moscovici, care are o fetiță de 5 săpt. La 12 ore 20' am avut un copil pe care îl vom numi Georgel. Am scris lui tanti Zoe, lui Mme Banciu¹ și lui Alecu². Tata a scris și

¹ Soția prof. de matematici Banciu, prietenă a Elenei Moisil. (n.a.)

² Alecu Popescu-Necșești, fratele precedentei, bun prieten al soților Moisil, era pe vremea aceea pe front. Cărți poștale trimise familiei Moisil se găsesc printre amintirile păstrate de Gr. M. (n.a.)

Unchiului Sever. Pe Georgel îl iubim cu toții. E foarte frumos și cuminte.

- 18 Mai Joi
A plecat tata la Iași.
- 19 Mai Vineri
A venit tanti de la Iași împreună cu tata. Duminică vom depune jurământul¹.
- 20 Mai Sâmbătă
Azi mi-a lucrat tanti bluza de cercetaș. Seara a venit Paula, care i-a procurat lui tanti un ac de cusut, pe care l-a rupt tanti.
- 29 Mai Luni
Ploaie și grindină.
- 31 Mai Miercuri
Ploaie cu bășici. Seara a venit Mme Trifu. Preparație.
- 3 Iunie Sâmbătă. Mă prepar la istorie² seara a venit Paula cu 2 șunci.
- 4 Iunie Duminică.
Am dat la istorie. A venit, pe la 12, D-l Trifu.
- 9 Iunie
Mâine dau la zoologie. Seara a venit Mme Trifu cu D-l Trifu și cu copiii. Ionel mi-a arătat insectarul său.
- 10 Iunie Sâmbătă
Dau la zoologie (Vezi carnetul de cercetaș).
- Iunie 26
Plimbare la Paiu

5 ore	Plecarea
5 ore 40'	Oprirea. De aici mergem pe jos.
6 ore	Sosirea la Paiu (Via cercetașilor)
6 ore 20'	Plecarea de la Paiu
7 ore	Plecarea cu trăsura
7 ore 30'	Sosirea acasă
- 18 Iulie
Plimbare la Moara Grecilor
7 ore 40' — 8½
- 20 Iulie. Sf. Ilie

¹ În carnetul de cercetaș există povestirea. (n.a.)

² Descrierea examenelor se află tot în carnetul de cercetaș. (n.a.)

Seara am fost la Mme Trifu. Nemții au luat C-Lung. III-a noapte de când n-am dormit de la mobilizare¹.

- *21 Iulie. Nici seara asta n-am dormit. A IV-a noapte nedormită.*
- *23 Iulie. Seara a fost mama la Mme Trifu.*
- *24 Iulie. Seara a fost mama lui Mme Stroescu. Noaptea pe la 3 a primit o telegramă.*
- *25 Iulie. Tata a plecat la Iași. Am făcut inventarii. A venit Gică. Mi se pare tot mereu că are să vie cineva. Au trecut două automobile blindate. Unii cercetași merg în Anglia, alții în America sau în Suedia. Seara a venit Mme și D-l Trifu cu Gica și Paula. Comunicatul nu-i nici bun nici rău.*
- *26 Iulie. Noaptea am dormit. Am fost la masă la Mme Trifu. După masă a venit Mme Trifu și Stroescu.*
- *27 Iulie. Pe la 3 a venit tata. Ne-a adus diferite vești. Ziua a venit Aglaia.*
- *28 Iulie. Au venit la Mme Trifu niște pocitanii de costume pentru cercetași:
pantaloni de măsura mea;
cămăși cu flori roșii (gust rusesc).*
- *29 Iulie. Am fost la Mme Trifu. Restul nimic.*
- *17 August. Am citit D.M. am făcut o hartă geologică. Bunica s-a certat cu Mme Amalia.*
- *19 August. Am făcut mai multe drumuri ca:
I. M. La Mme Trifu după usturoiu.
La spirt dar era închis.
D. M. La spirt dar am uitat bonul.
La spirt. Am cumpărat.
La comănduire.
La comisia mixtă de rechiziție (Cassa Mavrocordat).
Apoi a venit D-l Spartalis. Am scris la englezește². Apoi am fost la Mme Trifu.*
- *29 August. Dimineața ne-a adus Stroescu Titu prune și struguri. Cum m-am îmbrăcat am fost la Mme Trifu cu spirt. Dimineața am mai fost la Mme Trifu cu următoarele servicii:
1) Am luat pâinea și am achitat pâinea pe săptămâna trecută*

¹ I-a la 15 August

II-a la 1 Octombrie. (nota lui Gr. M.)

² Învăța englezește cu mama lui. (n.a.)

- 2) Am luat o pereche de ghete cari nu-i veneau bine.
- 3) Am dus ghetele.
- După amiază am fost la Mme Popovici la Mme Stroescu și la Mme Trifu (cu toții).
- 27 August. La raport, la Mme Trifu pentru pâine. D. M. La Mme Stroescu după condica de expediție. Cu expediția (Nr. 863).
 - 29 August. (p. m.) Cu mama în oraș
 - 30 August. (a. m.) Cu mama în oraș
 - 3 Septembrie. Am plecat la raport cu pardesiu, dar fiindu-mi cald m-am înapoiat acasă și mi-am lăsat pardesiu acasă rămânând în bluza de cercetaș. Având constituția tare n-am avut nimic.
- Spre seară a venit Mme Trifu și apoi am fost la Copou¹.
- 6 Septembrie. Seara (8 ore) am fost spre Copou. Soarele apunea peste case și pomi acoperind totul cu o roșeață palidă. O ce frumos e! (scris de mâna Elenei Moasil: „Grigri a ajuns un adevărat dobitoc. Când nu mai are pe cine bate îl bate chiar și pe Georgel.“).
 - 19 Octombrie. Am căldură.
 - 20 Octombrie. Noaptea și ziua de azi am căldură.
 - 21 Octombrie. Azi am observat că am gălbinare. Urina e încărcată. A venit Dr. Ganea, Paula și T-ti Marioara care îmi va trimite Pâine albă. Ficatul mă doare.
 - 22 Octombrie. A venit Gica, Nicu Florescu și T-ti Marioara. Urina încărcată. Seara a venit Mme Trifu. Lui Ionel i-a fost rău, a avut căldură.
 - 23 Octombrie. A venit Valentin. Lui Ionel îi e rău. Îl doare ficatul. Mme Trifu mi-a trimis lapte bătut.
 - 6 Noiembrie. Am terminat masa la 4 p.m.
 - 19 Decembrie. Am căldură.
 - 21 Decembrie. A venit Ritter, am pneumonie.

1918

Pneum.

În decursul jurnalului Gr. Moasil notează de câteva ori: *Vezi carnetul de cercetaș*. În acest carnet povestește întâmplări mai

¹ Există o grădină Copou și la Vaslui. (n.a.)

deosebite din viața lui de școlar, o serbare, o vizită oficială, examenele. Această ultimă relatare se termină prin cuvintele semnificative ale mamei, speriată de pe atunci de firea excesivă a copilului.

G e o g r a f i a

Dimineața m-am trezit la 5, dar nu m-am sculat, ci am mai dormit până la 6½. Atunci m-am sculat.

La 8 ore fără ¼ am plecat. Pe drum m-am întâlnit cu Carpiș care știa unde e pensionul D-lui Miulescu¹. Am ajuns! M-a ascultat printre cei dintâi.

Mi-a pus câteva chestiuni. Apoi mi-a zis:

— *„Ai învățat bine; sunt mulțumit de tine, te poți duce acasă.“*
Am plecat foarte bucuros acasă.

Aceasta a fost prima materie la care am dat examen.

Se zice că: „Ziua bună se cunoaște de dimineață“. Dacă o fi așa va fi minunat.

■ 1917 Maiu 2

I s t o r i a

M-am trezit la 4, până la 6 ore 20' am stat în pat. La 6 ore 20' m-am sculat. L-am așteptat pe Scărlătescu până la 8 ore fără 5'. Atunci am plecat.

Am stat în fața școlii până la 9¼. Atunci a venit D-l Secreșeanu. Am intrat. Abia pe la 10 m-a ascultat și pe mine împreună cu: Motaș, Georgescu Gr. și Popescu I. Mi-a pus câteva chestiuni asupra următoarelor subiecte: Alexandru cel Mare, Filip II și Macedonia, Frații Grahi.

Motuș a văzut că mi-a pus nota 10.

■ 1917 Iunie 4

L i m b a F r a n c e z ă

Azi m-am trezit la 5.

Am plecat de-acasă ca de obicei. M-am dus la d-l Miulescu. Aici am stat câtova timp, dar a venit D-l Secreșeanu cu nu știu ce clasă și ne-a gonit la D-na Zaharia. Aci era D-na Bungeșeanu. M-a ascultat printre cei dintâi. M-a pus să citesc o bucată de lec-

¹ O școală particulară din Vaslui. Lipsa de spațiu, datorită refugiului, obliga pe elevi, după cum vom vedea, să dea examen în locuri de școală diferite. (n.a.)

tură apoi s-o traduc. În urma a vorbit cu mine (franțuzește) despre familia mea. Apoi am spus o poezie (*Le poisson volant*). După aceea m-a întrebat dacă sunt cel dintâi născut.

Am spus: Da.

Atunci m-a întrebat dacă învăț tot așa de bine și la alte materii.

Răspunzându-i că da, mi-a zis:

„Alors tu es un bon exemple pour tes frères.“

M a t e m a t i c a

Azi am fost trezit de tata.

Pe la 7¼ au venit: Topescu, Ionel (Trifu) și Fianu. Pe la 7¾ am plecat. Teza o dăm la sediu. Am stat acolo. Pe la 8¼ a venit D-l Botez. Ne-a dictat două probleme și două exerciții. Fiecare trebuia să facă o problemă și un exercițiu.

Apoi ne-a dat timp de o oră ca să rezolvăm problemele.

La 10 ore fără 20' am terminat și am început oralul.

Venind tata, m-a ascultat mai iute. M-a pus să adun niște fracții și să calculez volumul unui cilindru.

Apoi văzându-mi caietul de probleme geometrice, m-a întrebat cum scriu un pătrat într-un cerc. Am răspuns și aci, iar el a zis: „Bun elev vom avea în clasa II.“

Rândurile ce urmează sunt scrise de mama lui Gr. M.:

„Certificatul de clasă, ce mi l-ai adus azi mi-a umplut inima de bucurie. Ai muncit și ai fost răsplătit. Ține minte însă un lucru: muncește cu socoteală, ca să poți munci și mai târziu. Învăță potrivit cu etatea ta, dacă vrei să ai o minte sănătoasă mai târziu.

Orice muncă cere odihnă și cel ce nu știe să-și păstreze darurile ce i le-a dat Dzeu, le va pierde.

1917 August 22, Vaslui

Elena“

Gr. M. încheie:

Mi-am pus în gând să-mi păstrez mai bine sănătatea, ascultând pe mai marii mei.

28 (XI) 1917

Carnetul de cercetaș conține pe lângă câteva pagini de notițe la geografie și botanică, semnele cosmografice, alfabetul Morse și următorul tabel:

C E C Ă R Ţ I A M C I T I T			
Dela 10 octombrie 1916		Dela 21 Maiu 1917	
Titlul	Autorul	Titlul	Autorul
<i>Singur pe lume</i>	<i>H. Malot tr. Har. Leca</i>	<i>Piciul</i>	<i>A. Daudet</i>
<i>Cutremurele de pământ</i>	<i>V. Anestin</i>	<i>Amiralul Nelson</i>	<i>Lamartine</i>
<i>Povestea Vulcanilor</i>	<i>V. Anestin</i>	<i>Cărbunele de pământ</i>	<i>I. Simionescu</i>
<i>Povestea Şiinţei</i>	<i>V. Anestin</i>	<i>Petrolul</i>	
<i>Din viaţa insectelor</i>	<i>Fabre tr. M. Demetrescu</i>	<i>Quo Vadis</i>	<i>Sienkiewitz</i>
<i>Tifosul exantematic</i>	<i>Dr. Dona</i>		
<i>Ocolul Pământului în 80 de zile</i>	<i>Jules Verne tr. H. Leca</i>		
<i>5 Săpt. în Balon</i>	<i>Jules Verne tr. H. Leca</i>		

La Vaslui, Gr. M. urmează primele două clase de liceu. Munceşte mult pentru şcoală.

Cu aceeaşi sârguinţă şi seriozitate desenează literele în caietul de caligrafie, hărţile în cel de geografie, planşele în cele de zoologie, botanică şi anatomie.

Aceste caiete sunt o dovadă a plăcerii cu care elevul învaţă, a interesului său pentru orice noi cunoştinţe, trăsătură păstrată până la sfârşitul vieţii şi pe care o ilustrează sugestiv întâmplarea relatată de fratele său mai mic Gheorghe, astăzi profesor la Politehnica din Bucureşti, pe vremea aceea student la fizică. Era târziu noaptea. Ambii fraţi citeau în sufragerie, studentul stând la masă, Grigore întins pe o canapea. La un moment dat, spre ora două noaptea, fratele cel mic, obosit, întrebă brusc:

— Grigri, dar tu ce citeşti atât de pasionat de nu te mai culci?

— O carte despre împăiatul păsărilor. A primit-o tata de la un fost elev.

— Dar nu înţeleg de ce ai tu nevoie să citeşti așa ceva?

— N-am nevoie acum, dar nu se ştie dacă n-am să am vreodată.

Începe să-i placă matematica. În 1969 scria în „Almanahul Educației“:

Mi-aduc aminte de un prieten al familiei, un excelent profesor de matematici — este vorba de Ion Baci — care și el, încă de pe când eram mic, mă încuraja și mă aprecia, mă lăuda că înțeleg matematica și că, bineînțeles, prevedea că voi deveni inginer. Dacă atunci când eram copil am prins farmecul calculului mintal și al regulei de trei simple, pe la vreo 11 ani, profesorul Ion Ottescu m-a făcut să înțeleg bucuria demonstrației geometrice.

Era în timpul războiului, se-nțelege, al primului război mondial. Poate că faptul că am citit după o carte de geometrie căreia îi lipseau primele pagini a fost și acesta un mare ajutor, știind că în cărțile de geometrie elementară, primele pagini, cele în care se explică ce e o dreaptă, planul și cercul, erau cele mai prost făcute; ele se datorau autorului cărții. Imediat ce se trece la teoreme și demonstrații, acestea sunt frumoase; ele sunt opera lui Euclid.

Profesorul Ottescu a știut să înceapă, în lecțiile sale, prin a da o demonstrație nu prea simplă unei teorii neevidente. Reieșea clar necesitatea demonstrației.

Munca mult pentru școală. Nou este însă faptul că începe să-și ducă munca în chip organizat. Notițe, tabele cronologice, scheme la mai toate materiile o dovedesc.

Încearcă să transpună în versuri sau proză întâmplările vieții sale. Scrie o piesă de teatru în versuri. Personajele poartă numele familiei Moșil, au vârsta lor. Decorul, o cameră urâtă, probabil cea din Vaslui care-i displicea atât de mult. Sentimentul patriotic foarte pronunțat are un iz ușor ridicol.

Pribeaga

Persoanele

Constantin, funcționar	40 ani
Elena, soția lui C-tin	38 ani
Ecaterina, soacra lui C-tin	60 ani
Grigri, fiul lui C-tin	13 ani
Florica, fiica lui C-tin	8 ani
Ionel, fiul lui C-tin	7 ani
Georgel	6 luni
Baba, servitoare,	80 ani

A c t u l I

(Scena reprezintă o odăiță mică, urât mobilată. În mijloc o masă. Împrejurul mesei câteva scaune. Câțiva copii — Florica, Ionel, Grigri — scriu și citesc.)

S c e n a I

Elena, Florica, Ionel, Georgeta.

Florica

Mamă, pentru ce de acasă, dela noi plecat-am oare?
Ca să nu vedem de-o lună strălucind pe cer un soare?

Ionel

Mico, dar vine Crăciunul și noi n-avem jucărele.

Grigori

Las-Ionel, că anu-acesta om trece și făr-de ele.

Mama

Dragi copii, întâi de toate nu uitați: „Sunteți Români”
Am plecat dintr-o provincie unde Nemții sunt stăpâni.
Și-am luat apoi cărarea pribegii-atât de-amară,
Pentr-un gând de libertate și amorul sfânt de țară.
Și, ...când iarna își întinde peste toate a ei față,
Când pe la ferești se prinde câte-un strat de flori de ghiță,
Voi, copii, ce toată ziua vă tot mulțumiți părinții,
Nu lăsați ca să se stingă în voi focul biruinței.

S c e n a II

Aceiași și Baba

Baba

Sunt sărmană, cuconiță, de departe tocmai vin
Aveam a mea locuință peste munți între Cașin
Dar războiul crunt venit-a și bărbatul mi-a plecat
Căci ungur era, pe mine, mai târziu, m-au internat.
Și-acum sunt fără de sprijin, făr-de nici-un ajutor
De nu m-ați primi la noapte, eu pe stradă o să mor.

Mama

Intră, babo, te-ncălzește și aicea poți să stai
Și când vom avea nevoie vreun ajutor să ne dai

Baba

Mulțumesc dar, conică, Dumnezeu s-te mulțumească
Iară baba-asta bătrână veșnic o s-te ferească.

F i n e

Dar viața avea și părți mai vesele. Războiul nu înseamnă doar mizerie și lipsuri. Tinerii ofițeri români și aliați stabiliți vremelnice în Vaslui aduceau cu ei și o notă de romantism: plimbări sub clar de lună, flirturi, baluri, suspine și regrete. Sub titlul *Cuplete — Din pribegie — Amintire, București 1918*, Gr. M. scrie 16 cuplete în stilul la modă în acea vreme. Alege pentru fiecare și melodia potrivită. Primul este dedicat

Doamnei Banciu. Cele trei următoare, mătușii sale, Zoe Nicolescu, tânără celibatară.

I S c r i s o a r e a I

*Doamnei Maricel I. Banciu
Scumpa mea Băncică*

*Astă scrisorică
Mult te-o bucura
Căci te-oi anunța
Că Alecu nostru, Alecu iubit
Luptând pentru țară, nu a fost rănit.*

1917 Ianuarie

II D o a m n e c e p ă c a t

(se cântă pe aria: „Il est un mot, un mot charmant“)

D-rei Zoe Nicolescu

*Doamne, Doamne ce păcat,
Că-ncă nu m-am măritat,
Căci iubiții mi-au plecat
Și de urmă nu le-am dat
Dar la Iași cum am sosit
Pe Franțuji am zăpăcit
Și nu unu, ci chiar doi
Pyeton, Pecque, amândoi.
Toți aliați am iubit
(Doar Engleji nu s-au ivit)
Îns-acum voi căta
Și un Englez a afla.*

1917 Ianuarie

III V i s u l m e u

D-rei Zoe Nicolescu

*Aseară când eram în pat,
Un prea frumos vis am visat
Se făcea că m-am măritat,
Pyeton mi-era bărbat.
Și la Bucium noi eram
Și frumos ne veseleam
Și vorbeam
Și râdeam
Bine petreceam
Dar deodată m-am sculat*

*Și-am văzut că am visat
Doamne, Doamne, ce păcat
Că n-a fost adevărat.*

Ianuarie 1917

Celelalte cuplete iau în derâdere colegii, fetele, amorul.

Cupletul al XI-lea e intitulat: *La externat*¹, (*Se cântă pe o arie specială de Gr. Moisil*). În dreptul semnului 1 Gr. M. adaugă în josul paginii:

Întâi sunt făcute primele două strofe, apoi strofele V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, și în urmă strofele III și IV.

Există și o a XII-a strofă dar e secretă.

Cupletul XIII *La Copou* are următorul final:

.....

*Grigri a fost amăgit
Anișoara l-a păcălit
Și-asta mult l-a chinuit
A fost an zguduitor
A zdrobit a lor amor
Acum s-a călugărit*

Războiul e pe sfârșite. În 13 August 1918 familia Moisil părăsește Vasluiul, întorcându-se la București. Se stabilește temporar la Iuliu Moisil în strada Romană, 112. Gr. M. este elev la Liceul „Spiru Haret” unde tatăl său predă istoria.

Plecarea din Vaslui este descrisă de Gr. M. într-o încercare literară în proză:

I

Pentru ce?

Amicului Val

„Și a făcut D-zeu luna și stelele”

Le soir

7 August

Serile sunt splendide. Luna luminează slab printre frunzele unui salcâm. După o zi puțin laborioasă seara îmi pare lungă. Ziua am petrecut-o bine. După ce dimineața și după masă am fost la Copou, am primit și vizita amicului Val. Acum e seara; mama a plecat în vizită cu tata, tanti e în odă cu Georgel; Florica și Ionel sunt în ve-

cini; eu îmi fac examenul conștiinței și deodată mă opresc în fața unui mare semn de-ntrebare. Pentru ce? Să văd pentru ce.

Ce mă poate aduce într-o asemenea stare? Să analizez situația: de vreo câteva zile am fixat ziua pentru plecarea în teritoriul ocupat; avem aussweiss! Dar totuși starea sufletească nu e cea care credeam să fie. Pentru ce?? Luna se ridică pe cer. E noapte. Mama nu mai vine. Pare că salcâmul mă întreabă: „Pentru ce?” Nu pot răspunde.

II

Examen de conscience

Pensée de nuit

Zilele sunt frumoase, trec ca vântul, ca fulgerul, ca gândul; nopțile par ceva mai lungi. Nu am început să împachetăm.

Mai sunt trei zile. Nu știu cum că parcă zburăm. Dimineața mă plimb La Copou unde citesc. După amiaza e mai lungă. E cald! O toropeală grozavă! Soarele își revarsă toată bogăția razelor sale cari inundă orașul. Vântul îl ajută ridicând depe strada neudată, nori mari de praf. Se liniștește totul. Plec la Copou. Mă plimb, mă uit, rareori mă gândesc la altceva, tot rareori vorbesc, mereu aproape găsesc, întâlnesc, asist la o scenă de care numai poezia e demnă. Se înserează. Mă întorc acasă. Citesc. Mă gândesc. Mama nu e acasă. Seara e foarte lungă. Nu se mai termină. În sfârșit! vine mama.

Mâncăm. Ne culcăm. Iar dimineață, iar de-a capu.

III

Tu ești lumina mea

Spre Copou

8 August

E dimineața. Soarele se ridică greu și încet pe deasupra mea. Razele lui inundă pământul. Merg încet. Urc dealul spre locașul ce a legat atâtea inimi, spre Copou. Acelaș subiect mă chinuiește. Pentru ce inima nu-mi permite să fiu vesel? O petrelor! o soare! voi ați fost martorii plimbărilor mele, răspundeți-mi ce mă poate aduce într-o astfel de abrutizare? Răspundeți-mi ce? cine? mă poate sugestionă? Mărturisesc că nu am avut nici o legătură sufletească! Dar gândind astfel uitasem ceva? Vom vedea. Soarele îmbogățește pământul cu razele-i binefăcătoare. Soare, tu ești lumina mea, luminează-mă! Deodată apar câțiva fluturi de o frumusețe sugestivă. Dar, lucru care desigur altul îl găsește incompatibil cu vârsta-mi

fragedă de 12 ani, nu am căutat să prind nici unu. Urc neconținut, întru în parc, mă așez pe bancă și citesc. Dar nu pot să fiu atent. Pentru Ce? Vom vedea.

IV

Adio

„Culcat peste ruine“

13 August 1918

Înșfârșit iată ziua plecării. Mama împachetează ce mai e, și mai e mult. E cald. Curse multe sunt de făcut. Terminând niște afaceri de-ale tatii mă întorc acasă. Valentin a sosit. Ah! Ce dragoste! merit eu oare dela tine atâta iubire? Vin trăsurile. Plecăm. Adio, Valentin!

— Să ne vedem cât mai curând!

— Să dea D-zeu!

O! te-am lăsat! Inima mea se strânge! Când te voi mai vedea? Peste un an doi? poate și mai mult! Poate niciodată!! S-ar putea în-tâmpla asta!?! -?-?!

O! în acest oraș plin de atâtea gunoaie, am avut un prietin. Da! pe tine dragă Val, pe tine numai te-am avut prietin adevărat.

Ajungem la gară. Plecăm. Gataaa! Adio!

V

„Pe această pantă mulți au pierit“

13/26 august 1918

Trenul merge iute. Trec ceasurile ca minutul, nici nu simți când ajungi. Bălteni, Bârzulești, etc. trec fără nici o întâmplare deosebită. Dar în minutele acestea în care corpul zboară ca vântul, sufletul și gândul sbor mult mai iute. Cum o fi în teritoriul ocupat? Iată chestiuni în care eu și Valentin aveam păreri deosebite. Supt un salcâm scorbuos, lângă un gard negru, pe o bancă ruptă, stăm liniștiți și vorbim:

— Ce-o mai fi-n Muntenia?

— E bine.

— Nu prea cred, de unde știi?

.....
.....

Totdeauna discuțiile duc la același rezultat nul.

În sfârșit șeful de tren strigă: „Bârnova!“ Stăm. Se controlează frânele, se adaugă mașini și după vreun ceas plecăm.

După vre-o 5' se aude o mică fâșăitură.

— *Panta!*

Trenul începe să meargă iute, mai iute, alunecă, zboară. Tufișurile de prin prejur, malurile sboară, nu se mai vede decât un ce verde continuu.

Panta se mărește din ce în ce. Dar nu-i nimic, iuțeala-mi place. Mă gândesc la accidentul de anul trecut. „Pe această pantă mulți au pierit.“

Trenul alunecă ușor și peste ½ h suntem în Iași.

VI

Iașii

13/26 August 1918

Nici nu-mi închipuiam vreodată ca, trecând prin gara Iași, să nu mă cobor și să vizitez vechea capitală a Moldovei. Acum însă, din cauză că trenul Vaslui-Iași întârziase, abia am avut timp să ne urcăm în trenul spre Mărășești și chiar fără să văd gara Iași.

În sfârșit plecăm. La Iași încă o despărțire: mătușa-mea — fiind fără aussweiss — va trebui să-l aștepte în Iași.

Gataa! O fluierătură prelungită și gara rămâne în urmă.

Nu voi mai căuta să povestesc voyageul meu până la București; nu intră în cadrul acestei povestiri.

VII

„Noi am sosit în Călărași“

Val

1918 Octombrie 22

Și trecuseră vreo două luni. N-am primit până acum decât vreo două scrisori dela Valentin, dar din Vaslui. Azi însă Valentin mi-a scris o scrisoare din Călărași. O astfel de bucurie n-am mai avut de mult. Valentin e în Călărași! Poate îl voi vedea mai iute!?? Cine știe??!

VIII

La deuxième nuit

Iată cauza

Acum nu mai dorm pe un pat de fier cu saltea de paie, acum dorm pe un pat frumos, elegant, moale. E noapte. Luna își joacă razele pe perdelele roșii. Sunt în București. Am lăsat departe acel Vaslui care ne-a primit cu atâta ură și invidie. Îmi aduc aminte de ultimele seri. Pentru ce? Acum îmi dau bine seama. Când plecăm din

Vaslui lăsam acolo pe un bun prietin. Lăsam pe Valentin. Lăsam pe singurul meu prietin de până atunci. Nu erau alte cause, era dragostea pentru acel care m-a iubit, și pe care l-am iubit.

Acum pot zice:

Iată cauza: Val.

Spre sfârșitul anului — în octombrie-noiembrie-decembrie 1918 — Gr. M. își scrie din nou amintirile, de data aceasta într-o formă cu totul inedită. Într-un caiet, făcut anume de el, din coli de petiție îndoite și cusute — obicei care-i rămâne până la absolvirea facultății —, *amintirile* rezultă din completarea unor tabele propriu-zise ale activității zilnice. Caietul cuprinde 29 de tabele, fiecare tabel consacrat unei zile, fiecare zi analizată din punctul de vedere al educației fizice, morale, intelectuale și sociale. Diferite subdiviziuni, întrebunțarea timpului și starea atmosferică, întregesc imaginea zilei respective.

De unde s-a inspirat? Ionel Moisil își amintește că în biblioteca familiei se găsea o carte *L'art d'utiliser le temps avec fruit*, în care existau tabele asemănătoare. În orice caz, era sigur o carte în limba franceză, deoarece Gr. M. folosește în titlurile rubricilor cuvinte ca „renvoi” (trimitere) și „pensée” (gând), în locul corespondentului lor românesc.

Toate aceste tabele zugrăvesc portretul lui Gr. M. la 12 ani: un amestec de maturitate și de copilărie. Rubricile consacrate lecturii, politicii și amintirilor dezvăluie maturitate, chiar precocitate. Dar întrebunțarea timpului, examenul conștiinței mai sunt încă ale unui copil.

Iată lista cărților parcurse de el în aceste luni.

René Doumic:	<i>Histoire de la littérature française, cap. I-II-III.</i>
Timotei Cipariu:	<i>Gramateca limbei române — Introducere</i>
Adamescu:	<i>Istoria limbei române — Literatura populară</i>
Lazăr Șăineanu:	<i>Gramatica și logica — Istoria limbilor</i>
Ispirescu:	<i>Basmele Românilor</i>
Ion Gorun:	<i>Robinson Crusoe în Țara Românească</i>
Vlahuță:	<i>Icoane șterse</i>
I. Paul:	<i>Florică Ceterașul</i>
A. Cehov:	<i>Nuvele alese</i>
Gadgicho:	<i>La forêt enchantée</i>
Adrienne Cambry:	<i>Le gérondif</i>

<i>Aguletti:</i>	<i>Istoria Românilor</i>
<i>Auguste Germain:</i>	<i>Les deux cordes de l'arc</i>
<i>Coșbuc:</i>	<i>Anthologie sanscrită</i>
<i>Eminescu:</i>	<i>Poezii</i>
<i>Anestin:</i>	<i>Minunile naturii</i> <i>Razele X și Radiul</i>
<i>Demogeot:</i>	<i>Texts classiques de la littérature française</i> <i>Le paysan médecin</i>
<i>Despignes:</i>	<i>Histoire de France et de sa civilisation</i>
<i>Maspéro:</i>	<i>Histoire ancienne des peuples orientaux</i>
<i>J. de Crozals:</i>	<i>Histoire de la civilisation</i>
	<i>Diferite cărți asupra fotografiei</i>
	<i>Ziarul Călătorilor, Larousse</i>

Numărul cărților fiind mare și unele foarte aride, greu de citit, s-ar putea crede că lista era doar un deziderat al copilului. Dar rubrica *Reflexii asupra celor citite* dovedește că le-a parcurs cu atenție, seriozitate, făcând legături, emițând păreri și idei personale. Evident, și o mărturisește singur, nu citea în întregime unele volume, ci uneori doar introducerea sau unele capitole.

Reflexii asupra celor citite

■ **Vineri 26/8 Octombrie 1918**

Lectură:

Am citit: René Doumic: Histoire de la littérature (sic) française, cap. I Les origines II La poésie épique

Reflexii: asupra celor citite

Istoria literaturilor

I. În dezvoltarea lor literaturile urmează legi fixe pe cari noi oamenii de azi abia le constatăm fără a le putea determina.

II. În primul rând — dintre genurile poetice — se dezvoltă genul epic:

Franța: Histoire de Artur, Chanson de Roland

Grecia: Iliada, Odiseea

Sanscrit: Mahabharatha, Ramajana

III. Antichitatea a influențat asupra tuturor literaturilor întâi literatura populară, apoi cea cultă:

Franța: Roman d'Alexandrie

Racine

Iphigénie

Euripide

Ed. Fizică		Educație intelectuală				
Gimnastică	Curse	Morală Examenul conștințet	Activitate școlară	Lectură	Reflexii asupra celor citite	Pensée Compoziții
Exerciții corporale de gimnastică suadă cu baston	0	+	0/-	<p>Am citit: René Doumic: Histoire de la littérature Française cap. I Les Origines II La poésie épique</p>	<p>I. În dezvoltarea lor literaturile urmează legi fixe pe cari noi oamenii de azi abea le constatăm fără a le putea determina</p> <p>II. În primul rând dintre genurile poetice se dezvoltă genul epic: Franța: Histoire de Artur Chanson de Roland Grecia: Iliada Odiseea Sanscrit: Mahabharatha Ramajana</p> <p>III Antichitatea a influențat asupra tuturor literaturilor întâi literatura populară, apoi cea cultă: Franța Roman d' Alexandrie Racine Iphigénie Euripide România Alexandria a) curentul latinist</p>	
	0	+	-			

Educație socială			Intr. Timpului				
Politică	Scrisori Vizite	Amintiri	Ocup. Diverse	Starea atmosfer.	Bine într.	Rău într.	Ren voi
<p>S-a anunțat în gazete demisia cabinetului Marghiloman</p> <p>Noul guvern: Coandă Văitoianu Grigorescu Pony Saligny Kiriacescu Fotin Enescu Inculeț Ciuhureanu</p> <p>Vineri 26/8 Octombrie 1918 Noiembrie Sf. Dumitru</p>	0	<p>Zilele trec, lumea înaintează. Momentele acestea, prin cari trecem, sunt unele din cele mai frumoase, sunt sublime. Deacea m-am gândit și eu a-mi scrie amintirile și am început să-mi însemnez impresiile zilnice și Amintirile din pribegie</p> <p>(b)</p>	<p>Însemnări Amintiri</p>	<p>☿ cerul înorat</p> <p>Pușină Ploaie</p> <p>Frig Umezeală</p>	<p>Dormit 10h</p> <p>Treaz 14 h</p> <p>Citit 4 h</p> <p>Compus 2 h</p> <p>Cu Gigi 2</p>	<p>Di-verse 6</p>	<p>(a) vezi 27/9 Ref.</p> <p>(b) vezi</p>
				<p>+ 18</p> <p>+ 12</p>	<p>= —</p> <p>6</p>		

- România: Alexandria
Curentul latinist
- Sâmbătă 27/9 Octombrie
Am citit: Tim. Cipariu: Gramateca limbei Române Introducerea
Rezultat: Lipsesc litere pentru sunetele C, Y, C
Avem în plus: K și Q
Nu ar fi bine ca pe ch. să-l reprezentăm oricând cu k iar pe □cu c.
k = ch
c = c
Adamescu: Istoria literaturii române Literatura populară
Istoria literaturilor IV.
Literaturile se influențează între ele dând naștere la povestiri cu formă diferită, cu adaosuri și lipsuri, dar cu același subiect.
- Duminică 28/10 Octombrie
Lazăr Șăineanu: Gramatica și Logica.
Istoria limbilor Note
1) Multe din idiomele africane și americane nu pot concepe ideea abstractă.
2) Multe din aceleași idiome au cuvinte pentru a exprima părți chiar neînsemnate de ale arborilor, neavând însă un cuvânt pentru a exprima ideea de arbore.
3) Chinezii nu concep:
„citesc“ ci „citesc o carte“
„mănânc“ ci „mănânc orez“
4) Chinezii zic:
„virtute“ prin „credință + pietate + cumpătare + dreptate“.
- Luni 29/11 Oct.
Ion Gorun: Robinson în Țara Românească
Scopul. Am citit această carte pentru a-mi da seama de felul cum trebuie scrisă, în proză, o bucată literară. Voi căuta mai târziu să citesc mai ales nuvele (pentru analizele sufletești) — Vlahuță, Duiliu Zamfirescu.
- Joi 8/21 Noembrie
Coșbuc: Anthologie sanscrită.

Pensée

La femme

„Lipitoarea e femeia“ zise un nebun odată.
O! sărmană lipitoare, cu ce-i ea asemănată
Căci doar sângele cel negru ți-l răpește lipitoarea,
Dar femeia-ți ia puterea, banii, mintea și onoarea
Și de femei cu poale lungi e vesel dracu
Știi tu-n cine-i nebunia mai nebună? În acei
Cari își pierd viața-ntreagă alergând după femei
Ca să-mi îmblânzesc dușmanii
Patru lucruri am. De aceea
Îmi mai trebuiește unul
Ca să-mi îmblânzesc femeia

Reflexii

*Literatura sanscrită Pesimism; desconsiderarea fe-
meii; abrutizarea;*

Lecturile, precum am văzut, sunt variate, în majoritate cărți serioase de istorie, istorie literară, știință. Doar câteva povești pentru copii. Surprinzător e interesul pentru filologie.

Abia peste mulți ani, odată cu apariția calculatoarelor, atracția lui pentru această știință se va manifesta în chip concret. Profesorul Moisil va căuta atunci să-și antreneze colaboratorii în studiul traducerii automate. Va scrie el însuși câteva articole în care va încerca să stabilească anumite reguli noi de sintaxă a verbului, substantivului, adjectivului, spre a se putea crea un limbaj codat, susceptibil de a fi introdus în calculator.

Politica ocupă un rol important în carnet, Gr. M. este anti-german, filo-francez și foarte patriot. Firește, ideile lui politice sunt ecoul celor auzite în casă, dar se vede că înțelege și participă la tot ce se petrece în jur. Se duce și la manifestație și face steaguri și cocarde tricolore.

■ 26/8 Octombrie

S-a anunțat în gazete demisia cabinetului Marghiloman.

N o u l g u v e r n:

Coandă, Văitoianu, Grigorescu, Pony, Saligny, Kiriacescu, Fotin, Enescu, Inculeț, Ciuhureanu.

- 27/9 Octombrie
S-a anunțat că vor intra în guvernul României — ca reprezentanți și miniștri fără portofoliu — Vaida și Popp (p. Transilvania) Flondor și Nistor (pentru Bucovina).
- 28 Octombrie
Spre seară un Neamț — Wolf — ne anunță că împăratul Wilhelm II a abdicat.
- 29 Octombrie
S-a anunțat oficial abdicarea lui Wilhelm II.
S-a anunțat mobilizarea generală a armatei pe ziua de 28/X/ st. v. Pe la 12 h a fost o mare manifestare antigermană.
S-au tras focuri de pușcă.
Toată ziua manifestații.
Focuri de pușcă
Nemții au părăsit orașul afară de trupa de sacrificiu.
Făcut steaguri tricolore Românești și Franțuzești.
- 30 Octombrie
a.m. Manifestații, lume multă așteaptă intrarea aliaților.
Până la 12 nu au sosit.
p.m. Nu au venit.
Făcut steaguri. Făcut cocarde. La manifestație 3 h.
- 31/13 Octombrie
Zi liniștită
- 1/14 Noembrie
Zi liniștită
În afară de București nu știm nimic.
Telegraful are sârmele tăiate.
Postul T.F.F. a fost stricat.
- 2/15 Noembrie
Liniște, nu se știe nimic.
- 3/16 Noembrie
S-au comunicat condițiile armistițiului — încheiat luni 29/X/1918:
 - 1) Cedarea teritoriului până la Rhin plus la trei capete de pod, o adâncime de 70 km.
 - 2) Cedarea de material de război
 - 3) Punerea sub supraveghere a vaselor Germane
 - 4) Menținerea Blocus-ului
 - 5) Tratatul de Brest-Litovsk și București sunt căzute
 - 6) Evacuarea Belgiei și Alsaciei-Lorenei

■ 5 Noembrie

Armistițiul va dura 31 zile: până atunci va trebui să se încheie pacea.

O lungă pauză apoi în 11 Decembrie:

Ieri a fost o manifestație a muncitorilor: Cauze:

1 Pâine mai bună

2 Desființarea cenzurii presei

Victime

(Oficial) 5 morți 2 răniți

60 morți

120 morți

400 morți

Legat de interesul pentru politică apare și obiceiul lui Gr. M. de a citi ziarele. Se referă la „Izbânda“, „Viitorul“, „Universul“, „Lumina“, „Steagul“. În 9 noiembrie face următoarea reflexie: *Ziarele din săptămânile astea sunt f. interesante.* Dar nu se mulțumește numai cu atât. Începe să păstreze articolele ce-l interesează. În cursul anilor 1918 și 1919 își confecționează singur două caiete intitulate: *Notițe și extrase. Notițe economice, financiare, industriale, istorice, statistice, geografice* în care lipește articole decupate din ziarele „Argus“, „Neamul Românesc“, „Îndreptarea“ și care-i vor folosi în anii următori la diferite conferințe. Iată titlurile câtorva articole: „Rolul materiei minerale în prepararea substanțelor alimentare“, „Laboratorii pentru industriei“, „Marile magazine americane“, „Industria de războiu și independența politică“, „În chestia Dobrogii“, „Un răspuns d-lui profesor L. J. Miletici“, „Cheshtiunea Banatului“.

În carnet apar și veleitățile de scriitor ale lui Gr. M. mai preocupat la această vârstă de literatură decât de matematică. La rubrica *Amintiri*, impregnată și ea de politică și de patriotism, încearcă să povestească într-o formă ce se vrea literară și care reușește doar să fie exaltată și chiar ușor bombastică.

■ Vineri 26/Octombrie 1918

Zilele trec, lumea înaintează. Momentele acestea, prin cari trecem, sunt unele din cele mai frumoase, sunt sublime.

De aceea m-am gândit a-mi scrie amintirile și am început să-mi însemnez impresiile zilnice și Amintirile din Pribegie.

■ Sâmb. 27/Oct.

Unirea sfântă. Azi s-a sărbătorit în familie Sfânta Unire a întregului Neam Românesc din Stânga Dunării. De 1700 ani nu s-a mai făcut această unire decât acum 300 ani.

Acum, astfel uniți, având sub stăpânirea noastră un pământ de o întindere de vreo 300 mii km cu o populație de vreo 15 mil. loc., acum putem să spunem că am reînviat, că suntem la fel de mari — chiar mai mari — decât strămoșii Daci, că suntem cel mai puternic stat printre statele vecine!

U r a !

În ziua când era așteptată intrarea aliaților, Gr. M. se pregătește să-i întâmpine cu două lucrări, din care n-a realizat decât titlurile:

O i n t r a r e t r i u m f a l ă

(Prin tine scăparea noastră)

Dimineața, decorați cu cocarde tricolore...

O f u g ă r u ș i n o a s ă

În rubricile *Examenul conștiinței* și *Întrebuințarea timpului* apar în mod evident trăsăturile puerile ale lui Gr. M. Conștiințiozitatea cu care-și acordă note bune sau rele, seriozitatea cu care face media între timpul bine sau rău întrebuințat, folosirea unor semne misterioase, inventate de el, toate acestea denotă cât era încă de copil. Dar un copil cuminte, care-și ajută mama stând cu fratele cel mic de un an jumătate, Gigi, între 1-3 ore pe zi; având remușcări când nu stă destul cu el:

$+ \sqrt{\sqrt{++++}}$ (N-am stat cu Gigi decât prea puțin) = +

care aranja dulapul cu cărți, dulapul cu medicamente, broda și care scria în ziua de 18 noiembrie: *Nu am făcut însemnările regulat din mai multe motive:*

1. Am avut de învățat
2. Lampa nu prea luminează
3. Nu prea am timp.

O listă de 7 titluri și 5 planuri confirmă pornirile lui Gr. M. de a scrie literatură.

- 1) Pentru ce?
- 2) In oppressores
- 3) Pro et contra
- 4) Val
- 5) Franței

6) *Abd. Wilh. II*

7) *O noapte furt.*

Prima lucrare, *Pentru ce*, a figurat la pagina 52. Redăm mai jos fragmentele care au rămas din *In oppressores*.

In oppressores

I

Amicului Val

O lacrimă la Mărășești

Soarele încă nu se ridicase deasupra orizontului pentru a-și trimite razele binefăcătoare să deștepte lumea din somn. Stele se pierdeau rând pe rând într-o lumină de un alb șters. Am ajuns la Mărășești. Într-o parte se înalță ruinele fostei fabrici de zahăr. Bombele au făcut ca din această clădire să nu mai rămâie decât câteva ziduri găurite de bombe.

Iubite amice,

1 Septembrie

Oricât m-aș încerca să-ți zugrăvesc primele impresii ce le-am avut — trecând prin Chitila, coborându-mă în gara de Nord și apoi ajungând acasă, nu aș putea să o fac. Într-adevăr, încă nu pot să-ți exprim prin cuvinte atâtea impresii, atât de diferite și produse în mod simultan.

Și dacă din afară de București nu se cunosc efectele vandalismului teuton, totuși pentru a deveni cel mai antigerman îți ajunge a pleca pe calea Victoriei și a trece pe la Capșa și Clubul Ofițerilor. Dar Capșa nu mai e cel dinainte! E pustiu! Și dacă din întâmplare există câte o ființă care nu merită să se numească om, se cunoaște că stă pe mobilile atât de fine, fără a ști să stea, fără a mai fi stat vreodată, numai spre a-și îndeplini poftele.

Termin prin a-ți ura, ca cea mai mare fericire, de a nu face cunoștință cu acești boși, decât atunci când umiliți se vor îngrămădi în trenurile ce merg spre graniță.

Salutare

1918–1919

Marele număr de texte păstrate de Gr. M. la vârsta de 13 ani scot în evidență atât varietatea multiplelor preocupări, cât și începutul trecerii lui de la copilărie la adolescență. E pasionat de tot ce întreprinde și întreprinde multe: versuri, piese de teatru, conferințe, participări la serbările liceului și, firește, pregătirea lecțiilor zilnice.

La liceu, ia premiul II pentru silință la învățătură; la concursurile Soc. Tinerimea Română, premiul I la istorie.

Două par cauzele care l-au împins la această activitate debordantă. Prima, înființarea „Societății elevilor clasei a III-a”, sub președinția profesorului de desen M. Stăncescu, vicepreședinte fiind chiar Gr. M. și secretar George Nedelcu, colegul și bunul lui prieten. Asociația ocupa în mod folositor timpul liber al elevilor. Săptămânal aveau loc ședințe. Elevii țineau conferințe cu subiecte științifice sau istorice, recitau versuri, făceau muzică. Societatea a durat cât trecerea membrilor ei prin școală și Gr. M. a fost un foarte activ membru al ei.

George Nedelcu povestește că elevii clasei a III-a au înființat mai târziu revista „Vlăstarul”, împreună cu colegi din alte clase, printre care: Mircea Eliade, Petru Comarnescu, Constantin Noica, Nelu Ciorănescu, Paul Moscu, Radu Filimon, Ștefan Ardeleanu. Tot el își aduce aminte că partea de matematică a revistei a fost supravegheată de Gr. M. chiar și mai târziu, pe când era student.

Din programele păstrate și din plicurile cu *Acte și Documente* aflăm că Gr. M. ținea mai ales disertații, dar uneori recita și el versuri. Ședințele societății au fost un stimulent pen-

tru dorința de *brilla*¹ — termen folosit de Gr. M. într-un jurnal — a băiatului de doar 13 ani, sigur pe el și chiar puțin încrezut.

Ce sunt aceste *Acte și Documente*? Din clasa a IV-a primară până într-a V-a de liceu, Gr. M. a păstrat în plicuri catalogate și numerotate pe subiecte, notele pe care le lua când învăța sau citea vreo carte, notițele extrase din diferiți autori în vederea unei lucrări sau conferințe și chiar prime versuri ale acestora.

Al doilea motiv al laborioasei sale activități din această perioadă pare în mod paradoxal a se fi datorat absențelor lui repetate de la școală. Gr. M. era slăbuț și părinții lui erau poate prea grijulii, chiar exagerați în privința contaminării microbiene. Firește, copilul răcea cu atât mai mult cu cât era mai înfofolit. Tatăl său, dându-și seama de precocitatea lui, a folosit o metodă specială pentru el. Spunea că „prea multă școală” prostește pe cei buni și că timpul petrecut acasă, cu condiția să fie bine întrebuințat, este mai folositor. Această socoteală a dat rezultate neașteptat de bune în cazul lui Gr. M. Când era răcit, și se întâmpla des, stătea în pat și citea mai tot timpul.

Nu trebuie uitat însă că părinții îi stăteau oricând la dispoziție pentru a-i clarifica nelămuririle sau a-i da explicații. Când nu știa să-i explice un cuvânt sau un nume propriu, mama lui îl îndemna să caute în dicționar. Așa încât copilul și-a însușit de timpuriu noțiuni precise și s-a obișnuit cu folosirea dicționarului. Povestea mai târziu că deseori lua dicționarul „Larousse” și-l citea de plăcere, și că a profitat enorm de pe urma acestor zile de boală, citind cărți din cele mai felurite domenii: istorie, literatură, economie politică, ziare de tot felul, știință popularizată, volume din „Biblioteca pentru toți”.

Începe să ia și lecții de pian, o dată pe săptămână. Exersa ore întregi. Pianul devenise ultima lui pasiune. Talent însă nu avea. Cu un an înainte începuse vioara. Se pasionase. Renunțase. De data aceasta avea ambiția să devină un adevărat virtuoz, ceea ce nu l-a împiedicat pe tatăl său, exasperat de obsedantele lui exerciții și game, să vândă într-o bună zi pianul.

În cursul anului, Gr. M. ține patru conferințe la societate. Două din ele sunt enunțate în programele de mai jos: celelalte două se află în manuscris.

¹ A străluci.

LICEUL „SPIRU HARET“

P r o g r a m u l

Sedinței a 8-a a Societății Elevilor clasei a III-a

Vineri 15 februarie

Începutul la ora 4 p.m.

1) *Minunile naturii: Partea I-a*

Radioactivitatea și Radiul

Disertație de Elevul Moisil Gr.

.....

2) *Țiganii sunt cinstiți de: Al. Roda-Roda,*

traducere de Elevul Goliger Romulus

.....

3) *„Trovatore“ la vioară executat de: Elevul Eliade R. N. acom-*

paniat la piano de: Elevul Eliade M.

.....

4) *„Für Elise“ de Beethoven*

executat la pian de Moscu Paul

Președinte

Secretar

George P. Nedelcu

LICEUL „SPIRU HARET“

P r o g r a m u l

Sedinței a XII-a a Societății Elevilor clasei a III-a

Vineri 22 Martie 1919

Ora 4 p.m.

1) *Ce este materia? Disertație de Moisil Gr.*

2) *Ferice! Ferice!, original de Mereuță C-tin*

3) *Regele se plictisește, traducere de Goliger R.*

4) *El Zorab, recitat de Voinescu D-tru*

Președinte

Secretar

George P. Nedelcu

Pianistul acompaniator nu este altul decât viitorul roman-
cier și istoric al religiilor, Mircea Eliade, elev pe atunci în cla-
sa a II-a a liceului. Fratele lui, cu un an mai mare, era coleg de
clasă cu Gr. M., Paul Moscu este viitorul pictor.

Din cele două conferințe al căror text există, prima poartă
titlul:

*Ceva asupra petrolului. (1. Proprietăți. 2. Extracția și industria
petrolului. 3. Producerea și comerțul. 4. Gazele naturale (46 pagini
de caiet). Citatele sunt din Anestin, Mrazec, Cobălcescu.*

A doua: *Din istoria Românilor: Dobrogea. Din punct de vedere istorico-politic și geografico-etnografic* (38 pagini de caiet).

Piesa de teatru din același an este o comedie de factură caragialescă, intitulată: *Deputații. Studiu de moravuri, în 3 acte și un prolog*. Se petrece în mediul școlai, mediu familiar lui Gr. M.

P e r s o a n e l e

Dl Popescu (Cicerone), Directorul liceului, politician
D-na Popescu, soția D-lui Popescu, feministă
D-ra Cleopatra Popescu, fiica D-lui Popescu, feministă
D-l Georgescu, amicul casei, apoi soțul D-rei Georgescu
D-l Ioanides, profesor de liceu
Dl Demetrescu, idem
D-na Găiescu, idem, feministă
D-na Dr. Borzescu, medic școlar, feministă
Ion, servitorul liceului
Niță, sergent
Marița, servitoarea D-nei Popescu
Un părinte
Un elev

P r o l o g

(Scena reprezintă interiorul unui salonaș sau birou)
La ridicarea cortinei, Popescu scrie la birou
Popescu, Georgescu
(Un servitor aduce cafeaua)

Popescu. (terminând de scris)

Gata. Zilele astea o să-ți vie numirea de consul.

Georgescu.

Mulțumesc. Cu ce v-aș putea servi la rândul meu?

Popescu.

Să vedem de-o fi nevoie. Dușmani n-am, opoziția e slabă; singură nevastă-mea și fiică-mea mă combat.

Georgescu.

Pentru ce?

Popescu.

Nevastă-mea vrea să fie deputată, iar fiică-mea primăreasă.

Georgescu.

Hm. Hm. Poate te-aș putea scăpa eu.

Popescu.

Tu? Ah ți-aș fi recunoscător. Dar cum? (cu neîncredere) E cam greu. Nu cred!?

Georgescu.

Încă nu știu cum. Vom vedea.

Cortina

A c t u l I

*(Scena reprezintă o cancelarie.
O masă, scaune, cataloage, dulapuri etc.)*

S c e n a I I I

Popescu, Ioanides

Popescu (singur)

Și așa!

Ioanides (intrând)

Bonjour Monsieur. Ce mai faci?

Popescu (văzându-l)

A! bonjour! Ai azi oră? Da, adevărat.

Ioanides

Am venit să te rog ceva! Uite, este un fost elev al meu, băiat bun dar timid...

Popescu (oprindu-l)

Te rog, te rog, stai, oprește. Așa sunt toți, buni dar timizi. Știu eu.

Ioanides

Te rog să nu fii pripit. E și tatăl aici și vrea să-ți vorbească personal.

Popescu

E singur?

Ioanides

Cu traista. Hm.

Popescu

Sunt grozav de plictisit. Să intre!

S c e n a I V

Aceiași, un părinte

Ioanides

Uite domnu de care vorbim (Părintelui) Spune-ți păsurile!

Popescu

Ce voiești d-ta?

Părintele

D-le Director, v-aș ruga foarte mult, am un fiu de 21 ani, îl ia la armată dacă nu termină și să nu facă 3 ani, e greu, sunt singur și vreau să-i fac o carieră.

Popescu

E într-a VIII R și a căzut numai la matematică...

Popescu

Adică la mine.

Ioanides

E bun, e foarte bun, dar la matematică n-are talent. Da-nvață.

Părintele

S-a intimidat.

Ioanides

Da e foarte timid.

Popescu

Bine. (Încet) O fi adus ceva?

Părintele

*Și, domnule director, nu vă supărați, v-am adus câteva lucruri
cadeau.*

Popescu

(vesel) Bine, bine, vorbește cu servitorul.

(Popescu și Ioanides ies)

(Intră Ion)

S c e n a V

Ion *(scoate din sertar un caiet)*

Cum se numește fiul d-tale?

Părintele

Ștefănescu R. Raoul.

Ion

În ce clasă e? Ce secție? La ce-a rămas? (scriind)

Ion

(răsfoind caietul și citind) Corijent la Matematici a VIII-a R.

Plata este: un curcan, 2 pui și 2 kgr. majun, plus bacșișul.

Părintele

Am adus azi o curcă și un pui și-oi mai aduce. Dar ai grijă.

*(încet) Ți-oi aduce și duminică câte ceva dar ai grijă... (apar-
te) Rău m-au jumulit.*

(Ambii ies)

A c t u l III

(Scena reprezintă un colț de grădină)

S c e n a I

Popescu singur

Popescu

*(ținând în mână un jurnal apare în dreapta. E agitat.) Auzi,
auzi infamie! Să publice discursul și cenzura să le lase. Ei asta-i
murdar. Spuneam eu: prefectu-i vândut. N-au vrut să mă creadă.
Le-am spus la toți: „Nu-l lăsați pe Ionescu, fiindcă e trădător, e des-
trăbălat“. Nu m-au ascultat și iată rezultatul. Iată că femeile stăpâ-
nesc lumea.*

(Georgescu apare prin stânga „foarte vesel“)

S c e n a I I

Popescu, Georgescu

Georgescu

Având în vedere că cel mai însemnat dușman al dumatile este cel care ți-a fost cel mai bun prieten...

Popescu

Adică?

Georgescu

Nevasta d-tale.

Popescu

Ea prieten? Nu. Am luat-o pentru zestre.

Georgescu

A pardon (continuând)... ziceam: Având în vedere că cel mai mare dușman al D-tale este propria ta soție și al doilea este propria ta fiică și că visul și scopul D-tale este deputăția...

Popescu

(aproband) Așa e.

Georgescu

(continuând) Conchidem: cel mai mare bine pe care ți l-ar putea face cineva este de a te scăpa de aceste două (continuând) ființe rele, desgustă...

Popescu

Ei lasă. Continuă.

Georgescu

Având în vedere că eu îți sunt prieten. Ei bine (continuând) și că mi-ai făcut un mare bine, un cadou...

Popescu

(plictisit) Lasă-l, hai mai iute, am treabă.

Georgescu

Ce treabă, mă rog? Eu nu pot fi întrerupt.

Popescu

Bine, fie.

Georgescu

(revenind) Conchidem că nimeni nu e mai în drept să-ți facă serviciul de a te scăpa de dușmanii principali, adică de nevas-tă-ta și de fiică-ta.

Popescu

(plictisit) Ei bine, cu tot raționamentul acesta, n-am priceput nimic mai mult și nu a mai înaintat chestia. Acum te rog scurtează ce mai ai de spus, căci sunt nerăbdător.

Georgescu

Voi scurta.

Popescu

Spune.

Georgescu

Spuneai adineaori că ținta supremă a vieții e mariajul...

Popescu

Spuneam fiică-mii și te povățuiam să nu te-nsoți.

Georgescu

Dar totuși nu te voi asculta și mă voi însura, îmi dai voie.

Popescu

Ah! Pricep! Spune iute, bre. Vrei să-ți dau fata de nevastă?

Georgescu

Ei da, tocmai asta.

Popescu

Bine, foarte bine. Primesc, chiar îți foarte, foarte mulțumesc.

Georgescu

Și ar fi câteva chestii asupra cărora trebui să ne-nțelegem.

Popescu

Bine.

Georgescu

(îi întinde o hârtie) Le-am însemnat aici.

Popescu

(citind) 1. În privința zestrei adică:

a) diurnele cât timp sunt liberalii și

b) dobânzile — în opoziție

(vorbit) Bine, bravo. Ai spirit negustoresc.

(citind) 2. În cazul când mi s-ar revoca postul

3. Moștenirea

(vorbit) Ei bine asta-i prea, prea.

Georgescu

Șterge-o.

Popescu

Bun. Să vedem. 1. Diurnele. Cât vrei anual?

Georgescu

Păi de! Viața-i grea. Și ca s-o ducem bine, nevastă-mea o să aibă nevoie de multe, casă...

Popescu

Ai.

Georgescu

Masă, cărți, etc.

Popescu

Bine, cât vrei?

Georgescu

În afară de leafă să mai fie cam (gândind) cred că ajung 10 000 lei anual.

Popescu

Bine.

Georgescu

Plus, dac-o fi doamna.

Popescu

Încă 5000.

Georgescu

Fie.

Popescu

Ajunge. Plus prietenia.

Georgescu

Ei, că nu dai dintr-al tău. Acum în opoziție îmi dai venitul dela casă.

Popescu

Bun.

Georgescu

În privința lucrurilor, nu iau nimic, drumul greu, etc.

Popescu

Bun.

Georgescu

În caz că nu ai avea ce post să-mi dai, iau în posesie casa.

Popescu

Ne-am înțeles. Dar nevasta?

Georgescu

Propune-i să stea cu noi.

Popescu

O să vrea?

Georgescu

Te asigur. I-ar plăcea să stea în Franța, ce crezi!

Popescu

Bun. Duminică căsătoria civilă.

Georgescu

Da.

Georgescu iese.

S c e n a III

Dl. Popescu

Dl Popescu (Plimbându-se vesel) Am scăpat. Sunt liber. Fii-că-mea pleacă, nevastă-mea idem. Bun băiat Georgescu. Am scăpat. Uf. Sunt sigur la alegeri. Vivat deputăția și antifeminismul.

C o r t i n a

Într-un plic *Acte și Documente 1918–1919 Încercări*, am găsit începutul a două lucrări în versuri, neterminate, și 3 poezii.

Din prima încercare nu există decât începutul. Nu s-a păstrat pagina cu titlul. Personajele poartă nume dacice. Redăm fragmente și finalul.

S c e n a I

Bendis, Cotyttto, Sabazius, zâna Daciei.

Dacia

*Pe vârfuri de zăpadă, când soarele apune,
Ca pietre nestemate sunt boabele de ghiată.
Lucesc și-a lor sclipire ne pare o minune.
Bătrânul munte râde de-astă frumoasă fată
Și-și scutur-a sa coamă-ntr-un tremurat sălbatic.
Și coama îmbrăcăță-i de codrii seculari!
Pâraie trec spumoase prin pasul singuratic
Puhoaiete turbate dărmă maluri tari
Prin grotete frumoase-s splendide colonade;
Pereții-s de carară, podoabe-s de diamant,
O rază nu străbate prin mândrele arcade,
E-un râu de întuneric, o mare de neant.*

*Pe dealuri vița, care e daru-ți minunat
Se-ndoaie, greutatea ciorchinului frumos
O trage-n jos, și rodul atât îi de bogat
Și vinul e atâta de limpede și roș!
Tu Bacchus, tu și vinul, profeții îi inspiri;
El mințile ne pierde și-n suflet răscolește
Dorințe noi și-n creier mulțime de gândiri.
O nouă voluptate oricine-n vin găsește
La noi de-ar fi altare, a tale Bachanale
Ar fi mult mai frumoase ca-n orice alte țări.
Și-o lume ar cunoaște sărbătorile tale,
Și vestea lor ar trece prin șapte țări și mări!*

*Pe holdele întinse, al țării scump tezaur,
Cresc grânele bogate, cu mândru păr bălai
Cu spicul cum îi vrabia, cu paiul ca de aur
În holde-i voluptate, plăcere, ca din rai.
Și soarele, Sabazius, e-un soare ce mângâie!
Razele-i ne-mbăiază plăcut, fermecător
Pe cer de-azur molatic și voluptuos se suie...*

*Pe omul cel mai vesel îl face gânditor
Prin crâng privighetoarea, în triluri tremurate
Urechea ne încântă în chip fermecător.
În piept ne răscolește dorinți nemăsurate
E-o sfântă melodie, dorință de amor
Prin văi încet răsună suspinele durerii
Pe cari o nymfă, Doina, le cântă ne-ncetat
Durerea mulțumirii, durerile plăcerii
E-o sfântă melodie, un cântec minunat
Căci țara-aceasta, Bendis, Sabazius, Cotytto,
E-un dar ce l-au dat zeii bătrânului pământ,
E cea pe care zeii cu toții au iubit-o
Căci totu-i frumusețe, plăcere și avânt.*

Doina

*Foaie verde, foi de nuc,
Iarna frunzele se-usuc,
Păsărelele se duc,
Și rămâi singură cuc*

*Muntele răsun-a jale
Râul, când coboară-n vale,
Marea și apele sale,
Toate cânt un cânt de jale.
Frigul în pământ pătrunde
Și pământul se ascunde,
A Daniubiului unde,
Înghetate stau pe unde
Le-a apucat iarna și gerul.*

*Numai Crivățul, boierul.
Umblă iarna pe câmpie
Cu a cerului urgie.
E-o grozavă vijelie,
Deie Zevs să nu mai fie!*

*Iarna lasă să îi cadă
Haina-i albă de zăpadă,
Animale fug grămadă
Încotro apuc să vadă*

*Urlă lupii în câmpie
Vine-a cerului urgie*

*Și-i un frig și-o vijelie,
Aspră-i iarna pe câmpie!*

*Când se-aude-un glas de fiară
De-ar mai fi un om în țară
Iarna ar putea să-mi pară
Dulce ca oricare vară!*

*Foc l-aș învăța să facă,
Să-mblânzească-o biată vacă
Laptele ei să îl mulgă
Hrana asta să-i ajungă!*

*Și cu crengi, din arbori rupte,
Eu l-aș învăța să lupte,
Să învingă-n viața lui!
Țară e, dar omul nu-i!*

*Pe splendidele piscuri, pline de măreție
Întreaga lume-i moartă, nu-i vreo mișcare vie
Acum nu se aude vreun zgomot sfânt de armă!
Tot se creează singur și singur tot se sfarmă!
Dar eu aș vrea să sune acuma prin câmpie
Un zgomot sfânt de arme, chemări la bătălie
Și să conduc pe oameni în lupta ce-i dorită
Să-i ajut să câștige victoria strălucită.*

*Și-atunci... atuncia munții întregi pot să se spargă
Să piară nemișcarea cu noaptea ei cea largă!
Puhoai să sfărâme turbate, maluri mari,
Dar să zăresc pe câmpuri viteze brațe tari*

*Murmurul de pâraie de-mi place cât de mult
Tot cântecul rășboinic aș sta să-l tot ascult
Și-n grote poate fi oricât de întuneric
Să miște pe pereți-i un univers chimeric!
Și marea să se zbată orișicât de adâncă,
Rămâie cum îi place orice uitată stâncă!
Mă îngrozește-acuma al liniști-adânc haos
Mi-e teamă de-ntuneric, mi-e groază de repaos
Doresc mișcare multă, să fie tot mișcare.
Și luptă, și iubire...*

Sabazius (aparte)

Dar ce dorinți bizare!

Mă roagă pentru țară-i să-i dau locuitori...

Dar când privesc la dânsa mă trec mereu fiori

Și simt multă plăcere, și am stranii dorințe!

Când ea lipsește însă simt multe suferințe

(revenind)

Dar dânsa vai voiește locuitori în țară!

Cum? îi pot satisface dorința ei... bizară!

Dar trebui... altfel viața-mi se scurge fără șir

Căci orele pustii-îs lipsite de iubiri.

(gânditor)

Să rog pe Zeus să mute din alte țări popoare?

Să umple a ei țară cu neamuri muncitoare?

Să poruncesc baccante în țara ei să vină

Și de satiri să fie întreaga țară plină?

Sau s-o conving?

(Tare)

Zeito, aș vrea atât de mult

Întreag-a ta dorință să pot să o ascult...

Dar vai! Îmi este teamă, zeita mea iubită,

C-atuncea când dorința îți va fi împlinită,

Să nu dorești repaos, pe care îl urăști

Și liniște, tăcere, atunci să nu dorești

.....

În noapte, pe când luna începe să dispară,

Ai conceput, desigur, dorinț-asta bizară!

Când umbrele se mișcă în dansul lor chimeric,

Și când apar fantome din negrul întuneric,

Atunci când e tăcere adâncă și repaos,

Când prea e lungă noaptea, cu al ei groaznic haos,

Atunci sunt concepute dorințele-ți bizare

Atuncea în repaos, dorești să simți mișcare!

Dar oamenii, zeito, de-ar fi să te ascult,

Prin faptele lor rele te-o necăji prea mult!

O lasă dar, zeito, gândurile aceste

Trăiește-n voluptate, beție și... iubește

Zâna Daciei

*Tu zici că de-or fi oameni m-or necăji prea mult?!
Și că să trebuiască dorințele s-ascult?!
Că liniștea de-acuma în veci va fi gonită?!
Și că rău o să-mi pară?!
Dar nu-i așa, Cotytto*

*Că pentru o persoană pe care o iubești,
Plăcerea, bucuria și totul îți jertfești?*

Că singura plăcere, unica fericire

N-o poți găsi în lume decât doar în iubire!?

Și de iubesc, iubirea atuncea o îndrept

Spre cel iubit și nu-ntreb, dacă e înțelept!!

Nu ai motivul pentru care să poți iubi

Și de iubești nu mai poți să-ncepi a te gândi!

Și eu... iubesc pe oameni, iubirea-mi lor o-mpart

De liniște, tăcere eu voiu să mă despart!!

Și câmpul și verdeața de-mi place cât de mult

Tot cântecul rășboinic aș sta să îl ascult

A doua încercare neterminată, doar 2 pagini de caiet, prezintă un personaj masculin care pare a fi întruchiparea ideii a lui Gr. M.

S c e n a I

Lily, Nino

Lily

Frumos băiat, dar nu cred a fi ne-nduplecat

Nino

Ei ași, n-a spus și Tity, e încăpățânat

Și n-ar lăsa pe-o lume porecla de savant.

Lily

Și pentru ce el oare să fie-așa pedant?

Nu cred!

Nino

Nu crezi? Ei bine. Atunci te voiu vedea.

Lily

Primesc să...

Nino

Ai farmec?

Lily

Nu cred dar dac-aș vrea

Să vezi îți fac savantul să fie un poet

*Și spre realizare pe visător îndrept.
De altfel pe la baluri am fost destul de des.
Și n-am văzut pe nimeni așa frumos. Ales
a fost parcă anume să fie-aci la bal
Să-l mai atrag o clipă spre scopul ideal.
Nino acum privește-l, îl lasă Tity
Și ce frumos vorbește*

Nino

Splendid!

S c e n a I I

Aciași Tity

Nino

Te rog, cine e domnul?

Tity

E-un tânăr învățat

Ce știe foarte multe și a și publicat

Vreo două trei volume despre filozofie.

Din toate calitățile atribuite tânărului său ideal, unele, în decursul anilor, au și fost atinse de Gr. M., altele nu. Savant, învățat, autor de cărți și filozof a ajuns.

Frumos însă nu a izbutit să fie. Cam scund, de timpuriu chel, rotofei, Gr. M. putea fi socotit urât și el o știa. Cu optimismul și umorul ce-l caracterizau, spunea: *urâțenia nu m-a împiedicat niciodată să cuceresc o fată*. Expresia jucăușă a ochilor, mobilitatea și expresivitatea figurii îl făceau nespus de simpatic, ba chiar cuceritor. Sprâncenele groase, una ridicată, cealaltă coborâtă, dădeau fizionomiei sale o notă de haz mefistofelic.

În același plic, următoarele două poezii; prima e neterminată.

Un rege supărat gândind în sine

Există oare pe acest pământ

Un om mai contrazis ca mine?

Îmi place pacea, dară sunt

Silit războiu să fac.

Cu neadevărul nu mă-mpac

Dar orișicine mă înșală.

Orice reformă rea e aplicată

De-i vreuna bună toți stau la-ndoială

Sau este rău interpretată.

*Se hotărî să lase curtea lui domnească
Și să pornească
Să vază dacă mai există-n a sa țară
O meserie ca a lui de-amară.
Pornește, merge dă de-un biet cioban
Ce turma să-și păzească se cerca în van,
Iar oile să fie strânse la un loc e în zadar
Căci lupul cel ce liniștea-o curma
Ades venea la turmă
Și lua mult fără habar*

Partea a doua

*Cu grase rumene mioare
Ciobanul tolănit la soare
Cânta încet dintr-un caval
Și sunetele curgeau val
Spre-o păstorită-n depărtare.
Deodată vine lupul tare
Și vrea să cumpere o oaie.
Câinii de pradă îl despoaie
Ciobanul cântă înainte
Iar regele luând aminte
Ce s-a-ntâmplat întreabă-ndată
Cum poți să cânți
Când cruda fiară din pădure
Se-ncearc-un mieluşel să-ți fure*

A doua poezie este închinată lui Vasile Anestin, după inițialele dedicației și sens. Vasile Anestin scrisese cărți de știință popularizată pe care Gr. M. le citise. Fusesse fondatorul și directorul „Ziarului Științelor Populare și al Călătoriilor“ unde Gr. M. va publica primele sale articole.

*In memoriam
Lui V.A.*

*Ajunge veselia! Priviți! pe stradă trece
Un car funebru, jalea ducând-l spre mormânt
Un învățat se stinge și țărâna cea rece
Acopere-acum trupul ce-a fost plin de avânt*

* * *

Născându-se din haos el căuta lumină
S-arunce peste vremuri ce-n urma noastră-or fi,
Cu dreapta-i cugetare, cu fruntea lui senină
Voiește universul să-l poată desluși.

* * *

Și-ndreaptă-n urmă ochii-narmați cu o lunetă
Spre bolta cea albastră spre cerul α^1
Câtând ca să găsească vreo stea, vreo cometă
Vreun astru care până atunci n-a fost zărit.

* * *

Cu calcule-apoi umple el coala de hârtie
Scriind la logaritmi la numere-nesfârșit
Și-nalț-a lui lunetă spre bolta azurie
Ș-un astru, un nou astru a fost descoperit.

La orele de educație, profesorul dădea anumite teme acasă, așa-zisele: „anchete personale“. Gr. M. răspunde cu sinceritate la întrebările puse.

Despre Curiozitate

de Moșil C. Grigore

1919

Ce lucruri mi-au atras curiozitatea?

Printre lucrurile ce mi-au atras curiozitatea cele mai de seamă sunt de două feluri: 1) Când eram mai mic eram curios și căutam prin toate saltarele — deschise — și prin cutii să văd „ce e“. De asemeni eram curios să citesc scrisorile și tot ce scriau alții. Cu timpul m-am desobișnuit însă. Pe la 4 ani voiam să pun mâna pe soba încălzită, să văd cum e când te frigi? Cu timpul această curiozitate a fost mai folositor întrebuințată; citeam mai ales mult și printre cărțile ce-mi atrăgeau curiozitatea cele științifice îmi plăceau foarte mult și îmi plac și acum. Acum sunt curios să citesc și să fac diferite experiențe fizico-psychice. Curiozitatea de a citi scrisorile alto-ra și de a umbla prin sertare și cutii a dispărut.

În ce cazuri am fost siliți să mințim?

¹ Semnul α în locul cuvântului *infini*t aparține lui Gr. M.

În genere nu am mințit. Totuși am știut să păstrez întotdeauna atâta secretele mele cât și ale altora. Chiar când în schimbul minciunii mi se ofereau diferite recompense, le-am refuzat.

Am fost silit să mint totdeauna când spunerea adevărului atinge conservarea unui individ, și când minciuna nu atrăgea după sine urmări rele nici unui individ. Spre exemplu am fost de multe ori silit să susțin teorii ce nu le admiteam, deoarece această acțiune mi-era impusă, nu făcea rău nimănui, dar mie îmi făcea bine. De asemeni nu am spus adevărul — dar nici minciuna — de câte ori acest adevăr spus nu aducea nici un folos sau folosul era prea mic față de paguba adusă.

Ce satisfacții au urmat spunerii adevărului?

Aproape niciodată nu am spus adevărul în schimbul unei fâgăduieli, minciuna de asemeni. Când le-am spus le-am spus fie pentru că ele erau necesare, fie că ele nu stricau. Satisfacția a fost morală: fie că eu eram mulțumit că am spus adevărul, fie că alții mă lăudau din această cauză.

1919–1922

În anul 1920, Elena Moasil este numită directoare la Școala primară din Calea Șerban-Vodă nr. 70, școală, pe vremea aceea, numită Maidanul Dulapului. Familia Moasil se mută în localul școlii, părăsind locuința lui Iuliu Moasil unde fusese găzduită temporar.

La 14 ani Gr. M. este același elev silitor, conștiincios, participant la toate activitățile extra-școlare. Ia premiul I cu cunună, ține conferințe, recită versuri la serbările liceului și ședințele societății, continuă să-și scrie jurnalul. Totuși începe să se facă simțită intrarea în pubertate. E confruntat, ca orice băiat, cu noi probleme, inerente vârstei. Încearcă să și le explice. E frământat și aproape obsedat de fete și de amor.

Într-un mic carnetel de 10 pagini, într-o formă cu intenții literare, un text emanând o dragoste de viață ce nu-l va părăsi niciodată.

*Même chose
Toate-s vechi și nouă-s toate
Vremea trece vremea vine
(Eminescu)
O, nimic cât ești de mare
(Conta)*

1920

I

Când mă gândesc la timpul care a trecut! E atât de frumos să gândești la ceea ce a fost și nu va mai fi. E o voluptate dulce în a-ți depăna șirul amintirilor, una după alta.

Viața e plină de poezie, de plăcere, de armonie când o privești prin prizma frumosului.

E ceva unic. E o operă de artă, o simfonie în care sunetele se luptă, în care același leitmotiv revine cu numeroase varietăți, în lupta cu alte motive secundare. Le învinge pe rând și iese triumfător într-un allegro maestoso falnic, frumos, admirabil, înălțător, sublim, până se stinge într-un acord final, susținut și a cărui amintire e veșnică.

Viața e un tablou în care culorile se amestecă mai capricios decât oriunde. E un tablou în care unii văd numai o serie de pete informe, iar alții văd o frumusețe de nedescris.

Viața e cum n-o scrie nimeni. Unii o înfrumusețează, alții o urâtesc. Viața cum e, e scrisă numai în inima celui ce o înțelege.

II

Ce-am făcut când eram mic de tot? Nu mai țin minte. Peste primii opt ani ai vieții mele e aruncat un vâl pe care nu-l pot pătrunde. Și dacă cineva îmi povestește depe atunci câte ceva, iau parte la poveste ca la aceea a unui străin, cineva deosebit de mine. Totul desigur se urma cu regularitate. Nu știu. Probabil că nimic mai important nu s-a întâmplat.

Tulcea, primul oraș în care am trăit. Nu țin minte mai nimic. Mă văd uneori atunci când l-am văzut pe bunelul ultima oară. Eram mic și țineam o stea mare. I-am urat viață lungă. A treia zi a murit.

Peste câteva timp am sosit în București cu vaporul și apoi cu trenul. Am tras la Mme Banciu¹ apoi am găsit casă. Ce mi s-a mai întâmplat în București nu știu. Peste un an ne-am mutat la Mme Focșa.

III

1911 Năsăud

În vara anului 1911 am fost la Năsăud... Bunica, femeie bătrână și bună. Țin minte că într-o zi i-am dat rufele jos din albie pe când le spăla și-n alta i-am alergat niște rațe până au schiopătat. Tanti Lucreția, tanti Elena și unchii. Nu mai țin minte nimic despre

¹ D-na Banciu își povestește amintirile din anul 1910, când Gr. M. avea 3 ani. Erau la Tulcea; casele vecine. Gr. M., un copil independent, voluntar, precoce. Uneori, rugată de Elena Moșil să stea cu copilul în absența ei de acasă, Dna Banciu îi aducea lapte cald. Gr. M. o trimitea înapoi cu el, plângându-se că laptele e prea cald. Când se întorcea cu el răcit, o trimitea din nou să i-l încălzească. Când trecea prin fața geamurilor familiei Banciu, striga: „Băncioaio, ieși să te văd!”, ceea ce scandaliza pe profesorul Banciu. În 1916, la 10 ani, Gr. Moșil s-a fotografiat și a dat familiei Banciu poza lui cu următoarea dedicație: „Scumpilor mei prieteni, Maricel și Titu Banciu”.

ei. Grădina era splendidă. Aci petreceam toată ziua. De dimineață până seara aci ședeam, aci îmi întâlneam verișoarele. Livica nu-mi plăcea deloc; pe Lucica o găseam mai frumoasă și o sărutam. Vara a trecut repede și ne-am întors sperând că mai curând sau mai târziu în vara următoare ne vom întoarce, dar până azi nu am mai putut merge.

IV

La Mme Focșa 1911–1913

O casă tramvay, cu odăi foarte friguroase, cu curte nu prea mică...

În casa aceasta am petrecut doi ani. Aci am învățat să scriu și să citesc.

Un al doilea carnet conține însemnări într-o franceză nu tocmai perfectă, din perioada martie 1920 — februarie 1921. Probleme de adolescent. Le redăm în românește.

■ 27 Martie 1920

Palatul de Ghiiață 8–12 a.m.

Dimineața

O altă repetiție. Ce frumos e. Dra Barbelian îmi pare din ce în ce mai frumoasă. Corpul ei este grațios, suplu; părul ei este, cred, blond, dar este încântătoare. Vocea ei este dulce, caldă. Când vorbește este frumoasă. Când dansează e încântătoare. Nu găsesc cuvinte pentru a exprima frumusețea ei.

Seara

E aproape 11, cortina s-a ridicat. Lumina inundă scena. Este splendidă, candidă, dulce.

■ Joi 17 Iunie 1920

Nu știu ce vreau. Doresc să iubesc, indiferent pe cine — dacă e frumoasă — doresc să simt bucuriile unui gând, unui cuvânt de dragoste, unei venerații întâmplătoare, unei sărutări. Vreau să simt plăcerea unui dans, a unei plimbări, a flirtului, să fac curte. Vreau să iubesc, e aproape singura mea dorință! Nu doresc ca aleasa mea să fie o Venus, o Minervă, o Phriné, vreau numai să iubesc.

Îmi place să spun că sunt imoral. Este oare o glorie? Nu spun că mă laud că am luat premiul I la istorie în 1919 și în 1920 de asemenea, că în 1919 am luat premiul II la școală; îmi face plăcere să spun că sunt imoral, că vreau să fac ceea ce altora pare imoralitate — dar care mie nu mi se pare.

■ Luni 21 Iunie

Doresc oare să iubesc sau numai să par imoral? Nu o iubesc, o urăsc, dar îmi place să fac ca și cum aș iubi-o.

p.m. Sunt un mincinos. Sunt obsedat de acest gând. Sunt sigur că nu sunt cum cred.

Mă credeam foarte serios, moral și nu eram, dar mă făceam ca și când aș fi fost.

Mă credeam un om mare, un savant, un artist, dar nu eram.

Cred că sunt un stricat, un imoral, îmi place să fiu considerat ca atare. Am vorbit cu Dl N. Nedelcu¹. Spuneam că am iubit mult, că am flirtat etc. etc. E aproape adevărat. (Aproape că nu-i adevărat.) Știi eu? Sunt eu cu totul diferit? Cum?

E oare adevărat?

■ Joi 1 iulie

Examenul de capacitate. Foarte bine reușit. Am văzut o elevă dela Ortodoxe² foarte fină și foarte strâmbăcioasă. Cum o cheamă? Teodorescu sau Teodoru? Am urmărit-o. A intrat în Aleea Suter 21.

■ 23 Iulie

Am văzut altă domnișoară din cartier. Am mai văzut-o de multe ori. O cunosc bine după nume. Frumoasă. Râde întotdeauna.

■ 6 August

Primul și al doilea capitol din „Pământul făgăduinței” de Paul Bourget. În sfârșit știu ce am. E o boală gravă aceea de a dori să iubești cum spun Părinții Bisericii. Da, eu am această boală. Asta e. Vreau să mă vindec de ea, dar este acută, veche aproape de 2 ani, poate mai mult. Ce am? Văd o femeie frumoasă, care-mi place; dacă sunt liber o urmăresc puțin. Mă întorc acasă fără a îndrăzni să-i spun ceva. E aproape seara. Când să adorm, o revăd, figura ei îmi revine cu putere. Cred că o iubesc și-mi permit toate destrăbălările; simt toate bucuriile dragostei, sunt obsedat de ea, o doresc dar nu atât cât s-o posed pe ea, cât imaginea ei. Paul Bourget spune că e foarte gravă această boală, eu o cred, dar nu știu cum să scap de ea? Să lucrez? E un remediu bun dar pot să mă surmenez. Să mă plimb? E mai rău decât să nu faci nimic. Să iubești? Poate că da, poate că nu, depinde. Să scriu? Ce? Cum? Să cânt din gură sau la pian? Asta face să-mi crească

¹ Tatăl prietenului său, G. Nedelcu, avocat.

² Pension din București al Societății Femeilor Ortodoxe Române, pe str. Principatele Unite, astăzi Școala de Muzică.

mult suferința. Atunci? Nu știu. Am să citesc „Pământul fâgăduinței”, este poate un leac.

Gr. M. adaugă mai târziu, ca o replică la cele de mai sus: Nu cred. Octombrie.

Să lucrezi nu e un leac. Vezi „La peau de Chagrin”¹

■ Vineri 7 August

Mă gândesc la viața mea de până acum. Am avut mai multe scopuri cari au dispărut. Acum n-am nici un scop. Am fost elev în clasele primare și în clasa I și a II-a la Vaslui. Scopul meu era să fiu cel mai bun sau cel puțin să fiu considerat ca atare. Am brillat. Acasă, la școală, la examene, în lume am brillat, între prieteni. Acum învățătura în și pentru școală o desconsider, nu mai pot brilla.

Am dorit să știu, să cunosc natura, lumea, știința. Am citit mult în afară de școală, dar acum 1° ceea ce ar trebui să citesc la vârsta mea știu sau e prea puțin față de ce-am citit, restul nu înțeleg. 2° Literatura nu mă poate entuziasma, găsesc că lucrurile sunt aceleași, devin plictisitoare. 3° Citind nu pot brilla, cunoștințele mele nu epatează pe nimeni. 4° Ceea ce știm noi e într-adevăr ceea ce e? Nu cred și parcă devin sceptic.

Am căutat să epatez lumea, am căutat gloria. Am vorbit la soc. noastră. Mi se părea că am succes, puteam să mă laud și să fiu lăudat. Dar văd că lumea nu prea e mirată de mine, și nici n-avea de ce, nu pot face nimic original, puternic și chiar dacă.

Am cântat la pian. Progresam iute și la un moment dat mi se părea că voi fi un virtuoz. Încercam să compun, voiam să fac ceva de care să se mire o lume, dar...

Am vrut să am glorie, mărire și n-am reușit, nici nu se putea. Visam și credeam că visurile se vor împlini. Chiar dacă așa ceva ar fi vreodată mai e (coada e-ului e foarte lungită de Gr. M.).

Am voit să simt plăcere în dragoste, dar n-am putut iubi. Poate că sunt încă prea mic pentru a putea atrage atenția domnișoarelor mari, sau n-am temperament sau n-am ocazie, asta cred. Să am o dragoste, una, pentru o singură femeie, numai pentru ea să fac tot ce fac, să simt tot ce simt, să voesc tot ce voesc, să înțeleg, să cred! O astfel de dragoste m-ar putea mulțumi și atunci aş munci mai util. O dragoste de salon, un flirt, un dans, o sărutare în treacăt, pentru ca în ziua următoare să-ncepi cu alta și ea cu alții, înțeleg asta ca o petrecere, dar nu ca ideal.

¹ Roman de Honoré de Balzac.

Atunci oare sunt menit să muncesc fără ideal care să se poate satisface? Sau când? Primesc să lucrez orice, cât pot și mai mult decât pot pentru a ajunge la una dintre cele două ținte gloria sau (și) dragostea pură.

Să muncesc pentru mine, în mine, fără lume, izolat? Dar eu sunt creat în lume, trăesc în lume, din și deci și prin și pentru lume.

■ **Vineri 13 August**

Am fost la Bragadiru. Am petrecut bine sau așa mi se pare.

Cât e de greu să vezi că îți e imposibil un lucru pe care l-ai voit și l-ai crezut ca și îndeplinit.

■ **Duminică 15 August**

Ia-i unui om minciuna vieții și-i iei toată fericirea. Ibsen.

Eu caut o astfel de minciună, unde oare le-aș găsi pe amândouă?

■ **21 August**

Am fost la Cameră. Ședință frumoasă și tumultoasă. Loja 46 acordată de Lupu¹. În lojă o duduie admirabilă. Foarte puțin pudrată și rouge pe buze. Admirabilă. Am flirtat tot timpul ședinței. Goliger² m-a văzut. Încântat. O săptămână aproape m-am gândit la ea.

(Adăugat mai târziu) 11 octombrie Gând idiot.

■ **10 Septembrie**

Am fost la Nicu³ să-l invit să mergem la Teatrul Național. Acolo am văzut-o pe Dra Lisette Rădulescu din str. Principatele Unite. Deloc frumoasă, dar simpatcă, foarte. Poate va merge cu noi la Teatrul Național. Foarte bine.

■ **7-12 Septembrie**

Lucru curios. M-am întrebat de ce nu visez și am visat:

Mady, Delia, Ionel, Dra Mareș, Dra Lisette.

L-am văzut pe N. cel mare. Mă rugase să mă interesez de numărul lojei Drei Schmitzer; e numărul 3. Astăzi mi-a spus că Dra B. i-a vorbit de mine.

N. cel mare mi-a dat fotografia Drei L.

*

Lisette pe care am văzut-o la Nedelcu într-o seară, când a cântat arii din Aida. Am văzut-o odată când am fost cu NN de aci la

¹ Om politic.

² Coleg de clasă.

³ Nic. Nedelcu, prieten.

Soc. Ju. Rom. Am văzut-o pe Calea Moșilor, a intrat la Paleologu. Am văzut-o în aceeași zi la „Rața sălbatecă”.

Am văzut-o pe Mady. Mi-a vorbit mult. Caracteristica ei: nu mă desconsideră. Îmi place foarte mult deoarece vorbesc mult cu ea și e drăguță. Sper s-o mai văd. Regret generalele, regret

(Adăugat) 6 octombrie!!!!

Geblescu era azi supărat. După cât am înțeles, affaire de coeur. Am citit câteva scrisori ale Dlor Săveanu către Geblescu și câteva cugetări.

■ 11 Octombrie 1920.

În sfârșit! Astă seară întorcându-mă spre casă am întâlnit la stația de tramvay o duduie drăguță. Am luat același tram. și pe 11 Iunie am acostat-o. Am flirtat până la Bulevardul Mărășești. Să sperăm și altă dată.

■ 12 Octombrie

Există un simț al dragostei, există telepatie, sugestie, hipnoză. Un fapt pe lângă altele. Azi când mă întorceam acasă dela cursuri am luat 15 și am mers până la 11 Iunie. În tramvay erau mai multe dudui drăguțe, cu cari aș fi putut ușor flirta, dar nu m-am luat după ele. Ajuns la 11 Iunie nu am acostat nici o duduie, ci am mers direct la N. Nedelcu. La un moment dat, în tram. fiind, am conceput posibilitatea de a vedea pe Lisy, dar puțin. Ajuns la Nedelcu am și găsit-o. Am stat mult, ne-a cântat din Aida, am discutat „Rața”. Ne-am întors până acasă la ea, de acolo prin 33 la mine. Mama și tata erau cam supărați.

Există un simț.

Încă un fapt. Așteptam azi la 10 la Vespremeanu, la Farmacie ca Domnul să termine să mănânce. La un moment dat concep posibilitatea ca o duduie să vie, etc. Imediat intră o drăguță duduie. Există telepatie, etc.

■ Februarie 1921

Am văzut, am vorbit, am fl. cu drele A. L. este foarte bine, mai ales foarte simpatică. Nu prea frumoasă, cu ochi fără strălucire, cu gene și sprâncene imperceptibile, o gură fără culoare. Foarte modă veche: prea pudică, flirtează prea puțin, vorbește știință, artă, literatură, metafizică, laborator, prof. oarecum plictisitoare. Cu toate acestea foarte interesantă.

Într-un carnet minuscul, amănunte asupra flirtului cu Mady.

■ 18 Aprilie Duminica Tomii

Am văzut-o pe Mady care mi-a părut frumoasă. Părul, ochii căprui, gura adorabilă. Se pudrează puțin, aproape deloc. Pălăria îi era mare, roșie cu negru. Se îmbracă în culori închise. Am vorbit mult și am stat uneori foarte aproape de Mady. La început a fost și Dra Elisa. Ce urâtă e. Profilul ei e atât de lung. Am întrebat-o pe Mady asupra cursurilor dela Conservator. Fac numai recitări, scene de teatru, etc. Marți-Joi-Sâmbătă dela 8½-12 (11). Mi-a zis: — De ce te interesează? Ești feminist? I-am zis. — Nu!

Mi-a spus că ea crede că femeia nu trebuie să se amestece în politică fiindcă atunci nu mai vede de casă.

Mi-a spus că nu crede în **păpușeriile** din biserică și că vine doar pentru ca să se liniștească. E nervoasă, pleasă de-acasă supărată. Un om ne-a spus să nu mai vorbim și s-a supărat.

* * *

Eram atât de aproape de ea. O priveam cum se mișca, cum zâmbește. Îi aspiram parfumul și respirația. Era splendidă.

Îmi pare că o iubesc, în felul meu: nu mă satur privind-o, o caut, gândesc și visez la ea.

* * *

Când să ne despărțim îmi spune că ea nu lasă să i se sărute mâna.

— Celor bătrâni le săruți mâna din respect, celorlalți din admirație, mie de ce?

— Poate tot din admirație, i-am zis.

— Nu încă.

Duminica viitoare când o voi vedea.

Dar Mady nu era singura fată de care se credea îndrăgostit. O ciornă de scrisoare era adresată cam în același timp unei alte fele.

Dragă Lilly

Îți scriu în timp ce Dl Frollo¹ își începe lecția. Îți scriu cu un creion tare ca inima ta. Mă gândesc mereu la tine, încerc în fiecare zi să te văd, să-ți vorbesc, dar tu rămâi inabordabilă. Sunt dezolat. Nu știu ce să fac. Inima îmi bate când te văd trecând prin fața

¹ Profesor de franceză.

camerei mele. Sper că astă seară n-ai să rămâi atât de rece ca până acum.

Dorind să vă vorbesc și să vă fac confidențele dragostei mele și a suferințelor mele pentru Dvoastră, vă sărut

Grigri

Vremelnicele îndrăgostiri care par a-i răpi tot timpul, în realitate nu-l împiedică să muncească serios pentru și în afara școlii. Această îmbinare de viață mondenă și de timp consacrat studiului va rămâne o trăsătură, nu numai a adolescențului, ci și a omului matur.

La Societatea „Înfrățirea Română” ține o conferință al cărei manuscris există. Subiectul îl interesa îndeosebi, fiind vorba de grănicerii năsăudeni, strămoșii familiei Moșil. Conferința e intitulată: *Istoria regimentului II de graniță cu Considerațiuni generale asupra istoriei Românilor din Ardeal în veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea*”.

Are trei părți: *Capitolul I. Considerațiuni generale asupra înființării regimentelor de graniță. Cap. II Țara Rodnei — Istoria regimentului II de graniță dela 1760–1791. Cap. III Epoca războaielor napoleoniene — Istoria regimentului II de graniță 1793–1815.*

Încheierea lipsește. Lucrarea se termină fără bibliografia obișnuită.

I n t r o d u c e r e

Este evident că cunoașterea trecutului este și instructivă și înălțătoare; e instructivă, deoarece trecutul ne face să înțelegem prezentul și să bănuim viitorul; înălțătoare fiindcă ne înfățișează luptele purtate timp mai mult sau mai puțin îndelungat, de acum încornate de succes, sau cari se vor termina în viitor.

„Să adunăm și să conservăm tot ce se reduce la dezvoltarea spiritului ostășesc și nici una din faptele de bărbăție, bravură și eroism să nu rămână necunoscută copiilor noștri.” Așa zice Gh. Bariș.

Societatea noastră are un nume frumos: „Înfrățirea română”. O înfrățire însă presupune o cunoaștere reciprocă a celor înfrățiți. Această conferință a mea are de scop povestirea unor evenimente din istoria Ardealului în veacurile al XVIII și XIX și anume acele evenimente ce sunt în legătură cu regimentele grănicești. Regimentele grănicești au avut o importanță mare în viața socială și culturală a românilor din Ardeal și au contribuit mult la crearea spiritului militar la Ardeleni.

Deși, precum spuneam, instituția regimentelor de graniță are o mare importanță în istoria Ardealului, ea e puțin cunoscută nespecialiștilor, ca de altfel o mare parte din istoria Ardealului.

Conferința mea are și acest scop de a completa cunoștințele asupra istoriei Ardealului.

C a p i t o l u l I I

Țara Rodnei — Istoria regimentului II de graniță
dela 1760–1791

În nordul Ardealului, între ținutul muntos al Maramureșului și ținutul secuiesc Trei Scaune, între Moldova și posesiunea moldovenească Ciceiu se întinde teritoriul fostului regiment (al) II românesc de graniță.

Din munții Țibleșului spre răsărit, la apus de munții Bărgăului se coboară din munții Cerna — hora crestele înalte ale masivului Rodnei. Vârfurile Ineu și Ineuțul, Bătrânel, Vârful Omului, Pietrosul își înalță peste 2000 m piscurile albe, printre culmile acoperite cu bătrâne păduri de brad.

Someșul și Bistrița transilvăneană de aci-și adună apele și primele două se aruncă spumoase prin văile cultivate cu cereale, mai ales porumb. Munții înalți poartă în inima lor comori necunoscute de aur și alte minerale scumpe, azi puțin exploatare, altădată însă, pe vremea Romanilor și a Dacilor foarte căutate.

Locuitorii lor, reci și puțin expansivi, au în inima lor comori moștenite dela strămoșii lor Dacii, reînviată de grăniceri, de moșii lor de cari sunt mândri.

Întotdeauna locuitorii din țara Rodnei au fost liberi...

Ca și în anul precedent, Gr. M. răspunde la unele anchete personale:

1. Asupra instinctului jocului și imitării.

În privința evoluției jocurilor la mine mai întâi s-au dezvoltat jocurile imitative, aproape paralel s-au dezvoltat jocurile de judecată.

Din cauză că nu mi-a plăcut prea mult societatea, era natural ca nici jocurile ce mi-au plăcut să nu fie de acelea ce se joacă în societate.

De pe la 2–3 ani îmi plăcea să mă joc mai ales cu pietrele de construcții și căutam ca pe lângă modelele date să fac și eu altele unele mai complicate decât altele. Pe la 7–8 ani aceste jocuri le-am com-

plectat prin mici mașinării făcute din benzi și plăci perforate, de fier¹.

Paralel cu aceste jocuri s-au dezvoltat jocurile de imitație. Totuși pentru ele nu am simțit niciodată o mare dragoste. Și dacă m-am jucat câteodată în acest fel a fost fie pentru a face plăcere cuiva fie pentru că erau alte motive mai puternice. Dacă pentru jocurile imitative am simțit o mare neplăcere mult mai puțin mi-au plăcut jocurile fizice și deloc cele de noroc.

Neexagerând și fără a mă lăuda pot spune că acum nu-mi mai place nici un joc și dacă adeseori mă joc e că sunt motive mai puternice, mă joc pentru cei cu cari mă joc, dar nu pentru joc.

.....
În privința muncii s-ar crede că mă laud dacă aș spune că am muncit totdeauna cu plăcere. În privința ascultării am fost adeseori contrariat...

I. Ce indiscreție am comis, în urma căreia am avut neplăceri?

Uneori când citeam scrisorile altora am fost dojenit.

II. Confidența am păstrat-o în totdeauna.

III. Înjurăturile și vorbele urâte le-am înfrânat în totdeauna.

Gr. M. împlinește 15 ani.

Aplicația și interesul pentru matematici devin tot mai evidente. La un extemporal la matematici ia nota 10 cu distincție. La sfârșit de an, premiul I cu cunună. Simptomatică pentru activitatea lui de viitor propagandist al științei matematice este adresa primită de el de la Școala Politehnică din Timișoara, cu care probabil s-a mândrit.

¹ La vârsta de 12 ani Gr. M. a primit în dar un mecano, joc cu foarte multe piese metalice. Jucăria l-a interesat și a început să facă mici aparate, macarale, poduri și o moară de vânt. Apoi a legat roata mașinii de cusut a mătușii sale Zoe la una din aripile morii și când Zoe cosea la mașină, aripile morii se învârtau. Această inventivitate și talentul lui la matematici au convins părinții că va fi un bun inginer. (povestit de Gheorghe Moisil).

Ministerul Lucrărilor Publice
Școala Politehnică Timișoara

Nr. 505/20 1921

Domnului Moisi Gr.
Elev clasa V.R.
Liceul Sp. Haret, București

Vă trimitem alăturat chitanțele pentru cele 5 abonamente făcute de D.voastră la *Revista Matematică*.

Profităm de această ocazie pentru a vă mulțumi de râvna și interesul laudabil ce ați depus de a răspândi prin camarazi D.voastră, *Revista Matematică* din Timișoara. Suntem fericiți că putem constata că în sufletul tineretului nostru dornic de lumină, trăiește cel mai însuflețit și entuziast interes pentru tot ce privește propășirea culturii și învățământului nostru scolastic.

Fapta D.voastră este cea mai bună dovadă că scopul nostru n-a rămas fără ecou. Sperăm că acțiunea D-voastră va găsi alți imitatori și va da în cel mai scurt timp rezultatele cele mai îmbucurătoare.

Secretar
Constantin Nicolau

La vârsta de numai 15 ani, Gr. M. începe să publice, în reviste pentru tineret, traduceri din franceză și mici articole de popularizare. Subiectele sunt foarte variate, dar reliefează totuși obsesia războiului. Atât de profund fusese traumatismul suferit de el cu 3 ani în urmă, încât tema războiului este mereu prezentă.

Prima revistă săptămânală în care îi apare numele este: „Ziarul Științelor Populare și al Călătoriilor”, întemeiat de Vasile Anestin, atât de admirat de Gr. M.

În 16 Noiembrie 1920, apare traducerea: *Originea plantelor noastre*.

În 23 Noiembrie 1920, traducerea: *Din trucerile războiului*.

În 7 Decembrie 1920, două mici articole: *Oul filozofic și Logaritmi*.

În 11 Ianuarie 1921, traducerea: *Marmotele și ciurma*.

În 18 Ianuarie 1921, traducerea: *Întrebuințarea dinamitei în agricultură*; traducerea: *Stările alotropice ale argintului*.

Un articol: *Valoarea unei bare de fier*.

A doua revistă care-l tipărește pe Gr. M. este cea a „Societății Tinerimea Română”, sub conducerea lui Constantin Moisiu. Poate chiar tatăl lui să-l fi încurajat la publicarea articolelor.

În lunile ianuarie și februarie 1921, Gr. M. publică două traduceri din franceză: *Creștinarea Rușilor și Rugăciune veche egipteană*.

A păstrat în arhiva lui două manuscrise nepublicate, consacrate unor lucrări despre *Religie și Despre cauzele războiului*. Redăm începutul acestei ultime lucrări al cărei final lipsește.

Marile evenimente, ca războaiele, de pildă, sunt provocate de cauze îndepărtate și de cauze imediate. Pe cele dintâi le vom studia în capitolul acesta și în cele ce urmează.

Printre cauzele îndepărtate ale războiului sunt unele adevărate, sunt însă și altele închipuite.

Totuși cele mai puțin adevărate, nu sunt numai decât cele mai puțin importante dacă le privim ca mobile ale faptelor. Adesea am spus că rolul filozofului nu e să studieze valoarea logică a mobilelor cari fac pe oameni să lucreze, ci influențele pe cari le-au exercitat diferitele feluri de mobile. Dacă am șterge din istorie toate luptele cari s-au dat pentru închipuiri fără nici o valoare rațională, desigur că n-ar mai rămâne decât câteva.

Epoca în care s-a născut războiul e de o jumătate de veac, dacă socotim cauzele îndepărtate, numai de o săptămână pentru cele imediate. Cari au fost cauzele care în cinci zeci de ani au condus la marile războaie? Prima întrebare. Cine a voit războiul, în timpul de pourparlers diplomatice? Altă întrebare.

Nici la una nici la cealaltă nu se poate răspunde, deoarece partidele actuale dau răspunsuri contradictorii. De pildă toți Germanii sunt cu totul convinși că încă de demult Fran. și E. doreau acest război. Din contră francezii sunt ferm convinși că Ger. au profitat de cel dintâi pretext ca să le declare războiul pe care-l doreau. Lăsând la o parte pentru un moment această problemă ne vom ocupa numai de factorii cari au preparat această mare conflagrație.

Deși cu totul greșită, părerea că o cauză însemnată a războiului ar fi suprapopulația Germ. e foarte răspândită atât în Germania cât și în Franța.

Această teorie se datorește faptului că savanții de peste Rhin aplică societăților omenești legile biologice. Bernhardt în special, se bazează adesea pe teoriile lui Malthus și Darwin. Din această cauză multe din concluziile pe cari el le trage nu sunt deloc justificate,

deoarece dacă speciile animale sunt cu totul supuse forțelor naturii, cu care se pot lupta, sforțările continui ale omului i-au făcut posibilă lupta contra acestor forțe.

Teoria lui Malthus e cunoscută...

Un carnețel minuscul redă în 6 pagini de însemnări datate dezordonat întâlnirile cu prietenii, cu fetele. Limbajul începe să devină cifrat. Folosește litere grecești, majuscule în loc de cuvinte, prescurtări numai de el știute. Cuvântul „five”, des întrebuințat, referitor la ceaiurile de la ora 5 d.m. la care lua parte, e scris când „Faiff”, când „fif”. *No-Har-rhà* în loc de *Not-tara*. Teribilismele vârstei.

Pe coperta carnețelului data: *septembrie 1921*

- *Luni 3–5 pm Thévenin*
Mierc. 5 Cinema
5½ Producție
Ortodoxe, Negoescu
- *15 Aprilie ALA C.A*
A 21a M.F.C.D.
E.B.F.F.S.A.
- *29 Aprilie Mn. MM B*
E.F.S. N
- *6 Mai Sf. Gheorghe*
d.C. Gg Ch Nn T.
- *17 Mai Eroul necunoscut*
N.N. Dd. I.L.D.
Luni 25 Iunie examen Matematici, rentré Puia, allé à G.N. à
E.B. avec lettre. Hm!
- *24 Martie*
Faiff la Mimy
Carmen, Dra Vasilescu No-Har-rhà, Dodo Tanța Faraudo,
Meun Lillette Oskar Cick, Bulz, Pandele Atanasiu, Virgil
6½–8
- *1 Martie*
Faiff la Lilly
Puia Puica Didina Dora Lillette Tanți J. Lily Zoe
Amza Ladiscaux¹, Rizescu Silvia
7–12½
(ilizibil) Sterian Moisiu Grigri, Gigi

¹ În loc de Ladico.

- 4 Martie
Franțuzi Lebrun: L'art français au com. Du XIX-ème siècle
No-Har-rhà
Carmen
- 5 Martie Mica Litzica Baroncea, Lucy Vidrașcu Jeanne Deleanu
Meuța Lenuța Oprescu Dinescu
5½–10½
- 7 Martie Kean-Khá
Bergson
- 9 Martie
Conferință: polaritate poligonală
- 11 Martie
Fif la Oscar
Melle Dedian, Doto Tanți Lizette Gick, Nick Damian, Gică Mișu
Antoniade.
5½–9½

Mai trece un an. Nu aduce schimbări în viața lui Gr. M.

Sânguință la studii, absență de la școală, însemnări, conferințe, lucrări, traduceri și un lucru firesc pentru băiatul de 16 ani: fete, flirturi nevinovate, dans, petreceri.

Într-un carnet cu scoarțe de pânză neagră a cărui copertă poartă jos iscălitura *Grigore Moșil* gravată în litere aurite, 56 pagini de jurnal în limba franceză, scrise cu cerneală roșie și neagră. Combinația de cerneli pare un joc menit să înfrumusețeze pagina.

Început în mai 1922, întrerupt în decembrie 1923, carnetul cuprinde notații din 3 perioade distincte, despărțite de două mari pauze: 28 mai — 6 iunie 1922, 1 martie — 6 iunie 1923, 1 septembrie — 3 decembrie 1923. Conform celor două motto-uri, carnetul e închinat bucuriilor vieții. Gr. M. e mereu îndrăgostit; relatează cu minuțiozitate înfiriparea și declinul unui flirt. Ca un reporter monden, face cronică numeroaselor „five-uri”, logodne etc. la care ia parte. Este încrezut, snob și cochet. În această viață agitată care pare centrată în jurul distracțiilor, apare brusc notarea unui articol de matematică sau de știință.

Pe prima pagină, cu litere grecești:

ΤΕΡΠΙΕ ΣΑΤΟΝ

Bucură-te cât ești în viață

TOTE ΗΣ ΟΑΝΗ

Telul e plăcerea

Dum vivimus, vivamus Carpe Diem.

Aprilie 1922

Din Cugetările unui om tuns¹

Il ne faut pas trop aimer car on finit par trop hair.

Peut-on se relever après s'être beaucoup abaissé?

On peut ne pas s'abaisser plus.

Ne cherchez jamais la cause d'un mal ailleurs, elle est dans vous-même.

Il ne faut s'emballer de rien qui ne soit pas bien, car on finira par aimer tout ce qui est mal.

■ 28 Mai 1922

Je me suis quand même bien amusé. Pas trop de monde, ça c'est vrai. Parmi mes anciens amis seulement Radu Filimon, PISOI, Nicu et Oscar, qui sont partis, les premiers. Mais il n'y avait pas trop de monde, on s'est bien amusé. J'ai vu aussi un capitaine très bien, très joli, très gentil, je crois qu'il s'appelle Nicolau. Il a aussi une femme insignifiante, Stela, probablement aussi Nicolau.

Mais le clou, ç'a été Dida Simionescu. Si je l'ai vue je ne me rappelle pas. Peut-être au National, cet automne. Et je l'ai vue partout, car elle est de celles qui se ressemblent toutes.

¹ La liceu elevii erau obligați să se tundă. Spre dezolarea lui Gr. M. care știa că va cheli curând ca și tatăl și bunicul său.

Nu trebuie să iubești prea mult căci termini prin a urî prea mult.

Te poți oare ridica după ce te-ai înjosit?

Poți să nu te înjosești mai mult.

Nu căuța niciodată cauza unui rău în altă parte, ea este în tine însuși.

Nu trebuie să te entuziasmezi pentru nimic care să nu fie bine, căci vei sfârși prin a iubi tot ce e rău.

28 mai 1922

Totuși m-am distrat bine. Nu prea multă lume, este adevărat. Printre prietenii mei mai vechi numai Radu Filimon, PISOI, Nicu și Oscar, care au plecat primii. Dar nu era prea multă lume, am petrecut foarte bine. Am cunoscut și un căpitan foarte bine, foarte frumos, foarte gentil, cred că se numește Nicolau. Are o nevastă ștearsă, Stela, probabil tot Nicolau. Dar lovitura a fost Dida Simionescu. Dacă am văzut-o, nu-mi mai aduc aminte. Poate la Național, în toamna aceasta. Și am văzut-o peste tot, căci este dintre cele care se asemenișc toate.

Jolie, on ne pourrait pas le dire. Mais si le teint n'est pas mat, il est frais, si la bouche n'est pas petite, elle est pleine, la lèvre est charnue et tentante. La réplique est très forte. Je n'ai pas vu de jeunes filles qui aient de si fortes répliques. Et avec elle on ne s'embête pas. On peut parler des heures entières, sans se rendre compte que le temps a passé si vite.

Elle m'a proposé de la conduire chez elle. Je l'ai refusée parce que c'était trop tard. Je suis arrivé tout à fait quand il était nécessaire. Je le regrette un peu: pas trop. Elle croit être irrésistible. Je ne désire pas la rendre plus entichée.

■ 29 Mai 1922

Si j'étais amoureux, j'aurai crié „Vive le hasard“ car il m'a admirablement servi, sans le vouloir, sans désirer, sans le penser. J'ai revu Dida, quand j'ai été prendre mon abonnement. Elle a été plus que charmante, quoiqu'aujourd'hui je lui trouve plus de défauts que hier. Je la trouve surtout trop faubourienne, dirai-je même que je la trouve pareille à d'autres que j'ai connues. Car çà c'est sûr, je l'ai connue dans chaque élève du cours complémentaire. Elle est moins pédante qu'Olimpia, plus jolie mais moins fine que Mimi, presque pareille à Marietta. Je ne vois pas de différences, sauf de savoir bien parler le français, car il m'a semblé qu'elle le parle gentiment, de connaître un peu la littérature, de jouer passablement au piano.

Frumoasă, nu s-ar putea spune. Dar dacă tenul nu e mat, e proaspăt, dacă gura nu e mică, e plină, buza e cărnoasă și ademenitoare. Replica e foarte tare. Nu am văzut fete tinere cari să aibă replici atât de tari. Și cu ea nu te plictisești. Poți vorbi ore întregi fără să-ți dai seama că timpul a trecut atât de repede.

Mi-a propus să o conduc acasă. Am refuzat-o pentru că era prea târziu. Am sosit tocmai atunci când era necesar. Regret puțin dar nu prea mult. Se crede irezistibilă. Nu doresc s-o fac să creadă mai mult.

29 Mai 1922

Dacă aș fi fost amoretat, aș fi strigat: „Trăiască hazardul“, căci mi-a slujit admirabil, fără să vreau, fără să doresc, fără să gândesc. Am revăzut-o pe Dida, când m-am dus să-mi iau abonamentul. A fost mai mult decât încântătoare, cu toate că astăzi îi găsesc mai multe cusururi ca ieri. O găsesc mai ales pea mahalagioaică, aș spune, cu toate că o găsesc la fel ca altele pe care le-am cunoscut. Căci, asta e sigur, am cunoscut-o în fiecare elevă a cursului complementar. E mai puțin pedantă decât Olimpia, mai frumoasă, dar mă puțin fină ca Mimi, aproape la fel ca Marietta. Nu văd diferența, în afară că știe să vorbească franțuzește, căci mi s-a părut că vorbește drăguț, că știe puțină literatură, și cântă passabil la pian.

Quoique là, à l'abonnement elle m'a paru plus jolie, dans son water-proof, qui lui faisait un corps plus reliefé, sous son capuchon qui convient fort bien à son teint.

J'ai vue ce matin Margareta Iliescu. Elle a été plus rasante que jamais. Quand même, je préfère aller avec elle jusqu'au lycée que de m'embêter seul pendant une bonne demie-heure.

■ Miercuri 31 Mai 1922

Ça va, ou en tous cas ça ira, ça doit aller, ou autrement on la poussera. J'ai été chez Dida, cet après-midi, sans préméditation, ça c'est sûr. Gică a été très gentil, il nous a rendu plus intimes; conformément à sa théorie, elle m'appelle Grigri et je lui dis tout simplement „Dido dragă“.

J'ai été chez elle avec Gică, lui proposer le rôle de „Vacanția“, pas rasant, pas difficile. Elle était aux anges, quand même elle dût refuser. Elle soutient n'avoir pas le temps. Je cherche à paraître le moins emballé, et comme contrepoids à la trop bonne idée qu'elle a sur elle-même, je joue le rôle d'un entiché. Ça me va, je le crois, du moins.

Je vois d'autant plus, que je la connais mieux, qu'elle est faubourg. Depuis sa manière de me saluer, „à l'attacco“, le premier jour avec:

Cu toate că acolo la abonament mi s-a părut mai frumoasă, în haina ei de ploaie care îi reliefa corpul, sub gluga care i se potrivea cu tenul.

Am văzut azi dimineată pe Margareta Iliescu. A fost mai pisăloagă ca niciodată. Cu toate acestea prefer să mă duc cu ea până la liceu decât să mă plictisesc singur timp de jumătate de ceas.

Miercuri 31 Mai 1922

Merge, sau în orice caz va merge, trebuie să meargă, altfel va trebui să împingem lucrurile. Am fost la Dida azi după masă, fără premeditare, asta e sigur. Gică a fost foarte drăguț, ne-a făcut mai intimi; conform teoriei ei, ea-mi spune Grigri și eu simplu „Dido dragă“.

Am fost la ea cu Gică, să-i propun rolul din „Vacanția“, nu plictisitor, nu greu. Era în culmea fericirii, cu toate astea a trebuit să refuze. Susține că nu are timp. Caut să par cât mai puțin amabil și ca o compensație la prea buna părere ce o are despre ea, iau rolul unui încrezut. Mi se potrivește, cred, cel puțin.

Văd, cu cât o cunosc mai bine, că e mahala. Începând cu felul ei de a mă saluta „à l'attaco“ din prima zi „V-ați făcut așteptat, Domnule Moisi!“, până la faptele mai recente, acela de-a fi mâncat covrigi în curtea de așteptare la abonamente, până la timbrul vocii ei și felul de-a spune „Grigri dragă“, totul e mahala. Dar e drăguță și face să te ocupi de ea. Astăzi i-am reînnoit propunerea de-a o vedea zilnic în timpul vacanței. Sper.

„V'ați făcut așteptat, Domnule Moisi!”, jusques aux faits plus récents, celui d'avoir mangé des coquelins dans la cour d'attente pour les abonnements, jusqu'au timbre de sa voix et sa manière de dire „Grigri dragă”, tout est faubourg. Mais elle est gentille et elle vaut la peine. Aujourd'hui je lui ai renouvelé la proposition de nous voir quotidiennement pendant les vacances. J'espère.

■ 1 Iunie 1922

Mes habits sont prêts. Mon costume est adorable. Vu Margareta en passant. La coupe du costume est tout à fait moderne, heureusement j'ai des cols grands et chics. Ce sera bien. J'ai dû travailler pour le dessin. Hier j'ai donné mon petit essai „O generalizare în teoria polarelor” à Mr. Baci. Je ne sais pas quoi faire avec. Je suis enchanté d'avoir de si jolis habits. J'espère.

■ 2 Iunie 1922

Attente vaine. Je me suis presque embêté. Elle n'est pas venue, ou elle est partie trop tôt. J'ai attendu Dida près d'une demie heure, le soir près d'une heure. Je m'emballe. Je rêve.

■ 3 Iunie 1922

C'est rasant.

Matinée stupide. Marioara Negulescu exécutable.

Magda est adorable. Pourquoi est-ce qu'une femme mariée est plus jolie que pendant le temps quand elle était jeune fille?

1 Iunie 1922

Hainele mele sunt gata. Costumul e adorabil. Am văzut-o pe Margareta în trecere. Croiala costumului meu e, din fericire, cu totul modernă, am gulere înalte și elegante. Va fi bine. A trebuit să lucrez pentru desen. Ieri am dat mica mea încercare „O generalizare în teoria polarelor” D-lui Banciu. Nu știu ce să fac cu ea. Sunt încântat de a avea haine atât de frumoase. Sper.

2 Iunie 1922

Așteptare zadarnică. Aproape că m-am plictisit. N-a venit sau a plecat prea devreme. Am așteptat-o pe Dida aproape jumătate de ceas, seara aproape o oră. E prea mult, oricum. Mă ambalez. Visez.

3 Iunie 1922

E plictisitor. Dimineață stupidă. Marioara Negulescu execrabilă.

Magda e adorabilă. De ce oare o femeie măritată e mai frumoasă ca atunci când era fată?

■ 4 Iunie 1922

G. est venu chez moi cette après-midi. La conversation a roulé très lentement, posément, adagio, sans entrain, sans verve, sans rien. Je crois déjà que nous nous sommes trop vus. Demain chez Nicu, j'attends le beau five.

■ 15 Iunie 1922

Jour de Tați¹

Admirable five chez Tați. Il y en avait du monde! J'y suis allé habillé dans mon nouveau costume. Ça n'a pas eu tant de succès que je le croyais auparavant. J'ai passé chez Bombonel qui est venu avec moi. Nous trouvâmes Tați seule. Oscar² y était aussi, quoiqu'il devait partir pour Comana, pour une levée de plans. Dans une heure le cercle devint presque complet. Lisy était très entourée par les étudiants: Virgil Zigura très sympathique, les amis d'Oscar: Bădulescu et Marcel Lac, qui a essayé un flirt avec Tanți³, l'aimable et flegmatique Titi Vlădescu qui n'a pas tant

¹ Tatiana Nedelcu.

² Oscar Nedelcu.

³ Tanți Cocea, viitoarea artistă.

4 Iunie 1922

G. a venit la mine astăzi după masă. Conversația s-a pornit încet, așezat, adagio, fără antren, fără vervă, fără nimic. Cred că ne-am văzut prea mult. Mâine la Nicu, aștept frumosul five.

15 Iunie 1922

Ziua lui Tați.

Admirabil five la Tați. Era multă lume. M-am dus îmbrăcat cu costumul nou. N-am avut atât de mult succes cât am crezut înainte. Am trecut pe la Bombonel care a venit cu mine. Am găsit-o pe Tați singură. Oscar era și el, cu toate că trebuia să plece la Comana, pentru ridicarea unor planuri. Într-o oră cercul a fost aproape complet: Lisy era foarte anturată de studenți, Virgil Zigura, foarte simpatic, prietenii lui Oscar: Bădulescu și Marcel Lac care a început să flirteze cu Tanți, amabilul și flegmaticul Titi Vlădescu, care nu a fumat prea mult. Printre fete, Felicia Istraty mi s-a părut n-aș spune mai frumoasă, dar încă mai dulce și Tanți aproape m-a îmbătat.

De cum a intrat, așezându-se foarte aproape între Dimescu și mine pe o canapea, a început să-mi propuie, ceea ce mi s-a părut aproape natural, dar și aproape absurd din partea ei — să-i promit că în orice caz voi interveni la tata la examen pentru două dintre prietenele ei. Am găsit lucrul natural dat fiind că am auzit un număr destul de mare de asemenea rugăminți. Găsesc absurd faptul că ea vrea ca lucrurile să se întâmple exact cum vrea ea.

fumé. Parmi les filles Felicia Istraty m'a parue ne le dirai-je pas plus jolie, mais encore plus douce et Tanți qui m'a presque enivré. Dès qu'elle entrée, s'asseyant tout près de moi entre Dimescu et moi-même sur un canapé elle commença une proposition que j'ai trouvée presque naturelle, mais aussi presque absurde de sa part: de lui promettre qu'en tout cas deux de ses amies passeront à l'examen chez papa. Le l'ai trouvée naturelle, vu que j'ai entendu nombre de pareilles prières, je la trouve absurde, parce qu'elle veut que cela arrive en tout cas.

Elle n'a pas été moins épatante et délicieuse l'après-midi, quoiqu'elle m'ait donné quelques répliques rasantes. Je ne crois pas que le verre de vin que j'ai bu me rendit en cette disposition enivré, et je crois que ce serait plus logique, d'attribuer à Tanți seule tout cet élan, cet enthousiasme, toute la verve et le cynisme, tout le trouble que j'ai ressenti pendant les quatre heures que nous fîmes ensemble, aussi pendant toute la nuit, quand je ne réussis pas à fermer mes paupières.

Aimer Tanți? Je ne le crois pas. Tout mon désir d'aimer, toute la folie de mes sens et de mon esprit ne se sont concentrés que très puissamment, très fortement vers Tanți mais aussi je le crois, pour une très petite durée de temps. Je sens bien que demain, quand je reviendrai des examens, une autre femme occupera mon esprit, peut-être cette Cocuța que j'ai trouvée négligeable, peut-être les deux amies de Tanți, cette Mady Barber que je ne connais pas encore, ou cette Paula Israilovici, que je connais un peu et que j'ai trouvée intéressante.

N-a fost mai puțin grozavă nici mai puțin delicioasă după masă, cu toate că mi-a dat câteva replici tăioase. Nu cred că paharul de vin pe care l-am băut mi-a dat această stare de dispoziție îmbătătoare și cred că ar fi mai logic să atribui numai lui Tanți acest elan, acest entuziasm, toată vervea și cinismul, toată turburarea ce am resimțit-o în timpul celor 4 ore cât am fost împreună, de asemenea toată noaptea când n-am reușit să închid ochii.

O iubesc pe Tanți? Nu cred. Toată dorința mea de a iubi, toată nebunia simțurilor și minții mele s-au concentrat foarte puternic, foarte tare către Tanți, dar de asemenea cred că pentru foarte scurt timp. Simt că mâine când mă voi întoarce dela examene, altă femeie îmi va ocupa mintea, poate această Cocuță pe care am găsit-o foarte de nebăgat în seamă, poate cele două prietene ale lui Tanți, această Mady Barber pe care nu o cunosc încă, sau această Paula Israilovici, pe care o cunosc puțin și pe care am găsit-o interesantă.

C'est un phénomène, je ne dis pas curieux, mais quelquefois ennuyeux, celui d'aimer toutes les femmes qu'on voit et de ne jamais aimer aucune tant qu'on le lui dise qu'on la rende aimante pour vous.

Nicu est venu très tard. La capitaine Nicolau a été charmant. La nuit je n'ai pas dormi.

Un mic „Calendar Universal“ din anul în curs. Pe două pagini în dreptul lunilor mai și iunie, Gr. M. a notat nume de fete și zilele în care le-a întâlnit. În genere, numele sunt cunoscute din jurnalele anterioare. Apare însă un nume nou, Ronca. E vorba de Veronica Brauner-Micznik, sora lui Victor și Harry Brauner, pictorul și folcloristul, viitorul lui cumnat. Vede atâtea fete, încât mai încurcă zilele, greșește data și corectează.

5 Iunie Tanți

6 Iunie Cocuța

7 Iunie Cocuța Tanți Stănescu p.m. Cocuța H.S.

8 Iunie a.m. Ronca El. J.N.

12 Iunie Cocuța

14 Iunie Cocuța

15 Iunie Conserv.

19 Iunie H.S.

20 Iunie Lili C.

Cocuța

Melania

22 Iunie Melania

23, 25 Iunie Melania

Continuă să publice în cele două reviste menționate. În „Ziarul Științelor și Călătoriilor“ din 6 decembrie 1921 un articol original: *Astronomia ca factor al civilizației moderne*; în 18 aprilie 1922 *Sărbătoarea Sf. Paști*, articol de matematică asupra fixării datei Paștelui.

E un fenomen, nu spun curios, dar câteodată plicticos, acela de-a iubi toate femeile pe care le vezi și să nu iubești niciodată pe una într-atâta încât să i-o spui, să o faci să te iubească și ea pe tine.

Nicu a venit târziu. Căpitanul Nicolau a fost fermecător. Noaptea n-am dormit.

Astronomia ca factor al civilizației moderne

Oricine rămâne uimit în fața progreselor realizate de astronomie, în fața preciziei neatinse de altă știință, în fața exactității neînchipuite. De aceea toți considerăm astronomia ca cel mai mare și cel mai frumos monument al civilizației moderne. Că astronomia ar fi însă unul dintre factorii principali, cari au pus bazele acestei civilizații, iată ce foarte puțini își închipuie.

Deoarece însă această influență a astronomiei nu se exercită asupra gândirii, cât mai ales asupra chipului de a gândi, iată de ce e mai greu să stabilim influența astronomiei asupra civilizației. Mă voi încerca să o schițez în câteva cuvinte.

I

Să ne amintim pentru aceasta, cum concepeau lumea oamenii primitivi. Singur, înconjurat de atâtea forțe, contrare una alteia, într-un haos de fenomene, omul trebuia s-o cunoască. Mijlocul cel mai simplu, cel mai natural, se bazează pe analogie. Prin analogie deci, omul a explicat fenomenele naturii, considerându-le ca arme, ca atribute ale unor ființe superioare lui ca forță, dar asemenea lui ca fire, ca sentimente, pe care le poate îmblânzi și pe care le poate întărâta.

Această concepție a lumii a stăpânit cugetarea omenească timp de peste zece mii de ani. Roadele ei sunt, pe lângă o filozofie frumoasă, dar lipsită de orice importanță reală, și o serie de evenimente politice, care au turburat lumea timp îndelungat.

Astronomia a fost cea dintâi care a luptat contra ei, a învins-o și s-a emancipat de sub ea.

Omul și-a ridicat ochii și a pornit spre cer, la acele puncte luminoase ce se mișcă regulat în același chip și azi și mai târziu, cari nu se sinchiesc de evenimentele pământeste. Regularitatea mișcării lor l-a frapat și acesta a fost primul exemplu de ordine pe care îl dădea natura.

De atunci și până la crearea astronomiei a trecut timp lung, epoca de formație a astronomiei a fost lungă, drumul greu și încet, dar rezultatele la care s-a ajuns răscumpără aceste greutăți. Ptolemeu, Tycho-Brahe, Galileo-Galilei, Copernic au observat încetul cu încetul mișcarea astrilor, Kepler a enunțat primele legi astronomice. De aici și până la legea lui Newton a fost un pas, care însă a îndrumat întreaga astronomie pe o altă cale: pe calea matematică. Și totuși, de la legea lui Kepler se poate trece la legea lui Newton printr-o exprimare mai simplă și mai generală a unor aceleași adevăruri. Dar le-

gea lui Newton e un adevărat exemplu, un prototip pentru legile fizice.

II

Ce e o lege fizică? Nu e un prototip al Universului, un calapod fix al lui, cum își închipuiau cei vechi, ci o relație necesară între o cauză și un efect, între o stare a Universului și cea ce-i urmează imediat. Generalitatea acestei legi ne atrage mai ales atenția: domeniul pe care ea e suverană e peste tot locul în sistemul nostru solar, departe de alte stele, peste tot locul, unde luneta, telescopul, aparatul fotografic pot să vadă, la distanțe pe care nu ni le putem închipui și cari se măresc pe zi ce trece.

Dar simplitatea ei e tot atât de uimitoare: un enunțiu de două rânduri ajunge ca să explice mișcări atât de complicate, forma orbitelor, ce-s asemenea unor curbe încurcate, cărora nimeni nu le-a scris ecuația, evenimente astronomice care depind de zeci de cauze.

III

Dar oare, fără exemplul astronomiei, n-am fi rătăcit mult, printre fenomenele fizice de pe pământ fără să le putem descrie, descumbrăți ori de câte ori vreo experiență nouă venea să ne dezmințide ideile ce le avem? Astronomia ne arată mereu că fenomenul, oricât de complicat, poate fi explicat cu ajutorul unor legi simple, generale și veșnice.

De aici până la explicarea fenomenelor fizice nu mai era decât puțin. Fizica, matematica, născută din astronomie, erau asemenea ei în prima perioadă de dezvoltare. Apoi metodele s-au diferențiat, din cauza fenomenelor ce trebuiau studiate și astfel s-a creat o nouă știință, cel mai bine dezvoltată, cea mai rodnică în descoperiri.

Iată că tot astronomia, după ce a pus bazele fizicii matematice, vine să ajute și chimia. O rază de lumină ce cade pe prisma spectroscopului ne dezvăluiește taine, pe care altfel nu le-am fi bănuțit. Ea ne arată că oricât de departe, legile chimiei pământeste sunt aceleași, au aceeași valoare de legi fixe; că toate astrele sunt compuse din aproape aceleași materii din care e compus și pământul.

Mai mult! Corpuri care nu se găsesc pe pământ le putem găsi în stele și le putem studia amănunțit proprietățile, fără să le avem vreodată aproape de noi.

Și descoperiri ca aceea a heliului — găsit întâi în soare (grecește helios = soare) și mai târziu abia regăsit pe pământ — vin să ne confirme părerile emise.

IV

Mai trebuie să insist asupra unui punct.

În concepția antică a lumii, omul era centrul naturii, pământul, soarele și stelele era centrul universului, în jurul căruia se învârtteau planetele. Deci o altă cauză a concepțiilor greșite asupra lumii: concepția antropocentrică (dela grecește antropos = om).

Însă, ca să putem înțelege natura, trebuie să ne dezbrăăm de noi înșine și s-o privim din cât mai multe puncte de vedere. Și cine oare ne-a învățat să ne considerăm după dreapta noastră valoare, dacă nu astronomia; cine ne-a făcut să ne privim pe noi ca prin excelență ai naturii, dacă nu astronomia, care ne-a arătat că trăim pe una din cele mai mici planete ce se învârtesc în jurul unuia dintre cei mai mici sori?

Dar tot ea ne-a arătat cât este de mare prin unitatea sa, care poate să înțeleagă mersul complicat al naturii și să guste armonia ei simplă, dar ascunsă.

Nu este oare adevărat că astronomia este unul dintre factorii principali ai civilizației moderne? Nu este oare adevărat că ea ne-a învățat să pricepem universul? Și dacă ea ne-a ajutat atât până acum, nu trebuie să sperăm că ne va ajuta și de acum încolo?

Răspunsul se impune de la sine.

Gr. C. Moasil.

Cl. VI R. Liceul Spiru Haret.

În revista „Tinerimea Română” publică o singură preluare după Gustave Le Bon: Cum influențează forțele sufletești viața indivizilor și a popoarelor; păstrează manuscrisele câtorva lucrări: Despre Dumnezeu, La valeur de la science, prelucrare după H. Poincaré, traduceri cu subiecte exotice: Atletii japonezi, Preoții budiști, O legendă laponă: Sampo Lappelil.

O compoziție sub formă de discurs, într-un caiet de limba română, e străbătută de patriotism și dovedește maturitate.

Pentru unire (Discurs)

Fraților,

Unirea, unirea noastră, unirea tuturor Românilor, unirea cea atât de mult așteptată, unirea cea mare, unirea cea sfântă, unirea cea veșnică, s-a îndeplinit. Fost-a oare vreodată un eveniment atât de mare, fost-a întâmplare care să ne producă o veselie mai mare ca

cea de azi? Un vis de veacuri, un vis care credeam că nu poate fi decât un vis, astăzi e realitate!!

Acolo unde înainte era un ocean de suferințe, acolo unde pământul era umplut de cruzimi sălbatece, acolo unde văzduhul gemea de vaete înăbușite, de plânsetele celor robiți, acolo e azi sărbătoare mare, o sărbătoare cum n-a mai fost, acolo văzduhul răsună de laude, de cântece de mulțumire, de imnuri de glorie, de strigăte de bucurie, de aclamații frenetice, prelungi, nesfârșite.

Dar, după ce sărbătoarea se va sfârși, după ce toți ne vom întoarce la căsuța noastră, la țarina noastră, la munca și obiceiurile noastre, atunci când entuziasmul nu ne va mai tiraniza spiritele, atunci trebuie să ne întrebăm:

Este, oare, ceea ce am făcut, atât de trainic, încât să ne putem lăsa pe grija evenimentelor? Poate fi vreun lucru atât de stabil încât să nu mai fie nevoie să ne ocupăm de el? Putem lăsa la voia-ntâmplării ceea ce a fost visul nostru de veacuri, ceea ce a fost idealul către care ne-am îndreptat pașii?

Nu!

Unirea s-a întâmplat, dar nu e îndestul, ea trebuie întărită. Orașele, districtele, provinciile s-au unit; mai trebuiesc unite sufletele, cugetele, inimile, iată ce avem de făcut!

.....
După ce avem o țară întinsă și bine situată, trebuie să o lucrăm, să o îmbogățim, să o consolidăm.

1922–1923

În cursul anului, Constantin Moisil este numit directorul general al Arhivelor Statului. Familia Moisil se mută în locuința din incinta Arhivelor de pe cheiul Dâmboviței, unde va locui timp de aproape două decenii.

E un an care marchează viața lui Gr. M.; publică în „Gazeta Matematică” primul său articol original de matematică: *Teoreme asupra triunghiului*. Matematica nu mai e una din multiplele pasiuni trecătoare ale adolescentului, ci un joc al spiritului la care el, după o plimbare sau o întâlnire cu o fată, revine permanent. Pasiune dominantă a lui Gr. M. până la sfârșitul vieții.

Adolescentul se maturizează. O nouă problemă, cea a morții, apare în gândurile ce continuă să le încredințeze hârtiei, pe lângă povestirile despre viața lui mondenă și amoroasă.

Ajuns în clasa a VII-a, având cunoștințe superioare elevilor de o vârstă cu el, se hotărăște să „dea două clase într-un an” — cum era posibil pe acea vreme — pentru a ajunge cu un an mai devreme la facultate. Lipsește mult în cursul anului, pregătindu-se pentru a da examenele în vacanță. O scrisoare a profesorului de zoologie, N. Moisescu, iscălită de colegii lui de clasă ne-o confirmă:

„Cu regret constatăm cu toții lipsa d-tale dintre noi. Nu ne vine să credem că lipsind dela clasă, vrei să o iai înainte preparând clasa VIII. Vino cât mai ai vreme de te fortifică într-a șaptea ca să poți sta în picioare într-a opta.

Regretăm că ne-ai lipsit de lucrarea lui Kropotkine și nu credem că din egoism ai făcut aceasta. Am mai scri dar penița dlui Ahcearliu nu mai are vâpsea.

N. Moisescu

Dragă G., te așteptăm, Emil Ștefănescu, C. Borănescu, iliz., iliz., R. Filimon, C.C. Mereuță, George P. Nedelcu, iliz., Paul Moscu, Andrei Zamfirescu, iliz., iliz., Singer Ign. Th. I. Dumitriu, V.I. Velciu, Spitzer Isac, Paul Jacob, M. Rădulescu, H. Schwartz, iliz., iliz., iliz. Ghidionescu, Georgescu G. Ghinea, Șt. Balmez, Antoniaide.

Cazul ar fi foarte grav
Dacă ai fi astăzi bolnav;
Dacă vei veni la școală
Ai să scapi de orice boală
Căci dacă solid înveți
Precum fac ceilalți băieți
(Cari sunt mai nătăfleți)
Gândul bolii o să treacă
Și-o să te-ntremezi oleacă

Ciorănescu Ion¹

Cu toate absențele repetate, ia din nou premiul I pentru sânguință la învățătură și o mențiune la istorie. Concurează la concursul „Gazetei matematice”, scrie articole în aceleași două reviste.

În „Ziarul Științelor și Călătoriilor”, 4 articole originale *Introducere în istoria matematicilor; Achile și broasca țestoasă; Ce e cu a patra dimensiune!; O călătorie în Flatland.*

În Revista „Tinerimea Română” publică mai ales traduceri și prelucrări: *Arta de a citi*, după Emile Faguet; *Reflexii cu privire la măsurarea timpului*, după H. Poincaré; *Noile metode de luptă întrebuințate în războiul european* după Gustave Le Bon; *Asupra relativității timpului*, după Abatele Moreaux.

Opera lui Spiru Haret e singurul text original care-i apare în revistă.

Colaborare școlară

Opera lui Spiru Haret

Cuvântarea comemorativă ținută la serbarea patronului liceului „Spiru Haret” din București, 25 Decembrie 1922

¹ Unul din membrii familiei Ciorănescu, care a dat pe matematicianul Nicolae Ciorănescu, profesor la Școala Politehnică, pe Ecat. Ciorănescu-Nenișescu, chimistă, academiciană; Ion Nelu, poet talentat, a avut timp să publice doar un volum de versuri *Vestiri*, murind la 21 de ani.

Domnule Ministru,
Doamnelor,
Domnilor,

Vă rog să mă credeți că-mi vine foarte greu, ca în fața Dumneavoastră, să vorbesc despre Spiru Haret. Mulți îl veți fi cunoscut personal, mai toți veți fi avut ocazia ca în chip direct sau indirect să simțiți influența binefăcătoare, îndrumările sănătoase pe care el le-a dat în evoluția culturii românești din ultimele decenii.

Nu! Nu mă măgulesc! Nu-mi închipui că voi putea reliefa puternica personalitate a lui Haret, că voi putea sintetiza într-o privire repede, activitatea sa atât de mare, atât de vastă, atât de complexă, atât de profundă.

Dacă totuși vorbesc despre Haret e numai spre a vă evidenția idealul pe care el l-a urmărit, ideal care trebuie să fie întotdeauna și idealul nostru al tuturor.

Se obișnuiește a se vedea în opera lui Haret trei direcții: una a matematicianului, o alta a profesorului, o treia a reformatorului școlar. De fapt idealul lui Haret a fost același, continuu același, având drept țință supremă cultura românească națională.

* * *

Încă de când, ca elev în clasa IV-a gimnazială, Haret privea nopți întregi cerul, scrutându-i nemărginirea; când, în urma vreunui entuziast articol din „Natura” lui Barasch, căuta să priceapă tainele mișcării astrilor; sau când, aplecat deasupra unei pagini din manualul de astronomie a lui Quétlet, traducea cuvânt cu cuvânt și căuta să priceapă frază de frază, încă de pe atunci a înmugurit în spiritul său problema pe care avea s-o studieze mai târziu, când era liber să lucreze în ce direcție va fi voit, când avea armele de investigație necesare, adică atunci când, în urma luării licențelor în matematică și fizică la București și Paris, lucra la teza sa de doctorat.

A fost un adevărat triumf. Publicul extrem de numeros, care a asistat la expunerea tezei, l-a urmărit cu atenția mereu încordată și revistele științifice din lumea întreagă aveau dări de seamă elogioase pentru tânărul savant.

Teza de doctorat poartă titlul „Sur l’invariabilité des grands axes des orbites planétaires” și în ea Haret studiază celebra problemă a celor trei corpuri.

Dacă n-ar exista decât două corpuri cerești, de pildă soarele și pământul, pământul, fiind atras de soare, ar descrie în jurul acestuia conform legilor lui Kepler, o elipsă perfectă. Dacă însă intervine un alt corp, de pildă luna, mișcarea pământului e mult mai complexă și curba descrisă are o ecuație foarte complicată.

În stabilirea ecuațiilor orbitelor planetare, într-o primă aproximație se pot neglija termenii în cari apar patratele masselor și cu această aproximație, Laplace și Legendre demonstrează că axele mari ale orbitelor planetare sunt invariabile. Poisson, un alt matematician, demonstrează același lucru pentru cazul când considerăm și termenii în cari apar patratele masselor, iar Mathieu crede că a demonstrat invariabilitatea axelor și pentru cuburile masselor.

Haret reia problema și, întrebându-l o frumoasă metodă, dovedește că:

„Invariabilitatea axelor mari nu există decât pentru prima și a doua putere a meselor.” Cu alte cuvinte, se poate întâmpla ca pământul să se îndepărteze de soare astfel că la un moment dat el să iasă din sfera de atracție a soarelui sau din contră să se apropie atât de mult încât să cadă în soare.

Succesul și faima ce a avut-o teza lui Haret sunt cu atât mai explicabile, întrucât contribuția adusă în studiul problemei celor trei corpuri a fost de natură a răsturna părerile pe cari le aveau astronomii de până atunci: că stabilitatea sistemului solar ar fi asigurată, că problema se poate studia numai prin aproximații. Când Poincaré a reluat aceeași problemă, teza lui Haret e mereu citată pentru progresul ce l-a însemnat în evoluția studiului acestei chestiuni. Problema n-a fost complect rezolvată decât în urmă, de un matematician finlandez Sundmau.

* * *

Dacă de atunci Haret n-a mai publicat decât puține lucrări mărunte de matematică, disciplina ce i-o dăduse mecanica cerească l-a condus la aplicarea acelorași metode și în studiul oamenilor și al societăților, creând magistrala Mecanică socială.

Cum poate fi definită valoarea socială a unui om? Cum se poate studia mai științific o societate? Iată problemele pe cari și le pune Haret. Și tripla înfățișare a omului: din punct de vedere economic, moral și intelectual, ca și introducerea noțiunilor clare și precise ale mecanicii în studiul până atunci confuz al sociologiei, vor marca un progres evident în evoluția științelor sociale.

Întors în țară, Haret e numit profesor universitar, în curând inspector școlar, nu peste mult timp secretar general și apoi ministru al școalelor.

Pe atunci școlile o duceau îndeostul de greu. Lipsa de localuri și lipsa de corp didactic făcea ca obligativitatea învățământului primar să fie o ficțiune.

Învățământul secundar era într-o situație tot atât de grea. Pe de-o parte el rămăsese mult în urma progreselor făcute de știință și de pedagogie, pe de altă parte corpul profesoral nu avea siguranța situației, căci de mult timp nu se mai ținuseră concursuri, așa că posturile erau ocupate de suplinitori.

Pentru corpul profesoral Haret a luptat și a muncit tot atât cât și pentru aducerea la curent a metodelor pedagogice întrebuițate la noi în țară.

Dar Haret a mai făcut ceva. El avea convingerea că o fecundă dezvoltare științifică nu se poate face fără ca masele populare să nu fie pregătite, ca să-și poată da continuu și proaspăta lor contribuție.

În istoricul educației masselor, Haret e cel dintâi care a jalonat calea ce trebuia urmată, e primul care a dat o pildă de cum ar trebui să se facă, primul care a făcut această educație a masselor. Haret a apelat la învățători și a pus principiul activității extrașcolare. Băncile populare dădură o reală încurajare economică, cooperativele contribuiau la asigurarea procurării de instrumente și mașini sau la desfacerea produselor țărănilor români.

Pe de altă parte școlile de adulți căutau să dea cultura elementară aceluia cari nu putuseră urma în vreo școală primară. Se începu a se ține șezători, serbările școlilor rurale căpătară un caracter educativ național, se organizează coruri sătești și bisericești, teatre, biblioteci, cercuri culturale, toate cu aceeași țință de educație națională.

Cultura masselor populare, ridicarea lor atât din punct de vedere intelectual și național cât și din punct de vedere economic și moral, iată ce a făcut Haret.

Și el credea că o cultură, ca să fie rodnică, trebuie să fie originală și ca să poată fi originală trebuie să se bazeze pe fondul sufletesc, pe substratul psihologic al firii poporului. Astfel, în chip logic, Haret a fost condus la problema culturai naționale.

Geografia și istoria Românilor, limba și literatura română nu formaseră obiectul special al studiului. Marea reformă școlară pune ca principiu al învățământului: cultura și educația națională.

Obiectele de mai sus sunt prevăzute nu numai ca simple materii de studiu, ci ca ființă a învățământului.

De aceea, oridecâteori naționalitatea noastră, apăsată fiind de forța politică sau economică a vreunei alte naționalități, văzându-și periclitată dezvoltarea ei naturală, liberă de orice piedici și influențe străine, a dat vreun strigăt de alarmă, pilda pe care va trebui s-o urmăm e pilda pe care ne-o dă Spiru Haret: cultura națională.

Nu numai ca pe un mare matematician și astronom îl serbăm astăzi pe Spiru C. Haret. Nu-l serbăm numai ca pe un profesor devotat, ca pe un reformator genial al școlii. Nu-l sărbătorim numai ca pe întemeietorul instrucției publice moderne în România.

Ci astăzi, când noi, elevii liceului „Spiru Haret”, îl sărbătorim, înțelegem a-l comemora ca pe un apostol al culturii naționale românești, în care vedem cel mai bun exemplu de urmărire al idealului nostru comun: propășirea națiunii române, din punct de vedere economic, cultural și național.

Gr. C. Moșil, elev cl. VII R

Gr. M. reîncepe să scrie însemnări în franceză, între 1 martie — 6 iunie 1923, în carnetul negru din anul precedent.

În perioada de vacanță, 15 iulie — 16 august, notează pe câteva foi volante, astăzi destul de deteriorate, în românește; din nou în carnet între 2 septembrie — 3 decembrie 1923.

Je ne sais pas où ni comment avais-je égaré ces „notes”. J’aurais voulu y décrire tout ce qui m’a passé par la tête, plutôt dans le coeur. Puisque je le retrouve je contererai mon aventure, bien courte d’ailleurs, qui est déjà finie, quoiqu’elle n’eut aucun dénouement.

Jeanne Mavrodi, je l’ai connue un jour probablement d’Octobre, par un beau soleil, à l’abonnement. Dida me la présenta. Elle ne devait pas se procurer un abonnement¹, elle en avait déjà. Elle était venue rien que pour Dida. Quoique c’était le premier jour que je la connaissais, elle fut très, même trop gentille.

¹ Abonament la tramvai.

Nu știu nici unde nici cum am rătăcit aceste notițe. Aș fi vrut să descriu în ele tot ce mi-a trecut prin cap, mai curând prin inimă. Deoarece l-am regăsit, am să-mi povestesc aventura, foarte scurtă de altfel, care e deja terminată, cu toate că nu a avut nici un deznodământ.

Jeanne Mavrodi, am cunoscut-o probabil într-o zi de octombrie, pe un soare frumos, la abonamente. Dida mi-a prezentat-o. Nu trebuia să-și scoată abonament, avea deja unul. Venise numai pentru Dida. Cu toate că era prima oară când o cunoșteam, a fost foarte drăguță, chiar prea drăguță.

Je ne l'ai plus revue pendant quelques mois. Une fois je la vis str. Regală, un matin, quand j'allais à l'école. J'avais vu ce même matin Lili C. Jeanne était avec un lycéen de Cantemir.

Une autre fois je l'ai vue Calea Victoriei, un Samedi, le premier Samedi de Février: Samedi 3 Février. Elle allait au Cinéma avec une amie. Le même jour j'avais vu Magda Corduneanu et ensuite Tanți Stănulescu. Je lui avais envoyé un numéro de Z.C. avec mon „Introducere la istoria matematicilor“. Elle ne l'avait pas reçu, mais elle l'avait lu, et il lui avait plu.

■ 1 Martie

En allant à une conférence à l'Université libre, je vis dans le tram Jeanne, qui vint vers moi. Je l'invitai à venir avec moi à la „Fundatia Carol“ ce qu'elle fit avec plaisir. Elle congédia son cousin. Nous voulûmes téléphoner à Union mais on ne nous répondit pas.

Nous sommes allés chez Hurmuzescu. Il parlait sur „La symétrie moléculaire et la constitution de la matière“. Nous sommes allés au parterre. On a attendu la fin, puis nous avons attendu le tram bien longtemps. Nous voulûmes prendre une voiture, on n'en trouva aucune. Nous primes un 15, nous sommes descendus à Buzești. En attendant le tram elle m'avait donné la main, maintenant elle me prit le bras. Nous avons nagé dans le boue. Elle demeure très loin.

N-am revăzut-o timp de câteva luni. O dată am văzut-o pe str. Regală, într-o dimineață când mă duceam la școală. O văzusem în aceeași dimineață pe Lili C. Jeana era cu un licean dela Cantemir.

Altă dată am văzut-o pe Calea Victoriei, într-o sâmbătă, prima sâmbătă din februarie: sâmbătă, 3 Februarie. Se ducea la cinematograful cu o prietenă. În aceeași zi văzusem pe Magda Corduneanu și apoi pe Tanți Stănulescu. Îi trimisesem un număr din Z.C. cu „Introducerea“ mea „la Istoria Matematicilor“. Nu-l primise, dar o citise și-i plăcuse.

1 Martie

Ducându-mă la o conferință la Universitatea Liberă, am văzut-o în tramvai pe Jeana, care s-a îndreptat spre mine. Am invitat-o să vie cu mine la „Fundatia Carol“, ceea ce făcu cu plăcere. L-a expediat pe vărul ei. Am vrut să telefonăm la Uniune, dar nu ni s-a răspuns.

Ne-am dus la Hurmuzescu. Vorbea despre „Simetria moleculară și constituirea materiei“. Am așteptat sfârșitul apoi am așteptat foarte îndelung tramvaiul. Am vrut să luăm o trăsură, dar n-am găsit nici una. Am luat un 15, am coborât la Buzești. Așteptând tramvaiul îmi dăduse mâna, acum m-a luat de braț. Am înotat în noroi. Locuiește foarte departe.

Je suis quand même bien blasé. Elle est blonde, jolie, de beaux yeux, elle me plaît beaucoup, elle m'admire, me témoigne de la confiance, de la sympathie, peut-être plus, quand même je ne sens pour elle rien. Elle ne me procure que du plaisir, un bien tout petit plaisir. Je devrais la voir Lundi. Certainement j'irai à l'Université Libre, mais sans entrain, sans amour, rien que par curiosité. Je suis curieux si elle viendra ou non. Si elle viendra, pourquoi viendra-t-elle. Je regrette que mon rendez-vous ne soit fixé pour plutôt. Je regrette que je ne l'aie pas invitée à venir Samedi avec moi à Achim. Ou qu'elle m'attende au tram. Je suis curieux si elle m'a attendu l'autre jour pour Gazeta Matematică, ou non. Dimanche, conférence féministe.

■ 3 Martie

Vraiment c'est plus plaisant d'attendre un grand plaisir que de le sentir.

Hier j'eus presque le vertige quand Mme Costescu m'a invité pour aujourd'hui, jour de fête de Lili. Je sentis le désir de tourner, et vraiment j'ai sauté, j'ai tourné sur moi-même, comme un petit enfant, jusqu'à ce que j'eus le vertige. Ce fût l'un des plus grands plaisirs que j'aie jamais sentis. D'abord parce que ce sera mon début dans le monde, comme danseur. Puis parce que je ne croyais pas qu'on m'invite. Ensuite peut-être par vanité, par

Sunt totuși foarte blazat. E blondă, frumoasă, ochi frumoși, îmi place mult, mă admiră, îmi arată încredere, simpatie, poate chiar mai mult, cu toate astea nu simt nimic pentru ea. Nu-mi procură decât plăcere, o foarte mică plăcere. Ar trebui s-o văd Luni. Cu siguranță că mă voi duce la Universitatea Liberă, dar fără tragere de inimă, fără dragoste, numai din curiozitate. Sunt curios dacă va veni sau nu. Dacă va veni, de ce va veni. Regret că n-am fixat rendez-vous-ul mai devreme. Regret că n-am invitat-o să vie sâmbătă cu mine la Achim. Sau să mă aștepte la tramvai. Sunt curios dacă dăunăzi mă așteptase pentru „Gazeta Matematică” sau nu. Duminică, conferință feministă.

3 Martie

Într-adevăr e mai plăcut să aștepti o mare plăcere decât să o simți. Ieri m-a apucat amețeala când Dna Costescu m-a invitat pentru astăzi, ziua de naștere a lui Lili. Mi-a venit să mă învârt, și într-adevăr am sărit, m-am învârtit ca un copil mic, până când m-a apucat amețeala. A fost una din cele mai mari plăceri pe cari le-am resimțit. Întâiu pentru că va fi debutul meu în lume ca dansator. Apoi pentru că nu credeam să fiu invitat. Și, poate din vanitate, din dorința de a mă afirma, de a fi cunoscut, căci m-am gândit că acest ceai mă va face celebru.

desir de paraître, d'être connu, car vraiment j'ai pensé que ce fivo me rendra célèbre.

Ce fut quand même assez beau quoique pendant toute la soirée je n'eus pas la sensation aussi forte que celle d'hier. J'ai dansé. D'abord avec une demoiselle en mauve, puis je ne me rappelle plus l'ordre, mais ce fut avec: Tanți Stănulescu, qui avait une jolie robe en velours noir, Cocuța Teodorescu, une robe „Style“ en vert clair, avec des appendices blancs, Lili et Zoe Amza qui dansent très bien, gentiment et aussi passionnément. Dora Baștiurescu, adorable brunette, très jolie, très souple, fine élégante, gamine, un vrai petit diable. Silvia Chelaru, grande, belle, amicale. Les deux Iliescu presque rasantes. La grande me dit des insultes. J'eus l'air de ne pas comprendre. Tanți refusa de danser deux fois avec moi. La troisième je fis mine de l'inviter, elle allait se lever mais j'ai dit tout simplement: „A, Dra Tanți nu dansează“.

En passant je dois me rappeler Didy Davidescu; je n'aurais pas cru qu'une belle parure pût cacher tant de laideu.

Vers minuit j'ai beaucoup dansé avec une demoiselle inconnue, très gentille, très fine, souple, qui danse peut-être mieux, la mieux entre toutes les femmes. Qui est-ce? Elle m'intrigue. Je l'ai peut-être vue, je ne le reverrai peut-être pas, en tous cas c'est un joli souvenir.

Tanți fut adorable, entourée, beaucoup d'officiers, etc., etc. Quoiqu'on dise, je n'ai pas eu le courage de danser avec elle tout d'a-

A fost totuși destul de frumos, cu toate că seara n-am avut o senzație așa de puternică precum cea de ieri. Am dansat. Întâi cu o domnișoară în mov, apoi, nu-mi mai aduc aminte în ce ordine, cu Tanți Stănulescu, care avea o rochie foarte frumoasă de catifea neagră, Cocuța Teodorescu, o rochie „stil“ verde deschis, cu atârănături albe, Lili și Zoe Amza cari dansează foarte bine, cu dragăalășenie, dar și cu pasiune. Dora Bașturescu, o brunetă adorabilă, foarte frumoasă, copilăroasă, un adevărat drăcușor. Silvia Chelaru, înaltă, frumoasă, prietenoasă. Cele două Iliești aproape pisăloage. Cea mare m-a insultat. Am avut aerul că nu înțeleg. Tanți a refuzat să danseze cu mine de două ori. A treia oară am făcut gestul s-o invit, era să se scoale, dar foarte simplu am spus: „A! Domnișoara Tanți nu dansează“.

În trecere trebuie să-mi amintesc de Didi Davidescu; n-aș fi crezut că o găteală frumoasă poate să ascundă atât de bine urățenia.

Către miezul nopții am dansat cu o domnișoară necunoscută, foarte drăguță, foarte fină, suplă, care dansează poate mai bine decât toate femeile. Cine e? Mă intrigă. Poate am mai văzut-o, poate n-o s-o mai revăd, în orice caz e o amintire frumoasă.

bord, et ce fut bien fait, parce que dès que nous commençames à tourner, elle dansa très vite, je sentis le vertige, je crus qu'elle a commencé à rire, et je l'ai abandonnée tout d'un coup. Un peu plus tard, après l'avoir un peu boudée, nous nous sommes réconciliés.

Lilly est sympathique. Tout de même, en robe de bal elle n'est pas mieux qu'en uniforme, tout le contraire.

Parmi les jeunes gens: Mișulică Stănulescu, Mircea Vulcănescu, Nelu Ciorănescu, Gică Chelaru, le soldat Iliescu, Mr. Papacoste.

*

Quand je suis arrivé on parlait et, heureusement, on n'a pas trop causé, la danse commença assez tôt. Je n'ai pas dansé le premier, mais, une demie heure plus tard. J'ai un peu parlé avec Puica Teodoru.

On nous a servi un buffet bien garni. J'ai servi Silvia Chelaru, Cocuța, Lili Amza.

C'est Iliescu qui a chanté.

Vers le commencement de la danse j'ai dansé surtout avec les Dlles Amza et Puia Stănulescu. Très peu avec Cocuța et rien que

Tanti a fost adorabilă, anturată, mulți ofițeri etc. etc. Orice s-ar spune n-am avut curajul să dansez cu ea la început de tot, și am făcut bine căci de cum am început să ne învârtim, ea dansează foarte repede, m-a apucat amețeala. Am crezut că a început să râdă și am părăsit-o dintr-o dată. Mai târziu am revăzut-o și după ce i-am făcut puține mutre ne-am împăcat.

Lilly este simpatică. Totuși în rochie de bal nu e mai frumoasă ca în uniformă, din contra.

Printre tineri: Mișulică Stănulescu, Mircea Vulcănescu, Nelu Ciorănescu, Gică Chelaru, soldatul Iliescu, Dl. Papacoste.

*

Când am sosit se vorbea și noroc că nu s-a conversat prea mult, dansul a început destul de devreme. N-am dansat primul dans, abia cu o jumătate de oră mai târziu. Am conversat puțin cu Puica Teodoru.

Ni s-a servit un bufet bogat. Am servit pe Silvia Chelaru, Cocuța, Lili Amza.

Iliescu a cântat. La începutul dansului am dansat mai ales cu drele Amza și Puia Stănulescu. Puțin cu Cocuța, și numai de două, trei ori cu Silvia Chelaru. E inestetic. Suntem o pereche caraghioasă.

Către sfârșit, am dansat mai ales cu acea Domnișoară necunoscută și am stat de vorbă cu Silvia Chelaru sau Puia.

deux ou trois fois avec Silvia Chelaru. C'est inesthétique. Nous faisons un drôle de couple¹.

Vers la fin j'ai dansé surtout avec cette Demoiselle inconnue et causé avec Silvia Chelaru ou Puia.

■ 5 Martie 1923

Viendra-t-elle, ne viendra-t-elle pas? Il a plu. Elle n'est pas venue. Pourquoi n'est-elle pas venue? Pourrai-je jamais le savoir?

■ 12 Martie 1923

Eternelle reconnaissance à Mme Jeanne Ulvineanu. Serais-je poète, j'aurais vraiment envie de lui chanter un hymne de gloire éternelle. Ce fut à Teatrul Național que nous sommes allés aujourd'hui. „Când dracul petrece“. Très amusant. Vu aussi Lucica Vidrașcu et les cousines de Mircea: Florica și Anișoara Munteanu. Je regrette infiniment que je n'aie pas pu aller chez Oscar aussi.

■ 15 Martie

Mi-a apărut în Gazeta Matematică nota: „Asupra curbilor“ și o problemă rezolvată a numerilor triunghiulare. A doilea articol admis.

■ Vineri 16 Martie

Am așteptat-o în Clemenția, i-am arătat nota.

■ 18 Martie

Duminică. A venit, precum îmi promisese la Eforie, la conferința lui Ionel Timuș, dar cu vărul său.

■ 19 Martie

A venit precum îmi promisese la Universitatea liberă la conferința lui Russo asupra cometei, cu vărul său, care s-a plictisit. Am bavardat tot timpul. Foarte simpatică. Era și Nelu.

¹ Silvia Chelaru era înaltă, Gr. M. mai scund decât ea.

5 Martie 1923

O să vie, n-o să vie? A plouat. N-a venit. De ce n-a venit? Oare am s-o aflu vreodată?

12 Martie 1923

Recunoștință eternă Dnei Jeana Ulvineanu. Dacă aș fi poet, aș avea într-adevăr poftă să-i dedic un imn de glorie eternă.

Astăzi am fost la Teatrul Național. „Când dracul petrece“. Foarte amuzant, văzut de asemenea pe Lucica Vidrașcu și verișoarele lui Mircea: Florica și Anișoara Munteanu. Îmi pare foarte rău că nu m-am putut duce și la Oscar.

■ *Joi 22 Martie*

Elle est venue Univ. Lib., la conférence d'un inconnu sur les bilans, à ce qu'il paraît, à 4 heures, au III-ème étage. Nous avons causé et flirté. Très gentille. Des baisers dans le couloir. Conduite tramway, mais elle a attendu à ce que le mien vienne.

■ *Sâmbătă 24 Martie*

Je l'ai vue par hasard au Magasin General. J'ai parlé un peu, elle était avec sa mère que je n'ai pas connue.

Je suis allé chez Miron¹ lui montrer mon article „Proprietăți ale fasciculului de cercuri“ dont elle est l'inspiratrice. Me suis attardé avec Sandi² et Fayon³.

■ *Duminică 25 Martie*

Elle est venue Bis. Cretzulescu, comme elle me l'avait promis; Nous sommes ensuite descendus jusqu'à Viitorul où elle devait voir son frère.

■ *Luni 26 Martie*

Je l'ai vue à l'abonnement. Il faisait assez chaud et mal odoriférant. Mon article, Miron me l'a dit, n'est pas grand chose, ce sont des choses connues. Nous sommes rentrés ensemble, Nelu avec Dida. Elles ont attendu mon tram.

C'est fini; quand même je le regrette un peu, c'est la mélancolie de toutes les choses qui passent, qui sont passées. J'ai mon examen „Gazeta Matematică“.

¹ Miron Nicolescu, matematician, fost președinte al Academiei R.S.R.

² Sandi Nicolescu, fratele precedentului, viitor matematician.

³ R. Fayon, viitor matematician.

A venit la Universitatea Liberă la conferința unui necunoscut despre bilanțuri, după cât se pare, la ora 4, la etajul III. Am vorbit și am flirtat. Foarte drăguță. Sărutări pe sală. Am condus-o la tramvai, dar a așteptat să vină al meu.

Sâmbătă 24 Martie

Am văzut-o din întâmplare la Magazinul General. Am vorbit puțin, era cu mama ei pe care nu am cunoscut-o.

Am fost la Miron să-i arăt articolul meu „Proprietăți ale fasciculelor de cercuri“ a cărei inspiratoare este. Am întârziat cu Sandi și Fayon.

Duminică 25 Martie

A venit la biserica Cretzulescu, cum îmi promisese; am coborât apoi până la ziarul „Viitorul“, unde trebuia să-l vadă pe fratele ei.

Luni 26 Martie

Am văzut-o la abonament. Destul de cald și rău mirositor. Miron mi-a spus că articolul meu nu e mare lucru, sunt lucruri cunoscute. Ne-am întors împreună, Nelu cu Dida. Am așteptat tramvaiul meu.

■ *Sâmbătă 7 Aprilie*

Je suis allé chez Jeanne avec mon article „O proprietate a fasciculelor de conice”¹ et avec quelques autres qui devaient être publiés dans „Ziarul Călătoriilor”. Nous nous sommes promenés Calea Victoriei, nous sommes allés chez Popp.

J’ai fait beaucoup d’esprit, je me suis un peu moqué de nous deux qui nous promenions un jour de fête, dans le tram. A propos de mon article j’ai demandé „Où le mettras-tu?” Elle s’est beaucoup fâchée, quoique je lui ai fait serment de n’avoir pas voulu l’insulter. Dans le tram je lui ai dit que je l’aimais. Elle m’a répondu évasivement.

■ *Luni 10 Aprilie*

Elle est venue Bis. Cretzulescu pour faire l’étude du trinôme, que j’ai développé dans le tram. Suis rentré avec elle jusqu’ à la Chaussée, puis nous avons pris le tram jusqu’ à Boulevard.

■ *Sâmbătă 14 Aprilie*

Le banquet de „Gazeta Matematică”². J’ai parlé avec Barbălatt³ et fumé ensemble, aussi avec le professeur Dumitrescu. J’ai dit

¹ Dedicăția lucrării este: *A Jeanne Mavrodi, c’est à vous que je le donne car c’est à vous que je le dois*

Grigri M. 7 Aprilie 1925

² Gr. M. a păstrat menu-ul banchetului. Pe verso, data: 14 Aprilie 1923 p. Gr. C. Moisil, apoi iscăliturile participanților. Printre cele 37 nume se descifrează numele prof. Banciu, Tiberiu Popovici, I. Barbălatt. E prima oară când apare acest obicei al lui Gr. M. de a aduna iscăliturile comensalilor la o masă sau banchet, întru amintirea evenimentului, sau de a trimite de la o masă, de la o adunare, cărți poștale colective unor prieteni comuni.

³ Barbălatt, viitor matematician.

S-a sfârșit; cu toate astea regret puțin, e melancolia tuturor lucrurilor cari trec, cari au trecut. Am examenul meu „Gazeta Matematică”.

Sâmbătă 7 Aprilie

Am fost la Jeana cu articolul meu „O proprietate a fasciculelor de conice” și cu câteva care trebuiau să fie publicate în „Ziarul Călătoriilor”. Ne-am plimbat pe Victoriei, am fost la Popp.

Am făcut multe spirite, mi-am bătut puțin joc de noi doi care ne plimbam, într-o duminică, zi de sărbătoare, în tramvai. În legătură cu articolul meu, am întreat-o „Unde o să-l pui?” S-a supărat foarte tare, cu toate că am jurat că n-am vrut s-o insult. În tramvai i-am spus că o iubesc. Mi-a răspuns evaziv.

Luni 10 Aprilie

A venit la Bis. Cretzulescu să studieze trinomul — pe care l-am dezvoltat în tramvai. Am mers cu ea până la Șosea, apoi am luat tramvaiul până la Bulevard.

des couplets: „Hai Rachilă“, avec un très grand succès, „Constituția“ qui a probablement fâché Lalescu, „Încurcă-i drace“ qui n’a pas trop plu.

■ **Duminică 15 Aprilie**

Nous commençons à nous embêter ensemble. C’est fini!

■ **Duminică 15 Aprilie**

Grand five chez Mme Aguletti¹. J’ai suis allé avec Florica. C’était le majorat de Cornica. Sauf la famille, c’est à dire Magda avec son très sympathique mari, une demoiselle Aguletti, de Călărași, Mme Dimiu avec son fils qui ne parle pas trop et sa fille qui ne danse que très mal, quoiqu’elle ait la prétention de danser.

■ **Sâmbătă 26 — Duminică 27 Aprilie**

Am fost la Turnu-Severin unde a ținut tata o conferință, apoi aveam intenția să mergem la Mehadia însă am întâlnit-o pe Vichi și am mers la Caran-Sebeș cu „Prietenii Științei“. În tren cam plictisitor; la banchet la Pomul-Verde am fost la masă vis-à-vis de Tanți Constantinescu. Am plecat spre marele regret al Dlui Vuia care a povestit frumos din timpul luptelor naționaliștilor ardeleni înainte de război. Splendidă Valea Cernei, Dunărea noaptea, Răsăritul soarelui.

Luni 28 Aprilie

Am redijat articolul „Studiul sistemului la trei cercuri din plan“

.....
.....

■ **5 Iunie 1923**

Ziua lui Tați. Mare „five“ la Nedelcu. Printre invitați: Yvette Renard, foarte drăguță, mai drăguță ca alteori, n-a dansat. Ada

¹ C. Aguletti, profesor de istorie, prieten cu C-tin Moasil.

Sâmbătă 14 Aprilie

Banchetul „Gazetei Matematice“. Am vorbit și am fumat cu Barbălatt și cu profesorul Dumitrescu. Am spus cuplete: „Hai Rachilă“, cu foarte mare succes, „Constituția“, care probabil l-a supărat pe Lalescu, „Încurcă-i drace“, care n-a prea plăcut.

Duminică 15 Aprilie

Începem să ne plictisim împreună. S-a terminat!

Mare five la Dna Aguletti. Era majoratul lui Cornica. În afara familiei, adică Magda cu foarte simpaticul ei bărbat, o domnișoară Aguletti din Călărași, Dna Dimiu, cu fiul ei, care nu prea vorbește, și fiica ei, care nu dansează decât foarte prost, cu toate că are pretenția să danseze...

Pătrașcu, drăguță, deși nu așa cum m-aș fi așteptat, Nana Pătrașcu, foarte brună, mai mult a tapat (la pian) decât a dansat, două domnișoare Bordenache, una subțire, alta grasă, cam plicticoase, Vicky și Paula Athanasiu, apoi cei din „familie”, Dodo, en flirt cu un judecător, Tanți cu o siluetă clasică, „Style”, într-o rochie neagră de taffetas, ovalul à la chipurile de prin „Gândirea”. Dansează foarte ușor.

.....

Uioara 10 Iulie — 9 August

- *Duminică 15 Iulie seara am dansat cu dra Olteanu, etc.*
- *Luni 16 Iulie. Am găsit expresia distanței unui punct la curbă și consecințele. Ideea dimineața, realizarea, calculul 4 p.m.*
- *Marți 17 Iulie. Aplicații: la o conică teoremele lui Newton
Carnot Mac-Lauvin = Proprietățile cuadricelelor (tot)*
- *Miercuri 18 Iulie am Ideea raportului anarmonic a generației curbelor prin fasc. homog.
p.m. Distanța grupurilor seara. Polară, hessiană, jacobiană*
- *Joi 10 Iulie am. Redijarea teoriei polarelor
pm. Am început transcrierea pe curat. Cap. I.*
- *Vineri 20 Iulie. Am continuat transcrierea pe curat.*
- *Sâmbătă 21 Iulie. Am încetat cu transcrierea. Am ajuns p. la 55 incl.*
- *Duminecă 22 Iulie. Am cunoscut pe singura fată drăguță de aci: nu știu cum o chiamă.*
- *Marți 24 Iulie. Am extins în spațiu teoremele asupra rețelelor și fasciculelor, suprafețe armonic conjugate. p. la cap. V.*
- *Joi 26 Iulie. Ieri și azi am redijat cap. V. Am terminat definitiv.*
- *Sâmbătă 28. Iulie am. Am vorbit cu dra drăguță: e vara mea, Gina Caloenescu.
pm. Ne-am plimbat prin promenadă, împreună cu o altă dră drăguță, Maricica, despre care eram sigur că e... (hârtia e ruptă).*
- *Duminică 29 Iulie. N-am văzut-o pe Gina. Regrete.
seara. Am fost la balul studentesc, am dansat numai cu ea și cu Marica.*

- Luni 30 Iulie. Am fost cu Gina după întoarcerea lor dela fabr. de ceramică, am cântat la pian și vorbit.
- Marți 31 Iulie. Am stat toată dimineața cu Gina. După amiază am fost la Tele (hârtia e ruptă). Am dus-o până acasă.
- Miercuri 1 August. Ne-am văzut dimineață de tot la băi. N-am ajuns la timp la gară. A plecat. Am fost pe dealuri.
- Sâmbătă 4 Duminică 5 August. Conicele bitangente. Dansez.
- Marți 7 August. Polara în rap Δ e polara trilineară patrulater. După amiază am fost cu Marica. Am învățat-o englezește Tell me.

Cluj 9–10 August
- Joi 9 August. Ajuns la Cluj. Livia¹ foarte drăguță Lucia² adorabilă. După amiază am stat împreună. Spre seară am fost cu Livia în Parc.
- Vineri 10 August am. Am fost cu Livia la Universitate. pm... Lucia la Grădina Botanică, apoi cu Livia pe deal și la Mme Voitești.
- Sâmbătă 11 August. Am fost la gară

Blaj 11–13 August
- Sâmbătă 11 August. Mă plictisesc

București
- Marți 14 August. Mi-am complectat articolul: teorema echidistanței grupurilor, cazul triunghiului, curba polară strâmbă a unei drepte.

Lucrat la alt articol: Curbele asociate unui punct în planul unui patrulater I–XIV incl.
- Miercuri 15 August. Terminat articolul despre patrulater XV–XX. Lucrat la „Polaritate poligonală“.
- Joi 16 August. Lucrat la „Proprietăți ale unor cuartice în legătură cu câteva sisteme de drepte și conice“.
- Din nou însemnări în caietul negru:
- 21 Septembrie 1923

Ziua Verei. Credeam c-o să fie mai bine. Destulă plictiseală. Lume puțină. Am ajuns pe la 10 seara.

.....

¹ Livia Bugnariu, vară.

² Lucia Bugnariu, sora celei dintâi, viitoarea soție a lui Constantin Daicoviciu.

■ 23 Septembrie

Five la Coca...

Paul Dimo și Mișu Arțăreanu, flirturile actuale ale Cochii. Poly mai fin, Mișu din contra. Coca... ca de obicei. Elle passe des bras de l'un dans ceux d'un autre. Fără a face figuri de stil.

■ 30 Septembrie

Capacitate. Spre norocul meu am ajuns ieri prea târziu, așa că azi am intrat primul și am vorbit despre „Silogismul în știință”. Mi-am prezentat lucrările. Ianculescu cam chocat de faptul că am repetat cele deja publicate. Cu încetul însă s-a lăsat convins de Gramma, mi-a admirat lucrările de matematici.

■ 1 Octombrie 1923

Am fost la capacitatea Puii. Solul și subsolul din România — și a Cochii — metale de iluminat.

Ne-am întors la Puia, am luat niște prăjituri la Nestor, pe drum Coca și-a vârat mâinile în buzunarele lui Gică. Erau ca beți pe drum.

La Puia ne-am plictisit, la plecare am sărutat-o pe Coca, ne-am întors apoi împreună.

■ 7 Octombrie 1923

Five la Puia pentru Bacalaureat...

Cred că am încheiat-o cu Coca. A fost destul de obraznică. Am invitat-o o dată la dans, a refuzat și a început să danseze cu altul. Am căutat o explicație. Am invitat-o a doua oară, a refuzat. I-am spus:

— *Te-am întrebat dacă nu dansezi, par acquit de conscience.*

— *Mă mir de ce insiști. Știi că nu dansez cu tine, că sunt obosită. Dansez cu alții.*

— *Te-am întrebat din politețe, fiindcă eu sunt om politico. Am învățat politețea dela tine, care puteai să-ți păstrezi puțină, să nu mi-o transmiți toată.*

— *Eu nu sunt politicoasă cu tine. Et c'est tout.*

C'est tout ce qu'il y a de plus amusant: comment on se lâche. C'est vraiment une situation amusante. Surtout quand on n'est pas la „laché” mais le „lâcheur”.

Coca cherche à recommencer l'amitié entre nous deux. C'est vraiment impossible. Je l'ai rencontrée le lendemain au lycée, je lui ai donné son mouchoir et je suis parti.

Toute la semaine suivante je l'ai rencontrée partout: dans la rue, chez Dan. Elle y venait avec la compagnie faire de la musique.

J'apparaissais sur le seuil, saluais Puia et je m'en allais. La scène s'est répétée bien des fois.

Nous nous sommes revus à la faculté. Je lui ai plusieurs fois tourné tout à fait le dos, bien des fois je me suis échappé et je sus l'éviter avec une merveilleuse ingéniosité.

J'anticipe.

Elle m'a, plusieurs fois, dit bonjour, je dus ne pas lui répondre. Je l'ai rencontrée dans le tram. Puis je lui ai fait savoir — parce qu'elle soutenait être encore amie avec moi que je ne fus jamais fâché contre personne, car cela ne vaut pas la peine, que l'impolitesse qu'elle m'a faite est si grande, qu'aucune possibilité d'en effacer les traces n'existe, qu'elle doit donc agir tout comme si nous nous étions fâchés.

Quand même, elle m'a paru, des fois, vouloir me parler.

■ 14 Octombrie 1923

La Paul. Am fost dimineața la Bordenache, vernissage, cu Oscar, Tați, Amedeu, Felicia, Gică, Dodo. Am cunoscut pe Margot Vermont¹.

La amiază am fost la masă la Paul. Am stat cu el toată după amiaza. Tare simpatic băiat. Păcat că stă așa departe.

.....
.....

¹ Pictoriță, fiica pictorului Vermont.

E tot ce poate fi mai amuzant: cum te desparti. E într-adevăr o situație amuzantă. Mai ales când nu ești cel „lăsat”, ci cel „care lasă”.

Coca caută să reînceapă prietenia între noi doi. E într-adevăr imposibil. Am întâlnit-o ziua următoare la liceu, i-am dat batista ei și am plecat.

Toată săptămâna următoare am întâlnit-o peste tot: pe stradă, la Dan. Venise cu toată compania să facă muzică. Apăream în pragul ușii, o salutăm pe Puia și plecăm. Scena s-a repetat de mai multe ori.

Ne-am revăzut la facultate. I-am întors spatele cu totul de câteva ori, de mai multe ori m-am strecurat și am știut s-o evit cu o minunată ingeniozitate.

Anticipez.

Ea mi-a spus bună ziua de câteva ori, a trebuit să nu-i răspund. Am întâlnit-o în tramvai. I-am făcut cunoscut — pentru că susținea că e încă prietenă cu mine, că n-am fost niciodată supărat pe cineva, că nu merită să te superi, dar că impolitețea pe care mi-a făcut-o e atât de mare, că nu există nici o posibilitate de a i se șterge urmele, că trebuie să procedez ca și cum am fi supărați.

Cu toate acestea, mi s-a părut de câteva ori că vrea să-mi vorbească.

■ 21 Octombrie 1923

Logodna lui Tați. Preparativele au fost destul de lungi pentru mine. Cămașă cu guler tare, pusă pentru prima oară, cumpărat, încercat, repetiții. Pantofi de lac, ciorapi demi-soie. În fine, am fost „chic“. Dintre invitați: când am ajuns dans le flirting-room, Méla, extraordinar de bine. O coafură care o aranja de minune și o rochie foarte bună. Simpatică și plăcută, Zoica Antonescu a cărei aniversare e astăzi, împlinește „câțiva ani“...

■ 11 Noiembrie 1923

La Afi Busuioc¹. *This is my last flirt et je ne m'en félicite pas. Quand même, parmi toutes les laideurs mathématiques, elle est la mieux. Puis elle a je ne sais quoi d'excitant. Elle ne flirte pas. Elle a la chair dure. Je l'ai connue à l'université. J'y étais venu changer une quitance, elle aussi, je l'ai regardée avec insistance. Je suis descendu et je l'ai trouvée parlant avec Miron. Puis je l'ai conduite chez elle. Elle m'a conté m'avoir vu chez Moisesescu; elle a donné des examens chez nous. Elle y était insignifiante. Son five, pas trop chic. Sa soeur, Sylvia, a des yeux qu'on n'oublie pas. J'ai dansé.*

■ 18 Noiembrie 1923

La Ricu Stahl². M-a chemat Gică Țintă, azi dimineață. Oameni simpatici. Dna și Dl Stahl; Gigi (Henriette)³ e plăcută. Publicicul foarte plictisitor. Afară evident de Nick și Oscar, Gică Țintă. Oricum, lipsă de „entrain“.

■ 21 Noiembrie 1923

Mișu Stănulescu. Azi m-am ars. Plictiseală crasă. Puica te adoarme și Dra Capriel nu te scoală din somn. Puis, ce fut le comble, la plecare, 50 de lei mașina.

¹ Otilia Busuioc, studentă la matematici, viitoarea soție a lui Georgescu-Roegen, student și el la matematici în acea vreme.

² Sociologul H.H. Stahl, fiul stenografului de la Cameră și frate cu Henriette Yvonne Stahl.

³ Henriette Yvonne Stahl, scriitoare.

La Afi Busuioc. Acesta e ultimul meu flirt și nu mă felicit pentru el. Oricum, dintre toate urâțeniile matematice, e cea mai bine. Și mai are un nu știu ce care excită. Nu flirtează. Are carnea tare. Am cunoscut-o la universitate. Venisem să schimb o chitanță, ea de asemenea; am privit-o insistent. Am coborât și am găsit-o vorbind cu Miron. Mi-a povestit că m-a văzut la Moisesescu. A dat examene la noi. Nu s-a remarcat. Five-ul ei nu prea sic. Sora ei Silvia are niște ochi pe care nu-i poți uita... Am dansat.

■ 29 Noiembrie 1923

Tați, pregătire

Je suis arrivé un peu trop tard. Assez de monde: Mimi Drogeanu, bien sympathique. Nous avons causé un peu, sujets divers, nos collègues, les anciennes élèves de Pompilian, puis nous nous sommes rappelés l'adorable Gh. Dem-uță Theodorescu. C'est Mr. Rarincescu qui mit fin à notre causerie en discourant sur la langue latine. J'ai été appelé par Tați près de Tatiana Vasilescu-Notara, extrêmement laide mais sympathique, et près de la petite cousine. J'ai fait nombre de théories, très bien „construites“, tout aussi logiques que les plus logiques raisonnements. Je suis devenu „Domnul cu teorii“ et je ne veux pas quitter, avec Melle Tatiana etc. le domaine purement théorique. C'est mieux.

■ 23 Decembrie

Nunta lui Tați. Dimineața am fost la Concert, erau: Tatiana Notara, căreia i-am făcut teoria teoriilor, Vichy Anastasiu, în lojă la Nick, apoi Gigi Stahl și Ricu.

Seara. Nuntă foarte frumoasă. Tați delicioasă. Era încântată, arareori cred că se poate vedea o figură atât de fericită.

Care prietenie amoroasă să fi inspirat următoarea poezie neterminată?

Filă cu filă

Viers cu viers

Slovă cu slovă

Scris-am din scoarță în scoarță

Cartea iubirii

Dalbă

Căzut-a pe blocul de marmură-albastră

Cioplitu-mi-am idol.

Filă cu filă

Viers cu viers

Am sosit ceva mai târziu. Destulă lume... Mimi Drogeanu, foarte simpatică. Am stat de vorbă puțin, subiecte diferite, despre colegii noștri, fostele eleve dela Pompilian, apoi ne-am amintit de adorabilul Gh. Dem-uță Theodorescu. Dl Rarincescu a pus capăt conversației ținându-ne un discurs despre limba latină. Am fost chemat de Tați lângă Tatiana Vasilescu-Notara, extrem de urâtă dar simpatică. Am făcut o serie de teorii, foarte bine „construite“, tot atât de logice ca și cele mai logice raționamente. Am devenit „domnul cu teorii“ și nu vreau să părăsesc, cu Dra Tatiana, domeniul pur teoretic. E mai bine.

Slovă cu slovă
Scris-am din scoarță în scoarță
Cartea iubirii
Dalbă
Căzut-a pe blocul de marmură-albastră
Cioplitu-mi-am idol.
Clădit-am un templu
cu bolți
cu portice, cu-ogive
și mândre coloane asemeni cu floarea de lotus.

Imnuri de slavă cântat-am în templu
cu fumul de tămâe-al încrederii oarbe
Închinare
Aducând statuii zeiței

Venit-a furtuna
Năruit-s-a templul
Sub țândări
și așchii
de piatră
Durerea-ngropându-mi plânsul

Ș-acum
Gârbov
Purtat de-a durerilor vrajă
Cânt printre ruine fărâmi din...

Ce fapt, ce lectură să fi dat naștere următoarelor rânduri, scrise cu multe reveniri pe două coli de hârtie, ca dintr-o nevoie interioară? Vădesc obsesia morții.

Où t'en vas-tu mortel inconnu, portant la croix de tes souffrances sur tes épaules faibles? Où t'en vas-tu sur ce chemin inconnu, dans lequel, tu cours, plus vite, plus vite, vers un but inconnu, qui t'attire plus fort, plus rapidement?

Ton corps est courbé sous le fardeau trop pesant pour toi; ton front est penché vers la terre, qui t'a fait naître et qui te désire de nouveau. Ta figure est ridée, tes cheveux blancs content les misères que tu as souffertes. Ta bouche entrouverte laisse échapper les cris de douleur, les prières de ton âme qui espère, toujours. Tu es de ceux qui travaillent. Tu es de ceux qui remuent la terre, qui arrêtent les cours d'eau, qui transforment la nature en un immense laboratoire, en une immense fabrique.

Pourquoi? Une roue fait dix nouvelles roues qui tournent plus vite, plus rapidement, ces dix nouvelles cent autres roues, qui tournent dans un mouvement plus effréné, plus diabolique, plus impatient.

Pourquoi?

Pourquoi tant de travail, tant de roues et de machines? Pourquoi se dépense toute cette énergie, toute cette rapidité, plus vite, plus vite? Où? Où t'en vas-tu mortel? Sais-tu que ce qui t'attire, c'est la mort? Tu ne la vois pas, au bout du chemin, squelette froid, qui te fait peur, te ne vois pas sa figure affreuse, tu ne sens pas son odeur de pourriture? Regardes-la son marteau à la main, elle conduit de son bras sec tout ce mouvement fou, toute cette danse lugubre, au sons sinistres de toutes ces machines, de toutes ces fabriques.

Tu ne la vois pas? Elle t'appelle, elle t'attire, plus fort, plus vite, tu ne la sens pas. C'est elle!

C'est vers elle, c'est vers la mort que tu cours. Vas.

Vas et ne ralentis pas ta marche, n'espaces pas tes pas, tu dois y arriver le plus tôt. Vas.

N'y penses pas. Tes pensées sont trop lourdes pour te laisser courir de toutes tes forces. Ne penses pas, la mort ne veut pas de pensées. Laisse ton âme, ne t'en occupes pas. Si la machine ne l'a pas tuée, tue-la toi-même. Tu n'as pas besoin d'âme. La mort ne veut plus d'âme. Elle veut ton corps, elle le veut écrasé de fatigue, elle le veut portant pour toujours le stigmat de la misère.

Comme les hyènes elle ne veut que des morts.

Va vers elle.

Va vers elle, car sa gorge veut boire ton sang, elle veut de ses dents déchirer ta peau, elle veut de sa langue lécher ta chair.

Vas-y.

Încotro te îndrepti muritor necunoscut, purtând crucea suferințelor tale pe umerii tăi slabi? Încotro te îndrepti pe acest drum necunoscut, pe care alergi, mai repede, mai repede, către un țel necunoscut, care te atrage mai puternic, mai repede?

Trupul tău e îndoit sub povara prea grea pentru tine; fruntea ți-e plecată spre pământul care te-a născut și care te dorește din nou. Figura ți-e zbârcită, părul tău alb povestește nenorocirile pe care le-ai suferit. Gura întredeschisă lasă să-ți scape țipetele durerii, rugăciunile sufletului tău care speră încă, speră mereu.

Tu ești dintre cei care muncesc. Tu ești dintre cei care scormonesc pământul, care opresc cursurile de apă, care transformă natura într-un vast laborator, într-o imensă fabrică.

Elle veut épuiser tes forces, briser tes espérances. Vas-y.

C'est ta mère qui te veut.

Un caiet de teze la filozofie conține două lucrări cu subiec-
te care vor intra mai târziu în sfera de preocupări a viitorului
om de știință.

P r i m a l u c r a r e

Teză pe tr. I

Folosul logicei

nota 9

*Ceea ce în primul rând trebuie să ne întrebăm când începem stu-
diul unei științe de acum formate e ce folos putem avea din studiul
acestei științe.*

*E adevărat că o știință o studiem, zice Poincaré, nu atât pentru
folosul ce ea l-ar putea aduce. Oamenii de știință studiază numai
pentru senzația de plăcere enormă pe care o produce cunoașterea
adevărului. „Travaillez pour la gloire“ zice Boileau și Poincaré sus-*

De ce?

*O roată face 10 alte noi roți, cari se învârtesc mai repede, mult mai re-
pede, 100 alte roți cari se învârtesc într-o mișcare mai neînfrântă, mai dia-
bolică, mai nerăbdătoare.*

De ce?

*De ce atâta muncă, atâtea roți și atâtea mașini? De ce se cheltuiește toa-
tă această energie, toată această grabă, mai repede, mai repede? Încotro? În-
cotro te duci tu muritorule? Știi tu că moartea e cea care te atrage? N-o
vezi la capătul drumului, schelet rece, care te înspăimântă, nu-i vezi fața
îngrozitoare, nu-i simți mirosul de putregaiu? Privește-o, cu ciocanul în
mână conduce cu brațul său uscat toată această mișcare nebună, acest dans
lugubru, în sunetele sinistre ale tuturor acestor mașini, ale tuturor acestor
fabrici.*

*Nu o vezi? Te cheamă, te atrage, mai tare, mai repede, nu o simți. E ea.
Către ea, către moarte alergi tu. Du-te.*

*Du-te și nu-ți încetini mersul, nu-ți târăgăni pașii, trebuie să sosești cât
mai curând. Du-te.*

*Nu te gândi la ea. Gândurile tale sunt prea grele, pentru a-ți permite să
alergi cu toată puterea. Nu te gândi. Moartea nu vrea gânduri.*

*Lasă-ți sufletul, nu te îngriji de el. Dacă mașina nu l-a ucis, ucide-l tu
însuși. Tu n-ai nevoie de suflet. Moartea nu vrea suflet. Îți vrea corpul, îl
vrea zdrobit de oboseală, îl vrea purtând pe vecie stigmatul mizeriei.*

Ca și hienele nu vrea decât morți.

*Du-te spre ea, căci gâttele ei vrea să-ți bea sângele, dinții ei vor să-ți
sfășie pielea, limba ei să-ți lingă carnea. Du-te.*

Vrea să-ți sleiască puterile, să-ți distrugă speranțele. Du-te.

Mama ta te vrea.

ține că știința trebuie studiată „pour la gloire de l'esprit humain”. De altfel în această privință toți savanții sunt de acord.

Când însă un studiu e predat ca materie de învățământ, el mai are o valoare, a sa proprie numai ca atare: valoare educativă. Și iarăși o știință are o altă valoare, „valoarea istorică”, rolul ce l-a jucat în dezvoltarea gândirii omenеști.

Din aceste puncte de vedere se pune problema asupra folosului logicei. Și acest folos e dublu: e un folos ce rezultă din studiul logicei tot atât ca și studiul altor științe, e un altul ce rezultă din obiceiul special al logicei.

Ca orișice știință, logica ne dă încredere în noi înșine. Ea ne spune că deși în univers sistemul solar nu e decât asemeni unui bob de nisip, că deși pământul e unul dintre cele mai mici astre ale sistemului solar, deși omul e unul dintre cele mai slabe animale de pe pământ, totuși prin cugetarea sa omul a reușit să înțeleagă viața de pe pământ ca și mersul astrilor, astfel că el „e mare fiindcă și-a înțeles micșorarea” (Poincaré „L'astronomie”, în trad. mea din Rev. Tin. Rom. An II).

Logica însă arată că această cugetare nu e liberă. Studiind legile argumentării omenеști, ea ne face să „reintrăm în natură”. Ca orice știință, logica ne arată că totul e supus la legi fixe, pe cari dacă nu le putem cunoaște dintr-o dată, ne apropiem de ele printr-o serie de „aproximații succesive” (Bergson).

În fine, dându-ne încrederea în noi înșine și arătându-ne că toate fenomenele sunt supuse la legi fixe, logica îndepărtează superstițiile.

Însă, în afară de aceste rezultate, la cari ajungem prin studiul oricărei științe, sunt și rezultate speciale la cari ajungem prin studiul logicei. În primul rând învățăm să judecăm just. Logica, arătându-ne criteriile de deosebire a unei judecăți juste de una falsă, ne face să ne ferim de „sofisme”, fie că ele sunt voluntare, fie că sunt involuntare.

Dar obișnuindu-ne să judecăm asupra judecăților, logica ne dă o mai mare agerime, obișnuindu-ne să pătrundem subtilitățile spiritului uman. Pe de o parte diferențiem subtilitățile de înțeles ale unui cuvânt. Majoritatea cuvintelor au mai multe înțelesuri și deosebirea acestor înțelesuri precum și precizarea lor e rezultatul imediat al studiului logicei.

Aceasta e dovedită și de mulți. De pildă Bain (citată de Maiorescu) susține că „nici o altă știință nu i-a dezvoltat agerimea minții decât studiul logicei”. De altfel Bain a scris și o carte de logică.

Valoarea această educativă a logicei nu poate fi totuși generală, decât dacă studiul logicei e precedat de o serioasă educație intelectuală.

În contra folosului logicei s-a obiectat că ea e prea formală, că nu garantează adevărul material, că putem argumenta și fără logică. Aceste afirmații însă cad, dat fiindcă logica, dacă nu descoperă adevărul, ne conduce la această descoperire și pentru că învățând logică găsim mai iute greșelile argumentelor.

A doua lucrare
Teoria limbajului

Teză pe tr. II
Nota 10

Fenomenele atât de complexe cum sunt fenomenele sociale pot fi studiate din diferite puncte de vedere: din punct de vedere psihologic, biologic, sociologic etc. Fenomenele limbajului pot fi și ele studiate din aceste diverse puncte de vedere. Dar limba nefiind decât (formă) exterioară, sensibilă, în care se îmbracă gândirea noastră, limbajul poate fi studiat și din punct de vedere pur logic.

E un principiu ca studiul și clasificările ce se fac acum în diferite științe să aibă la bază considerații de evoluție. Astfel că și clasificarea diferitelor feluri de limbaj va trebui să aibă la bază aceleași considerații. Într-adevăr, limbajul sub forma lui actuală, cea mai perfectă, e ultimul termen al unei lente evoluții începute încă dinainte de apariția omului pe pământ. Această evoluție se poate studia atât la sălbateci cât și la copii, conform principiului că ontogeneza repetă filogeneza.

Diferiți zoologi, cari au studiat societățile animale (un rezumat al acestor studii e în primele capitole a cărții lui Pierre Kropotkine: „L'entr'aide“ au arătat că maimuțele, de pildă, în diferite împrejurări la apropierea vreunui dușman, sau vulturii, când zăresc prada scot strigăte caracteristice. În această primă fază limbajul e emotiv. Emoțiile puternice și, în special, emoțiile stenice, provocând o creștere a energiei psihice potențiale individuale la un moment dat, necesită descărcarea acestei energii, ceea ce se întâmplă prin scoaterea de strigăte nearticulate.

Această fază a limbajului emotiv se poate studia și la copiii mici, cari, în primele luni nu fac alta decât să plângă, când îi doare ceva.

O a doua fază e limbajul numit interjectiv. Diferitele strigăte spontane devin acum caracteristice unei anumite stări psihice. De unde înainte, în faza emoțională, un strigăt era mai mult un fenomen fiziologic, acum în această fază interjectivă sunetele se specia-

lizează. E o fază care se poate cu ușurință observa la unele maimuțe antropoide și la copiii mici cari, atunci când sunt mai evoluți, nu se mărginesc să plângă, ci exclamă: ah, eh, oh, etc., etc. Paralel cu aceasta se dezvoltă un limbaj mimic, prin gesturi.

În fine, forma cea mai evoluată e limbajul național, stare a evoluției în care se află omenirea în momentul de față. În această fază, fiecărei națiuni îi corespunde câte un cuvânt care denumește și exteriorizează noțiunea.

Această teorie evolutivă a limbajului e relativ modernă. Ea nu s-a putut dezvolta decât în veacul XIX, în urma studiilor multor lingviști de seamă, printre care și Max Müller. Înainte însă, pe vremea lui Aristotel, chestiunea era mult dezbătută, dar în alt chip. Două teorii puternice căutau să explice nașterea limbajului. Una, susținută și de marele Aristotel, era cea numită „Thesya“ și susținea că limbajul s-a născut dintr-o convenție stabilită între oameni. Acestor raționaliști și metafizici à outrance, le răspundea teoria materialistilor: Democrit din Abdera, Epicur, cari susținea teoria contrară: „Physis“. După ei limbajul s-ar fi născut din firea însăși a oamenilor, teorie care se apropie mai mult de cea modernă.

În legătură cu limbajul, logica trebuie să precizeze legătura dintre cuvinte și noțiuni. Din punct de vedere logic, cuvântul trebuie să fie caracteristic pentru noțiune. Un cuvânt trebuie să corespundă unei anumite noțiuni și unei noțiuni date nu trebuie să-i corespundă decât un cuvânt. De asemeni oricărei noțiuni trebuie să-i corespundă câte un cuvânt. Existența sinonimelor și omonimelor denotă imperfecțiunea limbei față de primele cerințe. Lipsa de cuvinte caracteristice pentru unele noțiuni se raportează la ultima cerință.

Tot în legătură cu limbajul, psihologia are de studiat fenomenele patologice cari conduc la studiul localizărilor.

ANII STUDENTIEI

1923–1928

În vara anului 1923, Gr. M. dă examen particular de clasa a VIII-a la Liceul Ortodoxe din București. Este absolvent. Atunci ca și acum se punea problema alegerii meseriei. Ce să urmeze?

Pe vremea mea, cine era „bun la matematici”, trebuia să devină inginer. Eu am terminat liceul cu un an mai devreme decât se obișnuia. Eram slab și atunci mama nu m-a lăsat să mă înscriu la Politehnică unde se zicea că e „mai greu”. M-am înscris la facultate, la matematici. În toamna următoare am dat examen la politehnică, am intrat, dar nu chiar cel dintâi, al patrulea. (Alm. Ed. 1969)

La Facultatea de matematici, Gr. M. a avut o pleiadă de mari profesori și, în foarte multe ocazii, mulți ani după, va pomeni despre norocul de a fi început studiile cu profesori de asemenea calitate. *Formarea generației matematice din care fac parte coincide cu începuturile matematice abstracte românești. Generația mea a pășit cu dreptul. Ea a profitat de faptul de a fi avut ca profesori oameni de știință, și ai căror profesori au fost și ei oameni de știință. (Viața Studentească XI. 1967)*

Studentul Moisil a avut ca profesori pe D. Pompeiu, G. Țițeica, A. Davidoglu și Tr. Lalescu. I-a admirat și stimat nu numai pe ei, ci și pe toți matematicienii, începând cu David Emanuel și neuitând pe Al. Myller, care creaseră în prima jumătate a secolului XX școala matematică românească. *Noi știm și nu uităm ce datorăm înaintașilor noștri. Cursurile universitare ce le-am ascultat aveau un înalt nivel științific. Profesorii noștri erau cunoscuți în toată lumea și noi ne mândream de faptul că Pompeiu și Țițeica țineau cursuri în străinătate. Aceiași oameni*

au creat o societate de matematici care ținea regulat ședințe de comunicări în care ascultam expunerile făcute de cercetătorii formați și expuneam și noi cu mândrie, dar nu fără oarecare temere, rezultatele la care ajungeam. Au apărut reviste de matematici în care se publicau rezultatele cercetărilor efectuate. Pe scurt, exista o viață matematică pe care o trăiam. Pornind de aici, datoria noastră era să mergem mai departe. (Contemporanul, 17 Iunie 1955)

Profesorul D. Pompeiu este însă cel care i-a fost cu adevărat mentor nu numai în ale matematicii, ci și în anumite reguli de viață. Pompeiu era prietenos cu studenții, discuta cu ei, le dădea sfaturi, le povestea din viața lui. Într-un articol *Amintiri despre Dimitrie Pompeiu*, apărut în „Gazeta Matematică” în martie 1965, Gr. M. scrie: *Pompeiu a știut întotdeauna să trezească interesul pentru lucrurile rare. Pompeiu a știut într-o expunere obișnuită să introducă lucruri neobișnuite. Pompeiu a știut să ne facă nu numai să înțelegem matematica, ceea ce e de datoria oricărui profesor, dar să și fim obsedați de ceea ce pe atunci aveam impresia că am putea să înțelegem mai mult... Marele merit al unui om care creează o școală matematică — și asta am învățat de la Pompeiu — e că era ușor de găsit, îl așteptai uneori, dar știai că vine. Și în acest Seminar al lui Pompeiu puteai să bați oricând la ușă și Pompeiu primea oricând. Tot astfel, Gr. M., devenit academician, primea oricând pe oricine venea să-l caute. Elevilor și cunoscuților le spunea: Începând de la ora 10 dimineața, poți să-mi telefonezi când vrei, chiar și la orele de după masă când alții dorm. Uneori însă oameni totalmente străini, necunoscându-i obiceiurile neprotocolare, telefonau spre a-l întreba când poate să le acorde o audiență. Nu acord audiențe, nu sunt ministru. Veniți acuma, spunea profesorul, sperînd aproape interlocutorul, nepregătit și adeseori ocupat în acel moment.*

Studentul era mândru de profesorul său: *Mi-aduc aminte cât am fost de impresionat atunci când, acum patru decenii, la Paris, profesorul meu Pompeiu a fost invitat ca membru într-un juriu de teză de doctorat. Era o treaptă în plus față de invitația pe care același Pompeiu o primise de la aceeași celebră universitate de a ține conferințe acolo.* (România Pitorească, 1973)

În toamna anului 1924, Gr. M. dă examen de intrare și la Școala Politehnică. Va urma cursurile școlii numai câțiva ani și n-o va termina niciodată.

Munca de inginer este cu totul alta decât aceea de a demonstra teoreme (și mai ales era pe vremea aceea) astfel că înaintând din an

în an, la Institutul Politehnic din București, în fiecare zi îmi dădeam seama că nu voi fi bun inginer. (Almanahul Educației, 1969)

Trei mici calendare universale pe anii 1925–26–27, completate în stil telegrafic, ne dau o idee despre felul cum își petrecea zilele și oamenii ce-i întâlnea. Numele de fete, în majoritate, alternează cu nume de profesori, Fundația cu Grădina Botanică, „five-urile” cu comunicările.

Dacă excludem numele fetelor rămânem cu următoarele notații din primul calendar:

- 27 Ianuarie Fundație
- 3 Februarie Teorema Abel
- 14 Februarie Cristalografie
- 20 Februarie Comunicare Poligoane armonice
- 23 Februarie Caiete Bizetz¹
- 25 Februarie Ghiță² Conferință
- 27 Februarie Caiete Bizetz
- 1 Martie Construcția conicelor pt. diser
- 4 Martie Bizetz
- 12 Martie Ghiță Popescu
- 15 Martie Fundație
- 20 Martie Fundație
- 22 Martie Fundație
- 27 Martie Bot
- 31 Martie Sportul Politehnic
- 8 Aprilie Bizetz, zăbrele
- 11 Aprilie Șosea
- 16 Aprilie Blaj
- 17 Aprilie Cluj
- 21 Aprilie Dl Sergescu³, Teatru
- 22 Aprilie Dl Sergescu
- 30 Aprilie Bot

¹ Ion Ionescu — zis Bizetz — profesor de poduri, la Școala Politehnică. Unul din fondatorii și conducătorii „Gazetei Matematice”.

² Ghiță Popescu, profesor de navigație la Școala Politehnică.

³ P. Sergescu, profesor la Facultatea de Matematici din Cluj.

- 12 Mai Expus lui Pompeiu cap. I
- 17 Mai Pompeiu
- 5 Iunie Soc. de matematică
- 25 Iunie Ghiță navigație

Întâlnim foarte des cuvântul Fundație. E vorba de actuala Bibliotecă Centrală Universitară din calea Victoriei, în a cărei aulă aveau loc în acea vreme cursuri de istorie a artei cu proiecții, ținute de prof. Tzigara-Samurcaș. În toți anii de facultate, Gr. M. își completează cultura generală audiind nu numai aceste cursuri, ci și pe cele ale lui Iorga, Gusti, Vianu; am găsit printre hârtii și legitimația No. 27/7/924, prin care studentul Gr. C. Moisil, auditorul cursurilor de vară din Vălenii de Munte, beneficiază de o reducere de 75% pe C.F.R. în clasele a II-a și a III-a, valabilă de la 10 Iulie 1924 până la 25 August 1924. Citea zilnic la Biblioteca Fundației, filozofie, logică, romane. Sunt mulți cei care își aduc aminte. Din când în când se oprea din citit, ieșea pe culoar, își aprindea câte o țigară și nu rămânea multă vreme singur. Găsea întotdeauna câte o față pe care încerca s-o cucerească.

Când eram student, toată facultatea încăpea într-un local. Toate științele astea — matematică, fizică, filozofie, istorie — se făceau în localul în care este acum chimia-fizică. Și atunci, dacă întârziem la un curs la care dădeam examen, intram alături, la un curs la care nu dădeam examen. Și mă învățasem să urmez mai ales cursurile la care nu dădeam examen. Fiindcă celelalte tot trebuia să le învăț pentru examen. Și în timpul ăsta am urmat cursurile lui Iorga, de exemplu, care erau deosebit de frumoase, de încălzitoare, de energizante. Și am urmat cursuri de filozofie. Unele le înțelegeam, altele mai puțin. Am urmat și cursuri de sociologie; cursul lui Mihail Dragomirescu care avea loc în marea aulă a Fundației. Urmam și cursul de istoria artelor. Nu zic că la toate mă duceam foarte regulat. Din cauza acestei structuri geografice a facultății, oamenii aveau contacte cu alte facultăți. Și învățau și lucruri care nu trebuiau să le învețe. (Conferință la Casa Universitarilor din București, martie 1970, reproducă în „Viața Studentească“ 1 aprilie 1970).

Un caiet de notițe la Istoria Artei, cu multe desene, minuțios executate, rămâne mărturie a interesului ce-l purta cursurilor lui Tzigara-Samurcaș.

Era însă și un pasionat dansator.

Eu am dansat foarte mult. Pe atunci se dansau tangouri, onestepuri, foxtroturi... Mie mi-a plăcut să dansez și am dansat multe valsuri. Îmi place să aud unul din acele valsuri care sunt legate de orașul meu de naștere, Tulcea, și despre care părinții mei spuneau că a făcut repede ocolul lumii: valsul „Valurile Dunării”. E un vals românesc care s-a răspândit mult.

Am auzit recent că noi vindem o mașină, care pe piața occidentală are sau va avea un mare succes. Eu știu despre succesele în toată lumea ale cercetărilor de matematică. Ideea aceasta de viabilitatea internațională a unei mașini, a unei cercetări științifice am căpătat-o probabil mult mai de tânăr atunci când auzeam în copilărie valsul „Valurile Dunării”. (Emisiune Radio 1970)

În afara dansului nu avea atracție pentru nici un fel de sport. Încercărilor neizbutite din copilărie de a învăța să patineze, să joace tenis, le-au urmat tot eșecuri atunci când adolescentul a încercat să învețe călăria sau omul matur mersul pe bicicletă.

Mult mai târziu, atunci când tinerii matematicieni vor veni la el după sfaturi, îndrumări, cu nedumeriri și probleme personale, când va sta prietenește de vorbă cu ei, uneori chiar ore întregi, va insista asupra necesității de a citi nu numai cărți de știință, ci și de poezie, literatură, filozofie, beletristică, de a vizita muzee, expoziții, de a audia concerte, de a învăța limbi străine pentru formarea culturii generale.

Omul de știință nu este pur și simplu o ființă curiosă, redusă la un intelect care gândește. El este mai perfecționat decât o mașină de calcul, este o ființă vie, iubește și urăște, are bucurii artistice, își pune probleme de etică etc. De aceea el nu se poate închide în specialitatea sa, uitând munca poezilor și romancierilor, a pictorilor și sculptorilor, a arhitecților și muzicienilor... Formarea unei culturi generale este o problemă care urmează diferite nivele. În primul rând, se pune problema formării culturii generale în propria ta specialitate. În al doilea rând, se pune problema culturii filozofice generale. În al treilea rând, se pune problema formării culturii artistice generale. Toate duc la marea cultură generală, așa cum ar trebui să fie înțeleasă de toată lumea. (Gânduri despre anii de studenție, Ed. Politică, 1966, p. 167)

În acești ani de studenție, Gr. M. căuta instinctiv să capteze prin toate tentaculele cunoștințe de tot felul, pentru a-și

atinge idealul de a fi un om de cultură. Dar, în primul rând, lucra multă matematică, propria lui specialitate. Pe câteva foi volante, cu grijă, frumos și citeț scrise, își enumeră și clasifică lucrările, realizând astfel primul așa-zis „memoriu de titluri și lucrări” din viața lui. Lucrări precum se vede avea. Titluri încă nu.

Am pomenit mai înainte de unele din aceste lucrări. Redăm însă clasificarea lor in extenso:

Prelucrări

- 1° *Cum influențează forțele sufletului viața indivizilor și a popoarelor* (d. G. Lebon) T.R. II 7–8
- 2° *Noile metode de luptă întrebuințate în războiul european* (d. G. Lebon) T.R. II 9–10
- 3° *Arta de a citi* (d. E. Faguet) T.R. II 1–10
- 4° *Astronomia* (d. H. Poincaré) T.R. III 1–4
- 5° *Reflexii cu privire la măsurarea timpului* (d. H. Poincaré) T.R. III 5–6
- 6° *Asupra relativității timpului* (Ab. Moreux) T.R. IV-a

Matematică popularizată

- 1° *Astronomia ca factor în evoluția științelor* (Ziarul călătoriilor)
- 2° *Introducere la istoria matematicilor* (ib)
- 3° *Calculul sărbătoarei Sf. Paști* (ib)
- 4° *Achile și broasca țestoasă* (ib)
- 5° *Ce e cu a patra dimensiune* (ib)
- 6° *O călătorie în Flattland*

Matematică pură

- 1° *Teoreme asupra triunghiului*
 - I *Proprietățile conicelor*
 - II *Transformările potențiale*
 - III *Inversiunea generalizată*
 - IV *Puncte complementare generalizat.*
- 2° *Puncte potențial generalizat*
- 3° *Proprietăți geometrice ale curbelor algebrice I*
- 4° *Proprietăți geometrice în legătură cu curbele algebrice II*
- 5° *O proprietate a conicelor cu d. M. Niculescu*
Asupra conicelor (G.M. XVII, 7°)

I. (1922–23)

- O generalizare în teoria polarelor*
Iunie–Iulie 1922 DAS. MN.
Trimes G.M. refuzat
- Curbele*
Septembrie 1922
Trimes G.M. Ianuarie publicat
cu M. Niculescu
- Teoreme asupra triunghiului*
Octombrie–Noiembrie 1922 (P.S.)
(L.C.)
Trimes G.M. admis, publicat
G.M.
XXIX 5, 6, 8
- Câteva însumări algebrice*
Noembrie–Decembrie (P.S.)
Trimes R.M.T. refuzat
- Teoreme din geometria triunghiului*
Decembrie 1922
retrimes
- Proprietăți geometrice ale curbelor algebrice I*
Ianuarie–Februarie 1923
Trimes G.M. admis
- II
Februarie–Martie 1923
Trimes G.M. admis
II (1923)
- Proprietăți în legătură cu fasciculele de cercuri*
Martie 1923 J.M.
netrimis transformat în
- O proprietate a fasciculelor de conice*
Martie–Aprilie J.M.
înmânat dlui Ghermanescu
trimes R.M. F.E. în Septembrie 1923
- Două proprietăți ale conicelor în legătură cu triunghiul*
Aprilie 1923 J.M.
înmânat Dlui Ghermanescu
- Asupra curbelor remarcabile ale unui sistem de trei cercuri din plan*
Mai 1923 E.B.
transformat în

- O încercare de generalizare a noțiunilor de distanță și coordonate*
Iulie–August 1923 Ol.
- Câteva proprietăți ale cuadrivelor id.*
trimes R.M. y F.E.
- Curbele asociate unui punct în planul unui patrulater*
transformat în L.L.B.
- Despre polaritatea poligonală*
August 1923 L.L.B.
Vorbit Soc. st. 1923
admis Bul. Mat/pur apl.
III (1923–24)
- Proprietăți ale sistemelor de cercuri*
Octombrie 1923 CT. OB.
Noembrie
- Familii lineare*
Decembrie 1923
- Familii patraticice de drepte și conice*
Decembrie 1923
- * * *
- Asupra punctelor conjugate față de o conică sau cuadrică*
Martie 1924
- O generalizare a jacobienei*
Aprilie
- În jurul unei chestii de examen*
Mai
- O clasă de concomitenți în legătură cu determinații polidimen-*
sionali
Iulie–Octombrie 1924
- Proprietăți ale sistemelor de cercuri*
II articol
Septembrie–Noembrie P.S. O.M.
- Poligoanele semiregulate*
Aprilie 1923 S.P.
devenit
- Aplicarea ecuațiilor cu diferențe finite la studiul poligoanelor*
S.P. Aprilie 1925
- Mișcarea unui punct cu conservarea asemănării*

SP Aprilie 1925

Despre poligoanele autoproiective Len. Mih. Mai 1925
devenit

Articole remarcabile

1. Teoreme asupra triunghiului P.S.	g. tr. L.C.
2-3. Propr. geom. ale curbilor algebrice	L.C.
4. O propr. a fasciculelor de conice	J.M.
5-6. O încercare de generalizare	cercuri E.B.
curbe Ol.
7. Câteva cuartice	L.L.
8. Polaritatea poligonală	L.L.
9. O propr. a cercului principal	J.M.

Note

-
1. Polaritate în raport cu o conică	D.A.S.
2. Curbele	
3. P. te pct. generalizat	
4. Două propr. ale conicelor sup. tr.	J.M.
5. O propr. a cubicelor	
6. O cubică circulară remarcabilă	

Preocupările literare continuă și în anii de facultate: un teanc de manuscrise conține poezii, încercări de proză, eseuri mai serioase și pamflete. Poeziile sunt simboliste, proza este realistă, eseurile vor să fie hedoniste.

Inginerul Fred Antonescu povestește:

„Am dat cu Grigore Moisil examen de a 8-a în vacanță. Eu urmasem la Liceul Lazăr, el, la Spiru Haret. Întâmplător am intrat amândoi la matematici și peste un an amândoi la Politehnică, unde eu am rămas. Am fost deci la început colegi.

Mi-l amintesc înconjurat de un pâlcc de fete, pe culoarul facultății, scoțând din buzunar o foiță și recitând versuri de Minulescu. Mi-a rămas cu claritate următorul fragment pe care-l spunea cu predilecție:

Eu știu c-ai să mă-nșeli chiar mâine
Dar fiindcă azi mi te dai toată,
Am să te iert
E vechiu păcatul
Și nu ești prima vinovată!...

Mi se părea totalmente aiurit. Mă întrebam: care e preocuparea lui de bază? Matematica? Politehnica? Și-mi spuneam: cum poate face ceva serios și când are timp să facă ceva serios, când toată vremea citește și recită versuri? Pe ce oare se bazează siguranța lui? E desigur băiatul tatii!“

În două poezii, prima din 1924, a doua din 1925, influența lui Minulescu apare clar.

Sinfonie hibernală, final

*Cerul a desvirginat zăpada mată
și imaculată*

ca un corp superb de fată.

Cerul a desvirginat zăpada

și-a lăsat-o pradă

soarelui capricios ca un amant;

iar pământul, cu masele de diamant

mușcă

din zăpada albă

caldă

și vibrantă ca un coribant.

Vântul mângâie troenii

tainici și diafani

ca sânii

de fecioară

Vântul mângâie troenii

și-i frământă și-i doboară

Iarna cântă

ca un disc stricat de ariston

iar casele

înveselite că și-au expulzat povara

de zăpadă, se ridică

și vorbesc la telefon

să vină vara.

Cerul a desvirginat zăpada mată

care plânge;

și-a lăsat la asfințit o pată

ca de sânge

Decembrie 1924

*Aș vrea să-ți scriu și-n viersu-mi să pun melancolia
Castelului de piatră-al unui lord englez*

*Aș vrea să-ți scriu și-n viersu-mi să pun copilăria
Și incomprehensiunea palatului burghez*

*Aș vrea să pun albastrul albastrelor virgine
Și roșul de cadavru al soarelui polar
Și purpura din mantia bătrânelor regine
Și negrul creațiunii și albul funerar.*

*Să prind timiditatea din ultima iubire
Să prind inconștiența din ultimul păcat
Să prind eternitatea din prima fericire
Și vagul de senzații al primului oftat.*

*Aș vrea în viersu-mi să presar parfumul ce coboară
Pe razele de lună și tremurul de vânt
Și-aș vrea să torn otrava ce-mbată și omoară
A primului dezastru și-a primului avânt*

*Aș vrea să prind în viersu-mi fantoma argintie
Răsfrântă pentru-o clipă de-o cupă de cristal
Aș vrea să prind surâsul pe buza viorie
A bajaderei dintr-un basm oriental*

*Aș vrea să-ți scriu, dar gândul mi-i un cavou de piatră
Și un schelet trosnește-n coșciugul plin de praf
Șacalul roșu urlă, hiena neagră latră
Am vrut să-ți scriu un cântec, și-am scris un epitaf.*

Eseurile despre *Literalizarea gândirii, Inteligență și cultură, Spre o desliteralizare, Originalitatea, Tot despre originalitate, Scientismul, Fenomenul dublei gândiri, Fenomenul instrospecțiunii, Scepticismul I-II-III, Dadaysmul*, vor să fie originale în sensul următoarei definiții dată într-o pagină din *Tot despre originalitate*:

Că nu ești original când ai ca principiu a fi altfel decât ceilalți, iată un lucru de care numai puțini își dau seama. Căci originalitatea înseamnă independența gândirii mele de gândirile celorlalți. Ori dacă eu gândesc mereu tocmai contrariu de cum gândesc alții, gândirea mea e tot atât de mult tributară ca atunci când aș gândi la fel cu ceilalți. Dacă oricărei afirmări ale unei majorități, originalul îi opune o negație, urmează că cugetarea acestuia e solidar legată de aceea a mulțimii; nu putem să spunem că e originală.

Originalitatea, independența a gândirii noastre, cere în primul rând existența unei Gândiri unitare, conștiente și puternice. Forța cu care se impune o idee și fecunditatea ei, iată bazele originalității.

E caracteristic faptul că multe din ideile filozofiei și științei moderne au fost regăsite în scrierile antichității; acolo nu erau decât ornamente, la noi ele sunt pietre fundamentale.

*

Iată în ce sens voim să fim originali.

Să reliefăm în sufletul nostru ideea cea mai puternică, cea mai fecundă și să iluminăm cu ea colțurile cele mai ascunse ale eului.

Să distrugem, în focul sacru al originalității, toate resturile improductive ale trecutului...

Fragmentele ce urmează sunt aproape toate autobiografice. Tânărul de 20 ani, snob, pedant, încrezut, cult, inteligent peste măsură, paradoxal, încă nedecantat de experiența vieții, se vrea cinic și irezistibil.

Bulevardul se întindea înaintea lui, lung, lung, ca un covor negru ce urca spre cer, brodat pe margini cu lămpi sonore ca niște picături de chihlimbar. Era atâta liniște încât avea impresia că asistă la o predică. Era atât de departe încât se credea plecat. Numai bulevardul, ca o trenă lungă de mireasă, era prins de cer cu gămăliile aurite ale stelelor și i se colora în suflet ca un puhoi de apă. Departele, bulevardul îl reîntorcea la micul salon oriental. Titlul: scena despărțirii. Deco: o sofa largă cu o grămadă de perne de un colorit stins, hermetic, printre care ședea Niniș. La picioare, el luându-i mâna calm, un calm voit, prelungit sensual: „Niniș, peste două ore plec”. Avu impresia că ceva în piept i se frânge, era să devie liric, dar, accentuându-și părerea de rău, căută să pară teatral. Cu un sentimentalism reținut, oricine altul afară de Niniș l-ar fi putut crede sincer; cu gesturi sobre, cu tonul înecat de lacrimi, repetă câteva fraze, pe cari le termină cu un: „Storin în «Aimer»”, spus pe tonul unui regisor ce vrea să indice nuanța justă. El, în smocking, la picioarele lui Niniș, se vedea declamând fraze pe cari le știau amândoi factive. Și el pe bulevard se vedea pe el — cel în smocking — strângându-i-se ceva în piept, simțind o mână perversă că-i strânge sufletul să-l stoarcă de sânge în timp ce se privea jucând scena. Avu impresia că gândul său face un pas înapoi și se văzu ca la cinematograf: un om umblând pe bulevard și privind pe un amărât dintr-un salon oriental ce se uita la un actor dibaci. Avu impresia că gândul i

se resfrânge nesfârșit între două oglinzi, că gândul i se balansează rapid ca un metronom. Își aminti de un paradox de altădată.

La un ceai la Niniș, plictisitor și obligator, fuma într-un larg fotoliu de piele, moțâind indiferent în fața unui tânăr pitic, grăsuț, pedant și filozof ce conferenția despre o problemă morală. Prinse în zbor o părere despre înțelepciunea grecească și eternul cunoaște-te pe tine însuși și se zburli brusc.

— Îți închipui că introspecțiunea e posibilă? Vrei să o analizăm? Mă analizez: Eu, să-i zic Eu_1 , trăiesc și la un moment dat am impresia că eul meu se desprinde de acest Eu_1 , se așază în fotoliu și-l privește; El_1 e analizat de mine, de Eu, de ceea ce numesc Eu_2 . Până aici suntem de acord. Vreau să merg mai departe. Vreau să analizez pe Eu_2 . Atunci iau loc într-un fotoliu și Eu_1 îl analizez pe Eu_2 ; Eu_3 analizează pe Eu_2 . Vezi care e mecanismul? E un mecanism prin recurență, Eu_n^- fiind analizat de un Eu_{n-2}^- . Iată cum înjghebez o teorie a introspecțiunii. Observi imediat că procedeuul nu se oprește ci capătă o mulțime infinită de euri.

— De aici deduci neputința introspecțiunii. Cu aerul de paradox teoria e totuși foarte viabilă.

— Din contra. Dacă m-aș opri aci aș fi mai repede condus la posibilitatea introspecțiunii. Mulțimea eurilor, $Eu_1, Eu_2, Eu_3, \dots, Eu_n^- \dots$ se prezintă ca termenii unei serii, infinită evident. Dacă o cunoaștere complectă e imposibilă, totuși procesul de aproximații succesive ar putea fi aplicabil și am avea un procedeu, Bergsonian, de autoanalizare.

Convorbitorul rămase puțin supărat. Scăparea aceasta neprevăzută de el ar fi vrut să o fi găsit ca să se susțină. Grigri însă continuă:

— În cazul acesta, postum ai avea dreptate. Deși raționamentul acesta n-a fost până acum făcut, totuși el n-ar veni decât ca o mică precizare critică în ajutorul introspecțiunii, stabilind-o pe baze sigure. Iată însă ce se întâmplă.

Se privi în oglindă, așezându-și cravata, începând să-și ia aerul de gravă superioritate pentru câțiva ascultători curioși să-i auză paradoxele.

— Din simplu fapt că eu pot analiza întreagă această serie de euri, Eu_1, Eu_2, Eu_n^- deduc un nou eu, în afară de ea, un eu care o analizează toată, un eu de ordin infinit, aș întrebuința un langaj prea special, dar cred necesar, Eu_ω . Acest Eu_ω analizează șirul Eu_1^-, Eu_n^- . Dar el poate fi analizat de un nou eu $Eu_{\omega+z}$ și așa mai încolo. Acest procedeu nou întrebuințat în matematici a impus

constatarea: având o mulțime infinită de euri, există un eu care să o analizeze. Mulțimea eurilor e transfinită. Numărul lor e cu mult mai mare decât o infinitate. Aci metoda aproximațiilor e imposibilă; iată problema introspecțiunii.

În mijlocul bulevardului, avea impresia că mulțimea aceasta de euri îl apasă. Infinitatea de euri se cobora din afară în el, în spre el și-i înțepa sufletul. Stele îi trimiteau raze subțiri de lumină ca niște pumnale de aur. Întinse mâna să se apere. Avea impresia că degetele îi sunt străpunse. Tot sufletul îi intra în suflet ca o floretă venețiană și de-a lungul ei se prelingea o picătură amară de narcotic.

Se vedea, văzându-se, văzându-se... și asta în el din ce în ce mai în el, ca o spirală care se apropie de el, care se resfrânge în jurul lui, își simțea durerea strânsă din ce în ce mai tare, gătită, neîngăduindu-i să se plângă. Respirația i se filtra anevoie, ca printr-o plasă prin care ca să treacă avea nevoie să fluiera. Sufletul voia să-i iasă din suflet în semnale lungi, ascuțite, stridente, ca țipătul de alarmă al arsenalului. În fața lui Bulevardul șerpuia ca un chiot. Simțea nevoia să strige, să urle, pomii se întindeau departe cu mâini vânoase, urlând, bulevardul întreg pornea departe să ducă vestea și ecoul strigătului grozav, tumultos care se-nfigea în cer ca o stea nouă.

Și pielea îi tremura încă de înțepăturile perverse ale luminilor galbene.

Un manuscris al cărui început lipsește, presărat de paradouri, preconizează o concepție regizorală foarte originală pentru acei ani în București.

— Nu văd altă formă a teatrului viitor decât cercul.

— Ești modernist, vrei să pari în ritmul vremii.

— Din contra, sunt colecționar. Îmi plac gândurile vechi, uzate, cu zimții roși ca o monedă antică. Îmi plac sentimentele vechi, parfumate și tari ca un vin de rasă. Îmi plac vorbele vechi, sonore ca o vioară ofilită. Adun într-o casetă cu geamuri de sticlă poleite, cu coloritul viu și pur al unui Rafael.

— Ești istoric.

— Iartă-mă sunt inginer. Găsesc absurd să garnisești un pod de fier cu coloane ionice și să lipești de zidurile unui sky-scraper un mozaic bizantin. Cred că e nepotrivit să fii conferințe într-un buduar oriental și să fumezi într-o catedrală gotică.

Singurul lucru care interesează pe un regisor într-o piesă de teatru e armonia între decor și structura personajilor. Nu-mi închi-

pui că Iliada poate fi citită altfel decât plimbându-te în sandale în apropierea unei mări calme și că Corneille poate fi înțeles dacă nu aștepți într-o anticameră elegantă „le petit réveil” al marelui rege.

— Te influențează atât de mult costumul?

— Iarna sunt tradiționalist fiindcă port căciulă. Vara sunt paradoxal fiindcă umblu cu capul gol, primăvara sunt socialist din cauza naturii, toamna sunt burghez din cauza umbrelei. Un militar e voinic fiindcă poartă spadă, un profesor savant din cauza ochelariilor. Interviewul s-a sfârșit. Note biografice: fumez țigări fără carton, îmi plac femeile oxigenate; n-am avere, nici intenția să mă însor. Peste două ceasuri plec la Mehadia. Ajuns în fața casei duminică îți doresc noapte bună.

Și părăsindu-și convorbitorul își luă la braț pe bunul său amic cu care mai avea de umblat: „Îmi plăci fiindcă mă ascuți, ești inteligent fiindcă mă crezi genial. Taci: e ceea ce te face să te crezi fin și să te creadă prost. De fapt nu ești nici una nici alta. Ești bun causer fiindcă știi să taci. Ești filozof fiindcă îi lași pe ceilalți să gândească, ești bun dansator fiindcă te lași dansat. Ți-am găsit câteva titluri pentru viitoarele tale romane: Numai pentru domni și doamne, Eingang verboten, C'est du jazz-band partout...”

.....
Fragment dintr-un dialog:

.....
— Îmi ești indiferentă și îmi plăci.

— Îmi plăci și-mi vei deveni indiferent.

— Mă ierți că încep printr-o obrăznicie. Nu vreau să-ți închipui că-mi ești mai mult decât un capriciu. Am impresia că-mi ești altceva.

— Nu-mi dai impresia că-mi vei fi decât un capriciu. Îmi place însă să cred că-ți voi fi mai mult.

— Continui prin a fi pedant: Montaigne spunea că atunci când se joacă cu pisica e tot atât de posibil ca pisica să se joace cu el.

— Nu te știam dresor de pisici. Sper că vom petrece câteva minute plăcute.

— Nu mi s-a spus că ești domestică, bănuiesc că te crezi felină. Oricărei femei îi place să dea impresia că-și ascunde ghiarele ca să-i convingă pe ceilalți că le are.

— Constat că nu mi-ai vorbit nimic de lună. După tonul la care ai ajuns ar fi momentul să începi.

— *Bag de seamă că mă insultă. Pe stradă e destul de întuneric ca să începem să facem dragoste în loc de a ne închipui că nu vorbim de ea. Brațul meu îți cuprinde talia, și s-a spus că sunt omul care sărut cel mai dulce...*

Snobismul lui Gr. M. de la această vârstă nu era numai de natură intelectuală. Se simțea mândru că face parte dintr-o veche familie de grăniceri năsăudeni. Cu timpul, snobismul a trecut așa „precum coada de la broască”, expresie ades citată de Gr. M. și auzită de la mama lui. Dar mândria a purtat-o toată viața. Printre manuscrise se află copia făcută de mâna lui privind genealogia familiei Moșil, din volumul „Date istorice privitoare la familiile Nobile Române” de Cav. de Pușcariu — Sibiu, Sibiu 1895.

Genealogia familiei Moșil e formată din două părți: prima, începând din anul 1471, a doua din 1638.

Cu toată dorința tânărului Gr. M. de a ști că familia sa figurează în documente încă din veacul al XV-lea, această primă parte a genealogiei e contestată de istorici. Partea a doua este însă autentică și umorul lui Gr. M. pare să descindă direct de la strămoșul său Vasile Moșil II (1790–1850, numit „caplan în 1812–1823”), despre care se relatează următoarele: *născut în Rodna nouă 17 Febr. stil vechiu 1790, preoțit 1812, + 1850.*

Tată lui Grigore Moșil

Poruncă vicășărească dela împăratul 1812:

Ca copii de mici să se învețe, să poruncește ca cantorii să scrie până la s. George catehismul și să învețe pe copii. Prezentându-se la s. George și cantorul de aci, V. Moșil și examinându-l vicariul Nemes și neputând da răspuns din catehism a fost dojenit aspru. La aceste cantorul, ce din feliul lui era batjocoritor a zis către vicar: Nu mă sfădi, că Dta ai poruncit ca toți până la Sângeorziu să învețe catehismul, eu însă din Sanț care e din sus de Sângeorziu și așa am crezut că n-am să învețu. (Pagina 112)

SCRISORI
DE LA PARIS
ȘI ROMA

1929–1931

În anul 1926 Gr. M. își dă licența în matematici și rămâne student numai la Școala Politehnică: *Mi-am dat în paralel examenele și la Facultatea de Matematici și la Politehnică. Ceva mai târziu, am căzut la multe examene la Politehnică și când cădeam la examene la Politehnică, îmi dădeam examenele la Facultatea de Științe; așa am terminat-o. Am lucrat la matematici dar îmi continuam și Politehnica. În 1929, căzând la multe examene la Politehnică, pentru a nu avea un bilanț negativ, mi-am dat seama că aveam gata o lucrare de matematici care poate s-ar fi potrivit ca lucrare de doctorat. Profesorii Pompeiu și Țițeica au fost de acord că lucrarea putea fi prezentată la doctorat.* (Inf. 19 Martie 1970)

Nelipsitul Calendar Universal pe 1929 ne pune la curent aproape zi de zi cu această perioadă. Conține aceeași înșiruire de întâlniri cu prietenii și prietenele, plimbări la șosea sau grădina Botanică, participări la five-uri și baluri. Numele de fete apar și dispar ca meteoriții. Interesante sunt notațiile privind activitatea lui ca student, pe care le redăm în întregime.

- 27 Ianuarie Căzut la Bizeț
- 16 Februarie Asistent la Pompeiu
- 18 Februarie Examen la Economie Politică seara Comunicare grupe funcționale
- 19 Februarie Trimis scrisoare Paul Lévy
- 18 Martie nuit travaillé jusqu'à 3½ heures
- 19 Martie Prezentat teza
- 21 Martie Primit manuscrisul
- 25 Martie Dat la tipărit

- 13 Aprilie Ținut curs Universitate Statica analitică a firelor
- 15 Aprilie Bun de impr. I-a și II-a
- 20 Aprilie curs universitar suprafețe
- 27 Aprilie am Seminar Universitate
- 2 Mai Curs Universitate Statica mediilor continui plane
- 8 Mai plecat Cluj Conf. Sierpinsky seara la tanti Lucrezia¹
- 9 Mai am. Conf. Sierpinsky Primirea Congresiștilor pm. Volterra așteptat gară inutil
- 10 Mai am. Oradea pm. Volterra Montel la Ep. Bihor Cluj seara Operă, la Dna Kasterska²
- 11 Mai am. Conferința Volterra pm. conf. Pompeiu Karamata, etc.
comunicare eu. Dejun la Bratu seara masă la parc; Costy³ cu banda
- 12 Mai am. conf. Montel pm. vizite adio seara plecat Buc.
- 13 Mai am. pm. aranjat pt. conferință
- 14 Mai pm. la Observator După Volterra cu Mimi Elefterescu
- 15 Mai am. Volterra conf: „dans une remarquable thèse de M. Moïsil”⁴. Dejun Volterra p.m. Volterra Acad. vorbit cu tata. Pompeiu. Seara condus Volterra la gară cu Mimi Elef.
- 16 Mai pm. strâns bani cu M. Elef. p. Volterra cadou
- 17 Mai am. cumpărat
- 1 Iunie am. Bijou la Observator pm. Docența Călugăreanu
- 2 Iunie am. La Davidoglu, Pompeiu, Țițeica p. fixarea datei
- 3 Iunie am. Tipografie Pompeiu; Teza gata; la Pompeiu Țițeica, Tz. Teodorescu, Davidoglu
- 4 Iunie am. la Coculescu
- 5 Iunie am. Susținerea Tezei la Picadilly
- 10 Iunie Comunicare asupra suprafețelor minima
- 22 Iulie Ecuațiile lui Lagrange
- 9 Septembrie pm. Geometrie diferențială fun.

¹ Lucrezia Bugnariu, sora lui Constantin Moșil, mătușa lui Gr. M.

² Soția matematicianului Petre Sergescu.

³ Constantin Daicoviciu.

⁴ Într-o remarcabilă teza a Dlui Moșil.

- 12 Septembrie pm. Grupa funcțională
- 13 Septembrie am. Pompeiu
- 14 Septembrie am. Pompeiu
- 13 Octombrie Scris. P. Lévy
- 16 Octombrie Trimis scrisoare P. Lévy
- 20, 21, 22, 23 Octombrie Travaillé Cinematica firelor definitiv
- 22 Octombrie Recrutarea
- 26 Octombrie Primit răspuns P. Lévy am. Ginel pm. Pompeiu
- 29 Octombrie Geometria dif. a varietăților funcționale P: deschide un grup de cercetări... a primit aprobarea celor ce se ocupă de o asemenea chestiune
- 15 Noembrie Causé avec Pompeiu accepté
- 19 Noembrie Comunicare „Asupra unor sâmburi frânți”; mi s-a spus la Popovăț că mi s-a publicat nota
- 20 Noembrie Pompeiu consiliu am. Desconcentrarea
- 23 Noembrie Pompeiu causé sem. an. III accepté
- 26 Noembrie seara plecat Cluj
- 27 Noembrie Cluj Abramescu
- 28, 29 Noembrie Sergescu 28 primit extrase
- 30 Noembrie plecat seara București

Rezumatul acesta al activității lui Gr. M. pe anul 1929 este mult prea succint. Importanța anumitor evenimente și întâlniri cere o mai amănunțită expunere.

Între 9–21 mai 1929 are loc la Cluj: „Cel dintâi Congres al matematicienilor români”. La acest congres, al cărui președinte al comitetului de organizare era Pompeiu, participă și patru savanți străini: J. Karamata din Belgrad, P. Montel de la Paris, W. Sierpinski de la Varșovia și V. Volterra de la Roma.

Și Volterra și Sierpinski au înrăurire asupra orientărilor științifice ale tânărului matematician. Sierpinski, creatorul școlii poloneze de matematici moderne, era directorul revistei „Fundamenta Mathematicae”, orientată spre o matematică modernă, foarte abstractă. Volterra era creatorul analizei funcționale de care Gr. M. se ocupa în teza de doctorat la care lucra și care se afla la tipar în acel moment.

Tânărul este însărcinat de prof. Pompeiu să-l aștepte la gară pe Volterra și să-l însoțească în timpul șederii lui în țară.

Astfel se creează legătura dintre ei, cu repercusiuni asupra viitorului lui.

În 5 iunie, Gr. M. își susține teza de doctorat la Facultatea de Științe din București, cu lucrarea „*La mécanique analytique des systèmes continus*“, având în comisie pe profesorii Pompeiu, Țițeica și Davidoglu, teză în care *studiază unitar diferite sisteme de ecuații cu derivate parțiale ce intervin în fizica matematică, cu o metodă unitară, ce extinde metoda derivatei areolare a lui D. Pompeiu*. În această teză de mecanică, Gr. M. folosește anumite ramuri ale matematicilor foarte abstracte și puțin cunoscute la acea epocă, ca analiza funcțională, pentru a rezolva probleme foarte concrete, în speță, ale mecanicii firului. Această trăsătură de a folosi matematicile foarte abstracte la aplicații practice a caracterizat mai târziu toată activitatea lui științifică.

Îndată după susținerea tezei, Gr. M. o trimite unor matematicieni. Scrisorile următoare sunt dovada bunei aprecieri de care teza s-a bucurat în străinătate.

PARIS 9 RUE CHERNOVIZ
LE 19 JUIN 1920

Cher Monsieur,

Laissez-moi vous féliciter bien vivement pour l'achèvement de votre belle thèse, que je viens de recevoir. D'après ce que j'ai pu voir par un premier examen, vous avez fait un travail du plus grand intérêt, qui doit subsister dans l'avenir tant par sa propre valeur que par les recherches nouvelles qu'il doit susciter; car, bien que je ne voie pas encore ce que peuvent être ces recherches, il n'est pas possible que vous ayez tout dit du premier coup sur ce domaine nouveau que vous venez d'explorer.

J'ajoute que c'est pour moi un plaisir particulier de voir une si belle application de l'analyse fonctionnelle. Si pour ma part j'ai contribué aux progrès de cette science, au point de vue théorique, je n'ai pas eu le succès que j'aurais voulu dans l'étude de ses applications; mais je suis toujours resté convaincu que, quand son esprit aurait davantage pénétré dans l'enseignement des mathématiques, on s'apercevrait de l'importance de ses applications. Vous m'apportez une première confirmation de cette idée.

En vous remerciant pour l'envoi de ce beau travail, je vous adresse mes vœux pour l'heureuse continuation de votre carrière scientifique, et vous prie de croire à mes sentiments les plus dévoués.

P. Lévy¹

PADOUE LE 20 SEPT. 1929
M.LE DOCTEUR GR. C. MOISIL
4 STR. ARHIVELOR

Cher Monsieur

J'ai reçu avec grand plaisir ici, où je finis les vacances, votre remarquable thèse, ainsi que les lignes bien aimables par lesquelles vous m'en avez accompagné l'envoi. Je me félicite avec vous pour l'extension systématique des équations générales de la dymanique au champ fonctionnel à laquelle vous êtes heureusement parvenu en ayant recours avec une souplesse bien digne d'éloge, aux ressources les plus élevées de l'analyse. Agrérez avec les meilleurs souhaits de brillant avenir scientifique mes sentiments distingués.

T. Levi-Civita²

¹ Dragă Domnule,

Dați-mi voie să vă felicit cu multă căldură pentru ducerea la bun sfârșit a frumoasei dvs. teze pe care tocmai am primit-o. După cât mi-am putut da seama la un prim examen, ați realizat o lucrare de cel mai mare interes, care trebuie să rămână în viitor atât prin propria ei valoare, cât și prin noile cercetări pe care trebuie să le antreneze; căci cu toate că nu văd încă ce ar putea fi aceste cercetări, nu e posibil ca dvs. să fi spus totul într-o primă lucrare în acest domeniu nou pe care l-ați explorat.

Adaug că pentru mine e o plăcere deosebită să văd o atât de frumoasă aplicație a analizei funcționale. Dacă am contribuit din parte-mi la progresele acestei științe, din punct de vedere teoretic, n-am avut succesul pe care l-aș fi dorit în studiul aplicațiilor ei; dar am rămas totdeauna convins că atunci când spiritul ei va pătrunde mai mult în învățământul matematic, se va vedea importanța aplicațiilor ei. Dvs. îmi aduceți confirmarea acestei idei.

Mulțumindu-vă pentru această frumoasă lucrare, vă trimit urările pentru continuarea fericită a carierei Dvs. științifice și vă rog să credeți în sentimentele mele cele mai devotate.

P. Lévy

² Dragă Domnule,

Am primit cu multă plăcere, aci, unde îmi termin vacanța, remarcabila dvs. teză, cât și amabilele rânduri care o întovărășesc. Mă

Următoarea carte poștală, înmănată de profesorul Pompeiu, căruia îi era adresată, trebuie să-l fi bucurat:

MONSIEUR LE PROFESSEUR
D. POMPEIU
SEMINAIRE MATHÉMATIQUE
UNIVERSITÉ
BUCAREST (ROUMANIE)

Mon cher collègue et Maître,

On ne signale, comme étant du plus haut intérêt, la thèse de M. Gr. C. Moisil, soutenue à Bucarest le 4 juin 1929 et relative à la Mécanique analytique des milieux continus. Puis-je vous demander de me rendre un éminent service en disant à l'Auteur combien je serais désireux de connaître son travail.

Merci d'avance, mon cher collègue, bonnes vacances et bien affectueusement votre

Bouligand¹

Între timp funcționează ca asistent onorific la catedra profesorului Pompeiu. Ține cursuri și seminarii cu studenții de la specialitate. Își pregătește cu conștiinciozitate și migală cursurile. Înainte de a le ține, le scrie pe niște caiete extrem de ordonate, cu două culori de cerneală. Introducerea cursului despre „Definiția coordonatelor” conține următoarea prefață:

1°. Atunci când v-ați hotărât să urmați aceste cursuri ați avut libertatea de a alege specialitatea. Dacă ați zis „Vreau să fac științele matematice”, apoi face-ți-le cu toată inima, cu toată convingerea.

feliciti odată cu dvs. pentru extensia matematică a ecuațiilor generale ale dinamicii în câmpul funcțional, la care ați ajuns, folosindu-vă, cu o suplețe demnă de laudă, de cele mai înalte posibilități ale analizei. Primiți, odată cu cele mai bune urări de strălucit viitor științific, distinsele mele sentimente.

T. Levi-Civita

¹ Dragă coleg și maestru,

Mi se semnaleză că fiind de cel mai mare interes teza dlui Gr. C. Moisil, susținută la București în 4 iunie 1929, relativă la Mecanica mediilor continue. Pot să vă rog să-mi faceți marele serviciu de a spune autorului că aș fi doritor să-i cunosc lucrarea.

Mulțumesc dinainte, iubite coleg, vacanță bună. Cu afecțiune, al d-tale

Bouligand

Fiindcă ele cer, nu altceva, ci stăruință și un mod special de a judeca.

2°. Să munciți, căci știința nu vine de la sine, fără eforturi continue. Învoățătura cere o muncă de fiecare moment. Munciți câte puțin, în fiecare zi.

3°. În afară de curs citiți și altceva. Nu-nvoțați cursul pe dinafară. Cursul depinde de modul meu de prezentare. Obișnuiți-vă și cu alte moduri de a vedea.

4°. Căutați să vă faceți o întinsă cultură generală. Căutați să aveți perspective asupra întregii gândiri omenesti. Nu vă lăsați sufletul cu o singură ferăstruie.

Pentru ce aceste sfaturi?

Desigur că faceți critica timpurilor de astăzi.

Sunteți datori să vă pregătiți ca lucrurile să meargă mai bine.

Statul, profesorii, părinții, toți cei ce vă înconjoară fac jertfe.

Răspunderea generațiilor viitoare este mai mare ca a celei prezente.

Altfel, eu am convingerea că vom pieri.

Vă vorbesc astfel, deoarece aceasta este convingerea mea, poate naivă, dar sper că și printre d-voastră e o bună parte de naivi.

A rămas consecvent acestor idei toată viața sa de profesor.

Pentru moment însă Gr. M. este încă student la politehnică și, în cadrul ei, în anul 1930, își face armata. Este atât de conștiincios în îndeplinirea obligațiilor lui de elev cu termen redus, atât de pasionat în cunoașterea noilor discipline legate de militarie, încât părinții lui au uneori impresia că ar putea rămâne în cadrul armatei.

Lipsa lui de atracție pentru sport se face resimțită. În schimb se manifestă veselie și umor.

*Încercând să învețe călăria, la una din primele ședințe i se aude deodată vocea groasă, gravă, strigând: *Domn' plutonier, domn' plutonier, mi se isprăvește calul!**

*Cuvintele lui de spirit, iuțea cu care găsea răspunsul cel mai neașteptat, anumite întorsături de fraze cu totul personale au făcut, ca mai târziu, elevii lui să creeze cuvântul „moisism“ aplicat unui umor care-i era specific: *Nici o problemă nu are granițe. Orice răspuns are multe.* Sau: *Dacă toți îl iubesc ca mine, și eu îl iubesc ca toți ceilalți.**

Proaspăt doctor, Gr. M. începe să se gândească la viitoarea lui carieră, la postul ce-l va ocupa.

După ce mi-am luat doctoratul au trecut doi ani și jumătate până când am avut un post. Pe atunci nu exista „repartizare”. Postul ce credeam că mi se cuvine (erau și alții de aceeași părere) era cel de conferențiar de matematici. Și am căutat la Politehnica din București și la Școala de arhitectură din același oraș, la Universitate la Cluj dar și la Academia Comercială tot de acolo; la Politehnica din Timișoara. Cred că și la Academia Comercială din București. Am fost, după doi ani și jumătate de încercări, numit conferențiar la Iași, dar totodată căpătasem o bursă a Fundației Rockefeller pentru a studia cu profesorul Volterra la Roma. Am fost numit la Iași și am plecat la Roma. (Sec. XX. 10.1973)

Itată ce scria Gr. M. unchiului său, Constantin Drăgan, profesor la Universitatea din Cluj:

Dragă unchiule,

Am să-ți fac o mare rugămintă. Mi-ai promis dumneata că atunci când voi avea nevoie, te vei interesa mata de posibilitatea de a lua eu vreun post pe la Facultatea din Cluj. Acum doctor, am început să mă gândesc serios la acest lucru. Am constatat în primul rând că o totală inaptitudine de a practica ingineria și o reală plăcere cât și mult spor în lucrările mele de matematică trebuie să mă facă să nu caut în zadar de a face prost și greu ingineria când ușor și folositor aş putea face matematica. Numeroase scrisori primite în ultimele luni dela diferiți matematicieni străini și în special dela marii matematicieni străini cărora le-am trimis teza mea m-au făcut să mă conving că e bine să perseverez în această direcție. Așa că, renunțând la așa zisa „bănoasa meserie de inginer” care, practică de mine, teamă mi-e că nu va reuși să fie bănoasă, negăsind — poate cu regret — nici cea mai vagă urmă de acel spirit negustoresc absolut necesar, prefer, și o prefer din tot sufletul, să mă dedic matematicii.

Aici în București, însă până acum nu prea sunt locuri. Mai precis, nu există decât o singură conferință, la Școala Politehnică, pe care au tăbărit 8 doctori în matematică, toți câți suntem. Deși față de mulți dintre ei, atât cât poți fi obiectiv față de tine însuși, am impresia că aş avea mai numeroase drepturi și calificări, dar, pe de o parte imposibilitatea, măcar teoretică, a unei cântăriri exacte, pe de alta influențe fie politice,

fie de simpatie, pot foarte ușor să facă să se încline balanța către un altul. Mai ales că în Consiliul Școlii Politehnice activitatea pur matematică e departe de a fi complet apreciată de majoritatea membrilor. Ori, majoritatea decide.

De aceea te-aș ruga pe dumneata să te interesezi dacă la Facultatea de științe din Cluj nu se face vreo conferință liberă. Profesorii secției de matematici mă cunosc în mare parte, există la Cluj o apreciere pare-mi-se mai justă asupra valorii științifice, așa încât sper că la acea facultate aș avea mult mai puține greutăți. E acum o mare mișcare în corpul profesoral matematic. D.A. Angelescu a făcut cerere de transferare la București la o catedră liberă. Dacă în locul lui se intenționează numirea lui D.V. Ionescu atunci ar rămâne liberă conferința acestuia și aș putea fi eu numit.

Dacă se creează la facultatea de științe anul preparator, e iarăși probabil că se va crea o conferință nouă. În fine, dacă facultatea vrea să creeze o conferință de matematică, poate să o facă fără aceste motive.

Ți-aș fi foarte recunoscător dacă dumneata te-ai putea interesa de aceste lucruri și totodată mă bizui pe dta și pentru a evidenția în fața profesorilor faptul că numirea mea nu ar fi în nici un caz o alegere greșită. Mulțumindu-ți anticipat, Vă sărută pe Duta, pe Tanti Pia și pe băieți

Grigri

Gr. M. n-a obținut nici postul din Cluj, nici vreunul din celelalte posturi vacante. În schimb, primește în cursul anului 1930 următoarea scrisoare de la Vito Volterra căruia continua să-i trimită cu regularitate lucrările.

HOTEL LUTÉZIA
43, BOULEVARD RASPAIL
SCUARE DU BON MARCHÉ
PARIS, 20 FÉVRIER 1930

Cher Monsieur,

Je viens de faire quelques conférences à l'Institut Henri Poincaré sur les équations intégro-différentielles et fonctionnelles. J'ai exposé parmi les applications qu'on en a faites vos belles recherches sur la mécanique des corps continus. Je pense qu'elles ont beaucoup intéressé.

J'ai eu l'occasion de parler de vous aux membres de l'Institut Rockefeller pour les intéresser à vous donner une bourse d'études. Il faut que vous soyez proposé officiellement par un professeur de l'Université de Bucarest. J'en ai parlé à Monsieur Tzitzeica. Je pense que votre candidature ne nuirait pas même à une autre parce que les Roumains pourraient très bien aspirer à avoir deux bourses d'étude pour les mathématiques. M. Tisdale de l'Institut Rockefeller est justement en voyage en Roumanie et il pourrait s'intéresser à cela.

Veuillez accepter, cher Monsieur, l'expression de ma sincère sympathie et de mon estime

Vito Volterra¹

Tânărul speră deci că va căpăta o bursă de studii la Roma pentru a studia cu maestrul timp de un an de zile. Gr. M. va purta toată viața o adâncă recunoștință și admirație profesorului Volterra. Admirație mai târziu și pentru atitudinea politică a acestuia. Vito Volterra a preferat să fie destituit decât să presteze jurământ guvernului fascist al lui Mussolini. Dar până atunci va mai trece un an. Între timp, în decembrie 1930, Gr. M. pleacă la Paris cu o bursă de 800 fr. lunar, acordată de Ministerul Învățământului și completată de părinții săi. Va sta în capitala Franței între 1 ianuarie — 31 august 1931. Acolo ia contact cu marii matematicieni ai Parisului din acea vreme: prof. Jacques Hadamard, Paul Lévy, Henri Villat, Paul Montel, Elie Cartan, cărora le trimisese teza sa de doctorat. Își dă seama că începe să fie cunoscut în lumea matematică, ceea ce-i procură o vie satisfacție. Povestește cu regularitate, prin

¹ Dragă Domnule

Am ținut câteva conferințe la Institutul Henri Poincaré asupra ecuațiilor integro-diferențiale și funcționale. Am expus printre aplicațiile care s-au făcut, interesantele dvs. cercetări asupra mecanicii corpurilor continue. Cred că au interesat foarte mult.

Am avut ocazia să vorbesc despre dvs. cu membrii Institutului Rockefeller pentru a-i determina să vă dea o bursă de studii. Trebuie să fiți propus oficial de un profesor al Universității din București. Am vorbit cu Dl Țițeica. Cred că candidatura dvs. n-ar dăuna alteia, pentru că românii pot foarte bine aspira să aibă 2 burse de studiu pentru matematici. Dl Tisdale, de la Institutul Rockefeller, e tocmai acum într-o călătorie în România și s-ar putea interesa.

Primiți, dragă Domnule, expresia sincerei mele simpatii și stime

Vito Volterra

scrisori, părinților și fraților tot ce i se întâmplă; cu aceeași regularitate, aceștia îi răspund. Această corespondență formată din 185 de scrisori a fost păstrată în întregime de tatăl său.

Două teme revin obsedant în aceste scrisori: posibilitatea de a obține o catedră la înapoierea în țară și dorința vie de a căpăta bursa Rockefeller pentru a mai studia încă un an la Roma.

Descrierea plină de savoare și umor a vieții zilnice, impresiile provocate de Paris, stările sufletești puțin exaltate de noua viață, de noile lui trăiri fac din aceste scrisori documente vii, pline de interes. Emoționante se dezvăluie relațiile lui cu părinții. Grija mamei pentru sănătatea băiatului, pentru partea materială a vieții lui, a tatălui pentru latura intelectuală, toate par scoase dintr-o carte morală de povești pentru copii. De asemenea, recunoștința fiului pentru sacrificiile lor bănești. Modestia lui vestimentară, pomenită deseori de-a lungul scrisorilor, arată că lefurile de profesori ale părinților nu erau prea mari și că altă avere nu aveau. Înduioșătoare sunt și scrisorile pline de dragoste ale nepotului pentru bunici și permanenta lui grijă față de sănătatea ei.

Prima scrisoare e adresată mamei:

LE MAUBEUGE HOTEL
70 RUE DE MAUBEUGE
PARIS X, 23 DECEMBRIE 1930

Mico dragă,

V-am lăsat câteva rânduri grăbite din Veneția. Să vă telegrafiez de aici mi-a fost complet imposibil. Societatea, scutindu-mi toate dificultățile debarcării, mi-a impus această obligație.

Drumul l-am făcut bine. A fost tot timpul cald, chiar prea cald în vagon. Peisagiu nul: în Jugoslavia ziua, nimic de văzut. În Elveția noaptea.

.....

Venezia am văzut-o în pripă: 2 ore. E incontestabil foarte puțin.

.....

Azi dimineață am umblat singur și după cercetări îndelungate — camerele fiind foarte scumpe și foarte rare — am reu-

șit să găsec: deocamdată în avenue des Gobelins 54 (Hotel du Progrès) o cameră onorabilă și, pare-se, călduroasă cu 16 frs pe zi.

Deocamdată, diseară rămân cu societatea, dormim aici — hotel Maubeuge —, mâine dimineață mă mut și încep să studiez și mâncarea cea mai ieftină și onorabilă. Am jos un fel de debit în care se poate bea și mânca în picioare, ceea ce pare a fi foarte util.

.....
Sărutări de mâini bunichii, sărutări tatii, tuturor sărutări — lui Zoe complimente variate dela excursioniști — și pe mata te sărut mult
Grigri

Într-un mic carnet, lista cheltuielilor din primele zile, din care redăm:

■ 2 Ianuarie 1931

8½–9½ toilette, déjeuner	1,35 șocolată
9½–10½ corespondență	0,65 carnet
10½–12 redijat Grupe	9,75 perii
12–4 masă, casă Nae; ¹	1,75 wax
4–7½ Nae	7,50 masă
7½ masă	2,00 țigări
21–23 lucrat.	3,00 scrisori
	2,50 șocolată
	2,00 țigări
	7,50 masă
	2,50 hârtie împachetat fumat
scris acasă	27 țigări
Anișoara	lucrat 3½ ore

Mama, tatăl, fratele către Gr. M.:

Mult iubite Grigri, 29 Decembrie 9,30 dimineața

Îți închipui cu câtă bucurie am primit veștile dela tine. Bine că ai putut face drumul în condițiuni mai lesnicioase și ai ajuns cu bine la Paris. Nădăjduiesc ca mai târziu să-mi scrii

¹ Nicolae Teodorescu, Nic. Nick, Nicușor, matematician, viitor membru al Academiei.

mai mult despre impresiile asupra Parisului. Ca orice mamă care se respectă, voi începe cu sfaturile, cari acum sunt de altă natură. Să bagi de seamă camera să fie sănătoasă, să n-aibă vreun perete prea aproape de closet sau fereastră, undeva de unde deschizând-o să vie cine știe ce mirosuri urâte.

Ieri citeam *Candide* și mi-am adus aminte să-ți atrag atenția să nu mănânci stridii decât cu mare atenție, deoarece când sunt vechi dau intoxicație gravă, iar proaspete nu poți mânca mai mult de 3, 4 căci sunt indigeste. Știu eu că până la o masă cu stridii mai e mult! Dar pentru că mi-a venit în minte și-o spun.

.....

Și acum dragă Grigri să revin la tine. Ca să nu te coste prea mult corespondența, îmi scrii și pe cărți poștale, numai să am vești dela tine. Să vedem cum te poți aranja, cât te costă, cum îți merge și dacă te acomodezi cu noua ta viață. În primul rând caută să-ți păzești sănătatea. Ca să ai cald în odaie, caută că nu fii prea sus. În sfârșit eu de departe multe pot spune, tu știi însă ce poți găsi. Să-mi scrii cât te costă ca să vedem cum te ajungi cu banii. Dacă ai nevoie de galoși nu neglija să-ți iei, ca să nu răcești.

Elena

Dragă Grigri

Ajuns cu bine în capitala Franței, caută să profiți cât mai mult de toate bunurile intelectuale pe cari în altă parte nu le poți găsi. Pune-te în contact cu marii matematicieni; intră în societățile savante cari se ocupă de problemele ce te interesează; colaborează la revistele lor. Dar nu neglija nici cultura generală: vizitează muzeele, pinacotecile, expozițiile etc. Se înțelege, fă-le toate cu sistem și nu te obosi. Gândește-te că ai timp deajuns pentru toate și că surmenajul fizic și intelectual sunt pericolele cele mai mari într-un oraș ca acesta, unde la fiecare pas ai de văzut ceva nou și interesant.

De aceea ca să poți profita de toate, gândește-te în primul rând la sănătatea trupească și sufletească și în acest scop întrebuițează metoda de a preveni bolile și surmenajul printr-o muncă rațională, nu lăsa, cum ai obiceiul, de-a se în-cuiba în tine și apoi a le scoate cu tot felul de doctorii. Caută

să ai mai întâi casă și masă bună și celelalte le lași pe planul al doilea.

Eu cred că ai să profiți foarte mult din contactul cu lumea și din studiile ce-o să le faci și astfel vei putea obține o situație potrivită cu munca și meritele tale.

Îți doresc, ca și mama, an nou fericit, spor la muncă și toate succesele și te sărut cu dor și drag.

Costică

Păpușă scumpă,

Prin R.A.P.T.T. îți trimet peste sute de km. mii de sărutări și urări de bine de Anul Nou. Să dea Dumnezeu să-ți ajungă francii pentru toate plăcerile și să te întorci cât mai impregnat.

Gică¹

Gr. M. către părinți

Dragii mei,

Paris 2 Ianuarie 1931

În fine am primit scrisoarea Voastră colectivă. E recomandat însă să-mi scrieți ce face bunica. Eu sper că e sănătoasă și voinică, îmi face însă plăcere dacă o aflu dela Voi.

Eu aici sunt bine acomodat. Pentru a mă simți cât mai la mine, o măsuță din camera mea a început să capete serios figură mesei mele dela bunica din odaie. Ceia ce cu siguranță pare un gen de a-ți transporta șatra și culoarea locală.

Seara de anul nou am petrecut-o solo și anume dormind.

Odaia mea e luminoasă, atunci când Parisul e luminos. Ceia ce de altfel se întâmplă foarte rar. Azi e o zi foarte frumoasă, a doua de când am venit. Altfel, plouă, o ploaie care nu te udă și nu face noroi. Așa că ziua e întunecos din cauza ploii. Seara Parisul e mizerabil luminat. Afară de străzile cu mari reclame luminoase, pe celelalte străzi e perfect întuneric. E exact că sunt felinare electrice la 5 pași unul de altul dar nu reușesc să dea lumina de care ar fi nevoie. Particularii nu aprind lumina la ei în odaie decât rar în orice caz inutil pentru stradă. Marile clădiri noaptea sunt de o întunecime aproape înfricoșătoare.

Eu, cu începere dela 7 ianuarie mă mut la Hotel du Cèdre 1 bis, rue Lacépède (Paris V). Aici e bine, acolo sunt avantagii

¹ Fratele cel mic, născut la Vaslui, avea acum 14 ani.

foarte mari pentru timpul de iarnă: în odăi e foarte cald, e ascensor — ceia ce pare a fi necesar — e restaurant foarte bun jos — restaurantul la care mănânc acum și căruia amuzant îi zice „Cocorico“.

Măine încep cursurile la Facultate. Tot mâine mă duc la Paul Lévy.

Seara întotdeauna mă culc devreme. De altfel n-am ce să fac. Cinematografele aici sunt impracticabile dacă nu ești dotat cu o răbdare de măgar sau de menajeră pariziancă. Se face o coadă enormă și care durează — pare-se — peste o jumătate de oră. Ceia ce nu e mult, fiindcă am admirat o grămadă de parizieni-parizience făcând o coadă de o dimineață întreagă la o vânzare de solduri. Ceia ce e extrem de educativ.

Am văzut pe A. care a fost foarte drăguț și Turnul Eiffel, care stă alături.

Ieri am fost să văd Soc. „Turismul“. După masă am fost cu ei într-o mașină la Bois de Boulogne, care e foarte frumos și plin de noroi. La întoarcere am avut ocazia să admir excursioniștii făcând cumpărături: cameloții¹ își dau cunoscuta oste-neală ca să pună în relief calitățile a o grămadă de obiecte inutile. Oamenii ascultă verbiajul lor, extrem de amuzant și pleacă. Excursioniștii cumpără: metru-ruletă flexibil dar rigid, cu care se poate măsura în picioare, culcat, în unghiu drept, etc.; aparate de prins cravate, fără s-o mai treci prin guler — la paix du ménage, la paix universelle — halviță învețită în hârtie sugativă, lampioane japoneze, praf de lipit porțelanurile, broaște de cauciuc, căței de sticlă, ș.a.

Seara am fost la gară și mi-am prezentat respectuoase omagii la toți cei cu cari am venit pe drum și cari regretau lipsa mea, a bomboanelor și prăjiturilor mele, în celelalte părți ale lumii. Sărutări de mână bunichii și pe voi vă sărut pe toți de multe ori

Grigri

Mama către Gr. M.

Mult iubite Grigri,

30 Decembrie 1930

Am primit acum scrisoarea ta² și tata care se grăbea să plece la Academie mi-a spus să-ți scriu imediat pentru a-ți atrage atențiunea asupra dezavantajului care prezintă o locuință

¹ Vânzători pe stradă de obiecte de mică valoare.

² Scrisoarea lipsește.

fără ascensor. Urcatul scărilor obosește inima. Cum însă zici că ai luat odaia numai pentru 2 săptămâni, nu e mare lucru. Acum desigur a venit lume de sărbători și de aceea nu ai găsit; după Anul Nou se va fi normalizând și te aranjezi mai bine.

Zoe zice că acolo unde te-ai aranjat trebuie să fie destul de departe.

Eu îți trimit niște adrese, și acum când încă nu ai ce face să te interesezi și să încerci, fiindcă tata dorește să mănânci mai bineșor și să nu te obosești prea mult.

Alături aici o cartă cu adresă unde se mănâncă foarte bine: ea are adresa cu prețuri de înainte de războiu, dar casa există și acum căci e o instituție a cinci donații americane. E situată în dosul Sorbonei.

Deși vorbisem să nu te vezi mult cu Rom. totuși mai ales la început cred că ți-a făcut mare plăcere și oricum găsești și multe informații necesare unui începător.

Ți-am spus eu că Parisul nu ți se pare necunoscut, chiar dacă intri prima oară într-însul?

M-a bucurat mult că dela început ai avut vești bune asupra activității tale matematice. Știi că pentru tine acest lucru e un mare îndemn. Ne bucurăm și noi cu tine de toate succesele tale și Dzeu să-ți fie într-ajutor în toate.

Și fiindcă toată dispoziția depinde de stomac, îți reamintesc de „Grand Hotel Le Peletier“, rue Le Peletier 27–29 arr. care dă în prețul camerei și cafeaua cu lapte. Așa că e nevoie să socotești prețul camerei cu laptele împreună și dacă nu e diferență, e mult mai avantajos să ai laptele în hotel. Zice că la acest hotel când tocmești acolo îți dă friptură bună, lucru care e mai rar în Paris.

Îmi pare bine că ai găsit curând pe Dna Kastarska¹ care cred că îți poate da multe lămuriri.

Știi că lucrul nu se va repeta prea des, dar am avut o neșpusă bucurie când a doua zi cum m-am sculat am primit din nou scrisoare dela tine. Ia auzi ce zice bunica: că are să învețe să scrie, ca să-ți scrie și dânsa.

.....

Ziceai că ești curios să vezi ce o să uiți?

¹ Vezi nota 2, pag. 158.

Osul de pantofi și planul orașului, dar se vede că nu-ți trebuie deoarece nici n-ai pomenit de ele. Să-mi scrii ce anume lucruri îți trebuie. După socoteala mea, ești destul de echipat. Numai galoși îți lipsesc acum, iar mai târziu cred că o să ai nevoie de un paradiesu.

Deși mi-ar fi dor de tine, dar bucuria și mulțumirea ce o am că ne-am hotărât să te trimitem în străinătate e așa de mare încât pot să mă liniștesc și să-mi astâmpăr dorul. Nu păreai prea încântat de plecare, dar acum cred că ți-ai schimbat părerea. În tot cazul tu să-mi scrii de tot și de toate: cum o duci, cum te simți, ce lipsuri ai.

Cred că ar fi mult mai bine să fii în același hotel cu Nae Th. Oricum e bine că ai și pe cineva cunoscut. Nu veți impieta unul libertatea celuilalt.

Mie mi-a trecut răceala, începusem să tușesc serios, însă ceaiul de frunze de eucalipt (5 lingurițe pe zi) pe care l-am luat două zile a fost de un efect miraculos. Îmi pare rău că tocmai asta am uitat să-ți pun în pachet. 50 gr. ar fi fost suficient. Am uitat complectamente!

Dragă Grigri, urându-ți tot binele, petrecere bună, sănătate și poftă bună la lucru, te sărut atât eu și copiii cu toată dragostea și tot dorul.

Mama ta iubitoare

Elena

Iubite Grigri,

Din toate ce-ai ales un lucru nu-mi place: că trebuie să urci scările până la al 5-lea etaj. Deci până vei găsi altă odaie, la care să ai lift, caută că nu abuzezi cu urcatul scărilor.

Sărutări

Costică

Gr. M. către fratele său:

Dragă Ionel,

Paris 3 Ianuarie 1931

Cu ocazia zilei tale...

Azi am început contactul cu Parisul intelectual. Azi aveam rendez-vous cu Paul Lévy. Îți imaginezi, de ieri seară am cumpărat o foiță de hârtie subțire în care am înfășurat arta românească¹, o foiță de hârtie groasă în care am legat pachetul, și așa mai încolo până a devenit un pachet impermeabil.

¹ E vorba de o față de masă cu motive naționale românești.

Azi dimineată mi-am făcut două ore toaleta, mi-am schimbat gulerul și cămașa, m-am ras cu îngrijire demnă de scopuri mai bune, mi-am luat periile cumpărate ieri pentru eveniment și mi-am periat hainele, am vrut să-mi văcsuiesc pantofii, mi-a alunecat cutia de-a rostogolul în balcon, din balcon în stradă unde s-a strivit în fața unui cetățean indignat.

După toate aceste peripeții am reușit să fiu la stația de destinație, cu metroul, cu trei sferturi de oră, notează bine: trei sferturi de oră... înainte de ora trebuincioasă.

În rezumat evenimentul a fost amplu pregătit.

Paul Lévy este un om uscățel, brun, extrem de timid și care scrie multe lucruri bune dar nu prea știe să le spună. La figură e exact ca Ionel Vespremeanu. După primele secunde am început să terminăm. Ca variație am deschis pachetul, am desfăcut o hârtie, apoi altă hârtie, pe urmă alta și i-am explicat că e un sistem românesc de a-ți manifesta grațitudinea față de cineva. Lucrul l-a făcut pilaf, a exprimat că „ce n’ en est pas l’usage” și a adus aminte de un alt Lévy dela Salonic.

După care conversația a rulat asupra bogățiilor miniere ale țării românești, despre transportul petrolului cu cisternele și cu pipeline. Bagă însă de seamă că toate hârtiile în cari adusesem instrumentul românesc, tot acest timp au stat la mine în poală fiindcă n-aveam unde să le pun. Cu hârtiile, pălăria și mănușile în mână, am alunecat pe scară în jos precipitându-mă în fața Doamnei Lévy. Și tot cu hârtiile în mână am plecat și am coborât câteva etaje.

În rezumat am început să mă impregnez.

Am primit a doua scrisoare dela voi. În privința scării fiți pe pace. Poimâine mă mut în rue Lacépède, nr. 1 bis (Ve), la entresol, adică l-ul etaj de-asupra rez-de-chaussée-ului, așa că am de urcat maximum doi metri. Vă sărut mult pe toți; ție îți repet urările și le amplific.

Grigri

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

2 Ianuarie 1931

Azi dimineată am primit o scrisoare dela Volterra pe care ți-aș fi trimis-o, dar vreau s-o dau tatii ca s-o arate Dlui Doctor Ang. care să intervie direct la Dl T. și P. pentru ca raportul să fie cât mai favorabil pentru bursa Rockefeller.

Iată ce spune Volterra¹:

.....
Dragă Grigri, bagă de seamă cu mâncarea; să nu-ți strici stomacul. Cât te costă o masă mai bună? Ai mai încercat și la alte adrese? Abia aștept să văd ce ai mai făcut.

Cum te împaci cu tutunul? Vezi nu-ți face rău? Nu-ți irită gâtul prea tare?

.....
Mă gândesc mereu la tine, și aș vrea să-ți scriu o mulțime de lucruri și când iau condeiul mă prostesc și nu știu ce să scriu.

Eu aș trimite o teză a ta la Roma, dar nu știu cum să pun adresa. De altă parte nu știu, ai trimis-o tu băiatului aceluia dela Roma, care ți-a cerut-o? Dacă-mi spui unde sunt scrisorile, eu pot să-ți fac comisionul și te scutesc de cheltuielile de transport. De găsit scrisorile, le-aș găsi, dar nu vreau să comit indiscreții, și să nu trimitem amândoi. Dragă Grigri, ce să-ți mai spun? Sărutări multe, sănătate și toate cele bune. A ta mamă iubitoare

Elena

Vito Volterra către Gr. M.:

VIA IN LUCINA 17
ROMA

Cher Monsieur,

27 Decembrie 1930

Je ne veux pas tarder à répondre à votre aimable lettre qui est arrivée à Rome avant mon retour qui a eu lieu très en retard.

Je vous remercie beaucoup de ce que vous m'écrivez. Pendant mon séjour à Paris en juin passé j'ai parlé de vous avec le plus grand intérêt à l'Institut Rockefeller. Je ferai de nouvelles recommandations à la fin du mois prochain et en février lorsque je retournerai à Paris, et, j'espère qu'alors elles seront couronnées de succès, car vos travaux vous rendent à mon avis parfaitement méritable d'avoir la bourse Rockefeller. Il faut que les recommandations partent aussi en même

¹ Scrisoarea următoare e cea a prof. Volterra.

temps de Bucarest. Veuillez en parler à M.M. Titzeica et Pompeyu.

Je ferai dans l'hiver quelques conférences à l'Institut Henri Poincaré et j'ai pensé de m'occuper justement de quelques sujets qui se rapportent aux fonctions conjuguées. J'ai lu vos intéressants travaux parus dans les C.R.¹ qui se rapportent aux idées de Dirac². Mon ouvrage sur les fonctionnelles a été publié récemment en Anglais. Si vous aurez l'occasion de la voir, vous trouverez que j'ai exposé brièvement les belles recherches de votre thèse.

Notre bibliothèque serait heureuse d'en posséder un exemplaire car j'en ai conseillé la lecture à quelques étudiants. Je pense qu'on doit vous avoir déjà écrit à ce sujet.

Veuillez accepter les meilleurs vœux pour la nouvelle année pour vous et pour votre Famille et veuillez présenter mes hommages à Monsieur votre Père.

¹ Comptes-Rendus des séances de l'Académie des Sciences.

² Fizician englez, născut în anul 1902, unul din creatorii mecanicii cuantice.

Dragă Domnule,

Nu vreau să mai întârzi cu răspunsul la amabila Dvs. scrisoare, care a sosit la Roma înaintea reîntoarcerii mele care a avut loc cu mare întârziere.

Vă mulțumesc mult pentru ceea ce-mi scrieți. În timpul șederii mele la Paris, în iunie trecut, am vorbit despre Dvs. cu cel mai mare interes la Institutul Rockefeller. Voi face noi demersuri la finele lunii viitoare și în februarie când mă voi reîntoarce la Paris și sper că atunci vor fi încununată de succes, căci lucrările Dvs, vă fac, după părerea mea, să meritați pe deplin bursa Rockefeller. Trebuie ca recomandările să plece în același timp și de la București. Vorbiți despre aceasta cu D-nii Țițeica și Pompeiu.

Voi ține, la iarnă, câteva conferințe la Institutul Henri Poincaré și m-am gândit să mă ocup tocmai de câteva subiecte care se referă la funcțiunile conjugate. Am citit interesantele Dvs. lucrări apărute în C.R., care se raportă la ideile lui Dirac. Lucrarea mea asupra funcționalelor a fost publicată recent în englezește. Dacă o să aveți ocazia s-o vedeți veți găsi că am expus pe scurt interesantele cercetări ale tezei Dvs.

Acceptați urările mele cele mai bune de Anul Nou pentru Dvs. și Familia Dvs. și prezentați omagiile mele Tatălui Dvs.

Primiți, dragă Domnule, expresia considerației și sincerei mele afecțiuni.

Vito Volterra

Veillez agréer, cher Monsieur l'expression de ma considération et de ma sincère affection.

Vito Volterra

Gr. M. către părinți:

Mico dragă, tată dragă,

Paris, 6 Ianuarie 1931

Ieri, întorcându-mă seara acasă, am primit scrisoarea prin care mă informați de scrisoarea lui Volterra. A fost cea mai mare bucurie pe care am avut-o în vremile din urmă. Era complet neașteptată. Venea atunci când câteva minuscule măgării ale oamenilor de pe aici și de aiurea începuseră să mă indigneze. Vorbele lui Volterra, poate cel mai indicat să aprecieze lucrările mele, venind în același timp dela un om care înseamnă atât de mult, au fost un prilej de bucurie atât de mare încât îmi venea să alerg pe stradă și să sărut abstract Parisul.

Cinstea pe care mi-o face Volterra mă face să mă bucur în primul rând pentru Dumneavoastră. Îmi aduc aminte că primul meu premiu la „Tinerimea Română” l-am luat într-o zi de Sf. Constantin și Elena și că V-am adus coroana ca dar de ziua dumneavoastră. Considerați laudele și aprecierile lui Volterra ca un cadou pentru Anul Nou din partea mea care știu cât mă iubiți și câte sacrificii ați făcut pentru noi toți. E în același timp și o cinstire a numelui pe care de multă vreme mi-am dat seama că sunt dator să-l port așa cum l-au purtat toți cei dinaintea mea.

Anul Nou calendaristic a trecut atât de fără importanță încât abia acum mi-am dat seama că în nici o scrisoare nu V-am făcut cuvenitele urări. Anul nou pentru mine am impresia că a început ieri. Și pentru toate cele ce le-ați făcut pentru mine în anii trecuți țin să Vă mulțumesc, iar pentru anii care vor să vină sper că n-am să Vă fac decât bucurie și Vă doresc ca de peste tot locul numai bucurii să aveți.

Sunt poftit la masă la Paul Lévy miercurea viitoare. Mâine sunt invitat împreună cu alți câțiva de către Montel la o cafea. Ieri au început cursurile. Mâine mă mut la Hotel du Cédre (1 bis rue Lacépède) cum V-am scris. Scrieți-mi ce face bunica. Îi doresc multă sănătate și Vă sărut de multe ori pe toți.

Grigri

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

3 Ianuarie 1931

Desigur vei fi primit în urmă scrisori dela mine, nu ți-am putut scrie mai devreme, deoarece n-am avut adresa.

Ultima mea scrisoare cred că te-a dispus mai mult, căci pentru moment Volterra îți dă speranțe de viitor.

.....

Mi s-a părut că ești puțin descurajat din cauza Clujului. Îți trebuie puțină răbdare, dar o să ai situație, dotat cum ești nu se poate să nu te poți aranja.

.....

Nu mi-ai scris nimic cum ai ieșit cu socotelile: ai început să-ți dai rufele la spălat? Cu ciorapii cum faci? Eu am noroc că nu mi se aplică reducere la pensie. Ceilalți însă se cam resimt. Legea cumulului a rămas baltă constatându-se că ar fi cheltuială mai mare, scoțându-se funcționarii cu 2 slujbe.

Dragă Grigri, mi se pare că ți-e cam urât.

Te-ai obișnuit cu țigănia.

Să încerci să mănânci câteodată și la un restaurant mai bun. Sau să mănânci mai de multe ori pe zi.

.....

Eu, dragul meu, îți urez bună dispoziție și sănătate. Pentru moment suspendă grija situației, căci se va aranja.

Eu sunt mulțumită că ai putut să pleci. Numai caută să fii sănătos. Văd că nu-ți place tutunul!

Scrie-ne și să auzim de bine.

A ta mamă

Elena

Tatăl către Gr. M.:

Dragă Grigri,

5 Ianuarie 1931

În Monitorul Oficial dela 27 Dec. 1930 s-a publicat concurs pentru catedra de mecanică rațională dela Universitatea din Cluj. Termenul depunerii cererilor și lucrărilor este de 2 luni...

.....

Cred că ai primit toate scrisorile noastre și mai ales cea cu privire la bursa Rockefeller. Spre a o putea obține ar fi bine să scrii din timp și lui Țițeica și lui Pompeiu ca să facă rapoarte-

le necesare. Dacă e nevoie să ai o „situație“ spre a o putea primi, roagă-l pe Pompeiu să te facă asistent onorific.

.....
Dorindu-ți tot binele, te sărut cu dor și drag Costică

Gr. M. către mamă:

PARIS
1 BIS RUE LACÉPÈDE
8 IANUARIE 1931

Nu știi ce s-a făcut cu bursa dela statul român. Pe aici nu s-a primit absolut nimic. Ar fi foarte bine să Vă interesați de ea.

Cu drag Grigri.

Mico dragă,

M-am mutat azi dimineață la Hôtel du Cèdre, hotel cu ascensor, cu apă caldă și apă rece. Hotel în care se află Nae Teodorescu cu care facem o lucrare.

Ieri am fost la cafenea cu Montel, Sergescu și alții și am stat de vorbă. Am început să mă duc regulat la cursuri. Azi am luat masa la un d. Neculcea¹ care îl cunoște pe tata și crede că te-a cunoscut și pe Dumneata pe la minister sau așa ceva. E fost profesor universitar de fizică pe la Iași și București, iar acum se ocupă cu problemele mecanice, etc.

Această scrisoare merită o deosebită atenție fiindcă în ea pentru prima oară e vorba de parale. Deocamdată nu duc lipsă însă trebuie să plătesc chiria pe o lună întregă. Banii fiind pe țanc îmi lipsește plata pe două săptămâni. În plus am avut două cheltuieli extraordinare: 100 fcs taxa la poliție pentru carnet de identitate și 100 fcs pe care trebuie să-i plătesc pentru înscrierile la facultate pentru acces la bibliotecă.

Cheltuielile generale sunt cam în felul următor: aproximativ 16 fcs pe zi odaia (cred că aici o să-mi vie mai ieftin) masa costă aproximativ 10–11 fc., cafeaua cu lapte — exact șocolata fiindcă cafeaua e neconsumabilă — cu cornurile ei 1,50 fcs. Din când în când metro-ul (0,70 fr. cursa oricât de lungă). Sper însă să pot face oarecari reduceri cu timpul.

¹ Eugen Neculcea, tatăl lui Mihail Neculcea, prof. la Fac. de Mat. din Buc.

În rezumat v-aș fi mulțumitor dacă mi-ați trimite la primirea scrisoarei aproximativ 500 fcs.

Vă rog să mă iertați de caracterul pur financiar al rândurilor de mai sus. E o dare de seamă exactă a felului de viață. Suprapus peste celelalte scrisori, căpătați un gen de sinteză a traiului de aici.

Am primit mai multe scrisori de la voi (ieri și azi nimic). Sper că frecvența scrisorilor mele e satisfăcătoare.

Nu mi-ați scris ce face bunica. Sper că e sănătoasă. Rugați-o să nu se obosească căci vreau s-o văd sănătoasă la întoarcere.

Am fost pe la institutul Rockefeller. Bursa nu s-a dat pe anul acesta, cel cu care am vorbit nu știa ce s-a făcut. Aștept scrisoarea lui Volterra. I-am scris lui Pompeiu.

Grigori

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

12 Ianuarie 1931

Eu am primit o scrisoare recomandată dela tata despre catedra de Mecanică din Cluj. Cred că e mai bine să nu fac nimic...

Există la Cluj o conferință, pe care o ținea Sergescu și pe care au de gând s-o dea unuia Tiberiu Popovici, băiat bun, dar care abia anul acesta o să-și susțină teza...

.....

Pe de altă parte îl rog pe tata să se intereseze la minister ce e cu numirea care s-a făcut la Iași la conferința pe care o avusesse Vrânceanu...

În același timp V-aș ruga să Vă interesați dacă e adevărat zvonul că pentru ocuparea Catedrei de Mecanică dela Școala Politehnică din Timișoara se cere titlul de inginer, conform legii. Ar fi bine să avem precis această informație...

.....

Ca lucruri agreabile: am primit vizita dlui Paul Lévy care venea să se intereseze de o anume invitație a lui la masă, dacă am primit-o sau nu. M-am făcut pilaf când l-am văzut la mine în odaie, odaia bineînțelese deranjată, ca a oricărui om căruia servitoarea nu-i putuse face paturile. Vizita a avut loc dimineața. M-am fâstâcit și nu m-am gândit să-l poftesc în salonul

hotelului... Am primit și o scrisoare de la d. Hadamard care zice, chemându-mă să-l văd, că lucrările mele îl interesează „particulièrement“. Sper ca în curând să Vă comunic și alte lucruri bune.

N-am primit de la Voi decât scrisori relativ rare. Nu-mi spuneți ce face bunica. Sărutări de mâini și sărutări multe cu dor și drag

Grigori

Ciornă neterminată a unei scrisori a lui Gr. M. către Vito Volterra:

PARIS (VE)
1 BIS RUE LACÉPÈDE
13 JANVIER 1931

Monsieur le Professeur,

A la faveur d'une petite bourse de l'état roumain et avec les sacrifices de mes parents j'ai pu venir à Paris travailler quelques mois.

J'ai reçu la lettre que Vous m'avez envoyé. J'avais craint de paraître trop insistant en Vous écrivant de nouveau. Je ne saurais jamais Vous remercier pour l'attention que Vous avez bien voulu accorder à mes travaux et je suis confondu par toutes les appréciations que Vous m'avez fait l'honneur de me prodiguer.

Je Vous envoie ci-jointe une Note pour les „Rendiconti Lincei“¹. Je crois plutôt que ce sera deux Notes. On peut évidemment diviser ce travail d'après les nécessités typographiques.

L'étude des systèmes d'équation aux dérivées partielles dont les intégrales sont des fonctions harmoniques est, je crois, le premier exemple de systèmes d'équations aux dérivées partielles à plus de deux variables pour lesquelles on peut développer une théorie régulière et presque simple.

Je viens de m'apercevoir d'une nouvelle application de l'Analyse fonctionnelle. Si on veut créer pour l'étude des champs d'ondes ou des champs électrodynamiques une théorie qui soit pour eux une espèce de mécanique ondulatoire on doit nécessairement introduire l'Analyse et la géométrie

¹ Revistă a Academiei naționale „Dei Lincei“, forul suprem de știință și literatură din Italia.

des espaces fonctionnels dans lesquels la propagation de ces champs se manifeste par une espèce d'optique de l'espace fonctionnel.

En ce qui concerne les systèmes sur lesquels je vous envoie cette Note, je Vous annonce, qu'avec un jeune mathématicien roumain M. N. Théodorescu, que Vous avez connu pendant Votre voyage en Roumanie, j'entreprend maintenant une étude plus approfondie. Je crois que nous pourrons dans peu de temps Vous annoncer les résultats de nos travaux.

Je ne saurais Vous remercier, Monsieur le Professeur, de Vous intéresser à me faire donner la bourse Rockefeller. Ce serait pour moi une aide très importante qui me permettrait d'étudier sans trop penser à me faire une situation rapide.

Domnule Profesor,

Cu ajutorul unei burse a statului român și prin sacrificiile părinților mei am putut veni la Paris să lucrez câteva luni.

Am primit scrisoarea pe care mi-ați trimis-o. M-am temut să nu par prea insistent scriindu-vă din nou. N-am să pot să fiu niciodată capabil să vă mulțumesc pentru atenția pe care ați binevoit să o acordați lucrărilor mele și sunt copleșit de toate aprecierile pe care mi-ați făcut onoarea să mi le aduceți.

Vă trimit alăturat o Notă pentru Rendiconti Lincei. Cred mai curând că vor fi două note. Această lucrare poate fi evident împărțită după necesitățile tipografice.

Studiul sistemelor de ecuații cu derivate parțiale ale cărei integrale sunt funcții armonice este, cred, primul exemplu de sistem de ecuații cu derivate parțiale cu mai mult de două variabile pentru care se poate dezvolta o teorie în toată regula și aproape simplă.

Mi-am dat tocmai seama de o nouă aplicație a Analizei funcționale. Cine vrea să creeze, pentru studiul câmpurilor de unde sau a câmpurilor electromagnetice, o teorie care să fie pentru ele o specie de mecanică ondulatorie, trebuie în chip necesar să introducă studiul Analizei și a geometriilor funcționale în care propagarea acestor câmpuri se manifestă printr-o specie de optică a spațiului funcțional.

În ceea ce privește sistemele cuprinse în Nota ce v-o trimit, Vă fac cunoscut că întreprind acum un studiu mai aprofundat, împreună cu un tânăr matematician român dl. N. Theodorescu pe care l-ați cunoscut în timpul călătoriei Dvs. în România.

Nu știu cum să Vă mulțumesc, Domnule Profesor, pentru că vă interesați să mi se dea bursa Rockefeller. Ar fi pentru mine un ajutor important care mi-ar permite să studiez fără să mă gândesc să-mi fac rapid o situație.

Mama către Gr. M.:

Iubite Grigri

Duminică, 11 Ianuarie 1931

Am primit vreo 2 scrisori acum în urmă, una era așa cum îl știu eu pe Grigri — glumeț și puțin ironic, și a doua încântat cu o pronunțată nuanță de melancolie. Reiese din scrisori că ai cunoscut și „nostalgia“.

.....

Să vezi ce bucurie e în toată casa când primim vreo scrisoare dela tine. O citim de câte 2, 3 ori și la urmă trebuie să mă duc la bunica în odaie s-o citesc numai pentru ea. Tu ne scrii mult și noi parcă căutăm să-nțelegem și mai mult.

Caută să mănânci și fructe, ca să fii mai complet alimentat. Poți mânca și ouă la lăptării, ca să înlocuiești alte lipsuri. Să dea Dzeu să fii sănătos, să te păzești și să muncești cu socotală. Să dormi regulat, și să nu te impresionezi de toate alea. Cine e Martel?¹ Perseverența ta e destul de mare, ca să învingi. Ești destul de tânăr și cum ai isprăvit cu toate, vine la rând și aranjarea situației. Eu nu știu cum ți se pare ție acum că ești la Paris. Cred că e bine însă că ai plecat. Cum ți s-a părut la Universitate? Scrisoarea cu prima ta vizită ne-a făcut să râdem cu lacrimi.

.....

Mi-aduc aminte: cum stai cu pălăria? Nu e prea subțire, nu e prea uzată? Ori pentru ploile Parisului merge?

Aici a dat gerul. Azi în special e frig. Am hotărât ca din când în când să-ți trimitem Universul. Ce zici, face?

Scrie-ne ca și până acum, mult și așa cum simți. Să vedem cât timp îți trebuie să te adaptezi. Ori deja ai intrat în normal? Numai numele restaurantului și trebuie să te înveselească. Cari sunt cuvintele din „Sous les toits de Paris“?

Aș da mult să-ți văd masa și cu dezordinea. Cum de nu se amestecă cei cari fac curățenie?

Sărutări multe dela toți

Elena

¹ Montel.

Mama către Grigri:

Iubite Grigri,

Marti 13 Ianuarie 1931

Acum la ora 10 ți-am recomandat un cek în valoare de 1000 (o mie frs) prin Banca Marmorosch-Blank, iar ieri tot recomandat aprobarea bursei.

Să-i mănânci sănătos. Din banii trimiși, 150 frs. sunt cadou dela Victoria.

.....
Bunica s-a hotărât să-ți scrie și ea câteva rânduri. Îmi spune multe recomandări să-ți dau, și nu are încredere în mine. Zice că nu ți le scriu.

Ești foarte drăguț că ne scrii des și pentru asta te sărut încă o dată.

Petrecere bună, sănătate, noroc, voie bună să-ți dea Dzeu. Vezi, să nu îndrăgești Parisul cum îndrăgiseși armata și să nu mai vrei să mai pleci.

Sărutări dela toți. Sărut cu drag

A ta mamă

Elena

Scrie-i lui Iulius.

Gr. M. către părinți:

PARIS 1 BIS RUE LACÉPÈDE

Dragii mei,

16 Ianuarie 1931

Am primit azi banii și Vă mulțumesc foarte mult. Au căzut în momentul cel mai nimerit, căci mâine probabil că o să-mi prezinte hotelierul nota.

Săptămâna asta a fost extrem de bună. Detaliile vor veni într-o scrisoare de mâine căci azi sunt foarte grăbit. Nu Vă supărați nici Vă melancolizați. În rezumat luni am fost prezentat lui Broglie, miercuri am fost la masă la Paul Lévy, joi Broglie mi-a spus că nota care i-o prezentasem va fi prezentată la Academie; vineri, adică azi, am fost la cafea cu Montel (e un profesor al fac. de științe din Paris, om mare, șeful spiritual al matematicienilor români). Azi după masă la seminar la d. Hadamard, d. Paul Lévy m-a prezentat lui Hadamard care a avut multe vorbe bune.

Acum mă duc la un fel de mică serată. Am o poftă nebună să dansez, lucru care nu l-am făcut de mult.

Mulțumesc foarte mult lui Luță și Cuți¹.
Sărutări de mâini și sărutări la toți, n-o uitați pe bunica
cum nici eu pe voi nu Vă uit.

Grigri

Gr. M. către părinți:

PARIS 1 BIS RUE LACÉPÈDE

Dragii mei,

18 Ianuarie 1931

E aproape o lună de zile de când sunt aici. E deci nimerit să Vă dau informații generale asupra felului de a accepta acest nou sistem de trai. Din scrisorile primite ați văzut că acomodarea n-a fost deloc dificilă.

M-am mutat într-o cameră în care cred că am să stau mult timp. Hotelul în care mă aflu se cheamă Hôtel du Cèdre, după marele cedru din Jardin des Plantes; același hotel se cheamă și Hôtel du Jardin. Când intri în dreapta scrie Hôtel du Cèdre, în stânga Ht. du Jardin. Precum se vede sunt în plină botanică. E explicabil căci peste drum e Jardin des Plantes. Concluzii asupra purității aerului se pot trage.

Odaia e în etajul al 5-lea. Hotelul posedă ascensor așa că ridicarea până la mine în odaie se face în condiții excelente. Odaia e foarte luminoasă, foarte călduroasă. E inutil să las caloriferul deschis. Se încălzește de la sine. Ceea ce îmi permite să o aerisesc, când e nevoie, cu cea mai mare ușurință. Nu știu dacă la vară o să fie nevoie s-o schimb, din cauza căldurii, acum însă e foarte bună.

Ca mobilier, în afară de pat și dulap, destul de drăguț, acum foarte ordonat, descoperindu-mi latente calități de bună gospodină, o masă de lucru, care acum iar e în perfectă ordine căci lucrez uneori la Nae Teodorescu (vezi mai jos) și o etajeră pe care se etalează cărțile mele, notițele și „Gregoris Moisis opera omnia“. Ca aparență generală foarte civilizată.

Am la poalele scării, adică pe stradă, la dreapta și la stânga: un restaurant ieftin și cu mâncare bine făcută. Îi zice, evident, „Cocorico“ și unii susțin că va rămâne celebru în istoria Parisului. Coafeur peste drum, așisderea magazin de mărun-

¹ Ilie și Victorie Jormescu, unchi și mătușă.

țișuri, cărți poștale, timbre, tutun. În rezumat confort complet.

Față de marile instituții culturale sunt plasat la 5–10 minute de drum: până la Sorbona, până la Collège de France, până la institutul Henri-Poincaré. Metro cu scară automată la primul colț. Stație de automobile la colțul din dreapta și de tramway în stânga.

Asta intră în capitolul cărților de Zoologice a lui Chirițescu: *Patrie și fel de viață*.

Cum se hrănește. Se consumă aici lucruri în genere mâncaabile, în porții care variază ca mărime și formă. Deocamdată mănânc mai mult carne, fripturi, în special de porc ca să evit calul, care ca gust n-are nimic rău însă se zice că nu e hrănitor. Din când în când supă, care se oferă în cantități enorme, ca și dulceață, care se mănâncă cu pâine. Alternez mesele formate din friptură, creier prăjit cu cele din supă — friptură sau friptură — legume. Se adaugă fie prăjitură simplă cu cremă de ciocolată sau cafea — specialitatea restaurantului — fie brânză — fructe (banane sau mandarine) eventual compot sau dulceață. Din când în când (2 mese din 5) vin.

Din ce trăiește. Starea financiară până acum excelentă. Am încasat:

la 23 decembrie primul cek 1500 fcs

la 16 ianuarie al doilea cek 1000 fcs.

Am înțeles din scrisoarea explicativă că din această mie:

800 de fcs. sunt prima rată

180 de fcs, cadou de la Luță și Cuți.

restul de 20 fcs l-am bănuie cadou de la Dv., în afară de socotelile regulate.

Prevederi bugetare. V-am scris că viața în ce are ea obișnuit o socotesc la 50 fcs. pe zi. Cum e probabil că voi încasa obișnuit 1600 fcs. pe lună, rămân 100 fcs. pentru cheltuieli speciale.

Fonduri excepționale și utilizarea lor. Din faptul că am locuit o săptămână la Nae Teodorescu am realizat un beneficiu la chirie de 130 fcs care, adunat cu cadoul lui Luță, a permis ca cheltuielile speciale pentru extrasele a două Note în Comptes-Rendus, să fie acoperite.

Propuneri. Am primit hârtia pentru bursă. Aici bursa se încasează la date extrem de neregulate, cu 1–4 luni de zile în întârziere. Pentru buna funcționare a mea aici propun ca D-Voastră să-mi trimiteți

I-a soluție

în ziua de 10 a fiecărei luni franci	800
în ziua de 20 a fiecărei luni franci	400
în ziua de 30 a fiecărei luni franci	400

II-a soluție

în ziua de 10 a fiecărei luni franci	800
în ziua de 20 a fiecărei luni —	800

Din aceste sume veți scădea însă *acea cotă din bursa pe care V-am scris că am încasat-o deja*. Până acum n-am încasat nimic din bursă.

Sumele astfel trimise ajung peste aproximativ 3–6 zile în Paris. Cum luna hotelului se termină la 14, e necesar ca în împrejurimile acestei date să posed suma pentru plata camerei. Celelalte date sunt eșalonate în consecință, așa fel ca între data în care ar trebui să primesc banii și cea când ar trebui să încep să-i cheltuiesc să fie aproximativ o săptămână, care să permită jocul fanteziilor poștale sau bancare.

Costul camerei am uitat să Vă spun că e de 400 fcs. pe lună.

Cu ce se ocupă. Lunea trecută i-am fost prezentat după curs, Principelui Louis de Broglie (mare savant prix Nobel 1929) căruia i-am prezentat o notă. E un om extrem de simpatic, tânăr. Joi, după curs, îmi spusese să mă duc să-l văd; mi-a spus că nota e interesantă și că va fi prezentată luni Academiei, de către fratele său, Ducele Maurice de Broglie.

Vineri au început seminariile Dlui Hadamard. Instituția seminariilor d-lui Hadamard e un lucru foarte important. Are loc de două ori pe săptămână, marți și vineri, când diverși matematicieni, de la doctorii tineri până la profesorii deja cunoscuți, fac un fel de referate asupra propriilor lor lucrări. Am fost prezentat dlui Hadamard de către d. Paul Lévy, d. Hadamard a fost extrem de drăguț și mi-a cerut să fac o comunicare despre lucrările mele. Ceea ce de altfel era de așteptat. Un lucru care m-a bucurat însă mai mult e că pe lista memoriilor care trebuiau să fie studiate, d. Hadamard propusese, înainte de venirea mea aici, o notă a mea publicată în Rendiconti din Roma.

D. Paul Lévy m-a propus ca membru al Societății Matematiche Franceze. E probabil ca și acolo și la un seminar analog cu cel al dlui Hadamard, și anume un seminar de fizică al Dlui Langevin, am să caut să iau cuvântul.

Cât privește celelalte cursuri, ele nu sunt excepțional de interesante. Le urmez însă pentru a auzi cât mai mult franțuzește. Săptămâna asta, pentru același motiv încep să mă duc la câteva cursuri de literatură, etc.

I-am trimis dlui Volterra pentru „Rendiconti“ din Roma o Notă.

Am început să scriu în colaborare cu Theodorescu un memoriu mai mare pe care sperăm să-l plasăm într-o revistă cât de mare. E probabil că vom avea și sprijinul dlui Villat (profesor la fac. de Științe și corespondent al Institutului) cu care lucrează Theodorescu și care e direct interesat în chestiune. De asemeni încercăm să-l interesăm pe d. Bouligand, profesor la Poitiers. Acest memoriu își găsește începutul în două Note ale mele din Comptes-Rendus și în Teza lui Theodorescu. Noi credem că o să iasă ceva foarte frumos și vrem să-l punem în valoare, ca la rândul lui acest memoriu să ne poie și el pe noi în valoare. E posibil ca, mai târziu, să facem o călătorie la Poitiers pentru asta.

Eu intenționez, în același timp, să redijez definitiv un alt memoriu, care de altfel e scris în forma primitivă încă din București.

Cum se distrează. Până acum nu mă distrez decât întâmplător.

Sâmbetele mă duc la d. Sergescu — care e încă la Paris. E mai puțin o distracție, decât un gen de pisălogeală ca el să nu uite că exist și eu. E posibil ca o pisălogeală analoagă s-o încep și cu alți oameni, români sau franțuji.

În ultimele două Vineri am fost la cafenea cu d. Montel, directorul spiritual al Facultății din Cluj. Aș vrea să continui și după plecarea dlui Sergescu să-l văd pe d. Montel și altfel decât la cursuri.

Miercuri seara am fost invitat la masă de d. Paul Lévy. Eram vreo 11 persoane. Dna Lévy e o femeie extrem de simpatcă și de civilizată. Era și o prietenă a trei Weiss de la Europe Nouvelle. Există și o dră Lévy, foarte simpatcă și tânără, de care însă nu m-am ocupat decât extrem de sumar, fiindcă, contrar obiceiului, am stat de vorbă cu oamenii serioși și gravi de pe acolo.

Vineri seara am fost la un bal franco-polono-român. Spre deosebire de balurile din București, unde oamenii vorbesc mult franțuzește, la cele din Paris se vorbește numai româ-

nește. Am întâlnit acolo pe Simina și Ilie Arapu, oameni extrem de simpatici și pe care cred că o să-i mai văd. Simina s-a făcut extrem de drăguță.

Pe aici, la un curs al lui Iorga, l-am întâlnit pe Cuparencu. Îl întrebă pe tata ce s-a făcut cu publicarea tezei lui la Institutul „I.C. Brătianu”. L-am văzut și pe Puiu Demetrian.

Dimensiunile acestei scrisori încep să fie cu mult prea mari. Îi scriu acum și lui Ginel Băllan¹, rugându-l să Vă trimeată scrisoarea pentru o descriere mai literară a unora din lucrurile pe care Vi le-am spus.

Îmi pare bine că bunicuța e sănătoasă. S-o sărutați mult din partea mea și să-i citiți tare rândul ăsta în care scriu că mi-e dor de ea.

Plecând din București am luat cu mine o cămașă scrobită de-a tatii.

Aștept ca, cu prima ocazie, să primesc o fotografie a buniicii și a lui Zoe, care-mi lipsesc. Adresele pe care mi le-ați trimis sunt deocamdată, din motive topografice, inaplicabile.

Vă sărut de multe ori pe toți.

Grigri

Scrisorile mele vor purta număr, comunicați-mi când se pierde vreuna.

Mama către Gr. M.:

Răspuns la nr. 9

Iubite Grigri,

25 Ianuarie 1931

Cum în decursul lunii ianuarie sunt diverse date la care ai putea să primești felicitări², te felicit și eu pentru 30 Ian. (Sf. Grig.) zi care ai sărbătorit-o totdeauna. Noroc și sănătate multă ca să te poți bucura de viață până la adânci bătrâneți.

Suntem cu toții încântați de modul cum îți întrebuințezi timpul și că ai putut să te introduci pe lângă intelectualii care te interesează pe tine.

¹ Eugen Băllan, „Ginel”, coleg de facultate și bun prieten cu Gr. M.

² Este vorba de 10 ianuarie, ziua de naștere, și 23 și 30 ianuarie, ziua numelui.

Mi-a plăcut scrisoarea ta pe capitole. Ori de câte ori vreau să știu ceva despre tine, am numai decît informația la capitolul respectiv.

Un punct însă lipsește — starea sanitară. Aș dori mult să știu cum o duci cu sănătatea. Te supără tutunul franțuzesc? Eu îți trimit o doză de eucalipt ca „*échantillon sans valeur*“, opărești cu apă fiartă, ții pînă se închide la culoare circa 1/2 ceas și apoi îl scurgi și iei cîte 5 lingurițe pe zi.

Vezi, Grigri, interesează-te din timp cît te-ar costa un par-desiu ca să știu să fac rost de parale. Să nu te surprindă vremea bună și să mă zorești pe neașteptate pentru bani. Știi că anul acesta, cu reducerile de leafă și cu darea mare pe leafa de anul trecut, trebuie să chibzuiesc cu multă atenție ca finanțele mele să poată face față la toate angajamentele, fără întârzieri și fără reduceri.

Te sărut mult pentru scrisorile detaliate și te rog și pe viitor să faci tot așa. Bagă de seamă, îngrijește-te, și muncește cu socoteală, să nu te anemiezi. Știu că la Paris clima nu e tocmai bună.

Salutări de la toți și în special de la mine

Elena

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris 26 Ianuarie 1931

E probabil că săptămîna trecută ați fost și Voi lipsiți de scrisori căci nu V-am scris decît puțin. Eu am lucrat cu Nicu Theodorescu un articol, ceea ce mi-a luat mult timp.

Sper că tăcerea D-Voastră — fiindcă nici eu n-am primit în ultima săptămînă decît o scrisoare — volum — a lui Ionel ascunde totuși cea mai bună stare. Sunt totuși uneori îngrijorat, mai ales cînd nu scrieți. Ce face bunicuța?

Eu am încasat bursa pe luna Ianuarie (fcs 800) așa că stau bine. Am sărbătorit aseară cu Nae și cu un prieten al lui, Spitzer, fost elev la Sp. Haret, unul dintre sfinții Grigore.

Acum mă duc la Academie unde intenționez să fiu prezentat unui profesor de pe aici, Villat după nume.

Nu mi-ați scris nimic asupra afacerii cu Menciuc, din Iași.

Dacă ați putea accelera trimiterea de către d. Pompeiu a celor două acte (dovada că sunt asistent și propunere pentru bursa Rockefeller) ar fi bine. Vreau să le am gata cînd o fi d. Volterra pe aici.

Altfel viața e extrem de calmă. Am fost Miercuri la opera rusă unde se cântă, foarte bine, Sadko de Rimsky-Korsakov. Sper că o să pot să încep să-mi permit și luxul spectacolelor. Dificultatea e că, de exemplu, acum am în prevederi plata extraselor de la o notă pe care d. de Broglie mi-a prezentat-o la Academie. Cum e probabil ca săptămâna asta să mai dau gata o notă, prețul științei devine ridicat (extrasele pentru o notă costă 80 fcs). Dacă eventual Cartea Românească din Timișoara cere parale pentru niște extrase de anul trecut, e, poate, bine ca să i le trimiteți. Eu Vă mulțumesc mult.

V-aș mulțumi dacă ați pune într-un plic, francat ca „imprimare”, câte 10 exemplare din toate extrasele mele și 5 teze. Extrasele sunt pe etajera din biroul roșu și anume din 8 feluri (2 note în Comptes-rendus scoartă verde), Sur la dynamique du fil, scoartă verde deschis, 1 Sur le calcul différentiel absolu, la Ann. de Jassy, scoartă albă, Sur les formes de Pfaff, la Timișoara, galbenă, 2 la Cernăuți, scoartă gris și fără scoartă).

Teze, dacă nu sunt acolo, sunt în al doilea dulap din culoir, în rândul, cred, al 2-lea de sus în jos.

Totodată luați câte două exemplare din toate aceste lucrări și le trimiteți dlui Vito Volterra, 17 via in Lucina, Roma, cărui îi scriu eu că i s-au trimis. E pentru biblioteca din Roma.

Notița de lucrări și o notă cu scoarta gris de la Buletinul Societății de Științe din Cluj cu titlul Sur les polygones auto-projectifs e inutil să mi-o trimiteți mie sau dlui Volterra. Mai bine nu.

Scrisoarea lui Ionel mi-a făcut deosebită plăcere căci am primit-o de ziua mea dimineața.

Sper să primesc fotografiile bunichii și Zoei.

Vă sărut pe toți de multe, multe ori.

Grigri

Vito Volterra către Gr. M.:

VIA IN LUCINA 17
ROMA

Cher Monsieur

27 Janvier 1931

Merci de votre lettre et des copies de votre thèse.

J'ai présenté à l'Académie des Lincei votre Note dans la séance du 18 Janvier. Je crois que vous devez la diviser en deux, ce que vous pouvez faire dans les épreuves.

Vos recherches m'intéressent beaucoup. Je pense qu'il faut faire une distinction entre les espaces qu'on appelle les espaces hilbertiens, et les espaces fonctionnels qui se rattachent aux fonctions de lignes tels que je les ai considérés, c'est à dire entre les espaces qui dépendent d'un nombre infini, mais discontinu de coordonnées. Ce sont ces derniers qui semblent être les plus utiles dans les recherches récentes, comme on peut le voir dans le travail de Jordan et Pauli que j'ai cité dans mon dernier livre. Je pense que les espaces que vous envisagez dans vos belles mémoires récentes sont du même type.

Nous pouvons causer à loisir de tout cela dans quelques jours, car je pense que je serai à Paris vers la fin de la semaine prochaine et que j'y resterai à peu près deux semaines.

A bientôt donc.

Veillez accepter, cher Monsieur, l'expression de mon estime et de ma sincère affection.

Vito Volterra

Tatăl către Gr. M.:

Iubite Grigri,

București, 30 Ianuarie 1931

Zilele acestea am vorbit cu d. Pompeiu în privința bursei R. și mi-a spus că a făcut și a trimis actele necesare. Tu intere-

Dragă Domnule,

Mulțumesc pentru scrisoarea Dvs. și copiile tezei Dvs.

Am prezentat la Academia dei Lincei nota Dvs. în ședința din 18 Ianuarie. Cred că trebuie s-o împărțiți în două, ceea ce puteți face în corectură.

Cercetările Dvs. mă interesează mult. Cred că trebuie făcută o distincție între spațiile numite spații hilbertiene și spațiile funcționale corelate cu funcțiile de linii așa cum le-am considerat, adică între spațiile care depind de un număr infinit și continuu de coordonate. Acestea din urmă par a fi cele mai utile în cercetările recente, după cum se poate vedea în lucrarea lui Jordan și Pauli pe care am citat-o în ultima mea carte. Cred că spațiile pe care le întrevedeți în lucrările Dvs. recente sunt de același tip.

Vom putea vorbi în tihnă de toate acestea în câteva zile, căci cred că voi fi la Paris spre sfârșitul săptămânii viitoare și voi rămâne aproape două săptămâni.

Deci, pe curând. Primiți dragă domnule, expresia stimei mele și a sincerei mele afecțiuni.

Vito Volterra

sează-te să vezi dacă au sosit la destinație. Mi-a spus că nu este nevoie de două rapoarte, că al său e de ajuns, căci așa s-a procedat și cu d. Florin.

În orice caz, când vine la Paris d. Volterra, ține-te de el să rezolve afacerea.

Eu am trimis mai de mult un exemplar din teza ta Bibliotecii din Roma și am primit răspuns de acolo. Îți voi trimite zilele acestea câte 5 ex. din toate broșurile tale, ca să ai la nevoie.

Ne pare foarte bine, atât mamei cât și mie că te-ai introdus în cercurile științifice de acolo și te felicităm pentru succesele ce ai. Fă-te cât mai cunoscut, căci îți va fi de mare folos, dar, se-nțelege, caută să nu te obosești și să nu exagerezi muncind... Și apoi când vei avea ceva mai de seamă n-ar fi rău să trimiți și pentru Buletinul francez al Academiei Române, căci oricum nu e bine să neglijezi această instituție.

Mă voi ocupa și de Iași zilele acestea; n-am putut până acum căci a lipsit d. Ionașcu, directorul învățământului superior.

Fotografia bunichii o să fie greu să ți-o trimitem, căci cum nu iese din casă, rămâne să o fotografieze Ionel și nu se prea încrede în reușită. A Zoiei însă vei primi-o îndată ce-i va fi gata rochia cea nouă, căci vrea să se fotografieze sub aspect mai modern.

Încolo suntem cu toții bine, sănătoși și dorim ca și tu să fii mereu sănătos. Georgel s-a făcut mare...

Dorindu-ți încă o dată toate cele bune, te sărutăm cu toții cu dor și drag

Costică

Prof. D. Pompeiu către Gr. M.:

Dragul meu Moisir,

București, 30 Ianuarie 1931

Chiar astăzi primesc, în același plic, și scrisoarea lui Theodorescu și a ta și... îmi iau curajul de a scrie și eu. Curaj: pentru că o oarecare, un fel de indispoziție (de câteva zile) mi-a cam amorțit orice activitate. E, pe aci, o vreme care numai prielnică sănătății nu se arată.

Aci alăturat și micul certificat: cât a trebuit să mă zbat (și ce discrete informații și mici anchete de făcut) pentru ca să nu iasă ceva împotriva faptei bune, singura care e în cauză.

Dar... vezi, și memoria când ne ajută nu e rea: tu, dragă Moisil, ai fost efectiv *asistent* al meu, la cursul de Metodologie (îți mai amintești?): aceasta a simplificat totul!

Altfel! Deh! Sunt, în lume, oameni, cum să zic, cu... microscopae!

Așa, însă, totul e în regulă și corespunde (dacă nu strict adevărului) unui adevăr! Cel puțin!

Acum, dragul meu, vezi dacă mai e nevoie și de un alt fel de certificat în privința lucrărilor: scrie-mi să ți-l trimit și pe acela.

Dl. C. Moisil, care mi-a vorbit mai zilele trecute, mă întreba dacă (pentru aprecierea științifică a lucrărilor) o certificare de la dl Țițeica nu ar fi bună!

Se-nțelege că: da! Dacă o poate obține!

Așa că: certificat de *situație universitară* este; celălalt e gata, când trebuie!

Voi cerceta, cu atenție și cu interes, ceea ce îmi trimiți tu. Spune, te rog, lui Theodorescu (căruia îi voi scrie mâine sau în câteva zile, cel mult) că sunt cu totul la dispoziție pentru a cerceta și da avizul meu la unele puncte din lucrarea lui — cu atât mai mult cât văd (din corespondența mea cu Villat și Bouligand) că aș putea fi întrebat, *precis*, la un moment dat despre anumite lucruri *precise*!

Cu câtă plăcere văd, din scrisorile voastre — munca sfântă spre lucruri noi și frumoase pe care, cu râvnă, o depuneți zilnic și plini de acel foc sacru fără de care nu e lucrare științifică adevărată.

Cu vechi sentimente de părintească afecțiune și cu calde urări de sănătate și prosperitate

D. Pompeiu

FACULTÉ DES SCIENCES
THÉORIE DES FONCTIONS
UNIVERSITÉ DE BUCAREST

Je soussigné certifie que Monsieur Gr.C. Moisil, docteur en sciences, occupe le poste *d'assistant* près de la Chaire de Théorie des Fonctions et que j'ai accédé à sa demande de *congé à l'étranger* pour qu'il puisse poursuivre, avec fruit, ses travaux mathématiques si intéressants et si remarquables.

Professeur, D. Pompeiu

Bucarest, le 25 janvier 1931

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris, 2 Februarie 1931

Am primit un cek de 900 fcs. și Vă mulțumesc. Mulțumesc totodată pentru cei 100 fcs. cadou.

Precum V-am scris am încasat bursa pe Ianuarie. Dacă până la 1 Martie nu Vă scriu nimic despre încasarea bursei pe Februarie, îmi trimiteți alți 400 fcs. în primele zile ale lui Martie.

Am primit o scrisoare de la d. Volterra prin care mă anunță că vine la sfârșitul săptămânii la Paris. Interesați-Vă la d. Pompeiu pentru acte. Eu i-am trimis o telegramă. Îl rugați să mă ierte că am îndrăznit să-i telegrafiez, însă am impresia că afacerea e urgentă. Aș vrea să aranjez cu d. Volterra în timpul cât stă aici, definitiv. Mi-a prezentat o Notă la Academia din Roma.

Am început să-i prezint dlui Cartan, în porțiuni comestibile, un memoriu mai mare.

În ziua de 13 Februarie fac o comunicare la Seminarul dlui Hadamard.

Azi a început aici un curs d. Stoilov¹.

Am fost Sâmbătă la un bal al Școalei Normale Superioare. Speram să întâlnesc câțiva oameni remarcabili dar n-am făcut decât să mă distrez foarte bine.

Ieri seară am fost să vizitez o mică crăsmă infectă, celebră acu treizeci de ani și mai mult. Acolo se îmbăta Verlaine, își zgâriau pe masă numele diverși oameni celebri. Acum a devenit monument istoric și e vizitată de americani care se uită cu profundă admirație la garsonul cu haina de apus de operetă, cu cămașa roșie și tot tacâmul; cravata, șapca, etc. După care își strivește țigara pe un nume celebru săpat pe masă.

¹ Simion Stoilov, mare matematician român.

FACULTATEA DE ȘTIINȚE
TEORIA FUNCȚIILOR
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Subsemnatul certifică că Dl. Gr.C. Moisil, doctor în științe, ocupă postul de asistent pe lângă Catedra de Teoria Funcțiilor și că am aprobat cererea sa de *concediu în străinătate*, pentru ca să poată continua, cu folos, lucrările sale matematice atât de interesante și de remarcate.

Profesor, D. Pompeiu

Cârciumei — în care nu se bea aproape nimic, fiindcă e extrem de scumpă — îi zice Le Lapin Agile.

Altceva aici nu se întâmplă nimic. Rog anunțați-mă ce e cu legea pașapoartelor și dacă a căzut sau nu guvernul. V-am scris săptămâna trecută o scrisoare în care e vorba de niște extrase ale mele pe care Vă rog să mi le trimiteți. (Câte 10–15 din toate câte sunt: extrasele în biroul roșu, tezele în al doilea dulap în antreu rândul 2 sau 3 de sus în jos. Asta dacă n-ați primit scrisoarea de Lunea trecută.)

În privința stării sanitare aflați că până acum nu e nimic nou. Ating lemn rotund: mă aflu perfect sănătos și cu mâncarea mă împac bine. Cântarul arată greutate neschimbată. Nae însă susține că m-am îngrășat la față. N-am primit eucaliptul. Deocamdată însă n-am nici o nevoie. Aici era să se facă primăvară însă după încercări numeroase s-a renunțat, așa că vremea e tot dezagregabilă.

Eu Vă sărut de multe ori pe toți și Vă sfătuiesc să-mi scrieți mai des, fiindcă oricum tot sunteți mai mulți așa că e mai ușor. Nae — care, între paranteze, e un om extrem de treabă, foarte drăguț și-l iubesc foarte mult, stăm aproape tot timpul împreună — mă roagă să Vă transmit toate respectele lui.

Multe multe sărutări

Grigori

Gr. M. către tată

CONFIDENȚIAL
POATE FI ARĂTATĂ LUI GINEL

Tată dragă,

Paris, 3 Februarie 1931

Am primit azi scrisoarea Dumitale din 30 Ian. și o scrisoare a dlui Pompeiu conținând certificatul „d’assistant près de la Chaire de Théorie des fonctions“.

Cred că scrisoarea e extrem de clară. Cred că e absolut necesar ca dl X^1 să nu mai fie pus în curent cu lucrurile astea. Ar putea mai mult să strice. Aștept venirea dlui Volterra ca să fiu, sper, complet informat asupra faptului dacă a făcut sau nu o propunere în anul trecut și în ce termeni. Am impresia că purtarea, aparent extrem de justă, de un pretutindeni exhibit simț al dreptății și al unei conștiințe severe, a dlui X, nu

¹ Profesorul Gh. Țițeica.

ascunde decât ipocrizie. Am impresia că atitudinea mea de până acum, față de dl X, mai mult decât simplu respectuoasă, a fost o mare greșeală. E, cred, inutil să trec dincolo de o politețe rece, față de cei care au duplicitatea de a mă asigura de un anume fel de a se purta față de mine care e departe de a corespunde celui pe care, în spatele meu, îl au. Fiindcă, dacă cu vorbe bune, d. X m-a făcut ca în anul acesta să n-am bur-să, sper să nu fie decât o întârziere de un an. Ceea ce la urmă nu înseamnă nimic.

.....

Eu sunt bine și în așteptarea dlui Volterra mai lucrez sau mai stau. Te rog mult să-i exprimi din tot sufletul domnului Pompeiu toate mulțumirile și toată recunoștința mea. Cred că lucrurile o să meargă bine.

Eu Vă sărut pe toți de multe, multe ori și mi-i dor de Voi

Grigri

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris, Duminică 8 Febr. 1931

Săptămâna trecută V-am scris cam puțin. Nu trebuia să fiți însă îngrijorați fiindcă sunt în deplină bună stare. Am avut însă de lucru acasă și de mers la mai multe conferințe ceea ce a făcut să am timp foarte puțin. Iarăși nu trebuie să credeți că scrisoarea oarecum indispusă pe care V-am scris-o era o probă de indispoziție care a durat, ci din contra, m-am simțit complet debarasat de orice grijă după ce V-am scris.

Credeam că d. Volterra o să vie pe aici acum câteva zile dar nu vine decât de mâine într-o săptămână. Îl aștept cu foarte multă nerăbdare din variate motive.

Programul zilelor mele a intrat într-o formă mai mult sau mai puțin definitivă. Sper însă într-o venire a primăverii ca să-l schimb.

Poate că ar fi bine să meditați principal: e oare preferabil ca atunci când s-o încălzi (atât timp cât e frig n-am nici un gust să părăsesc hotelul ăsta care are foarte multe avantaje pentru timp de iarnă) să mă mut într-o altă parte a Parisului, ca să nu rămân cu informații numai asupra unui cartier?

Am fost ieri pe la d. P. Lévy care stă prin Auteuil. Pare a fi foarte frumos primăvara acolo. Am aflat iarăși că în Banlieue e bine și relativ ieftin. Gândiți deci și adunați toate obiecțiile

în contra unei asemenea idei. E deocamdată o propunere pur principială.

D. Paul Lévy a fost foarte drăguț și mi-a dat extrase după toate lucrările lui, precum și o carte proaspăt publicată în două volume (curs făcut la Șc. Politehnică) în valoare de 240 fcs. Așa că încep să-mi fac biblioteca.

Am primit extrasele pe care V-am rugat să mi le trimiteți și Vă mulțumesc foarte mult. La fel calendarul. Aici e o vreme tâmpită. E un frig moale și noroios. Nu plouă chiar, dar e în-norat aproape tot timpul. Soare nu e decât Duminică dimineața.

Vă mulțumesc foarte mult pentru cadoul ce mi-l faceți. Sper să-i dau o optimă utilizare.

Pe Ionel îl rog într-o zi de astea să-l întrebe pe Abason¹ ce se face cu articolul pe care i l-am dat. Să-i spuie să-i dea imediat corecturi fiindcă ar fi timpul și să mi le trimită. Să-i spuie să-mi trimită și numărul din Buletinul Șc. Politehnice. Dacă însă întrebă ceva de abonament să-i spuie că n-are nici o instrucție. Eu Vă sărut pe toți de multe ori

Grigri

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

Duminică 8 Febr. 1931

Am primit scrisoarea prin care ne anunți că ai primit actele; tata i-a mulțumit și te-a scuzat pentru telegramă.

Atât eu cât și tata zicem ca să fii cu multă precauțiune în chestia duplicității². În special nu o spune nici celui mai bun prieten, cu atât mai mult că o știi dela P...

Cât despre atitudinea ta să știi că e tot cea mai bună. Ești informat, te poți apăra și după ce treci peste toate greutățile nu-ți mai pasă de nimic.

Încă o dată, fii calm și nu prea expansiv pe această chestie. Cum zice Marcel Prévost pentru lucrurile sentimentale, eu adaug și pentru diverse interese: „chacun doit avoir son petit jardin secret“.

¹ Profesor la Școala Politehnică.

² Sfaturile și intuițiile mamei s-au dovedit juste. Cel mai bun prieten, Nick Teodorescu, este cel care l-a făcut să ia cele mai grele decizii din viața lui.

Cu privire la pașapoarte nu s-a luat nici o măsură, legea de care a fost vorba, nici nu s-a depus nicăieri. S-a renunțat definitiv.

Am văzut prin jurnale că e vorba să se depună legea învățământului superior. Dar iarăși e vorba și de iminenta cădere a guvernului.

După ce nu primisem nici o scrisoare de la tine 8 zile, pe urmă am primit 2 una după alta. Îți închipui cât am fost de fericită!

Să mă ții în curent cu ceea ce faci, păstrează-ți calmul și fii cât se poate de discret.

Cu toții suntem bine. Bunica te dorește și își aduce aminte mereu de tine. Îi râd ochii de bucurie când primim scrisori de la tine. Ori de câte ori i le-aș citi, i se pare că nu i le-am citit destul. Cu sănătatea o duce destul de bine, mai ales dacă doarme mai mult.

Ai primit notele și calendarul?...

Sărutări multe de la toți și în special de la a ta mamă iubitoare

Elena

Gr. M. către părinți:

Paris, 11 Februarie 1931

V-am scris azi o carte poștală fiindcă știam că astă seară voi face o comunicare la Soc. matematică franceză.

Aceste comunicări sunt un lucru admirabil fiindcă îți permit să vorbești în pustiu fără să fii considerat ca nebun. Altfel dacă te-ar vedea cineva vorbind într-o odaie goală ar crede cine știe ce.

De fapt există public. Făcând socoteala că cei care erau, erau un om și jumătate fiecare, se ridica la 9 persoane. Bineînțeles unul era președintele, alți doi eram Teodorescu și cu mine cuprinși subit de logorhee. Ca atare fiecare am vorbit și ne-am ascultat unul pe altul.

Acum nu trebuie uitat că în sală era și d. Hadamard care a fost viu interesat de istoriile noastre.

Eu sunt hotărât să continui.

Vineri vorbesc la seminar la d. Hadamard. Am primit o invitație a vorbi... tot la un seminar la d. Langevin. În rezumat sunt „un băiat cuminte și studiez”. De altfel afară plouă iar.

Odată cu aceasta i-am trimis dlui Pompeiu o notă pentru Bul. Scientifique de l'Académie Roumaine. Grafhoreia este actualmente a doua mea maladie serioasă. Îl rog pe tata însă să se intereseze la d. Antipa dacă a ajuns sau nu spre publicare. Ca să nu se uite. Corecturile când or fi, să mi se trimeată aici (e chestie de câteva zile).

Eu alta n-am a Vă spune. Că sunt bine o imaginați ușor. Vă sărut însă de multe, multe ori pe toți (y compris Cuți și Luță)

Grigri

P.S. Trimit alăturat un bilet de la cântar, ca să vedeți că nu stau așa prost. Din contra.

Gr. M. către părinți

Dragii mei,

Paris 13 Février 1931

Azi am ținut o comunicare la seminarul dlui Hadamard, asupra lucrărilor mele de analiză funcțională. Se pare că a fost bine. D. Hadamard a spus „Vous avez ouvert un champ immense”. D. Paul Lévy a spus că ar fi spus el asta dacă n-o spunea d. Hadamard. Un neamț cu fața roșie și cu ochelari a fost impresionat și s-a hotărât să se ocupe de asemenea chestii. D. Stoilov s-a declarat satisfăcut. Se pare că publicul a fost foarte atent. În rezumat: bine.

Acum Vă explicați de ce în ultima vreme V-am scris mai rar. M-am hotărât însă, în special pentru bunicuța, să Vă scriu cât mai des. E în parte complicat fiindcă eu nu fac nimic să se poată povesti. E inutil să spun de exemplu că ieri am scris un cap. IV dintr-un memoriu, spre deosebire de alaltăieri când am scris capitolul III. Sau că și Joia trecută ca și Sâmbăta trecută am fost la curs la d. Cartan și am vorbit cu el, în toate joi-le și sâmbetele. Sau că din când în când biblioteca îmi crește cu operele complete ale unuia sau cu 100 exemplare de extra-se ale mele.

Că îl aștept pe d. Volterra o știți prea bine. Se pare că va veni zilele astea. Că Parisul e nevizitabil, fiind o ploaie continuă, sau mai exact plouând exact atunci când bagi de seamă că s-a făcut vreme frumoasă, e inutil să V-o spun. Ați ajunge la concluzia că tălpile pantofilor mei au fost schimbate, ceea ce e inexact.

V-aș putea spune că Nae Theodorescu e un băiat extrem de simpatic și că în loc să-l stric, să-l transport pe la baluri (din care n-am mai făcut de când V-am scris) sau pe la chefuri, stau pe capul lui și lucrând eu, e obligat să lucreze și el.

Am încasat bursa pe Februarie. E singura frază importantă. De altfel deocamdată, financiar stau bine. Eu știu ce o să se aleagă cu ocazia statului D-lui Volterra pe aici. E probabil că voi fi obligat la unele lucruri. O să fie bine.

Vă sărut de multe ori pe toți, pe bunicuța, pe Cuți și pe toți nu-i uitați la numărătoare.

Mi-e uneori dor de voi.

Grigri

Gr. M. către părinți

Dragii mei,

Paris 16 Februarie 1931

În fine l-am întâlnit pe d. Volterra. A venit și mi-a scris să mă duc să-l văd, lucru care l-am făcut ieri după amiază. Am luat cu doamna și d. Volterra ceaiul la ei la hotel. Descrierea hotelului inutilă. Mi-a spus multe lucruri bune. Mi-a arătat ediția englească a cărții lui unde e vorba de mine:

în prefață, printre diverși oameni care au contribuit în ultimii ani la progresul analizei funcționale, cam un rând de tipar;

un paragraf întreg constând dintr-o pagină în care e vorba numai de teza mea și două note ale mele care sunt foarte frumoase rezumate și expuse concis așa cum e absolut necesar într-o lucrare de sinteză cum e acea carte;

la indicele bibliografic unde sunt trecut cu trei lucrări; evident la indicele numelor.

În rezumat stau acolo cu o cinste grozavă. N.B.: Mi-a atras atenția că tot o pagină a consacrat și ecuației lui Fredholm. Sensul, importanța și dedesubturile acestei ecuații Vă vor fi explicate de Ginel.

Mi-a spus că a primit lucrările mele de la tata (de care s-a interesat și căruia îi trimite multe lucruri bune).

Mi-a mai spus că în afară de italianul tânăr de care știți, mai e un italian care se ocupă de asemeni chestiuni și care într-o notă mă va cita cu toată cinstea.

Mi-a spus totodată despre bursă că o să treacă pe la institut să se intereseze de ce se întâmplă (*din propria lui inițiativă*).

În fine mi-a spus (*tot din propria-i inițiativă*) că o să mă prezinte azi după amiază la câțiva mari matematicieni de-aici, după ce s-a interesat pe cine cunosc și pe cine nu. (Eu am evitat să cunosc în mod platonic și indiferent pe câțiva oameni care neavând nici o legătură cu ce lucrez eu, nu puteau avea nici o impresie.)

Aflase despre conferința mea la Hadamard mult bine.

Am aranjat cu el și e posibil că o să-i public cele patru conferințe pe care o să le facă aici.

Acum mă duc la prima lui conferință. Evident că m-am sculat pentru asta cu multe ceasuri mai devreme.

Vă sărut de multe ori

Grigri

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris, 16 Février 1931

Azi a început d. Volterra cursul la Institutul de Fizică Matematică „Henri Poincaré”. A fost o sală tixită și (cum spunea după amiază unuia dintre membrii Academiei de Științe) a avut „un parterre de rois”¹.

Ca dare de seamă mondenă: d. Hadamard, Cartan, Villat, Stoilov, Montel, Brillouri, „j’en passe et des meilleurs”².

Ca să Vă dați seama de trecerea pe care o are aici: servitorul are pentru el admirația pe care n-o are pentru nimeni altul fiindcă e „cel care a ținut cea dintâi conferință pentru inaugurarea acestui institut”. Publicul matematic are pentru d. Volterra respectul cel mai adânc. Vârsta de 71 ani îl face să fie admirat pentru prestața pe care o are. Nu a îmbătrânit deloc în ultimii ani de când nu-l mai văzusem.

Încă de la începutul conferinței a făcut câteva aluzii asupra unor cercetări recente. După asta a expus în linii largi problema de care mă ocup eu, citând cu o cinste deosebită pe d. Moisi (rugăm a se pronunța „à la française”) între d.d. Dirac (profesor la Dublin) și Juvet (profesor la Zürich).

¹ Aluzie la reprezentarea dată de marele actor francez Talma la Dresda, în 1813, pentru invitații lui Napoleon. Aceștia fiind în majoritate regi și principii germani, s-a spus că sala era „un parter de regi”.

² Locuțiune franceză cu sensul: las la o parte pe unii dintre cei mai importanți.

Vă închipuiți că notițele pe care fiul D-Voastră le lua cu asiduitate au fost câteva secunde foarte masacrate și că ecuațiile pe care le scria maestrul pe tablă se vedeau numai tulburii. Când să-mi vin din nou în fire d. Volterra mă mai pomenește o dată. Peste tot m-a citat de vreo 3–4 ori, cu sau fără compania dlui Dirac.

Va să zică în rezumat a fost foarte bine.

Cu această ocazie am crescut mult în stima românilor din sală. Franțujii care se aflau acolo, fiind oameni foarte bine, aveau de-acum despre mine o idee foarte bună. Cel puțin așa se pare. E cert că atenția care mi se acordă aici de către oameni cu o importanță mondială e mult mai mare decât cea cu care eram obișnuit din țară, de la cei pe care i-am părăsit de curând.

Azi după amiază am fost la Institutul Franței, la Ședința Academiei de Științe, unde d. Volterra prezintă lucrarea lui englezească despre care V-am vorbit. Mă simțeam nu știu cum aducându-mi aminte că acolo era în mai multe locuri vorba despre mine și că un întreg paragraf era consacrat analizei tezei mele.

Tot la Institut, d. Volterra m-a prezentat dlor Lebesgues și Borel, membri ai Institutului Franței.

Asta e tot. Dar parcă e foarte bine.

Eu Vă sărut cu dor pe toți

Grigri

P/S/ Cupola Institutului e foarte frumoasă.

Nae îmi aduce aminte că d. Volterra a spus despre lucrările dlor Dirac, Moasil, Juvet: „qui ont déjà reçu des applications éclatantes”. Emoția m-a făcut să uit.

Grigri

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

18 Februarie 1931

În primul rând te felicit pentru greutatea care ai căpătat-o. Eu desigur am mai scăzut 2, 3 kgr. — îmbrăcămintea de iarnă care contează și ea ceva. Pe cât mi-aduc aminte aveai vreo 65.

.....

Ideea de a te muta într-alt cartier la primăvară nu e rea, dar trebuiesc bine studiate avantajele și dezavantajele. Sau mai

bine zis să-ți alegi restaurant bun, mai ales pe vremea călduroasă, când se alterează ușor alimentele.

Cum petreci duminicile? Unde te duci?

De mult nu ne-ai mai scris detalii de felul acesta. Acum desigur ești în așteptarea lui Volterra.

Ți-aș face o întrebare discretă: Lucrezi numai în colaborare? E practic lucrul ăsta? Ori e numai întâmplător?

.....

A ta mamă iubitoare

Elena

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris, 18 februarie 1931

Din schematismul unei cărți poștale expediate în grabă ca să Vă anunț bucuria ați înțeles că sunt foarte vesel. Iată pe larg cum stau lucrurile: sâmbătă la cursul d-lui Volterra am fost prezentat d-lui Villat: membru corespondent al Institutului, directorul institutului de mecanica fluidelor, profesor la facultatea de științe, directorul revistei „Journal de Math, pures et appliquées”, directorul enciclopediilor numite „Mémorial des Sciences Mathématiques” și „Mémorial des Sciences Physiques” etc., etc., etc.

Acest domn extrem de simpatic, profesorul de aici al lui Nae, mi-a spus mai multe vorbe foarte bune, după care a ascultat lecția d-lui Volterra care precum V-am anunțat la timp a spus alte lucruri bune despre mine.

Azi m-am dus să-l vizitez pe d. Villat. După ce mi-a spus iar lucruri foarte agreabile de ascultat despre Teză, etc., venind vorba despre recentele mele lucrări mi-a propus să scriu un fascicul în „Mémorial des Sc. Mathématiques”.

Despre această colecție e necesar să Vă spun, ca nematematicieni, ce înseamnă: e o colecție, sub patronajul Academiei de Științe din Paris și a o mulțime de Academii de Științe din toată lumea (lista se poate citi pe p. 4 a copertei, există câteva fascicule la mine în bibliotecă). Are ca scop să se înfățișeze în fiecare fascicul starea unei chestiuni la un anumit moment.

Important e faptul că această colecție are o foarte mare difuziune, căci se găsește în toate bibliotecile din lume și faptul că la ea, în genere, scriu numai oameni remarcabili.

D. Villat crede că o să se publice fascicula mea cam peste 10–12 luni, ceea ce e foarte bine. Eu încep de-acum să mă gândesc la ea.

E interesant că această fasciculă se referă în special la lucrări de ale mele. Anume e vorba de o serie de lucrări care au începutul într-o Notă a domnului Pompeiu, continuate de către Nae Teodorescu. Eu în vreo două Note pe care poate Vă aduceți aminte că le-am scris înainte de a pleca la Paris, am dat o extindere neașteptată acestor chestiuni. E vorba într-o câțva și de o încercare care a rămas nereușită de vreo 100 de ani. Se leagă și de anume cercetări ale d-lui Volterra, pe care le expune acum aici și care au rămas și ele (ca și nota dlui Pompeiu) în umbră aproape 40 ani. Acum am găsit câteva lucruri foarte frumoase și care izbesc puțin părerea generală.

V-am scris cândva că fac cu Nae un memoriu. E tocmai relativ la aceste cercetări. Acum însă fasciculul din Memorial le va da un loc foarte bine situat.

În fine au niște frumoase aplicații în fizică, hidrodinamică, elasticitate (Ionel + Ginel sau chiar Ionel singur Vă va spune ce înseamnă aceste nume bizare).

D. Volterra pare foarte mulțumit de aceste lucruri.

Cred că V-am scris că d. Volterra mi-a spus că mai am un urmaș italian, un domn Conforto.

Chestia cu fasciculul din Memorial m-a bucurat cum nu se poate mai mult. De pe la 4 când am plecat de la d. Villat nu fac decât să mă bucur.

E un lucru cu care se poate umple Bucureștiul. Lansați această veste peste tot locul. E o cinste foarte mare. Voi fi probabil cel mai tânăr autor în acea colecție. Majoritatea sunt foarte bătrâni, toți sunt profesori vechi.

Bucurați-Vă și Voi și oferiți-i lui Ginel un pahar de vin în cinstea mea.

Eu am primit numeroase gazete românești de la D-Voastră și Vă mulțumesc.

Duminică mă duc la ceai la d. Paul Lévy. Am aflat că ieri la ceai la d. Perrin, d. Volterra a spus foarte multe lucruri bune de mine.

Cu asta motivele de a mă lăuda în fața D-Voastră sunt epuizate. Vă sărut deci de multe, multe ori și abia aștept ca un subiect tot atât de plăcut să mă facă să Vă mai scriu. Încă

o dată Vă sărut mult, pe toți, pe bunicuța, pe Cuți și Luță, bineînțeles pe Zoe și pe toți ceilalți

Grigri

Tatăl către Gr. M.:

Iubite Grigri,

București 21 Febr. 1931

Scrisorile tale din urmă ne-au făcut tuturor o deosebită plăcere și ne-au produs o mare satisfacție. Suntem veseli că ai putut să te remarci atât de curând în cercurile învățaților mondiali și că D. Volterra a ținut să-ți facă o atmosferă atât de favorabilă. Spune-i din partea noastră că îi mulțumim din suflet și că-i vom fi și noi recunoscători pentru simpatia și considerația ce-ți acordă.

Eu de la 13 c. îți trimit regulat „Universul”, ca să vezi ce mai este pe aici și să nu te înstrăinezi de tot de lumea noastră.

.....
Sărutări dulci de la noi toți

Costică

Mama către Gr. M. (carte poștală):

Mult iubite Grigri,

București, 23 Februarie 1931

Ultima ta carte poștală a fost pentru noi un nou prilej de bucurie. Cinstea pe care ți-o dau învățații Franței chemându-te să scrii într-o revistă așa de importantă, ne-a produs o deosebită mulțumire.

Ginel zice că el nu se miră de toate laudele ce ți se aduc, deoarece ți se cuvin; iar „en fait de comparaison” spune că trebuie să te pui pe același plan cu cei de acolo. Cel puțin așa am înțeles de la copii.

.....
Dorindu-te, te sărutăm cu toții și în special a ta mamă iubitoare

Elena

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris 24 Febr. 1931

Am primit azi o scrisoare de la mama și *cekul de 400 fcs.* Vă mulțumesc foarte mult pentru ei.

Eu sunt bine și deocamdată lucrurile sunt calme. Sâmbătă d. Volterra iar a citat pe d.d. Dirac și Moasil. Duminică am fost la un mic ceai de minore la d. Paul Lévy, unde m-am distrat foarte bine. O vastă colecție de fetițe cu pistrii și cu ciorapi de ață. În rezumat a fost foarte bine și am dansat până n-am mai putut. Am stârnit admirația publicului și invidia proștilor făcând un vals serios.

Eu m-am înscris pentru a participa de Paște la un Congres al Societăților Savante (unde, evident, voi face o comunicare) care se va ține la Clermont Ferrand. Vor mai fi excursii și altele. Cred că e bine să particip la acest fel de comedii.

Sâmbătă seara am dat un fel de mică masă în cinstea Dlui Stoilov cu ocazia cursului pe care-l ține aici. Eram peste tot 8 oameni și anume: dna și d. Stoilov, dna și d. Proca (inginer și fizician român care face aici fizică), eu, Teodorescu, unul Tiberiu Popoviciu și o dră Marcus.

M-am bucurat că ați băut malaga pentru mine. E o băutura care face ca pe cei de departe să-i vezi în culorile cele mai trandafirii. Sper că până în ziua de Duminică ați mai primit alte scrisori ale mele, care V-au dat prilej Duminica să Vă bucurați sintetic de toate lucrurile bune (de exemplu de povestea cu Mémorial și d. Villat, despre care V-am scris amplu).

Am fost foarte emoționat de primirea scrisorilor scrise de bunicața. Să-i spuneți că o sărut mult de tot și că o rog să fie sănătoasă și voioasă ca s-o găesc bine pusă când m-oi întoarce.

Vă mulțumesc încă o dată la toți pentru sacrificiile făcute cu ținerea mea aici. Evenimentele din ultima săptămână m-au făcut să ajung la concluzia că n-a fost inutilă.

Vă sărut încă o dată pe toți de multe, multe ori Grigii

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris 1 Martie 1931

Asta ar trebui să fie scrisoare mărtișor. Regret că toate lucrurile bune pe care am avut să le spun despre mine sunt

epuizate. Așa că nu mai am ce povesti nici bine, nici rău. Aștept ca dl. Volterra să-mi dea un răspuns pentru bursă. Sper să iasă fiindcă acum câteva seri am fost la el și am luat cu dna și dl Volterra o cafea neagră. Or când s-o iau nu știu cum s-a făcut că s-a vărsat frumos pe masă. Am zis în gândul meu: Bun, asta înseamnă bani. Vă închipuiți că totuși m-am roșit de n-am mai putut. Cafeaua însă — cafea de hotel șic, Deh! a curs numai pe masă și a evitat să se atingă de cărțile Dlui Volterra, de croșetura Dnei Volterra, de covorul hotelului sau de hainele mele. Toate aceste lucruri au fost respectate de o cafea bine crescută care voia numai să mă facă să știu că vrea să mă anunțe că o să iau bani. Ca atare sper că o să vie...

Trebuie să vă cer multe scuze pentru o scrisoare care V-am trimis-o cu o săptămână mai târziu. Într-o zi de asta am recitat scrisorile pe care le-am primit. Am scos și notițe după ele pe o foaie de hârtie și Vă răspund acum la unele întrebări puse mai de demult: am primit lucrările mele pe care mi le-a trimis tata și Vă mulțumesc; am trimis o Notă la d. Pompeiu pentru Buletinul Ac. Rom. Spuneți-i Victoriei să nu se surmeneze cu cura de slăbit. Trimit totodată felicitări lui Dobrescu, pentru mariajul său.

Vă sărut pe toți de multe ori

Grigri

Mama către Gr. M:

Mult iubite Grigri,

2 Martie 1931

Din ultima scrisoare văd că Dl. Volterra și-a pus în minte nu numai să-ți creeze o atmosferă foarte favorabilă, dar să-ți și întrețină entuziasmul. Știu că pe tine te ating foarte mult bunele și justele aprecieri.

Deși atât de departe de tine, mă bucur și eu mereu de munca ta și de tine. Înțelegi bine că succesele tale mă încântă și ca mamă și ca una ce ți-am pus eu cartea în mână.

Să citească Florica rândurile astea ar râde de mine și ar zice că sunt „prea patetică”. Mă feresc să-i arăt scrisoarea.

Ca scrisoarea mea să aibă puțin rost îți scriu având în față pe cea primită de la tine.

Cred că participarea la congresul de care îmi scrii va fi interesantă nu numai din punct de vedere științific, dar și pentru faptul că vei avea ocazia să vezi și un oraș de provincie

franțuzesc. Acolo e obicei — ca la noi — ca la congres să se acorde congresiștilor oarecare avantaje?

Dl. Stoilov pe care l-ați sărbătorit se reîntoarce în țară?

.....
Mi-a plăcut descrierea ceaiului la care ai fost. Ți-ai arătat și talentele de dansator...

Îți trimit fotografia bunichii și te rog s-o păstrezi căci e unicul exemplar.

Dragă Grigri, ca să nu uit meseria de mamă și față de tine, trebuie să-ți reamintesc să te îngrijești să fii sănătos, să ne bucurăm cu toții de tine. Îngrijește de sănătatea trupului, care are cinstea să poarte un cap de seamă.

Iar de altă parte nu-ți obosi nici capul prea mult, menajează-l ca un lucru de preț.

Nu știam că ești așa iubitor de soare! Poștala în care îmi scrii că soarele lucește s-a încălzit, pare că și literele plutesc și n-ar vrea să se atingă de hârtie.

Aștept cu drag și nerăbdare să-mi scrii multe și de toate. Ce faci, cum o duci sub toate raporturile. Primești „Universul“? Îți face plăcere? Dacă nu te interesează scrie, ca să nu-l mai trimitem.

Dacă așa avea și eu o tanti, care să-mi dea parale aș veni și eu la Paris, să te văd.

Te sărută toți cu dor și drag.

A ta mamă

Elena

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris 4 Martie 1931

Vă trimit odată cu aceasta propunerea dlui Volterra pentru a fi admis ca bursier Rockefeller. V-o trimit Dvoastră în primul rând ca să Vă bucurați de ea și în al doilea ca s-o transmiteți dlui Pompeiu pentru a iscăli-o și D-sa. Dl. Volterra se teme ca d. Pompeiu să nu dorească a iscăli D-sa propunerea ca propunător, însă l-am asigurat că date fiind legăturile mele de elev direct și continuu al D-lui Pompeiu e mai natural ca propunătorul să fie d. Volterra și să fie secondat de d. Pompeiu.

Vă rog deci să dați dlui Pompeiu aceste hârtii și să-i arătați totodată scrisoarea dlui Volterra către Fundația Rockefeller.

Totodată Vă rog să-i transmiteți domnului Pompeiu scrisoarea alăturată în care-l rog să-mi trimită (bineînțele prin Dvoastră) o scrisoare de recomandare. O atare scrisoare, în afară de a dlui Volterra, voi avea și din partea domnului Hadamard, precum sper, deși n-am putut lua încă o înțelegere, de la alți profesori de aici. D. Volterra zice că e bine să am cât mai multe scrisori în acest fel.

Să se precizeze (sau în scrisoare sau separat) că la întoarcere voi avea un post în țară. D. Pompeiu mi-a promis că-mi va da o asemenea asigurare în stilul celeia pe care i-a dat-o lui Florin Vasilescu. (Pe hârtie zice „oficial“ v. la pag. ultimă și broșura p. 3.)

Să se precizeze (conform p. 5 a broșurei) diferite calități mai mult sau mai puțin curioase pe care trebuie să le am (N.B. voi avea de primit vizita oficială a doctorului fundației, conform p. 3).

Îl rog pe d. Pompeiu să-mi precizeze ce să scriu pe ultima pagină a hârtiilor roșii, galbene și albastre acolo unde zice rândul 12 „What definite post have you to which to return“

Adică „ce post am *cu siguranță* când m-oi întoarce (???)“

Ciornă de scrisoare a lui Gr. M. către Vito Volterra:

Monsieur le Professeur

Paris 4 Mars 1931

Je Vous laisse ci-jointes les feuilles de la Fondation.

Puis-je y écrire que les travaux „sur les équations de Dirac et leurs relations avec les fonctions conjuguées de Volterra“ ont été faits sous Votre direction?

J'ai parlé hier avec M. Hadamard qui m'a promis d'écrire la lettre pour la Fondation.

Domnule Profesor,

Vă las alăturat hârtiile de la Fundație.

Pot să completez că lucrările „asupra ecuațiilor lui Dirac și relațiile lor cu funcțiile conjugate ale lui Volterra“ au fost făcute sub direcția Dvs.?

Am vorbit ieri cu Dl. Hadamard care mi-a promis să scrie o scrisoare către Fundație.

Aș vrea să vorbesc în același sens cu Dl. Cartan. Poate și cu Dl. Bouligand?

Je voudrais parler dans le même sens avec M. Cartan. Peut-être aussi avec M. Bouligand?

J'enverrai les papiers à M. Pompéiu et j'attends ses indications pour compléter la rubrique relative au poste que j'aurai à mon retour en Roumanie. Il m'en avait parlé à Bucarest et je pense qu'il enverra l'assurance officielle.

La liste de mes travaux n'aura pas de place dans l'espace qui lui est consacré, je l'ajointrai à part.

Agréez, Monsieur le Professeur, l'assurance de ma respectueuse reconnaissance et admiration

Gr. C. Moisis

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris 4 Martie 1931

Aiasta e o scrisoare intimă, care e alături de o scrisoare semi-oficioasă, alături de alta simplă oficioasă, de niște hârtii oficiale multicolore, de o broșură, de altă scrisoare și celelalte. Le citiți, Vă bucurați, le păstrați confidențial. E bine ca afară de d. Pompeiu căruia i le comunicați, să nu le mai spuneți la alții. Ginel *să fie* informat, dar să știe să nu spuie. Eu Vă rog *să grăbiți cât mai mult* cu puțință lucrurile, ca să văd și eu toate aceste hârtii, care teoretic trebuiau să fie făcute de acum un an, în mâinile Fundației Rockefeller. După asta sper că o să fie bine. Răspunsul se dă după 1 Mai, dar cine știe ce comedie mai vor.

Au de exemplu pretenția să fii frumos, bine conformat, poliglot, să nu fii scandalagiu, prietenos, tânăr, doctor, să știi să te porți în lume, să fii băiat de viitor. Vor să știe unde ai făcut liceul, ce vârstă au copiii, ce rude apropiate ai: dacă călătorești singur, dacă te speli cu Kalodont sau bioxine. În afară de asta zice pe englezește că „să fi dovedit o neobișnuită și ex-

Voi trimite hârtiile Dlui Pompeiu și aștept indicațiile lui pentru a completa rubrica relativă la postul pe care-l voi ocupa la întoarcerea mea în România. Îmi vorbise de acest lucru la București și cred că va trimite asigurarea oficială.

Lista lucrărilor mele nu va încăpea în spațiul consacrat lucrărilor, o voi adăuga separat.

Primiți, Domnule Profesor, asigurarea respectuoasei mele recunoștințe și admirații.

Gr. C. Moisis

traordinară abilitate prin cercetări importante fundamentale în știință și să promiți pentru viitor. Știați voi că am atâtea calități? Ei na, uite că le am, cum puteți constata dintr-o scrisoare albă, una roșie, una galbenă, una albastră, o broșură beige și restul. Ceea ce în fond mă obligă (și o să Vă oblighe și pe voi fiindcă mi-o trimiteți înapoi cu toate asigurările poștei) la o mare cheltuială în folosul unei regii mai mult sau mai puțin autonome.

Las că-i bine ș-o să fie soare la anul în Italia. Deocamdată Vă sărut de foarte multe ori, ca atunci când sunt vesel

Grigri

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris 9 Martie 1931

Cred că V-ați bucurat din plin de scrisoarea-volum-dosar pe care V-am trimis-o. Azi bag de seamă că de-atunci a trecut multă vreme fără să Vă mai scriu. E ca o pauză după o frază bună.

După toate câte au fost, acum, când nu mai e nimic, viața mi se pare monotonă. Azi însă, pun mâna pe lemn rotund, a fost o vreme splendidă și un soare superb. Frig însă. Ca atare am fost la Bois de Boulogne. Dacă vremea o continua, continui și eu.

Azi p.m. a fost ședință la Academia de Științe și a fost ales membru al Academiei d. Cartan. Ca atare procedez acum chiar la a-i ticlui o felicitare.

Ca pregătire pentru Clermont-Ferrand am dat să-mi puie tălpi la ghete.

Sper că vremea o să mă scoată din încurcătură cu paltonul. Nu știu dacă din antipatie pentru umezeala de aici, gulerul și căptușala au început să se taie. Și s-au tăiat, ajutate fiind și de cârpelile mele până s-au făcut aproape ferfeniță. Ca atare îmi trebuie un gest de torero sau de tenor italian pentru a-mi scoate paltonul rotund fără să i se vadă păcatele interioare. Dacă ar fi să-l dau la reparat, în afară că ar costa, dar ar trebui să stau câteva zile în casă, ceea ce e complicat. De aia îmi perfecționez mimica și-mi disprețuiesc căptușala.

Am primit fotografia bunichii și-i mulțumesc mult. O port mereu la mine în portfeuille. I-am scris lui Cuți.

De mâine am mult de lucru cu redijarea lecțiilor dlui Volterra, sper însă că o să se termine destul de iute (nu sunt în fond decât 4 lecții). Aflu de pregătirile de expediție ale fetițelor noastre și mă bucur. Florica trebuie să fie în al nouălea cer. Bucureștiului trebuie să-i pară rău că mai pleacă unul de-acasă. De fapt peste 2/3 luni mă-ntorc.

Mie din când în când mi-i dor de voi și mai ales de bunica. Vă sărut pe toți de foarte multe ori

Grigri

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

13 Martie 1931

Din ultima scrisoare reiese că paltonul Dlui Dr. este într-o stare lamentabilă. Pentru așa mare glorie ca a ta e nevoie ca și aspectul exterior să fie demn.

De aceea îți trimit 700 frs. și vezi de nu-ți ajung mai adaugi tu și-mi scrii.

Ia-ți un trench-coat (nu știi cum se scrie) cu dublură de lână mobilă (care se prinde în nasturi) și cât mai e frig îl porți dublat și pe urmă rămâne și pentru vară fără dublură. Eu tot ți-am scris despre pardesiu, dar nu m-am gândit la palton, deși îmi amintesc că fusese vorba încă pe când erai aici, ca să schimbi căptușala.

Poți lua și un demi-paletot, dar e mai bine cum am spus, trench că-l ai și de vară.

Dacă nu te pricepi singur ia pe Nae sau Cuparencu. De altfel la Paris e mai simplu de târguit, deoarece sunt prețurile fixe. E vorba să fii atent la ce alegi. Să nu te bucuri să iei un lucru prea ieftin, nici să alergi la prea scump. Ca să ai un termen de comparație, e destul să-ți spun că paltonul a costat 6500 lei, iar pardesiul vreo 4000 și ceva. Dat fiind că la Paris hainele sunt mai ieftine, cred că plătind 4-5 mii de lei vei putea lua un trench cu dublură de lână (dacă îți amintești erau și la Buc. chiar intenționam să-ți cumpăr și pe urmă ne-am răzgândit căci ție nu-ți place să umbli în culori deschise).

Și acum caută să alegi o culoare mai închisă. Bineînțeles că în culorile în care se fac trencurile gris sau beige dar culorile astea pot fi mai închise sau mai deschise. În tot cazul cumpără, ca să nu umbli așa de rupt.

Dacă costul întrece suma pe care ți-o trimit (700 frs) tu adaugă de la tine (știu că se apropie termenul de încasare a bursei și ieri ți-am trimit 750 frs). Îmi scrii numai de cânt și eu îți expediez diferența. Până atunci mai trec câteva zile și mai încă-săm.

Să-l porți sănătos!

La primirea scrisorii, vei fi primit atât cekul celălalt cât și volumul-dosar cu o scrisoare în plus a Dlui Pompeiu.

Și eu fac socoteala datei când te vei întoarce acasă. Tata zice să bagi de seamă să nu te surmenezi. Se gândește să nu lucrezi prea mult pentru Mémorial.

Dorindu-te, îți doresc cumpărătură bună și te sărut cu tot dragul

Elena

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

14 Martie 1931

Îți trimit înapoi actele semnate împreună cu scrisoarea Dlui Pompeiu pe care a luat-o tata aseară la 6½.

După cum spune Dl. P. scrisoarea cuprinde două părți. În prima parte se cuprinde recomandarea, iar în partea a doua situația care te așteaptă în viitor. Având antetul fac. poate fi considerată ca oficială. De altfel și începutul are caracterul oficial.

Recomandarea o găsesc destul de elogiasă și cred că-ți va fi de folos.

Cu atâtea recomandări, desigur lucrul se poate considera ca aproape rezolvat. Noroc! Sănătate!

Ieri ți-am trimis un cek de 700 frs, care desigur la primirea scrisorii va fi sosit.

Dacă ai nevoie de ceva bani pentru vreo pălărie mai curată și poate pardesiu scrie-mi te rog din timp, ca să știu cum să-mi echilibrez socotelile și să pot să-ți trimit banii la timp. Tot asemenea și pentru congresul de la Clermont. În acest scop, când îmi răspunzi, recitește scrisoarea și răspunde-mi.

Dacă mă iei pe neașteptate o să fie mai greu să-ți trimit banii la timp.

Sau poate mulțumirile sufletești țin loc la toate?!

Cu toții suntem bine. Fiecare la lucrul lui. S-a pornit pe niște ploi mărunte, care promit să țină și să ne plictisească timp

mai îndelungat. E adevărat ce spun jurnalele că la Paris a fost zăpadă atât de multă?

Dragă Grigri, te rog să-mi răspunzi imediat de primirea pachetului.

Te sărut cu toată dragostea

A ta mamă

Elena

Gr. M. către mamă:

Mico dragă,

Paris 17 Martie 1931

Acum câteva minute am primit recomandata Dumitale și conform dispoziției, răspund cu scrisoarea în mână. Vă mulțumesc foarte mult și Dumneavoastră și Dlui Pompeiu pentru graba cu care mi-ați trimis înapoi toate cele necesare. Scrisoarea Dlui Pompeiu e, cred, mai mult decât elogioasă. Înarmat cu cele două recomandatii îl rog după amiază pe Dl Hadamard să-mi dea și Dsa recomandatia promisă. Totodată scriu Dlui Cartan ca să-i cer un rendez-vous în aceeași chestiune. *Am primit cekul de 700 frs.* Vă mulțumesc foarte mult și tuturor. De altfel acum sunt pe punctul de a scrie atâtea scrisori de mulțumire încât mi-e teamă să nu încurc. În privința pălăriei cred că ar fi bine ca mai încolo să-mi cumpăr una. N-aș vrea ca împreună cu Clermont-Ferrand să se dezechilibreze bugetul. Cât despre pardesiu, treniul meu, pe care-l voi da poate să-i spele gulerul, îl găsesc foarte bun. Am început de altfel să-l port fiindcă zăpada despre care s-a făcut atâta vâlvă a fost un lucru fără consecință. A nins într-o Duminică după amiază, a nins e drept foarte mult pentru Paris, aproape 3-4 degete. Fulgi mari de tot, însoțiți de trăsnete și fulgere. Cred că V-am scris. Acum pare-se, dă Doamne, că vremea s-a făcut mai mult sau mai puțin definitiv frumoasă. De aproape o săptămână e soare tot timpul și cald. Duminică am fost în Bois de Vincennes, înainte fusesem în Bois de Boulogne, după cum V-am scris.

Scrisoarea o țin tot în mână, dar îmi permit luxul digresiunilor.

Pentru Clermont-Ferrand cred că am să am nevoie de vreo 5-800 fcs. Eu sper mai puțin. Nick (care a fost de curând la Poitiers) zice că ceva mai mult. Eu cred că ar fi bine să-mi trimiteți această sumă; cam înspre Paște (Paștele francezesc adi-

că 5 Aprilie) eu am să fiu acolo. Poate însă, dacă nu e prea complicat, îmi trimiteți și o parte din banii de pe aprilie, fiindcă bursa n-o s-o pot lua pe Aprilie decât la întoarcere. Eu am însă de gând să cheltuiesc cât se poate de puțin. Nu știu dacă V-am scris că *am încasat bursa pe Martie*. După Congres Vă trimit o dare de seamă financiară ca să vedem când cum-păr pălărie; lucru care mai poate fi amânat. La urma urmei am cap destul de bun ca să nu se uite lumea la pălărie.

Vă rog să-mi scuzați raritatea scrisorilor în ultima vreme. Să-i spuneți bunicuței că vreau să-i scriu ei o scrisoare pentru ea, tandră de tot. În ultima vreme n-am făcut altceva decât am dormit din plin. Greutatea staționară. Luna asta am mâncat mai mult și mai bine. Stridii am mâncat relativ des. Acum însă sezonul e pe sfârșite pentru stridii. Am fost duminică la d. Stoilov și sâmbătă seara cu Dna, Dl. și Dra Paul Lévy la o surprise party.

Cu asta noutățile mele se epuizează.

Vă sărut încă o dată pe toți, ierarhic începând cu bunicuța și terminând cu Cuță și Luță al căror automobil îmi va face o deosebită plăcere. Acum veți începe iar să primiți scrisori regulat de la mine

Grigri

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

Luni, 16 Martie

După cum ți-am scris sâmbătă azi îți expediez 700 frs, pentru ca să-ți cumperi un pardesiu cu dublură mobilă de lână, astfel ca să-l poți purta cât o mai fi frig și pe urmă să ai pardesiul gata pentru când o fi mai cald.

Consiliul de familie a decis deschiderea unui credit extraordinar în fața acestei nevoi urgente și imperioase.

Eu n-aș ști ce magazin să-ți recomand afară de Louvre, Bon Marché, Lafayette.

Cei însă care sunt cu tine bineînțeles că pot să-ți dea informații mai bune și mai sigure.

Eu îți recomand însă un singur lucru. Fii atent la culoarea care o alegi, dacă e beige să *nu* bată în galben sau galben verzui.

Cumpărătură bună și să-l porți sănătos!

Pare că te vedeam cu paltonul rupt! Și mă gândeam gogeamite doctor cu pretenții de renume mondial și așa jerpelit nu merge.

De altfel, după penultima scrisoare cred că ai observat că am avut presimțire de așa ceva. Nu e vorba și în alte scrisori am vorbit eu despre așa ceva, dar în focul succeselor științifice n-ai observat ce ți-am scris. Acum caută de-ți cumpără, nu întârzia, că vine Paștele și rămâi janghinos.

Și te mai rog ceva. Din când în când mai controlează-ți lucrurile, vezi ce-ți mai trebuie și scrie-mi din timp.

Sărutări de la toți

Sărut cu drag

Elena

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

1931 joi 2 Aprilie

Sunt așa de mâhnită că nu mi-ai scris de la 20 martie (o scrisoare datată 17 A) încât nu știu ce să mai zic.

Azi ți-am telegrafiat și acum sunt pe cărbuni până voi primi răspunsul.

Tu așa de drăguț, care mi-ai scris așa de regulat, ce te-a făcut să nu-mi scrii atâta vreme, mai cu seamă că în ultima scrisoare anunțai că de acum încolo vei scrie mai des.

Te știu așa de atent cu bunica și câtă grijă îi porți, și tocmai de asta mă mir că n-ai scris.

Să fii oare așa de bolnav? Cum de nu pui pe Nae să ne scrie două vorbe. Eu sunt atât de îngrijorată, încât îți spun drept mâine încep să fac preparativele de plecare. Desigur voi sta numai câteva zile, dar simt că nu mai pot să rabd îndoiala asta, în care sunt de atâta vreme.

Ți-am trimis luni o scrisoare cu avionul și m-așteptam să-mi răspunzi. Și când colo așteptare zadarnică.

Tu știi ce mult țin eu la tine și câtă grijă am pentru tine! Îți imaginezi deci ce e pentru mine acum să nu am nici o știre atâtea zile.

Am ezitat să-ți telegrafiez, ca să nu te sperii, dar n-am mai putut suporta azi și a trebuit să-ți telegrafiez. Mi-e așa de grijă să nu te fi îmbolnăvit! Deși te știam destul de tare acum în urmă, dar poate ai lucrat prea mult, sau vreo intoxicație din alimente?

Eu cred că dacă primesc știri bune de la tine, tot vin să te văd. Pe mine drumul și șederea nu m-ar costa mult, căci m-aș mulțumi să te văd 5, 6 zile numai. Și apoi mâncarea m-ar costa foarte puțin, căci acum nu mai mănânc carne deloc. Numai legume.

Azi a plecat Florica și Zoe în Italia...

Ce face Nae? Te pomenești că o fi el bolnav?

Dragul mamei, scump și iubit, cum nu poate fi iubit alt copil, mă gândesc să treacă vremea mai repede până vine răspunsul telegrafic, care totuși nu m-ar liniști ca o scrisoare. Cu toată dragostea și tot dorul te sărut și aștept să am noroc să-mi scrii mai curând.

A ta mamă

Elena

Gr. M. către mamă:

Mico dragă,

Paris, vineri 3 Aprilie 1931

Am primit o telegramă, două scrisori, un cek, o scrisoare de la Cuți, toate de aseară până azi. V-am scris acum câteva zile, cu avionul, tocmai fiindcă îmi dădusem seama că nu Vă scrisesem de două săptămâni (nu trei cum scrie în telegramă). V-am telegrafiat azi dimineață.

E inutil să Vă speriați. Eu mă aflu perfect sănătos, în bună stare fizică și morală. Financiar am primit cekul de 715 fcs și Vă mulțumesc foarte mult.

Nu trebuie să fiți îngrijorați. Telegrama m-a făcut să cred că V-ați închipuit cine știe ce, pe degeaba. Nu sunt deloc bolnav (pun mâna pe lemn), nu sunt nici trist, nici fără bani, nici prea surmenat de ocupații, nici îndrăgostit. Vă cer multă iertare că nu V-am scris. Ceea ce nu înseamnă că nu m-am gândit mereu la Voi la toți. Cred că o scrisoare în care-mi scrieți că Ionel a fost intoxicat a dispărut. Mă bucur că s-a făcut bine.

Acum sunt plin de remușcări că V-am lăsat fără vești. Îmi pare foarte, foarte rău că V-am făcut să fiți îngrijorați. Știți însă că în toate cele e vechiul meu obicei de a-mi da în petec.

La Clermont plec luni seara sau marți dimineața.

Altceva nici nu e nimic. După vreo două săptămâni de primăvară hotărâtă acum s-a făcut iar friguri și în fine azi s-a încălzit iar cu intenția de a ploua.

Acum încep cele două rânduri de Paști.

Trimiteti-mi adresele Florichii aş vrea să-i scriu. Nu ca penitență. Voiam să-i iau și să-i trimit un cadou de Florii dar n-am știut ce să fac cu vama. De altfel între timp am început să fac economie.

În privința lucrurilor bune și vesele n-am ce să Vă spun. Aici trăiesc cotidian acum. Mi-i o lene grozavă și am impresia că cheltuiesc timp și bani degeaba.

Evident că în privința venitului matale aici mi-ar face o deosebită plăcere. Nu e însă nici un eveniment care să necesite asemenea lucru. Dacă însă vreți să veniți pentru plimbat e foarte bine. Dacă sunteți îngrijați de mine n-aveți nici un fel de dreptate căci toate merg foarte bine.

Încă o dată nu știu cum să Vă fac să Vă dispară toată grija. Sper că scrisoarea precedentă V-a făcut mai bine decât asta să vedeți că aici trăiesc fără nici un inconvenient, că sunt vesel și de neiertat de neglijent.

Vă sărut de foarte multe ori, îmi cer încă o dată iertare că nu V-am scris, Vă sărut mult de tot, pe toți, și pe buniciuța foarte mult, și pe Voi toți de care îmi e mult dor

Grigri

Mama către Gr. M.:

Dragă Grigri,

8 Aprilie 1931

Scrisoarea mult dorită am primit-o. Mă bucur că ești sănătos. Mi-era teamă că te vei fi îmbolnăvit!

Cât despre venirea mea la Paris o plănuisem crezând că ai nevoie de mine. Altfel n-aș veni. Ar trebui să cheltuiesc prea mulți bani și nu e timpul acum, mai ales că eu nu mai sunt atât de sprintenă ca să mă pot plimba și scoate în acest chip cheltuiala.

Veți primi scrisoarea de Paști așa că te rog să primești urări de bine și noroc!

.....

Nu fi supărat dacă te-am pisat prea mult, fiindcă nu ne-ai scris, dar tu știi păcatul meu: mă gândesc prea mult și cu prea mare grijă la voi. Am îmbătrânit, sunteți destul de mari, dar tot nu m-am lecutit.

Dorindu-te, te sărutăm cu toții cu drag. La mulți ani!

Elena

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Clermont-Ferrand, 7 Aprilie 1931

Am ajuns în acest oraș al marelui „Congrès des Sociétés Savantes” (al LXIV-a). Peste oraș cearceafuri mari scrise cu roș și negru, „Salut aux Congressistes” sau altele în gen. Descrierea orașului: un mare bulevard circular, umbros noaptea, melancolic și tandru, în care se varsă o mulțime de străduțe strâmte că trebuie să ții mâinile lipite de corp ca să nu te lovești de case. Case negre dau impresia de foarte vechi, făcute din lavă de Auvergne. Din oraș se văd dealuri înalte foarte, cu căsuțe pe ele. Străzile urcă și coboară, întortochiat și inutil. În rezumat foarte, foarte simpatic. Aer foarte bun și tare. Împrejurimi celebre pe care sper că de mâine le voi vizita cât m-or ține francii. Mâine p.m. Royat (se merge cu tramvayul sau pe jos).

Făcut azi comunicare. Nu spuneți că n-am fost decât 7 oameni, fiindcă tot congres se cheamă. Băut azi un pahar de champagne pentru congres.

Există bineînțeles și o româncă în acest oraș. Nu există sat în Franța fără români.

Mi-i teamă că scrisori n-ați primit prea regulat din cauza sărbătorilor. Cum scrisoarea asta va ajunge exact de Paște, Vă spun în ea Christos a înviat și Vă sărut mult de tot pe toți și de multe, multe ori

Grigri

Gr. M. către familie:

Dragii mei,

Clermont-Ferrand, Joi 8 Aprilie 1931

Azi am început vizitarea împrejurimilor imediate. E foarte draguț, știți? În special azi p.m. am fost la Royat, celebrul Royat. De fapt impresia mea e că în stațiile noastre e mult mai frumos. Mai puțin civilizată dar mai mult aer, mai liber; aici casele sunt înghesuite una într-alta. La noi spațiul se risipește cu o nobilă generozitate. Prefer.

M-am urcat (cu alți matematicieni de vârste diferite) pe un deal destul de înalt din vârful căruia Clermont se vede admirabil.

Dimineața am văzut întâmplător (te urci într-un tramway și te dai jos când nu mai merge) un sat francezesc. E oribil și

pitoresc. Casele foarte înghesuite, strada de lățimea unui om nu prea gras, umbră perpetuă. Toate străzile în pante foarte mari.

Casele aici sunt făcute din lavă de Auvergne. Tare și neagră.

Cred că v-o fi cu atâta descriere. Altceva n-am. Mâine fac, sper cel puțin, turul marilor lacuri de pe aici și poimâine, sper, Puy de Dôme. Evident amândouă în autocar.

Eu Vă sărut pe toți de multe ori și Vă doresc sărbători ferice

Grigri

Gr. M. către mamă:

Mico dragă,

Paris 14 Aprilie 1931

Cu curierul de dimineață a pornit un raport special al lui Nely Başturescu, din care sper că veți fi informați indubitabil asupra mea. Această domnișoară, Duminică dimineață, adică numai câteva ore după sosirea ei în Paris, a descins la mine la hotel și a cerut să mă vadă. Duminică fiind, dimineață fiind, Paște pe deasupra, fiul dumneavoastră neavând nici o grijă se delecta sublim în brațele lui Morfeu. Încercărilor nereușite ale lui Nick de a mă face să mă scol le-a urmat cartea de vizită-somație a domnișoarei Başturescu. M-am precipitat în haine, m-am precipitat pe scară și am descoperit în hall pe trimisa specială a familiei care lua contact cu delegatul meu particular Nick (pe care-l expediasem s-o întrețină).

Pot să vă spun că Nely Başturescu s-a făcut extrem de drăguță, ca atare Nick și cu mine ne-am constituit ciceroni mai mult sau mai puțin oficiali în acest oraș. Cred că în rezumat se simte bine încadrată de doi matematicieni de valoare.

Am uitat să vă scriu că cu o zi înainte, Sâmbătă pe nume, am făcut vizită Domnului Pompeiu, celălalt însărcinat cu descoperirea stării mele sanitare. S-a uitat la mine cu atenție deosebită și a constatat — V-o scriu deși mi-a promis că scrie el acasă — că sunt îngrășat într-un mod remarcabil. De la Nick ați primit sper o scrisoare — răspuns la scrisoarea pe care ați trimis-o cât timp eram la Clermont.

Datele precedente unite cu informația barometrică asupra timpului frumos explică pentru ce n-am mai scris de Joi. Aflați că la Clermont, Vineri dimineață am vizitat, sau mai

exact am făcut ascensiunea vârfului Puy de Dôme. E foarte frumos și foarte sus. Zice-se că vara sau iarna se vede până la Mont-Blanc. Evident că urcând am văzut și noi niște nori pe care i-am crezut că sunt lanțul Alpilor. Era însă nițel cam fan-tezist.

Nu știi dacă V-am descris pe larg excursia de Joia trecută. E posibil ca întors obosit acasă să nu fi scris nimic sau să fi scris cărți poștale. Am fost cu automobilul (și jumătate din Puy de Dôme tot cu automobilul am urcat-o, așa că isprava e mai mărunță) în Masivul Central și am văzut: St Nectaire cu o biserică frumoasă, chiar foarte frumoasă (stil roman auvergnat zice la ghid), Chateau de Marols, lac Chambon, cu zăpadă pe margini, lac Paurin, cu mai multă zăpadă, Besse (localitate cu case foarte vechi și cu un institut de biologie). Am plecat dimineața și ne-am întors seara. Zi superbă.

În rezumat Clermont-Ferrand mi-a deschis pofta.

D. Pompeiu e invitat să facă vreo două conferințe la Universitatea din Poitiers. Sper că o să mergem în mare caravană și anume: dna și d. Pompeiu, Dra Bașturescu, Nick și eu, pentru a vizita diferite specii de orașe, castele și altele. Eu am o poftă deosebită.

Cu asta se termină această vastă dare de seamă. N-am altceva nimic nou.

În ultima vreme n-am primit nimic de la Voi. Ce face buni-cuța? Am primit o carte poștală de la Florica. Vă sărut pe toți de foarte multe ori

Grigri

Gr. M. către mamă:

Mico dragă,

Luni 20 Aprilie

A venit aici și d. Volterra și d. Pompeiu, au fost pe rând la Rockefeller. Ei zic că o să meargă. Eu nu știu ce să cred.

Rog răspundeți urgent (chiar telegrafic dacă nu e prea scump) dacă în legea învățământului, așa cum e acum (a trecut noul proiect prin Cameră sau nu?) mai există sau nu *docență*. Țștia de la Rockefeller vor acum docența. Dracu să-i ia.

Săptămâna viitoare plecăm la Poitiers. Cu d. Pompeiu. Sâmbătă 25 Nick Teodorescu își susține Teza.

Altceva nimic nou. Eu sunt foarte plictisit cu bursa Rockefeller fiindcă zice că mai e un candidat și zice că e esențial să

am o slujbă plătită. Sper că o să-i convingă în scris d. Pompeiu că la întoarcere mă vor plăti cu greutatea mea în aur sau mai știu eu ce.

Deocamdată o ducem pe Nely Bașturescu în minunățiile Parisului. Cu această ocazie le văd și eu. Diseară e vorba să mergem la un teatru sau așa ceva.

Din punct de vedere financiar stau actualmente destul de prost. În special spectrul voiajului la Poitiers, extrem de agreabil din alte puncte de vedere e destul de incomod financiarmente. Pot aștepta o subvenție? Sau un acot?

Eu Vă sărut de multe ori.

Săptămâna asta cât nu V-am scris e că m-am zbănțuit cu Volterra-Pompeiu-Rockefeller.

Vă sărut mult de tot de tot și aștept vești de la voi Grigri

Gr. M. către familie:

Dragii mei,

Paris 21 Aprilie 1931

Eu sunt bine.

Îl rog pe Ionel să treacă pe la facultate și să-l întrebe pe Eustațiu: dacă vreau să-mi dau docența acum (adică în Mai-Iunie sau începutul lui Iulie) când trebuie să depun cererea (docență cerută de candidat), când trebuie să depun lucrarea (dacă trebuie de la început s-o depun tipărită sau până când pot s-o depun tipărită), dacă *trebuie* să fie în românește.

Îl rog pe tata să se intereseze la Academie dacă pot publica în Memoriile secției științifice o lucrare, de câte pagini și până când poate fi gata. La Casa Școalelor dacă-mi tipărește un curs făcut la Facultate și până când poate fi gata.

Eu cred că ar fi bine să vin în țară să trec docența. Am una dintre soluțiile următoare:

1) Trecerea cu o lucrare (tipărită de Academie sau dacă e imposibilă cu o lucrare de 10–20 pagini tipărite pe cont propriu).

2) Să vin și să fac un curs de 3–4 lecții care să fie tipărit în Casa Școalelor (Lecțiuni asupra sistemelor de ecuații cu derivate parțiale) care să fie o lucrare originală pe care s-o prezint ca lucrare de docență.

3) Să prezint ansamblul lucrărilor mele științifice, dacă nu se poate altfel. (Nu știu deloc dacă pot publica cursul în altă parte fără să coste franci.)

Vreau să-mi trec docența fiindcă ăștia de la bursa Rockefeller vor docența. Aș vrea să se facă lucrurile cât mai iute. Dacă e nevoie de ceva petiție o faceți Dumneavoastră. Vă trimit informații mai dezvoltate diseară, vreau să vorbesc cu d. Pompeiu mai pe larg.

Interesați-Vă ce e cu publicarea catedrelor și conferințelor din Timișoara?

Vă sărut de foarte multe ori

Grigri

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris 22 April 1931

I-am scris lui Ginel ca să se intereseze la Eustațiu (secretarul Facultății). Eu am nevoie pentru R. să am docența înainte de vacanție. Vreau însă să fie cât mai târziu posibil. Luați înțelegere cu Ginel și răspundeți-mi precis, având în vedere scrisoarea de ieri (în care Vă întreb dacă pot publica un memoriu la Academie sau eventual sub formă de lecții făcute la facultate la Casa Școalelor sau cum altfel?)

- 1) Când trebuie trimisă cererea?
- 2) Când trebuie trimis manuscrisul?
- 3) Când trebuie să vin eu?

Dacă e suficient să trimit numai titlul memoriului pentru cerere, faceți cerere de docență (în Analiza Matematică dacă e bine, Vă înțelegeți cu Ginel) cu titlul memoriului

1) Asupra sistemelor de ecuații cu derivate parțiale ale fizicii matematice

(dacă se publică ca memoriu)

sau

2) Lecțiuni asupra

(dacă se publică de Casa Școalelor (ca lecții pe care le voi face în ultimele săptămâni ale lui Iunie)

Dacă se poate aștepta până în mijlocul lui Mai, e bine.

Răspunsul vă rog să-l trimiteți cu mijlocul cel mai urgent și sigur.

Multe sărutări

Grigri

Tatăl către Gr. M.:

Dragă Grigri,

Docența o dai după regulamentul vechi, căci noua lege nu s-a votat.

Cred că cel mai nimerit este să prezinți în acest scop vre-una din lucrările tale tipărite: dacă nu se poate noi suntem gata să suportăm cheltuielile lucrării de docență.

Nici de Academie nici de Casa Școalelor nu poți fi sigur când ar putea să-ți dea gata tipăritura. Nici una nu dispune de fonduri și de aceea chiar când se aprobă tipărirea se întârzie.

Eu am să încerc să obțin măcar o numire simulată a ta la vreo slujbă dependentă de Ministerul Instrucțiunii, dar nu pot să spun nimic sigur. La urma urmei tu faci tot posibilul să iei bursa Rockf; dar dacă ți se pun condiții prea grele, nu te îngriji prea mult, căci și fără ea vei putea trăi și vei putea răzbi. Nu trebuie să-ți faci inimă rea din această cauză; dacă reușești — bine, dacă nu tot bine.

Deci dacă poți să-ți tipărești o lucrare la Paris în condiții bune, fă-o și comunică-ne costul, dacă nu, trimite manuscrisul aici și-l tipărim, deși cred că va fi mai greu. Dacă poți da docența acum, dă-o, dacă nu o s-o dai la toamnă și tot are să fie bine.

Sărutări de la noi toți cu dor și drag

Costică

Tatăl către Gr. M.:

Dragă Grigri,

Duminică 26 Aprilie 1931

Printr-o scrisoare trimisă ieri cu avionul ți-am dat toate informațiile privitoare la docență.

Primind de la tine ieri seară o scrisoare recomandată, în care ceri din nou aceleași lămuriri, îți comunic că pentru ca să poți fi înscris pentru docența din Iunie a.c. trebuie neapărat să ne trimiți un *rezumat din lucrarea de docență*, rămânând ca lucrarea tipărită să o prezinți cu câteva zile înainte de examen.

De altfel noi credeam că, deoarece Dl. Pompeiu e la Paris, te-ai înțeles cu el asupra lucrării și asupra examenului.

În orice caz tu fă rezumatul cât mai complet și trimite-mi-l împreună cu petiția, ca să le putem depune cât mai curând la facultate și astfel să poți prinde termenul.

Cât pentru lucrare, dacă faci una nouă, o să-ți trimitem banii necesari ca să o tipărești la Paris, unde cred că găsești și condiții mai bune și literele de tipar necesare și poți face tu însuși corecturile.

Cum ți-am scris și ieri, aranjează-te cum crezi că e mai bine, căci noi suntem gata să-ți dăm tot concursul necesar și dacă trebuie să dai neapărat docența acum — ceea ce cred că ți-ar folosi și pentru proiectele viitoare — pregătește-te și vino la București cu vreo săptămână înainte de examen.

Când vom avea cererea ta și rezumatul lucrării, vom putea fixa și termenul examenului; totuși dacă Dl Pompeiu mai este în Paris, înțelege-te cu el asupra acestui termen, măcar aproximativ.

Natural, în ce privește lucrarea cel mai practic lucru ar fi să utilizezi o lucrare deja redactată, sau să întrunești mai multe la un loc cu subiect analog, ori să completezi o lucrare pe care ai publicat-o numai fragmentar. Chiar dacă utilizezi cursul ce l-ai făcut la facultate, poate e mai bine să nu spui în titlu, ci numai în prefață, că materialul a servit la curs.

Noi dorim în primul rând să fii sănătos, apoi să nu te perpelești prea mult pentru bursa Rock., ci să privești lucrurile cu tot calmul necesar, și, în sfârșit, să-ți faci lucrarea de docență în chip cât mai practic, ca să nu-ți răpească timp prea mult și eforturi prea mari. Căci la urma urmelor tot ai să răzbești...

Avem mare nădejde că noul guvern, în frunte cu d. Iorga, va restabili situația normală și va readuce încrederea în toate clasele societății; se crede că la noile alegeri va obține o majoritate zdrobitoare.

Dorindu-ți încă o dată tot binele și trimițându-ți sărutări de la noi toți — ne ținem bine cu toții, inclusiv bunica — te sărutăm cu dor și drag

Costică

Cred că ai primit ultimii bani trimiși la 15 Aprilie. Mama îți va mai trimite zilele acestea.

Îmi pare bine că ți-ai găsit tovarășă pe Dra Bașturescu, dar băgați de seamă să nu vă obosiți prea mult vizitând Parisul.

Gr. M. către mamă:

Mico dragă,

Paris 4 Mai 1931

Trimit alăturat cererea pentru docență, rezumatul lucrării și memoriul de lucrări. Rog pe Ionel sau Ginel să i le dea lui Eustațiu.

Aș vrea să se fixeze examenul între 25 Iunie și 1 Iulie.

Lucrarea o s-o public în Buletinul din București. Am vorbit cu d. Pompeiu. Informații urmează. Cred că la acea dată e mai bine decât oricând. Dacă cumva vine vreun profesor din Iași, să-l întrebe tata dacă le convine data.

Rog pe tata, Zoe etc. să puneți toate vorbele bune la minister ca să meargă formele cât mai iute.

Să noteze că nu e nevoie să treacă 6 luni (explicația V-o dă Ionel din ce a spus Eustațiu, sau Ginel. Așa se face).

Multe, multe sărutări și mulțumiri

Grigri

Gr. M. către părinți:

CAFÉ-RESTAURANT DE LA ROTONDE
PLACE DU MARTROI ORLÉANS
RESTAURANT AU I-ER G. MALAIZE
PROPRIÉTAIRE
„QUI BIEN MANGE ICI N’A MALAISE“

Dragii mei,

Orléans, la 30 Aprilie 1931

Vă scriu dintr-o cafenea din Orléans, unde îl aștept pe Nick, așa că scrisoarea începută aici va fi probabil terminată la Paris.

În ordine cronologică trebuie să încep cu niște extrem de tardive urări pentru Gică. Cele ce urmează vor dovedi că în împrejurimile zilei am făcut atât de multe lucruri încât n-am avut nici o clipă liberă. Îl pup deci pe Gică de mai multe ori în șir și-i spun să se facă mare, voinic, înțelept pe cât se poate și celebru. Încă o dată îl rog să mă ierte de întârzierea urărilor dar:

Sâmbătă 25 aprilie la ora 3 p.m. a avut loc susținerea Tezei lui Nick Teodorescu. Nu ne mai amintim de alergătura dinainte, de corecturi, de treburi oficiale, de conversațiile cu Pompeiu, și de mici alergături dintr-un colț într-altul al Parisului, de exemplu, pentru a depune cărți de vizită ale maestrului la diferite personaje. E iarăși inutil să adaug că a fost,

evident, timpul când mai mulți matematicieni și fizicieni din diferite locuri s-au nimerit să facă conferințe. La un moment dat, situație extrem de critică, banii (vreo 3500 fcs) trimiși de d. Teodorescu pentru ultima rată de plătit la tipografie, s-au hotărât să nu vie decât cu întârziere. În această împrejurare Neli Bașturescu a fost cea mai drăguță fată imaginabilă fiindcă ne-a pus la dispoziție o sumă foarte mare ca cea de mai sus. De altfel numele acestei domnișoare va apare în paginile ce urmează. À propos de parale, nici mie nu mi-ar strica de loc. Din contra.

Aceste preparațiuni terminate să ajungem la solemnitate. Cum v-am scris la vreme, d. Pompeiu a fost invitat să facă parte din juriu. Mai mult însă, d. Villat, președintele activ și legal al juriului, a ținut, la început de tot, în câteva cuvinte foarte emoționate și emoționante, să-l roage pe d. Pompeiu să prezideze juriul. Mai mult decât atât, toate actele și registrele au fost semnate, în urma avizului Inspectorului Academiei din Paris, de d. Pompeiu ca președinte.

Nick a vorbit frumos și cuminte.

Sala foarte plină, public numeros și variat: matematicieni, români, prieteni, D-na Pompeiu, Neli Bașturescu, Dna Kas-terska și Dna Stoilov (Dl Stoilov era la Strasbourg), polonezi, fete drăguțe.

Membrii juriului, în număr de patru deci (trei franțuzi și D. Pompeiu) au arătat un interes viu și toți (în afară de d. Pompeiu care a păstrat solemnitatea prezidențială) au ținut să puie întrebări de formă ca să dovedească că s-au interesat real.

Ca atare a fost foarte frumos. Dl. Villat, după ce au dezbă-tut cu toții, și-a reluat locul de președinte (ca profesor la Pa-ris, ca să poată decerne titlul) și l-a făcut doftor pe Nick și a mai ținut o mică cuvântare tot atât de emoționantă și tot atât de emoționată.

Mențiunea maximă: très honorablement.

Teza lui Nick, precum V-am scris, e foarte bună.

Luni 27 aprilie am plecat la Poitiers. Precum V-am scris, cred, la Poitiers există d. Georges Bouligand, profesor acolo, om foarte cunoscut deși destul de tânăr (40–43 ani), căruia d. Villat îi trimisese Teza lui Nick, în manuscris, s-o studieze, care se entuziasmasse foarte și căruia d. Pompeiu îi promisese că o să meargă la Poitiers să ție o conferință. Din motive va-

riate (precum veți vedea rezultatele au fost magnifice) mă hotărâsem și eu să merg la Poitiers, hotărâre care a devenit decizie fermă atunci când d. Bouligand mi-a scris propunându-mi să țin și eu o conferință la Poitiers. Atunci evident că am dat buzna antrenând totodată pe Neli Bașturescu care sper că e foarte mulțumită.

Ca atare luni 27 aprilie caravana română compusă din

Dl Pompeiu președinte

Dna Pompeiu, Neli Bașturescu

Florin Vasilescu (prof. Cernăuți), Grigri Moșil, Nick Teodorescu, a pornit la Poitiers. Dl Bouligand ne-a așteptat în gară și ne-a comunicat că a transformat expediția noastră într-un

Congres matematic franco-român.

Trebuie să spun că d. Bouligand a făcut ca în Poitiers să se dedice științei o mulțime de matematicieni tineri, așa că acum Poitiers e un foarte important centru matematic. Ca atare voiajul nostru s-a bucurat de o deosebită atenție din partea oficialității și a presei. Vă trimit odată cu aceasta câteva jurnale locale în care se vorbește pe de larg de acest lucru.

Dl Bouligand a ținut să ne înconjure de cât mai multă simpatie și a reușit din plin. Ne-a invitat la el la masă de două ori, o dată oficial, cu decanul fac. de științe și ieri seară intim. Orașul Poitiers ne-a dat un banchet și ne-a plimbat într-un auto-car prin vecinătate. Vizite la Prefect, Decan, Rector etc.

Multe biserici foarte frumoase, în special una a Sfintei Radegonda, alta, templul Sf. Jean (sec. VI).

Nick întârzie. Ar trebui să-l vorbesc de rău.

Utilitatea lui Neli Bașturescu în aceste împrejurări a fost evidentă.

Nick a venit. Continuarea diseară.

Paris 6 Mai 1931

Întors în Paris am avut de făcut atâtea lucruri, abia azi pot relua șirul întrerupt.

Orléans e ca oraș foarte drăguț.

Aici am avut de redijat Comptes-rendus-urile congresului, care vor apare într-o gazetă din Poitiers. Întâlniri variate și utile cu d. Pompeiu, cu care am stat mult și agreabil de vorbă.

Printre altele am aranjat cu d. Pompeiu să fiu numit asistentul lui, pentru ca să am un post oficial și sigur. În toamnă i-aș lăsa locul lui Nick Teodorescu, care la anul vine în țară. Deci, imediat după întoarcerea în țară a lui P. îl pisați pe tema asta să iasă cât mai iute numirea. Odată ce am promisiunea lui nu mai rămâne decât să se facă. Evident că nu e vorba de un post care să merite atenție, dar cred că o să prindă bine. Să se facă numirea imediat, așa am și vorbit cu Dl Pompeiu, fiindcă vine un American și trebuie s-o găsească făcută.

.....

Vă sărut de foarte multe ori. Sper că scrisoarea asta e destul de mare pentru a ierta altele prea scurte. De fapt, poate că puteam s-o scriu de mult, dar eu cam dorm, ceea ce mă face ca și după ce mi-am scos paltonul să am tot 69 kgr. Cel puțin așa arată un cântar dintr-o droguerie. Oricât ar exagera, cred că tot e bine. Gurile rele susțin că arată lipsă. Vă sărut mult

Grigri

Tatăl către Gr. M.:

Dragă Grigri,

13 Mai 1931

Am primit ieri lucrarea ta și am și început acțiunea pentru tipărirea ei. Fiindcă vrei să apară în Bl. Societ. Matemat. m-am dus la d. Ghermani, care mi-a promis că o publică ca extras din Buletin. I-am arătat că vom suporta și noi cea mai mare parte din cheltuieli care nu sunt prea mari. I-am dat și lucrarea și am stăruit ca s-o dea imediat la tipar spre a fi gata la 1 Iunie.

Am vorbit pe urmă cu Ginel și l-am rugat să urmărească de aproape chestiunea. Dacă Buletinul nu dispune de fonduri și dacă sunt prea multe formalități pentru publicare (trebuie să o vadă d. Țițeica, Racliș etc.) să o publice pe socoteala noastră, ca să nu întârzie. El a și început activitatea și astă seară îmi dă rezultatul. Vreau ca cel mai târziu vineri 15 c. să înceapă a o culege, ca să-ți putem trimite cât mai curând prima corectură. A 2-a și a 3-a le va face Ginel și poate ultima tu.

Dl Pompeiu n-a sosit încă. Mâine este consiliul facultății pentru docența ta, iar Vineri mă duc la minister să fixăm termenul pentru sfârșitul lui Iunie.

Dar n-am primit încă corectura pentru Buletinul Academiei, nici ziarele din Poitiers. Trimite corectura imediat, căci mi-a cerut-o.

Sărutări de la noi toți: Unchiul Iuliu este vreo 10 zile la noi.

Costică

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris 13 Mai 1931

V-am trimis o c.p. din Expoziția Colonială pe care am vizitat-o ieri cu dna și d. Pompeiu, Neli Bașturescu, Florin Vasilescu, Nick și o prietenă a Doamnei Pompeiu. A fost foarte agreabil.

Sper că ați primit lucrarea mea pentru tipărire. Sper că, cu mult înainte, ați primit rezumatul și petiția. Acuma Vă trimit articolul pentru Academie, pe care am uitat să-l pun în plic când V-am scris.

Acum îl conducem pe d. Pompeiu la gară.

Sper că V-am scris că am aranjat cu d. Pompeiu să mi se creeze o asistenție pentru a avea bursa Rockefeller. Rog să-l pisați și să Vă țineți de el să se facă cât mai iute. *Plătită*. Să fie gata până la venirea Dlui Hausen (de la Fundația R.) adică foarte iute.

Azi am încasat primii bani pentru niște exemplare din Teză care s-au vândut. S-au vândut 12 Teze pe care am luat 85 franci. E foarte frumos, nu? Baftă să dea Dumnezeu. Vă trimit cu poșta 30 franci ca să cumpărați o sticlă de șampanie și s-o beți. *Din banii mei*. Pa. Vă sărut, pleacă avionul și rămâne scrisoarea

Grigri

Gr. M. către familie:

Dragii mei,

Paris 17 Mai 1931

V-am scris variate scrisori concentrate, cu numeroase rugăminți și tot felul de lucruri mai mult sau mai puțin presante. Nu trebuie să deduceți din asta că mi-am trecut vremea într-o muncă obositoare sau gândind la lucruri complicate. Sunt din contră destul de liniștit, dorm fără să visez, mănânc cât găsesc, mă plimb când nu plouă — fiindcă aici a început să nu plouă decât din când în când, cel mult de trei patru ori pe

zi, restul timpului e vreme foarte bună — mi-am dat hainele la călcat — asta ca să le am bune la București — mi-am dat pantofii la peticit — pe deasupra bineînțeles ca să-i port aici... ș.a.

Altceva nimic.

Azi, de exemplu, e Duminică și dacă până acum a plouat acum nu face decât să pice.

Vinerea care vine fac o mică comunicare la seminarul dlui Hadamard.

.....

Îi spuneți lui Ginel, că eu nu îndrăznesc să-i spun fiindcă astă iarnă zicea să nu-i mai scriu de celebrități, că aici cântă timp de câteva conferințe unul de-i zice lumea Schrödinger, om mare care a făcut o ecuație și a răsturnat pe dos lumea atomică. Ceea ce, de altfel, acestei lumi i s-a întâmplat mereu în ultima vreme și nu se simte mai rău după asta.

Rog anunțați oficial adică din sursă sigură, petiția și restul am tot timpul să le fac — că eu îmi pun candidatura la Timișoara la *catedra* de Mecanică. Dlui Pompeiu lăsați că-i spun eu ca să nu se încurce în chestia asistenței care tot aș vrea să se facă. Pe tema asistenței îi mai puteți aduce aminte.

Ionel, când trece pe la Athénée Palace, să mai întrebe dacă n-a venit d. Hansen (de la Fundația Rockefeller) și când o afla că a venit să-l anunțe pe d. Pompeiu făcându-i câteva somații respectuoase. Aștept corecturile și Vă sărut de foarte multe ori. Nu-mi scrieți nimic despre bunicuța. Nu-i e dor de mine? Că mie mi-e dor de voi de toți și ca atare Vă sărut de multe ori.

Grigri

Am primit c.p. de la Tata.

Gr. M. către părinți:

Mico dragă, tată dragă,

Paris 18 Mai 1931

Cu ocazia Sf. Constantin și Elena, care se apropie, Vă trimit din suflet toate urările de bine, de sănătate și de fericire. Vă doresc viață lungă, lungă de tot, plină de pace și de belșug, să fiți mereu veseli, să nu aveți din partea tuturor decât bucurii.

Sper că eu însumi n-am să Vă dau prilej decât să Vă bucurați mult și sunt sigur că și frații mei au să fie ocazie să ne mândrim cu toții.

Rog pe Dumnezeu s-o ție pe bunicuța sănătoasă să se bucure de bucuria Dumneavoastră și a noastră.

Nick adaugă la urările mele respectuoasele lui urări.

Vă sărut încă o dată de foarte multe ori, al Vostru fiu care Vă dorește și care se grăbește să se întoarcă

Grigri

Tatăl și mama către Gr. M.:

Dragă Grigri,

22 Mai 1931

Zilele acestea am primit mai multe scrisori de la tine dintre care mai ales cea cu felicitările ne-a bucurat foarte mult. Florica a primit și ea azi o scrisoare care a mișcat-o foarte puternic; alături era și una pentru Gică.

Cu tipărirea lucrării tale am aranjat definitiv. Deoarece în Buletin nu se putea tipări în momentul de față, căci tipografia Cultura Națională a refuzat să publice Buletinul cât timp nu i se achită datoria veche, am dus teza la Göbl și el s-a obligat să o dea gata până la 5 Iunie. Corecturile le vei primi treptat și le vei înapoia imediat, ca să nu se piardă vremea.

Raportul decanatului către Minister pentru publicarea doctenței l-am dus încă de Lunea trecută la minister și chiar în acea zi s-au și făcut adresele către celelalte universități să-și desemneze câte un membru în comisie.

Important este ca să sosească rapoartele acestor universități cât mai repede la minister.

Eu am scris la Cluj lui Drăgan să stăruie să se facă și acolo cât mai repede și voi scrie mâine și la Iași.

Trebuie să ne grăbim, căci e perioada alegerilor parlamentare și oamenii sunt ocupați. Știi că d. Pompeiu candidează și el la București, iar Sergescu la Bihor.

La examen e de preferat să nu vie nimeni din provincie, căci cheltuielile lor cad în sarcina candidatului, deci a ta. Cei 4 din București sunt suficienți ca să formeze majoritatea și ei nu pretind nici un ban. (Scris de mâna Elenei Moisil: totuși formalitatea cu desemnarea membrilor trebuie să se facă.)

Mâine mai vorbim cu d. Pompeiu în chestia ta.

Se zvonise și-mi spusese chiar el că va fi numit ministru al instrucțiunii, dar se pare că aceasta nu se va realiza. Va fi în schimb președinte al Camerei.

.....

Ieri de Sf. Constantin și Elena am avut multă lume...

.....

Tu cred că n-ai să pleci din Paris până nu vei încasa și bursa din Iunie. În orice caz scrie-ne din timp de câți bani vei avea nevoie pentru întoarcere.

Bunica se ține destul de bine, nu se lasă de muncă și te doarește foarte mult, de altfel nu numai noi, dar și prietenii și prietenele tale te așteaptă cu nerăbdare. Ginel a fost foarte gentil și a muncit mult în chestiunea tipăririi lucrării tale. A umblat pe la d. Ghermani, Racliș, Țițeica etc., pe la mai multe tipografii și a luat oferte, s-a târguit pentru preț și așa mai departe.

(Continuat de Elena Moșil)

Tata ți-a scris de toate, așa că eu n-am ce să-ți mai spun.

Caută să ai tot gata până la plecare. Vizitele de adio, scrisorile și celelalte.

Tuturor ne pare bine că te reîntorci. Desigur nici nu ai ce mai face acolo. S-a terminat sezonul.

Te-ai mai plimbat pe undeva? Ai terminat cu Dl Volterra?

Sărutări dulci de la noi toți. Salutări prietenului tău și mulțumiri pentru felicitări. Ginel zice că i se pare că îl citezi de prea multe ori în lucrarea ta.

Rupe scrisoarea asta.

Sărutări

Ai primit 500 frs?

Elena

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Paris 28 Mai 1931

Trimit odată cu asta prima corectură.

Interesați-Vă la Göbl dacă acolo unde e însemnat (șpaltul IV și V) poate să facă semnul A Să V-arate o probă. Trebuie să iasă un pentagon regulat. Dacă nu iese frumos (să iasă de același tip ca semnul □ pe care mi l-au făcut bine) atunci să înlocuiască cu □ 5.

Pe de altă parte ei au scris numele proprii cu litere grase. Nu știu dacă o să iasă frumos. Eu (e nițel vina mea că am subliniat prost) intenționez să fie scrise cu capitaluțe.

Dacă nu e prea mare deranjul s-ar putea schimba. Dacă credeți că nu iese prea urât așa, să se lase. N-are în fond nici o importanță.

Eu sunt bine. Am fost o dată la Expoziția Colonială seara. E foarte frumos. Am fost și pe Seine cu vapoarașul spre Suresnes.

M-am urcat în Turnul Eiffel și m-am uitat la Paris. M-am urcat și pe Montmartre la Sacré-Coeur și m-am uitat în jos. În rezumat am făcut o mulțime de lucruri pe care nu le-am făcut în primele zile.

Am terminat redacția cursului domnului Volterra și acum îl trec pe curat.

Pregătiți francii pentru întoarcere fiindcă n-a mai rămas decât foarte puțin. Nu știu dacă am să stau mai mult de 10 Iunie.

Vă sărut de foarte multe ori

Grigri

Gr. M. către mamă:

Mico dragă,

Paris 8 Iunie

Trimit corecturi.

Am primit banii (și banii ceilalți îi promisem, am răspuns dar mă mir că n-ați primit).

Cred că plec spre București Vineri sau Sâmbătă (adică 12 sau 13) sau Duminică 14 Iunie cel mai târziu.

Aici e bine, dar e cald și plouă. Eu m-am cam săturat de Paris. E foarte bine, însă din punct de vedere financiar e foarte prost.

Am căpătat un gen de repulsiune față de restaurantele mici. Restaurantul cu cocoș pe el despre care v-am scris iarăși, când am venit aici, mi se pare foarte greșos. Masa e unsoasă, patroana e asudată, patronul e learcă și-și pune un șervet în jurul gâtului. Din aceste motive l-am părăsit de foarte multă vreme. Am încercat într-o seară să mănânc și mi-a fost imposibil. E prost că mi-e teamă ca D-voastră să nu Vă speriați. De fapt a fost mult mai simplu: am schimbat restaurantul. Țsta e însă mult mai scump. Se cheltuiește în ultima vreme ceva de speriat.

Am terminat tot ce aveam de făcut pe aici. Nu știu însă cum să iau scrisori de recomandare. Nici nu se poate. Oamenii de pe aici mă tratează nu ca pe un bun student proaspăt,

ci ca pe un matematician aproape clasat. Și, pe cât mi se pare, destul de bine clasat.

Am cumpărat cartea lui Volterra (250 franci) care face, cred, cât multe scrisori de recomandare. Totodată am niște numere cu articolul Dlui Bouligand. Am mai publicat recent o Notă la Comptes-Rendus.

Am fost ieri seara la un bal foarte șic. Am terminat cursul dlui Volterra. Azi încep vizitele de adio și vizele la consulate.

Eu cred însă că banii trimiși nu-mi sunt suficienți.

Ar fi foarte bine dacă mi-ați mai putea trimite vreo 700–750 franci. E mai bine să-i trimiteți pe adresa lui Neli Bașturescu.

Foyer International des Étudiants

93 boul. St. Michel (V)

care e o fată admirabilă și care va primi suma. Avantajul e că dacă banii ajung după plecarea mea, eu îi iau anticipat. Ea are un adevărat fond de rulment pe care l-a trecut rînd pe rînd: lui Nick pentru Teză, Dnei Pompeiu la plecare și o să mi-l treacă și mie.

Mie mi-e foarte greu să Vă cer francii ăștia fiindcă sunt, ca și alții dinainte, în afară de socotelile obișnuite. În ultima vreme însă, nu știu cum, dar viața costă mult mai scump. De exemplu, masa obișnuit costă acum 15–20 franci. E motivul care, dacă n-aș fi obligat să mă întorc din cauză că am treabă în Buc., m-ar face să viu totuși iute.

De altfel mi-e cam dor de Voi.

Nu știu exact ora la care vine trenul în București. Vă comunic în timp util.

Vă sărut de foarte multe ori și peste o săptămână sper să Vă văd.

Grigri

Tata către Gr. M.:

Dragă Grigri,

Miercuri 10 Iunie 1931

Am primit astăzi scrisoarea ta explicativă împreună cu toate corecturile. Ne pare bine că o să te avem în curând în mijlocul nostru; de aceea am și expediat Dnei Bașturescu un cec de 740 frs., suma ce ți-a împrumutat.

Cu examenul tău de docență s-a aranjat. Adică s-au numit membrii de la celelalte facultăți și rămâne să se fixeze numai data. De la Iași e d. Popovici, iar de la Cluj nu știu cine este.

Dar în același timp d. Țițeica a plecat la Paris, astfel că nu va mai prezida comisia.

Probabil va fi președinte d. Pompeiu. Dsa a lipsit mai mult timp din București și încă n-a venit, astfel că în zilele din urmă n-am mai putut să-l vedem. S-a ales deputat la București și probabil va fi președinte al Camerei. S-a zvonit un timp că va fi ministru al Instrucției, dar nu cred.

Di Myller mi-a scris de la Iași foarte drăguț, întrebându-mă dacă mai „reflectezi” la conferința de acolo. Spune că acum iar se pune chestiunea pe tapet.

Drăgan a fost ales rector la Cluj; el vine mâine la București să facă o comunicare la Academie. I-am scris să se intereseze și de catedrele și conferințele de acolo.

Zilele trecute m-am întâlnit cu Nichifor și întrebându-mă de tine mi-a spus să-ți atrag atenția asupra *aerodinamiceii*, care este o știință foarte prețuită. Zice că d. Vâlcovici s-a mutat la București fiindcă cunoștea aerodinamica.

Cât privește certificatele, credem că e de ajuns să iei de la d. Hadamard o scrisoare că ai lucrat în seminarul lui.

Dacă poți să ne anunți când sosești și cu ce tren, te vom aștepta la gară. Strânge-ți lucrurile toate; în special nu uita pleddul.

Așteptându-te cu dor și drag, îți zicem cu toții la revedere

Costică

1931–1932

La 13 iunie 1931 Gr. M. se reîntoarce la București pentru a-și ține examenul de docență, cu lucrarea: „Sur une classe de systèmes d'équations aux dérivées partielles”.

Luarea docenței îi asigura plecarea la Roma. Cu puțin înaintea examenului, Constantin Moisil primise următoarea scrisoare de la Alexandru Myller, profesor de matematică la Universitatea din Iași, urmată peste câteva luni de alte două scrisori referitoare la conferința vacantă din Iași.

DLUI CONST. MOISIL
DIRECTOR GENERAL AL
ARHIVELOR STATULUI
BUCUREȘTI

Scumpe Dle Moisil,

Iași 6 Iunie 1931

Îți comunic cu plăcere că ieri Consiliul nostru a delegat pe colegul C. Popovici în comisia de docență a fiului D-tale.

Cu această ocazie dă-mi voie să te întreb cum rămâne cu cererea fiului D-tale pentru locul de conferențiar ce-l avem vacant aci în Iași. A făcut odată o cerere, pe care, mi se pare, n-a mai susținut-o ulterior. Acum această chestiune se va pune din nou și e bine să fim informați.

Dorind succes la docența fiului D-tale îmi aduc aminte cu plăcere de timpul când ne-am cunoscut, când eram tineri ca dânsul.

Al D-tale devotat

A. Myller

Iubite Domnule Moasil,

10 Octombrie 1931

Docența trecută de fiul Dv. a făcut ca facultatea noastră să-l aprecieze și mai mult și ne gândim la el pentru postul vacant de conferențiar de Algebră Superioară.

Din principiu însă ținem să ne asigurăm că, într-un eventual caz dacă va fi recomandat conferențiar, să nu fie un ambulant: adică să se stabilească în Iași, în orașul în care își va ține cursurile regulat, unde are o bibliotecă bogată, în care poate să lucreze, în rezumat să locuiască Iașul în tot cursul anului școlar, cât va fi conferențiar.

Dacă fiul Dv. se va muta mai târziu la București, va ști că atâta timp cât a fost profesor la Iași și-a făcut datoria cum și-au făcut-o Hurmuzescu, Pompeiu, Simionescu, adică toți cei de la știință până când au acceptat (căci mulți au acceptat) să fie transferați la București.

Asupra acestui punct vă rog să vă consultați cu fiul Dv. și să-mi răspundeți cu precizie pentru ca să-l avem în vedere la recomandarea de conferențiar.

Precizez că răspunsul Dv. îl cer cu titlul informativ, pentru că fără răspuns afirmativ este exclusă recomandarea fiului Dv.; cu răspuns afirmativ însă avem o mare probabilitate ca să reușim a-l numi.

În așteptarea cât mai neîntârziată a acestui răspuns, prieste te rog o prietenească și colegială strângere de mână

C. Popovici¹

P.S. Ce este cu bursa Rockefeller?

Stimate Domnule Moasil,

26 Octombrie 1931

În lipsa bărbatului meu din Iași îți scriu eu și te rog să comunic fiului D-tale, că comisiunea pentru Algebră a hotărât să recomande chiar pentru anul în curs pe fiul D-tale. Consiliul facultății se va întruni în cursul acestei săptămâni. După numire, d. Moasil va cere concediu și noi dorim ca anul aces-

¹ Profesor de astronomie la Universitatea din Iași.

ta să fie suplinnit tot de d. C. Menciuc asistent univ. care a suplinnit conferințele anul trecut.

Cu deosebită stimă

V. Myller

În toamna lui 31 — povestește Gr. M. în 1967 — am fost numit conferențiar la Universitatea din Iași. Însă primul an — și asta cred că ar fi bine să o facă toți noii numiți, profesori, conferențieri, etc. — primul an eu am avut concediu. Meseria mea de profesor, eu am început-o cu un an de concediu. Cu un concediu pe care l-am petrecut la Roma cu o bursă Rockefeller. (înregistrare Studioul Sahia)

Aceasta spre satisfacția prof. Volterra.

VILLINO VOLTERRA
ARICCIA (ROMA)

Cher Monsieur

24 Septembrie 1931

Je ne doutais pas, d'après ce que j'avais su à Paris, que vous aurez eu la bourse Rockefeller. J'ai appris maintenant avec joie la nouvelle officielle.

Je suis heureux de savoir que vous serez ici en Novembre, que nous aurons l'occasion de nous voir et que je pourrai suivre vos belles recherches dans lesquelles vous avez obtenu tant de succès.

Dragă Domnule,

Nu mă îndoiam, din cele știute la Paris, că veți avea bursa Rockefeller. Am aflat acum cu bucurie știrea oficială.

Sunt fericit să știu că veți fi aici în noiembrie, că vom avea ocazia să ne vedem și că voi putea urmări frumoasele Dvs. cercetări în care ați obținut atâtea succese.

Am citit cea mai mare parte din redactarea Dvs. dar a trebuit să-mi întreprind lectura, căci în ultimele săptămâni am fost bolnav.

Acum sunt mai bine și am revenit la țară unde voi continua lectura. Voi trimite direct la Paris redactarea Dvs. spre publicare și ne vom uita împreună la corecturi când veți fi aici.

Primiți toate felicitările mele, prezentați tatălui Dvs. omagiile mele și amintiți de mine colegilor din București.

Primiți, dragă Domnule, expresia sentimentelor de cea mai sinceră afecțiune.

Vito Volterra

J'ai lu la plupart de votre rédaction, mais j'ai du interrompre ma lecture, car j'ai été malade dans les dernières semaines.

Maintenant je me porte mieux et je suis revenu à la campagne où je vais continuer ma lecture. J'enverrai directement à Paris votre rédaction pour la faire publier et nous regarderons ensemble les épreuves quand vous serez ici.

Veuillez accepter toutes mes félicitations, veuillez présenter mes hommages à Monsieur votre Père et me rappeler au souvenir des collègues de Bucarest.

Veuillez agréer, cher Monsieur, l'expression des sentiments de la plus sincère affection.

Vito Volterra

În sfârșit, în noiembrie 1931, Gr. M. își vede visul împlinit. Se află la Roma. Reîncepe, în primele zile, depănarea regulată a noilor impresii. Dar, cum o recunoaște singur, scrisorile sunt diferite de cele din anul precedent. Să fie oare numai datorită anotimpului și climatului Italiei, cum încearcă s-o explice? E mai mult decât atât. Se află la a doua călătorie. S-a rodat. În plus, nu mai are grijile care aproape îl obsedau. A obținut postul de conferențiar la Iași, ba, mai mult, e cunoscut în lumea științifică internațională. Are bursa Rockefeller, deci bani mai mulți și dobândiți prin propriile merite. Tonul este mai destins, mai sigur, aproape dezinvolt.

Gr. M. către părinți:

nedatată, probabil 1 Noiembrie 1931

MARINI STRAND HOTEL
ROMA DUMINICĂ LA AMIAZĂ

Dragii mei,

V-am trimis două poze din Timișoara și din Trieste. Am călătorit foarte bine: prima noapte singur în cabină, în cea de-a doua cu un domn din Dej cu nume de mașină de cusut: Singer.

Altfel, spre dezesperarea conducătorului de Wagon-lits (un bulgar simpatic și comunicativ) n-am fost în vagon decât cucoana care s-a urcat la București și cu mine ("Elle est trop fière" zicea bulgarul).

Între Padova și Firenze am stat cu un indian, profesor universitar (cu familia), și un american, arhitect (cu nevasta). Am servit ca interpret vorbind egal de prost italianește și englezește și am evitat ca atare variate incidente între precedenții și conducătorul trenului (bilete circulare etc.). Am dezvoltat deci în prima zi din Italia cunoștințele mele asupra pronunțării indiene și americane a limbii engleze. După care officii conducătorul trenului îmi zâmbea simpatic, iar americanul mi-a povestit cum le explica profesorul lor ce e aia „asimptotă“ din care n-am înțeles decât gesturile. El mi-a mărturisit că vorbește franțuzește mai prost ca mine englezește, ceea ce e cu siguranță un record.

Am tras la hotelul indicat. Ceea ce e aproape absurd. Roag-o pe Florica să-i comunice lui Emil Vârtosu că dacă are intenția să stea la Paris într-un hotel analog ca ăsta îi trebuie 4000 fcs pe lună cel puțin. Eu am dormit peste noapte și dimineața am pornit să caut casă. Adresa mea este, până la 1 Dec. cel puțin,

Pensione Roma
Via Due Macelli 5

Plătesc 30 Lire pensiune completă pe zi.

Ca atare atrageți-i atenția Florichii & Cie că am intrat într-o pensiune, cum îi făcusem teoria. Celelalte hoteluri pe care le-am însemnat de-acasă pe o bucată de hârtie sunt inabordabile, pe lângă că — deși unele foarte poetice — de exemplu n-au apă. Aici unde mă stabilesc cred că o să fie foarte bine.

Roma mi se pare extrem de agreabilă. Sunt cât p-aci să-nvăț italianește. Deși proprietăreasa mea viitoare mi-a spus că ea cunoaște că sunt străin, sunt mai departe de-a dezespera decât de a crede că asta e aproape un succes.

Azi dimineață am hoinărit pe străzi căutând casă. N.B.: spuneți-i bunichii că aici e foarte cald. Se umblă acuma în haină și se moare de căldură.

Restul bine.

Am mâncat la amiază la hotel. Foarte chic. Aduce brânza pe o măsuță cu rotile. Una dintre speciile de brânză e urda. Ca atare e inutil să mi-o aducă pe rotile. Prefer cu banii de rotile să fac altceva.

Precum vedeți sunt foarte mulțumit. Oameni de treabă.

Am să vă mai scriu sper destul de des.

Vă sărut pe toți de foarte multe ori.

Grigri

Gr. M. către părinți:

ROMA

5 VIA DUE MACELLI (PENSIONE ROMA)

Dragii mei,

Luni 9 Noiembrie 1931

Precum vedeți am început să mă instalez. Am cumpărat hârtie și plicuri, toc, planul Romei, numeroase dicționare, hârtie în cantități industriale.

Am fost să văd ce e pe la Universitate.

Am văzut numai Tibrul, Columna lui Traian, alte câteva coloane, biserici, foarte multe hoteluri.

Am fost plouat, lucru la care nu m-aș fi așteptat. Am purtat trench-coat-ul, celelalte ustensile hibernale fiind inutilizabile.

Am luat ieri seară și azi la amiază masa la pensiunea unde stau; se mănâncă bine. Menu: ieri seara (Duminica): o felie de salam și una de șuncă; supă; friptură cu cartofi prăjiți; un măr copt, vin, cafea (supliment cafea 0,50 lire). Azi la amiază: rizotto (o porție enormă), friptură cu spanac, brânză, castane, vin, cafea. Dimineața azi: cafea cu lapte, pâine și unt.

Roma îmi place foarte mult. Am umblat ieri și azi o mulțime. Am umblat la întâmplare. După asta încep studiul ei metodic și cu baedeker.

Cursurile la Universitate n-au început încă.

Vă sărut de foarte multe ori, dezolat că sunt incapabil să umplu mai multă hârtie, aflați în rezumat că sunt bine.

Multe multe sărutări

Grigri

Gr. M. către părinți:

ROMA

5 VIA DUE MACELLI (PENSIONE ROMA)

Dragii mei,

11 Noiembrie 1931

Cum ați văzut din scrisoarea scrisă lui Cuți, m-am instalat în odaia în care cred că am să stau mai mult.

E ceea ce, poate, se poate numi o odaie liniștită, în sensul că nu te deranjează nimeni, dar e un zgomot care se poate numi infernal de pe stradă. Pe mine până acum nu mă jenează deloc. E ceva în special care te izolează foarte mult. E distractiv să te uiți pe fereastră. Altă jucărică: o reclamă luminoasă care metronomic luminează odaia.

Am cumpărat azi o carte de Pitigrilli *I vegetariani dell'amore* dedicată „tuturor femeilor pe care nu le-am cunoscut, care nu mi-au plăcut sau care mi-au spus nu. Sunt cele de care îmi amintesc cu cea mai mare recunoștință”. Am citit ca atare 157 pagini în italienește fără nici o complicație. Acum studiez verbele neregulate.

Dacă o puteți fotografia într-o zi pe bunica, trimiteți-mi o poză a ei.

Vă sărut pe toți de foarte foarte multe ori

Grigri

Gr. M. către soră:

ROMA

5 VIA DUE MACELLI (PENSIONE ROMA)

Flori dragă,

12 Noiembrie 1931

Nu știu dacă nu V-am scris cam mult. Până acum am făcut-o cotidian. E probabil că sau am să răresc, sau am să scriu cărți poștale. E bine să-mi spuneți care e dorința voastră. Nu înseamnă neapărat că am s-o satisfac.

Observ că anul ăsta scrisorile sunt mult diferite de primele mele scrisori de anul trecut. E și foarte natural. Nu înseamnă că trebuie să semene cu ultimele. Aici m-am instalat mult mai de-a dreptul. În plus e un gen de melancolie care vine în plus când e iarnă, când e frig afară, când e cald în casă, când plouă în mod regulat și întâmplător e soare; când casa în care stai n-are ascensor; când e Crăciun și alături o voce spartă cântă o romanță rusească.

Or, anul ăsta, nimic din cele de mai sus.

În salon (zis bibliotecă) un gramofon cântă, uneori un dans modern, din cele pe care ai putea să le cânti în șir câte zece fără să-ți dai seama că s-a schimbat placa, un tip încearcă „Dacă Elisabeth” (Oh, dacă Elisabeth) și un copil mic și drăguț, care vorbește ininteligibil ca toți copiii mici și drăguți, completează senzația așezându-se cu spatele spre pian.

Aici în plus, e teoretic soare mereu. Ceea ce n-a împiedicat ca, de când am venit, azi să fie prima zi fără ploaie. Ploaia însă e ceva care sperie pe oameni, și-i înarmează cu umbrele antimelancolice.

În plus aici e cald. Numai că pentru a simți că e cald sunt două mijloace: primul e să ieși pe stradă — unde portul oricărui obiect ibernal (pardesiu, cele 24 de flanele pe care 24 de

oameni binevoitori mi le-au băgat pe ascuns în geamantane) e inutil — sau să deschizi fereastra. Dacă însă stai în casă cu fereastra închisă e nițel răcoare (portul oricăreia din susnumitele flanele rămâne totuși inutil).

Odaia mea e alb cu bleu. Pereții sunt bleu ca un vis, mobila albă și pură ca o pansea virginală (ceea ce evident n-o împiedică să fie pe ici, pe colo, mai puțin albă și mai puțin pură; asta e de altfel sensul comparației).

Cum vrei deci să mă melancolizez automat când echivalentul lui „a sta la gura sobei“ e aici: mă așez într-un fotoliu foarte comod, închid lampa, deschid fereastra și sunt luminat periodic de reclama unor anume lămpi electrice? Nu-i așa că nu merge?

Am fost la Colosseu (și azi dimineată puțin: explicație: Cursurile fac. de Șt. se țin alături — la San Pietro in Vincoli — ca atare m-am dus să văd dacă nu s-a anunțat vreunul), am fost la San Pietro. Am gustat din acea pace a proporțiilor și dintr-un vermuth adequat.

Și mă simt nițel rușinat. Am cumpărat un carnet în care-mi însemnez regulat cheltuielile (ca și anul trecut, în primele zile, sunt mici; ca și anul trecut prima cheltuială mare e cumpărarea carnetelului), am cumpărat patru dicționare (două de masă, două de buzunar, de-alea mici, care le porți mereu cu tine și când gândești ceva, scoți oriunde, pe stradă, în cafea, la bărbier etc., scoți dicționarul și înveți un cuvânt. Singurul sistem rapid plăcut și nesilit de a învăța orice limbă).

Flori dragă? Dacă și tu crezi că scrisoarea asta e bună, citește-o la prieteni. Dacă nu, citește-o de două ori familiei și spune-le prietenilor că am scris o scrisoare foarte bună, dar nițel cam „intimă“. Te sărută pe tine, și pe toți ai casei, de foarte multe ori

Grigori

Gr. M. către părinți:

ROMA

5 VIA DUE MACELLI (PENSIONE ROMA)

Dragii mei,

15 Noiembrie 1931

Scrisoarea asta V-o trimit recomandată fiindcă vreau să fiu sigur că o primiți, deoarece la celelalte n-am primit încă răspuns; V-am scris:

1 c.p. Timișoara și c.p. Trieste; 1 c.p. cu casa unde locuiesc.

3 scrisori, 2 c.p. ilustrate (una cu S. Angelo alta cu Piazza S. Pietro) o scrisoare Victoriei și una Florichii (nenumerate).

Confirmați-mi primirea lor.

Am fost la d. Volterra care a fost foarte drăguț cu mine. Mi-a dat diferite scrisori de recomandatie pentru profesorii mai bătrâni de aici și pentru bibliotecă. Am stat o grămadă de vorbă cu el.

Ieri dimineață am fost la d. Enriques¹.

M-a primit foarte prietenește. Nu-l cunoșteam. Ne-am plimbat mai bine de o oră la Pincio și mi-a vorbit despre istoria filozofiei și matematicii grecești.

Azi mă duc la d. Levi-Civita.

Azi e vreme bună, ieri în schimb a plouat mereu.

Ce s-a făcut cu numirea de la Iași? Mai aveți vreo veste?

Ce-ați făcut cu extrasele mele? Pe cele pe care nu le-ați trimis ar fi poate bine să lipiți timbre de-asupra adresei mele și să scrieți noua mea adresă. Dacă nu e prea complicat.

Ce-a făcut Florica cu licența? Ce-a hotărât pentru Paris?

Eu am să ridic zilele astea banii de la bancă. N-am primit încă nimic de la Rockefeller. Cum primesc, îi trimit banii lui Ionel. Totodată am de gând să-mi cumpăr un ceasornic a cărui lipsă e sensibilă. Marca Eberhard e bună? Longines de mână n-am văzut decât rotunde.

Ce mai face bunicuța?

Vă sărut de multe ori pe voi toți

Grigri

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

12 Noiembrie 1931

Întâi te felicităm, căci ți-a apărut numirea de conferențiar în gazetele de azi.

Ne bucurăm cu toții că ai ajuns sănătos la Roma și dorim să fii sănătos și pe viitor, să profiți de toate frumusețile ei. Dacă vezi că e încă cald, cumpără un pardesiu, căci acela care îl ai e prea vechi. În zadar mai amâni, căci tot nu te poți dispensa de el.

Suntem bine acum...

¹ Matematician italian, profesor la Universitatea din Roma.

Sper că o să ne scrii regulat multe și de toate. Bunica m-a pus de 2 ori să-i citesc scrisorile tale. Te felicit pentru progresul la englezește, dacă ai putut fi interpret!

După ilustrată locuința ta pare foarte frumoasă. Menu-urile sunt destul de complete și apetisante.

Sărutări de la noi toți

Elena

Gr. M. către bunică:

ROMA

Bunicuță dragă,

19 Noiembrie 1931

Eu V-am scris în fiecare zi și Voi nu mi-ați scris decât o carte poștală.

Am aflat din ea că a apărut numirea mea și m-am bucurat în consecință.

Aici am fost la d. Volterra și Enriques. Fiecare mi-a prezentat câțiva matematicieni. Sunt aici doi români care-și prepară doctoratul, unul din Cluj, celălalt din Iași.

D. Volterra a dat unui student de-aici, un preot, să studieze lucrarea mea de docență pentru a face o teză pe chestia asta.

Ieri la curs, înainte de a-l începe, mi-a spus câteva cuvinte foarte drăguțe de bun-venit, și a stat toată sala în picioare. Ieri după masă ne-am dus la matematicieni și am băut un ceai.

Încolo lucrurile merg bine.

Ați putea să scrieți ceva mai mult.

Eu să știți că duc aici o viață admirabilă: mă culc seara la 10–11 cel mult, mă scol dimineața la 6½–7, umblu numai pe jos și destul de mult. Mi-am cumpărat un guid al Romei și azi vreau să-mi iau un ceasornic.

Cred că ar fi bine să scoateți de la Minister un certificat care să dovedească că sunt conferențiar la Iași, deși nu știu ce-aș putea face cu el.

Ați trimis francii la Gauthier-Villars? Când or veni extrasele de la el să-mi trimiteti și mie vreo 10.

Multe, multe sărutări. Cum stă vremea? Cum merge casa? Vă sărut mult

Grigri

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri, 15 Nov., Duminică ora 8 seara, 1931

Azi a fost Victoria și am citit scrisoarea ta. Victoria e foarte emoționată de feliicitări.

Victoria nu înțelesese ce ai scris și a citit în loc de „conversații” „camerista”, așa că ieșea că faci exerciții de italienește cu camerista... Știi, Victoria e cam distrată, ceea ce a fost prilej de râs.

.....

Nici o veste încolo. Suntem sub presiunea zvonurilor din ce în ce mai întemeiate cu privire la scăderea lefurilor.

Vezi cum te înlesnești să-ți cumperi pardesiu. Să ne scrii cum îți petreci timpul, cum și unde te plimbi, pe cine ai mai cunoscut. Te sărutăm cu toată dragostea cu toții

A ta mamă

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri, Miercuri 18 Noiembrie

De cum ne-ai scris adresa ta și-am scris, cu atât mai mult că am avut prilejul de a te felicita pentru numirea la Iași, care s-a publicat în toate jurnalele.

Ne-a felicitat o mulțime de lume.

Mâine se duce la minister tata, ca să vadă dacă ordinul pentru tine s-a trimis la Iași sau îl ia el personal.

Eu o să traduc ordinul la Ministerul de Ext. și și-l trimit ție, poate că-l trimiți la Rockefeller sau te servești de el la Roma.

Îmi pare bine că ai început să iei contact cu intelectualitatea din Roma.

Am primit toate scrisorile tale și și-am răspuns, bineînțeles din momentul când și-am știut adresa...

Bine că mi-ai scris cu privire la expediția lucrărilor tale. Tocmai azi voiam să le trimit.

Știi că și eu am fost serios răcită, așa că nu m-am putut ocupa de nimic. Acum sunt bine.

Noi vedem din scrisorile tale că ești mulțumit și ziceam că asta se datorește și faptului că știi că ești numit. Se vede că presimțezi.

Suntem cu toții bine. Bunica foarte mulțumită că ne scrii.
Ți-am mai scris și-ți reamintesc din nou. Să nu neglijezi
să-ți cumperi pardesiu, fiindcă îți este absolut necesar ca să fii
mai prezentabil.

.....
Printre cei care ne-au felicitat pentru tine a fost și Alecu
Necșești.

Sper ca scrisoarea asta s-o primești la timp; deși bănuiesc
că le-ai primit de acum pe celelalte.

Încă o dată noroc și sănătate. Sărutări multe de la toți. Am
râs de flanele...

A ta mamă

Elena

Azi am primit și *ordinul tău de numire la Iași*.

Am primit azi 2 cărți poștale și o scrisoare recomandată.
Nu fi îngrijorat când nu-ți scriu. Acum am întârziat pentru că
nu știam adresa.

Ilustratele vin în bună stare și le păstrăm.

Ia Longines că *sunt mai bune*.

Gr. M. către mamă:

ROMA

Mico dragă,

20 Noiembrie 1931, dimineața

Am primit ieri după masă scrisorile mamei din 11 (Dumi-
nică). Tot ieri am primit cekul de la Rockefeller.

V-am scris că d. Volterra i-a dat unui preot să facă o lucra-
re asupra lucrării mele de docență. Ca atare am stat ieri după
amiază cu el de vorbă vreo câteva ceasuri.

Azi după masă mă duc la prof. Severi să mă prezint.

Eu aici când nu plouă mă plimb pe străzi. Când plouă stau
pe-acasă. Mă duc la cursurile Dlui Volterra și ale Dlui Enriques.
Altfel timpul trece iute. Din când în când mai lucrez un pic.

Dimineața mă scol devreme tare. Să vedem. Vreau de mâi-
ne înainte să îndeplinesc un program vast de activitate mul-
tilaterală.

Mi-am cumpărat un ceasornic: rotund de mână, Longines,
am dat 180 lire pe el. Am vrut să fie Longines și de-aia am fost
obligat să-l iau rotund. Am să mă uit mereu la el. Mă uit atât
de des încât am impresia că stă pe loc. Nu cred că am să-mi

cumpăr pardesiu ci poate un impermeabil. Sau o umbrelă. Ceea ce ar fi complet dezolant. Mă bucur că ați avut timp bun pentru casă și Vă sărut pe toți de foarte multe ori.

Grigri

Gr. M. către bunică:

ROMA

Bunicuță dragă,

21 Noiembrie 1931

Acum că vine ziua Dumitale, ar fi trebuit să te sărut mult și să-ți spun să trăiești mult, mult și să fii veselă și fericită.

De-aici îți scriu numai. Și adaog că să n-ai grijă de mine care sunt tare bine și nici să nu te gândești prea mult, că eu de Paște viu să Vă văd.

Și altceva nu mai e. Mata să dormi bine și să nu te obosești, să te gălesc la întoarcere sănătoasă și voioasă. Că eu până acum am fost grozav de cuminte și m-am culcat seara devreme și mă scol dis-de-diminează ca băieții muncitori de te miri ce m-a găsit. Și mai îndrug și nițel italienește și stau de vorbă sau cu oameni bătrâni sau cu preoți-matematicieni. Mă rad în fiecare zi și dacă la întoarcere oi fi serios de speriat, dacă voi vorbi ca de pe catedră, atunci o să fiți siguri că aici am dus o viață magistrală. Trece.

Încă o dată te sărut mult de tot și-ți spun să trăiești

Grigri

Gr. M. către tata:

ROMA

Tată dragă,

21 Noiembrie 1931

Apropiindu-se ziua Dumitale îți trimit de-aici, de departe, toate gândurile mele sincere, toate urările mele adânci, toate dorințele mele fierbinți de viață lungă și fericită, de sănătate și putere, spre sprijinul și bucuria noastră a copiilor.

Noi vom ști, cred, pe viitor mai mult decât până acum, să-ți dăm numai prilej de a te bucura și a te mândri cu noi.

Atenția care mi s-a dat aici, faptul că lucrările mele sunt date spre a fi studiate de alții, considerația de care mă bucur sunt numai urmările sfaturilor și exemplului Dumitale.

Urându-ți încă o dată îndeplinirea tuturor dorințelor te sărut de foarte multe ori.

Al tău fiu

Grigri

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

Duminică, 22 Noiembrie

Conform dorinței tale, aseară când am fost la Victoria am băut în sănătatea ta. Ordinul de numire a sosit și acasă. Să-l traduc?

Acum poți fi liniștit și mulțumit. Și eu idem.

Să te gândești însă, fiind la Roma, să-ți mai găsești o completare, căci cu reducerea lefurilor e bine să mai ai ceva.

Eu nu mă prea pricep, dar te întreb nu se găsește nici un raport între studiul aeroplanelor și matematică?

Mă gândesc că aviația fiind așa de căutată poate s-o pune vreodată și la universități ceva. Sau la școala militară. Văd că se înființează și școli de aviație civilă.

Asta e o părere a mea, ca să-ți sugerez cercetarea și aflarea încă a unei anexe, ca să mai poți câștiga ceva pe lângă leafă.

Tu ai noroc și stăruință, așa că poți face ceva fără însă să te perpelești prea mult.

Se vede că ai fost vesel. Ai scris în toate părțile.

.....

Cum o duci tu la Roma? Pe cine ai mai cunoscut? Cum ți-ai organizat viața? Cum merge cu italieneasca? Ai întâlnit și Români? Dar recomandăția lui Poli? Ați început cursurile la universitate? Cum ieși cu socotelile?

Florica nu s-a hotărât să plece în străinătate. Cred că a renunțat definitiv. Tu să cauți ca ce-ți prisosește să ți-i depui undeva ca să ai un fond de rezistență și pentru la anul, când vei vrea să faci vreo călătorie sau cine știe ce alt gust.

E scumpă viața la Roma?

Să bagi de seamă la mâncare ca fie carne, pește ce-o fi să fie proaspăt.

Încă un lucru. Să faci mișcare regulat, ca să nu mai faci burta. Iar dacă lucrezi, lucrează cu socotală. Capul îți trebuie și de acum încolo. Și pentru că e un cap bun e bine să-l prețuiești.

.....
Dorindu-ți tot binele, sănătate și voie bună, te sărutăm cu drag

Elena

Gr. M. către frate:

Dragă Ionel,

Am început să mă acomodez din ce în ce mai mult cu Roma. Aici la noi seara se dansează. Azi am fost la un cinema. Cinematografele frumoase și ieftine. Duminică d. Volterra m-a invitat să fac o plimbare cu mașina. Am fost dimineața la Ariccia, ne-am întors pe Via Appia. După masă (am mâncat la d. Volterra) am fost la Tivoli cu tânărul său fiu.

Peisaj superb. E una dintre cele mai admirabile plimbări.

Azi am pățit ceva totalmente idiot: mi-a căzut mânerul alb de la mașina de ras în canal. Deci mâine trebuie să-mi iau mașină.

Mă ocup serios cu un popă care lucrează, cum V-am scris.

Am primit o scrisoare de la Nick Teodorescu care are toate motivele să fie necăjit. Luați-l într-o seară și liniștiți-l nițel și întrebați-l mai mult. E complet scandaloasă purtarea univertarilor față de el.

Ce s-a întâmplat cu Timișoara? A ieșit colonelul? Îmi puteți trimite relații, nu mă turmentează. Aici a început să fie frig. Inutil pardesiu mai subțire ca al meu.

Mâine mă duc la d. Castelnuovo și la E.S. Fermi¹.

Pe-aici profesorii sunt mult mai simpatici și mai intimi ca cei din Paris. Mă simt foarte bine și Vă sărut de foarte multe ori

Grigri

Mama către Grigri:

Mult iubite Grigri,

Joi 26 Noiembrie 1931

Până când va putea bunica să-ți scrie, îți transmit eu mulțumiri pentru felicitări.

¹ Profesori la Universitatea din Roma.

Noi cu toții suntem bine...

.....

Să porți sănătos ceasul. Bine faci că ai început să-ți cumperi lucruri necesare, fiindcă în felul acesta îți scutești cheltuieli pentru anul viitor. N-ar fi rău să-ți cumperi ciorapi — dar să cauți să fie mai bunișori, și de îndată ce au o mică, foarte mică ruptură să iei alții și pe aceia îi ai la rezervă. Am auzit că în Italia se găsesc articole de astea de foarte bună calitate. Poți să-ți iei și batiste. Să știi că astea sunt articole care înghit mulți bani. Asta am constatat-o anul ăsta; când ai plecat n-am simțit cheltuiala, căci erai oarecum echipat.

Dragă Grigri, aici cu toată sărăcia, lumea se însoară pe un cap...

.....

Îmi închipui ce mândru trebuie să te fi simțit când ți s-a urat bună-venire la Universitate.

Nu înțeleg ce fel de vreme e la Roma! Văd că plouă. Și eu care credeam că e mereu cerul senin.

Florichii îi e teamă să nu te convertești fiind în relații cu matematicianul-preot.

Dorindu-te, și mulțumindu-ți că ești draguț scriindu-ne regulat, te sărutăm cu toții cu drag

A ta mamă

După cum ai văzut, scrisorile noastre se încrucișează pe drum.

Când poți fotografiază-te.

Ai primit scrisoarea din Polonia?

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Roma 27 Noiembrie 1931

Am primit scrisoarea din 22 noiembrie, am primit de asemeni scrisoarea retransmisă și Vă mulțumesc. Sper că ați trimis extrasele și banii la Gauthier-Villars.

Aici e bine. Seara dansăm. Există un gramofon care cântă Rio-Rita și „Voulez-vous de la came”. Cântă și-acuma, e dimineață. Există fiul gazdei, tânăr simpatic cu care fac exerciții de italienește. Există o florentină brună și cântăreață din gură, care dansează foarte bine, există „fata colonelului” (... la fille

du bédouin...) blondă, doctoreasă „în lege“ care cântă la pian ca o mașină Singer, dansează și stă tot timpul lângă a ei stimată mamă, care surâde profesional când îi inviți fata la dans.

Vine din când în când o napolitană blondă — ăsta e marele paradox al apei oxigenate — cu figura de femeie fatală. Josephine Baker își schimbă placa „on dit qu'au-delà des mers“. Cred că mă duc și eu prin Ianuarie.

Precum vedeți sunt toți oameni foarte drăguți și simpatici cu care mă'nțeleg bine. Sunt chemat „professore“ ceea ce-mi face impresia de bătrânețe. M-am gândit să mă mut, am găsit o odaie cu 25 lire pe zi însă cred că diferența e răscumpărată. Măine mă duc la un ceai de binefacere 5–8. Comisionul lui Poly nu l-am făcut fiindcă-mi lipsesc trei nasturi la haină și trebuie să-i cumpăr, să-i cos etc., etc. Cred că mă duc Luni.

Azi m-am sculat la 10½. Mă scol cotidian și mi-am cumpărat un New Gillette galben, aurit în cutiuță roșie. Deci am devenit o șicozitate rară. M-a necăjit mult faptul că lui Nick Th. nu i-au dat voie să facă cursul. Urări de bine la toți cei care se însoară. Bravo lui Nae C. Cu cine? Spuneți-i Florichii să nu se turmenteze cu roșia lui Giurescu fiindcă eu la Analiză anul III am luat „suficient la limită“. În plus Poincaré a fost trântit la bacalaureat din cauza matematicii. Aștept anunțul licenței ca să beau în sănătatea ei. Să-mi precizeze ce preferă Lacrima, Chianti, Frascati, Aqua di Treve sau Asti Spumante.

Vă sărut mult

Grigri

Ginel n-a primit scrisoarea mea?

Tatăl către Gr. M.:

Dragă Grigri,

29 Noiembrie 1931

Am primit scrisoarea ta de felicitare, după cum de altfel am primit și celelalte cărți poștale și scrisori ce ni le-ai trimis, și-ți mulțumesc că ți-ai adus aminte de ziua mea de naștere. Ai făcut numai o mică greșeală de calcul: ziua mea se potrivea cu ziua bunichii, atunci când sărbătorile ortodoxe mergeau după calendarul vechi, iulian; acum însă de când au fost fixate după calendarul nou, gregorian, Sf. Ecaterina a rămas

la 25 Noiembrie, iar ziua mea de naștere și-a reluat locul la 8 Decembrie.

Cu toate acestea când e vorba de felicitări, le primesc cu bucurie oricând și mai ales când ele vin de la tine, îmi fac o plăcere deosebită.

Îți doresc și eu toate succesele la Roma și să profiți cât mai mult în toate privințele din șederea ta acolo.

Desigur caută să te aranjezi în așa fel, încât să-ți faci cât mai multe relații printre lumea bună, și în afară de matematicieni; de asemenea să cunoști monumentele celebre ale orașului și istoria lui, muzeele, galeriile de tablouri și chiar vestita arhivă a Vaticanului. Iar când vei observa pe la librării vreo reproducere care ar putea servi ca material didactic pentru învățământul istoriei, scrie-mi, ca să o procur pentru liceu ori școala de arhivistică.

De altfel în privința aceasta am să-ți dau mai târziu câteva comisioane, după cum am să te rog să intri în legătură și cu câțiva numismați italieni.

Dar mai presus de toate acestea aș dori să te inițiezi la Roma în vreo știință ultra modernă în legătură cu matematica, fizica, sociologia, finanțele etc., care să-ți poată servi ca a doua specialitate și care ar putea să aibă „plasament” în România. Nichifor îmi vorbea de aero-dinamică; eu zic *orice*, numai să-ți poată servi ca o a doua ocupație.

Aceasta e necesar și ca variație intelectuală, dar și ca un sprijin material în vremurile actuale.

Gândește-te ce ai să faci la Iași numai cu matematica? Și dacă ai să poți trăi numai cu leafa, care este în perspectivă să se reducă tot mai mult și în disproporție față de scumpetea vieții?

De aceea este bine să mai ai o specialitate practică, pe urma căreia să poți avea un venit în orice vreme.

Pe urmă mai este ceva. Din cauza crizei, care desigur va mai dura câțiva ani, lefurile se plătesc cu mari întârzieri, mai ales în provincie. Cei de la Iași, de la Universitate, n-au primit încă nici leafa pe Octombrie. Deci este bine să-ți crezi un fond de rezistență, oricât de mic, și cum ai bursă destul de bună, pune câte ceva de o parte în fiecare lună, ca la nevoie să ai o rezervă la înapoierea în țară.

Toate acestea ți le amintesc ca să-ți dai seama de situație și să iei măsuri din vreme pentru a-ți asigura un viitor bun, fe-

rit de griji și mai ales ferit de lipsuri prea mari. Natural că tu vei proceda cum vei crede mai bine și vei realiza ceea ce-ți va fi posibil din toate acestea.

Noi pe aici o ducem destul de bine!...

.....
Și mama și eu și toți ceilalți îți dorim să te ții sănătos și bine dispus și să ai și acolo succese tot atât de strălucite ca și la Paris și la București.

Te sărutăm cu dor și drag

Costică

Mama către Gr. M.:¹

Mult iubite Grigri, Duminică, miercuri, 1931, 18° sub zero
Frig, ger turbat de câteva zile...

.....
Și fiindcă veni vorba de îmbrăcăminte să-ți amintesc și ție ca să iei măsuri ca mai înainte de a ți se uza hainele prea tare, să-ți faci un rând să le ai când ai nevoie să te duci la câte cineva.

Acum ești profesoare!

Ne-a făcut o deosebită plăcere ultima ta scrisoare, care ne-a informat oarecum de felul cum petreci la Roma.

Pe N. Th. nu l-au mai văzut copiii. Știu că nu sunt de părerea ta, dar cred că el n-a fost prudent să ceară autorizarea de a ține curs liber. După neșansa care a avut-o — și bineînțeles speculată de răi-voitori — ar fi trebuit să stea liniștit — tot are de făcut armata — și să fi lucrat, manifestându-se prin comunicări și articole, ceea ce i-ar fi fost mai de folos și s-ar fi impus.

Tata zice că prin excepție ți-a dat ție autorizarea pentru ținerea cursului, fiindcă te cunoșteau și ai lucrat perseverent mai mulți ani de-a rândul.

Vreau de mult să-ți scriu, ca în scrisorile tale către prieteni să nu faci aprecieri asupra diferitelor persoane. Vei zice de ce? Multe lucruri prudente le-ai făcut. E bine și în privința scrisorilor să fii tot prudent. Acum ești profesor. Și nu uita un lu-

¹ Scrisoarea reflectă din nou justetea judecății Elenei Moisiil. A se vedea Addenda 3.

cru: interesele despart și pe cei mai buni prieteni, iar documentele scrise e bine să nu le posede alții.

Dacă ar citi Florica scrisoarea m-ar dezaproba, dar tu cred că mă înțelegi.

Situația ta de acum e desigur mult invidiată, căci deodată ai avut 2 mari avantaje. Binemeritate bineînțeles, dar totuși demne de invidiat.

.....
Scrie-ne mereu ca în ultima scrisoare. Ne bucurăm mult cu toții la primirea scrisorilor tale.

Ieri a venit Drăgan pentru discuția legii înv. superior. Azi a plecat. Nunta Luciei¹ s-a hotărât pentru vacanța Crăciunului. Ne-a rugat să le fim nași. Lucreția² zice că e un lux să te măriți pe vremurile astea grele. Eu nu cred să mă duc, mi-e teamă de frig. O să-i dau delegație Florichii. Ea și așa vrea să-și facă o rochie de seară, are ocazie s-o poată de mai multe ori.

.....
Dragă Grigri, doresc să te păstrezi sănătos, să petreci bine și să ne scrii ca și până acum.

Fața de masă ai dat-o?

Sărutări multe de la toți și de la mine și mai multe

Elena

Gr. M. către familie:

ROMA

Dragii mei,

2 Decembrie 1931

Constat că nu V-am scris de mai multe zile și Vă sfătuiesc să n-aveți teamă. Aici a început să se facă vreme frumoasă. Ieri m-a dus maestrul la Ostia și am văzut marea. Am primit cekul Rockefeller pe Decembrie. Lucrez cu popa de 3-4 ori pe săptămână. Am primit scrisoarea Florichii și a mamei din 22. Am fost Sâmbătă la un ceai dansant la care m-am distrat. Seara încercăm să dansăm acasă, sau mă duc la un cinema.

Mai scrieți mai des, că-s destul de fără vești.

¹ Lucia Bugnariu cu Constantin Daicoviciu.

² Lucrezia Bugnariu, mama precedentei, sora lui Const. Moșil.

Dacă primiți extrase de la vreunul din cei din Italia cărora le-ați trimis extrasele mele, trimiteți-le încoa.

Vă sărut mult, mă duc să mă plimb că-i vreme superbă

Grigri

Gr. M. către părinți:

Dragii mei,

Roma 6 Decembrie 1931 seara

Nu știu dacă mi se pare sau e adevărat. Am impresia că primesc foarte rar scrisori de la voi. Mâine (sertarul e extrem de deranjat azi) fac socoteala generală. Voi confirmați-mi de asemeni primirea regulată a scrisorilor.

Eu sunt bine. Cred că am să mă mut într-o odaie alături, tot aici în pensiune, odaie care mi se pare mult mai drăguță. Socoteala generală pe prima lună: economie 600 lire, plus 200 lire ceasornicul, plus o mașină de ras. N.B. cheltuieli datorite incompetenței de a utiliza tramwayele.

Am fost azi la o ședință a Academiei. Am avut ocazia până acum să cunosc mai mulți matematicieni bătrâni și câțiva tineri. Aș vrea să-i adun pe toți cei tineri într-o seară la mine.

Pauză sentimentală totală. Asta ca să fiți informați.

Pauză intelectuală totală. Poate unde am devenit profesor. Nu știu.

Activitate serioasă ca să scot din popă un elev. Nu vă temeți de creșterea aptitudinilor mele călugărești. Rien à faire.

Maestrul e excepțional de drăguț. Caută să facă să se strângă relațiile și mi-a trimis cu scrisoare de prezentare pe un asistent de aici și pe un belgian cu care am stat mai mult de vorbă.

Vă sărut de foarte multe ori cu dor și drag

Grigri

N.B. Am scris lui unchiu Iuliu, Andrei, Drăgan, Nic Nedelcu, Nick Ballan, Gică, Gină.

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

Vineri 4 Decembrie 1931

La recomandata ta din 2 Dec. mă grăbesc să-ți răspund că suntem bine cu toții și, la rândul tău, să n-ai grijă de noi și nu-ți mai da banii pe recomandate. Costă scump și e păcat să cheltuiești în plus, când poșta italiană e foarte bună.

Să vezi eu în loc de popă am citit papă și am bănuț că îi zici maestrului, fiindcă e bătrân.

Ceea ce ne bucură foarte mult e că te plimbi.

În general mi se pare că o duci destul de bine.

Mă mir că te plângi că nu-ți scriem. Ți-a scris tata și pe urmă ți-am mai scris și eu de 2 ori ceea ce vine 3 scrisori după 25 Noiembrie...

Cum ai ieșit cu socotelile? Caută și nu te neglija și din punct de vedere al îmbrăcăminte. N-ar fi rău să-ți faci și un rând de haine. Fii atent la ștofă și la executarea costumului.

Din banii care îți prisosesc pune-ți și de o parte să ai din ce cheltui și la anul. Văd că dolarul s-a mai urcat, după ce căzu-se puțin.

Noi aici nu știm cum vom ieși cu lefurile. Se tot hărțuiesc reprezentanții corpului didactic cu cei în drept.

.....

Cum merge cu italieneasca? Ai vizitat vreo biserică? Duminică poate ai ocazia să auzi coruri frumoase. Pe unde te-ai mai plimbat?

Dirindu-ți tot binele, sănătate, petrecere bună, te sărutăm cu toții cu drag de mii și mii de ori.

A ta mamă

Elena

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

Mărți 15 Decembrie 1931

Nu-ți scriu așa de rar precum ți se pare. De la Sf. Ecat., 26, ți s-au scris: 2 scrisori de la mine; 1 tata, o poștală eu; 2 scrisori de la mine; 1 Ionel; ți-am trimis invitația pentru Zürich și scrisoarea Polonezei. Total 8 în 18 zile. Ceea ce vine cam la 2 zile o veste.

Totuși nouă ne face plăcere, când spui că-ți scriem rar. Însemnează că te gândești la noi și încă cu drag. Bunica crede că ți-e și dor.

Răspunsul acesta e la n. 19. Dar să te iau și eu de scurt. De ce nu răspunzi la numeroasele întrebări ce ți le pun?

Te-ai mutat? Se vede te aranjezi mai șic în vederea ceaiului. După socoteala trimisă reiese că totuși e mai scump la Roma decât la Paris. Poate că trăiești mai bine.

Să ne scrii cum ai organizat și cum a ieșit ceaiul tău.

Te felicit pentru simpatia care ai inspirat-o maestrului tău. Noroc că ai găsit un om așa de gentil, așa că nu te simți prea străin și după cum văd ai și profitat.

Drăgan a fost iar pe aici pentru legea înv. superior. De astă toamnă a venit de 6 ori. E ceva!

Nunta Luciei e la 29. Poate că merg și eu...

.....

Azi am văzut mai multe numiri la șc. militare (șc. de război) și îți însemnez obiectele care mi-au atras atenția: Contabilitate generală, Matematică comercială, Finanțe.

N-ar fi bine în vederea congresului să iei lecții de conversație germană?

Dorindu-te atât eu cât și ceilalți te sărutăm cu mult drag

Elena

Gr. M. către frate:

ROMA

Dragă Ionel,

28 Decembrie 1931

Primesc azi simultan două scrisori: a ta și a Florichii.

Sunt astfel informat că tu ai avut ceea ce e interzis a se numi guturai sau răceală. Ai de stau aici cu mine stau și cască niște ochi de broască aflând temperatura de prin țara „rumuneasca“.

Vreți și voi să căscați ochii mari? Obligator în fața impresiilor din țări străine? Află că în țara soarelui e un frig turbat. Află că (în afară de binecuvântata locuință în care mă aflu) în celelalte case e o ghețarie cum nu se mai vede. La mine e cald și nu știu de ce. Poate fiindcă e o specie de calorifer. În schimb sunt unele odăi pe care le-am văzut și care se încălzesc cu o lampă cu petrol sau cu căldura animală a celui ce locuiește în casă. Omul încălzește pe casă și nu casa pe om. Iată de ce stau în odaia în care mă aflu și nu mă mut. Aștept și eu temperaturile baedekeriene.

.....

Vă mai sărut o dată și încă de alte multe ori

Grigori

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

Am primit scrisorile pentru Flory și Ionel. Melancolie! nostalgie! Am înțeles. Noi suntem bine și destul de ocupați cu îngrijirea bunicii care din cauza căzăturii e silită să stea în pat și are nevoie mereu să fie ajutată. Acum e mai bine, dar bine-înțeles, sclinteala nu poate trece așa ușor la o femeie de vârstă așa înaintată.

.....

Noroc că ți-am dat palton! Roma, cer albastru și frig. Nu ne-am gândit că de era așa de cald n-ar fi fost lupoaica pe acolo.

Bunica te sărută și zice să-ți scriu că rău ai făcut că n-ai luat și șoșonii. Am consolată-o și încredințat-o că la nevoie se găsesc măcar galoși și ciorapi de lână, așa că desigur ți-ai cum-părat înainte de a-ți scrie eu.

Anul acesta mi-a adus trista veste că se scad pensiile la iu-teală.

În Cluj am stat 1½ zi. Mirele se prezintă f. bine, e vioi, sim-patic și vesel, mireasa mititică. Perechea petrece la Atena. Multe, multe sărutări de la noi toți

Elena

Gr. M. către mamă:

ROMA

Mico dragă,

14 Ianuarie 1932

Nu știu cum să vă cer iertare pentru faptul că întârzii atât de mult cu scrisorile. Nu trebuie să vă închipuiți că nu mă gândesc la Voi. Din contră, mă gândesc des, dar nu știu cum se face că nu ajung să scriu. De-acum aci e primăvară. În plus aici a fost tot timpul verde, azi, ieri, au fost zile superbe.

Am văzut o grămadă de lucruri frumoase. Am fost la Fras-catti cu profesorul meu. Am văzut un parc celebru care se cheamă Villa Falconieri. Cu un lac înconjurat de cireși. Se zice că s-au scris o grămadă de lucruri despre peisajul respectiv.

Am văzut și diferite ruine. Descriere inutilă.

Nu știu dacă V-am scris că atunci când am fost la masă la Volterra era pe măsută fața de masă.

Doamna Volterra mi-a spus că a primit o scrisoare foarte drăguță de la mata. Am primit invitații de la Zürich.

Vă sărut de foarte, foarte multe ori pe toți Grigri

Bunicuța ce mai face? Sper că e bine acum. Sărutări Grigri

Gr. M. către familie:

ROMA

Dragii mei, 16 Ianuarie 1932

Am primit de la Rockefeller învoirea de a mă duce la Paris când s-o duce maestrul. Ca atare am făcut una din acele operații pe care le fac înainte de orice plecare: scuturătură generală. Ca atare am aranjat scrisorile primite și răspund acum la toate cele la care n-am răspuns.

La prima scrisoare, în care printre altele scrieți că vremea e frumoasă e greu de răspuns, vestea fiind oarecum învechită în aste două luni care au trecut. Consiliul de a-mi cumpăra pardesiu îl voi urma imediat ce se va simți nevoia. Deocamdată se poate foarte bine umbla în palton (nu vă închipuiți totuși că frigul de aici se poate compara cu căldura zilelor de iarnă din țară; am remarcat-o când m-ai consiliat să-mi iau șoșoni: însăși ciorapii de lână sunt o exagerație).

.....

În chestia ciorapilor și batistelor eu nu știu cum să aranjez: intru într-un magazin unde sunt în vitrină prețuri foarte ieftine pentru asemenea articole. Mi se arată diverse specii, caut, aleg, aleg, ciorapii din ce în ce mai negri, batistele din ce în ce mai albe, când am găsit lucrul care-mi place constat că prețul e neînchipuit mai mare decât cel pentru care intrasem. Evident și marfa mai bună. Dar oricum, nu înțeleg deloc de ce-mi place numai decît marfa bună, fără să mă pricep că-i bună...

Mi-am cumpărat o pălărie. Gris, ceea ce e noutate.

A trecut legea învățământului superior? Dar cea a școlii de arhitectură?

Am văzut pe d. Proca care Vă transmite multe lucruri bune.

Primit invitații p. Zürich. De mult.

Ce face bunicuța?

Sper că acasă și la Cluj ați primit câte o telegramă. Cea de la Cluj am trimis-o pentru cei care Vă găseați acolo. Am primit și răspunsul la telegramă sub forma scrisoarei cu trei vorbe.

Mă bucur că Ionel face hokey, nu știu dacă pantalonii sunt tot ai mei militărești. În orice caz îi doresc baftă.

Primit total 9 scrisori 5 c.p. 2 scrisori de la Cuți, 2 de la Florica, 1 de la Ionel, total 19. Eu am scris mai mult.

Azi am fost invitat la masă la d. Levi-Civita. Era și un profesor de la Torino, om celebru: Fabini și alți doi matematicieni tineri: unul italian și inginer, altul neamț cu bursa Rockefeller. S-a stat după masă de vorbă până pe la miezul nopții.

Cu asta inspirația mea e complet epuizată. Mă duc să mă culc.

Vă sărut de foarte, foarte multe ori

Grigri

Mama către Gr. M.:

Mult iubite Grigri,

22 Ianuarie 1932

.....
Țin să spun înainte de a pleca la Paris:

1) Tu care ești formalist și politicos (mai multă lume pe care ai felicitat-o mi-a transmis mie mulțumirile) fii și acolo tot astfel în țara politetei.

2) Scrie-ne regulat, căci bunica ce e tot în pat e foarte îngrijată când nu scrii și o să fie și mai îngrijată când te-o ști plecat din loc. Nu neglija și fă-i plăcerea asta la care ține așa de mult. Ea e mai bine dar e tot în pat...

Dacă pleci mai curând poate te întâlnești și cu maestrul P. din București. Caută de fii drăguț cu el. Să știi că a fost afectat de faptul că la Poitiers când ați organizat o excursie nu știu unde și hotărâseți să mergeți cu toții și pe urmă tu și cu Th. ați plecat la Paris pretextând primirea unei telegrame și lăsându-i pe ei baltă. Asta a considerat el o gafă.

Noroc că cu altă ocazie, când iar erați cu toții (Paris) N. Th. iar așa deodată pe neașteptate a spus că el trebuie să plece, atunci tu ai rămas. Astea sunt gafele de care îmi spuneai și tu că v-a spus Dl P. la plecare: „băgați de seamă nu mai faceți gafe“.

Și încă ceva. Tu știai că maestrul P. e prieten cu Dl. Montel și că nu i-a plăcut deloc că N.T. s-a pus rău cu el?

Te rog fii foarte discret și să nu-i scrii nimic prietenului tău. Noi doi suntem și prieteni, așa că multe ți-am mai spus dar să rămâie între noi lucrurile astea, de care am socotit că e bine să fii informat.

Tata ți-a trimis azi un pachet cu extrase de la congresul din Clermont-Ferrand. O să trimit la câțiva din țară (Buc., Iași) (la Cluj nu știu cui)...

S-au făcut tăieri grozave la lefuri și pensii.

Mie mi-a luat aproape jumătate, iar tatii o parte din 3. *Vezi dar ce reduceri s-au făcut!...*

Vremea e tot rece. E mereu înghețat. În București, caracteristic pentru Ianuarie, foarte multe crime și foarte multe cooane și-au rupt mâna sau piciorul,

Sărutări

Elena

Gr. M. către familie:

PARIS

Dragii mei,

18 Février 1932

Prima parte a statului meu la Paris, prin revenire, casa re-găsită la fel, odaia nițel rece în prima zi printr-o ordine natu-rală, redevenită extrem de expeditiv a mea cu o grămadă de hârtii și rufe amestecate pe masă, cu rufe și hârtii aruncate în dulap și chiar, atunci când gândesc ca Julien Benda orizontal, cu o grămadă de hârtii scrise în pat. Poze stranii botezate cu litere grecești fac spaima servantei atunci când îmi așază pa-tul. În schimb grija ei de a-mi așeza o cămașă sau o cravată în dulap, fac, normal, exasperarea mea.

Hotelul ar putea părea același, dar publicul e nițel schim-bat. Același zâmbet al unei bătrâne simpatice secretare îmi răspunde când mă întorc ziua, aceeași moțăială a aceluiași garçon mă întâmpină noaptea. Aceeași cheie o iau mecanic oricând din același loc, același miros de bucate mă întâmpină poate prea fidel familiar, la aceleași ore.

Asta ca decor.

Pe dinăuntru: în odaie am avut mult de lucru. Nu știu din ce cauză mi-a venit să lucrez. Și-am lucrat. Ca atare sunt câ-teva zile în care farmecul orașului mi s-a prezentat numai

prin anunțurile periodice: la 8 primul ascensor, la 9 prima lovitură de mătură, la 11 primul miros precis de bucate. Ce-am făcut? Aproape nimic, dar merge.

.....

Sâmbetele mă duc la Dna Kastarska. Lipsa totală a fetelor drăguțe e compensată prin existența perpetuă a acelorași cucoane insuportabile care erau și anul trecut. În fine.

În oraș, eu ca mai vechi, remarc venirea turbulentă a noilor români:

Pentru Florica și Ionel: M.L., pe care-l cunosc, s-a așezat în hotel și, ca orice nou parizian, vorbește nițel cam tare, are cultul Montparnasse-ului, s-a ambalat de o pictoriță cu părinți ruși, cu automobil, cu cunoștințe miniștri plenipotențieri și altele. Toate astea i-au fost debitate, evident de fată, după ce a cunoscut-o pe o stradă. El, evident, e convins de cele de mai sus. Asta ca o informație cu totul familiară, având în vedere că M.L. e logodit în țară cu o fată dulce căreia e inutil să i se strice inima cu ceea ce nu e mai mult decât iluminarea nocturnă a Turnului Eiffel: o reclamă luminoasă, o amintire din Paris.

Am fost o dată cu diverși oameni la ceea ce se cheamă Asociația Generală a Studenților Români de-aici. E foarte distractiv. Am văzut pe G.H. care e foarte dulce și pe S.B. care, cu ajutorul școlii de cântec, își consolează amorurile ei pasate și logodnicești de la noi din țară.

Pentru aceiași copii: prietenul nostru comun V. ca și D., cu ochelari, ca și alți elevi ai liceului Sp.H. își fac apprentisajul parizian cu o conștiinciozitate demnă de deosebită admirație. Mai e unul, P.N., proaspăt ieșit din mâinile profesorilor noștri, care e un tânăr cu deosebite promisiuni pentru viitor, zic adică ca băiat de treabă și simpatic.

Eu n-aș putea preciza pe care dintreăștia îi cunosc copiii. Excluzând pe M.I. de care sunt sigur că i-a trimis Florichii salutările lui și de M.L. care s-a repezit de câteva ori ca să facă același lucru, îi rog pe scumpii mei frățiori să-și aleagă pe ai de la care primesc salutări din lista de altfel incompletă, publicată mai sus.

Pe bunicuța o sărut de foarte, foarte multe ori. Am fost la „Das Lied ist aus” care, din aceste motive, m-a făcut să lăcrămez ca o fecioară visătoare când asistă la moartea lui Rudolf Valentino.

Vă sărut pe toți, cât pot

Grigri

Mama către Gr. M.:

Dragă Grigri,

24 Februarie 1932

Am admirat scrisoarea ta senină și liniștită în timp ce noi ne perpeleam ca să găsim cauza pentru care nu ne scrii.

Poftă bună la lucru! Cum stai cu sănătatea? Cât stai la Paris?

Noutăți: Dnii Călugăreanu și Bădescu au fost numiți asistenți la facultatea din Cluj.

Di Nichifor la descriptivă, la Academia de Arhitectură București.

S. Sanielevici suplinitor la catedra de geom. descript. la Cluj, în locul lui C. Costin sau Costiu dimisionat.

București, declarată vacantă conferința de mat. generale și geom. descriptivă (un singur post).

.....

Pe aici s-a zvonit că d. Volterra ar fi fost revocat pentru că n-a depus jurământul (sursa Teodorescu). Mi-a spus foarte îngrijorat pentru tine. Eu am spus că poți lucra cu Levy-Civita, sau în cel mai rău caz îți strămuți bursa la Paris.

.....

Elena

Gr. M. către familie:

ROMA

Dragii mei,

27 Martie 1932

Reîntors în țara eternei primăveri, am început să-mi scot din geamantane toate obiectele de lână și să le pun pe mine. Aflu că în timp ce în Parisul gris m-am bucurat din plin și ceva mai mult de o primăvară turbată, cum de altfel V-am anunțat pe o cărțuție poștală, aflu că în același timp aici oamenii au înghețat cât au putut.

Spre a nu se uita: locuiesc: pensione Borsato 78 via San Nicolo da Tolentino și, evident cu începere de mâine, mă pun pe lucru.

Drumul Paris-Roma am vrut să-l fac civilizat, economic și instructiv. Iată-mă deci într-un wagon cl. III via Paris-Nice-Ventimiglia ca să văd Coasta de Azur. E foarte frumos. Am văzut totul numai din tren însă trebuie că e turbat. O să-i vie

rândul altă dată. După asta, aproape de Genova, a început să fie în compartiment un miros atât de insuportabil încât la Genova am luat un hamal și m-am dus la un hotel. Ca atare în ziua de alaltăieri am vizitat Genova care e un oraș delicios. Faceți socoteală: se înalță de la mare până pe Righi care are 1050 m. Ca atare e un oraș așezat pe nenumărate planuri diferite.

Am văzut casa lui Columb și prima bancă din lume. Am umblat cu funicularul până sus pe Righi și am admirat panorama și m-am extaziat și mi-am propus să stau altă dată, bineînțeles — o grămadă de timp în acest orașel. M-am plimbat pe malul numit Lido și am constatat că singura plajă e tot Mangalia. De-aici e însă frumos că e mare lângă munte, cum scrie pe cărți poștale. V-am scris o c.p. și am s-o pun la cutie mâine că n-aveam bani de timbre. Încolo merge bine.

Acum mă mut la o pensiune unde stă și un Belgian matematician și unde e o patroană foarte nostimă. Ca atare voi lucra serios matematici și voi reîncepe să învăț italianește.

Scrieți-mi dacă la București a venit moda cravatelor de piele. Dacă nu, aduc câteva.

Urați, din parte-mi, succes tuturor candidaților la conferința din București. Am avut mare bucurie că nu m-am prezentat și eu. În primul rând fiindcă pot să zic că nu-mi convine. Explicați cu detalii largi că sunt încântat de Iași și de ieșeni — ceea ce este de altfel perfect exact — că nu văd nici un avantaj să trec de la o conferință la alta, că nu găsesc că a fi mutat din Iași la București e vreo specie de înaintare, etc.

Dacă-i știți pe candidați pe nume, informați-mă.

Eu vin în țară pentru Congres între 5–10 mai la T.-Severin. Dacă, ceea ce e foarte posibil, trec cu vaporul până la Trieste și Trieste-Fiume și dacă ajung târziu atunci mă opresc la T.-Severin și pe urmă viu la București și stau vreo 10 zile sau cam așa ceva. Pentru a avea o bază rațională, scrieți-mi cât costă în rapid Buc.-T.-Severin cl. II și cl. III. Ca să știu. Nu uitați să-mi scoateți carnetul de Cf. de conferențiar.

.....

Dacă se fac pariuri pentru postul de conferențiar, cumpărați bilete pe capul lui Gaby Sudan¹.

¹ Viitor profesor universitar de matematici la Școala de arhitectură din București.

Nu se face omul cetățean român chiar pe de gratis.

Cu asta se epuizează informațiile mele.

Mâine, evident orice lucru începe mâine, am de gând să încep să lucrez.

Scrieți-mi cu ce a fost decorat tata. Aștept informații de un car de vreme.

Ce face bunicuța?

Când cade Paștele?

Ce e cu Călugăreanu și Bădescu? Au fost numiți conferențieri sau asistenți? Asistenți — cum scrieți — erau de nu știu cât timp.

Cum stați cu gripa? Sper că V-a trecut. Pe-aici e nițică gripă. Eu n-am nici pe dracu și bat în lemn.

.....

Nu știu dacă v-am scris că nu numai Ghermănescu, dar și Abason a fost ales membru al Soc. Franceze de Matematici. Evident cu unanimitate, evident de 4 membri, câți erau în sală. Ședința era s-o prezidez eu. Dacă știam o făceam și puteați da la gazetă lucru complet. Dacă e caraghios, să fie de-a binelea.

Vă sărut de foarte multe ori

Grigri

Mama și tatăl către Gr. M.:

Duminică 3 Aprilie 1932

... Primăvara tardivă de la noi a adus însă și alte neplăceri: cu atât mai neplăcute cu cât ating finanțele familiei.

Bunichii din 3 mii i-au rămas numai 2.

Mie din 10 și 500 mi-au rămas 4 și 500.

Florica a rămas și ea cu 2 și ceva.

Și așa mai departe!

Îți închipui deci cât suntem de geloși pe tine! — chiar noi.

Alăturat îți trimit tichetul de călătorie. În scrisoarea următoare îți dau informații de costul trenului

Elena

Dragă Grigri. Să nu te gândești că poți veni de la Severin cu cl. III. Ia neapărat rapidul cl. II; te costă maximum 650 lei cu tichet cu tot. De altfel mai bine renunță la altceva și vino cum se cade. Când iei biletul trebuie să detașezi un cupon din carnet. Îți cere aceasta casierul gării căruia îi prezinți carnetul.

Sărutări

Costică

Gr. M. către familie

METROPOLE HOTEL
ROME

Dragii mei,

29 April 1932–30 April–1 Mai–2 Mai

Din c.p. ați aflat că m-am transportat la Napoli. Vreți să știți cum a fost? Am plecat cu Belgianul Bureau. Burocratic, fiindcă cumpărase bilete într-o zi cu soare, am găsit că suntem obligați să plecăm așa cum *hotărâsem* într-o zi cu ploaie. Iată de ce, cerul din Napoli mi s-a părut acoperit. Ne-am urcat și pe Vezuv. Erau nori de jos până sus, dar cum în programul nostru ziua era dedicată vizitei Pompeiului și Vezuviului, ne-am urcat. Bineînțeles n-am văzut nimic. Adică la Pompeiu am văzut tot, mai bine zis aproape tot. Există o casă în care sunt vopsite porcării pe pereți dar pe care n-am putut-o vedea fiindcă era Duminică. Există la Pompeiu, ca peste tot locul în țările turistice, minuni care se transmit din tată în fiu, din ghid în voiajor, pe care nu le-a văzut nimeni, dar care, ca orice minune, sunt minunate.

Evident, orice memoriu e interesant, orice remarcă e remarcabilă, orice academician e celebru, orice pariziană e spirituală, orice italiancă e pasionată, cerul la Napoli e albastru, Vezuviul e impunător, insula Capri e admirabilă, Santa Lucia e plină de foc etc., etc.

.....

Pe urmă ne-am întors la Roma. Evident că pe drum toți norii s-au risipit. (N.B. La Napoli am văzut peste tot 0 m. pătrați de mare și 4 cm pătrați de cer, epatanți: albaștri. Dar ce albastru...)

.....

ENEZIA
RESTAURANTUL GĂRII

Dragii mei,

3 Mai, seara

Am făcut socoteala că scrisoarea precedentă ajunge odată cu mine în țară. De aia Vă scriu și de aici, pun tot într-un plic și expediez din T-Severin.

.....

Aici sunt ultimele pulsații ale țării. Am mâncat ultimele macaroane și am gustat ultimul Cordial Campari, ultimele portocale, ultimele bacșișuri.

Mă duc, viu, spre datorie. Spre matematici și matematicieni (descriere caraghioasă a celor ce se vor întâmpla urmează verbal).

Port cu mine un cântecel tandru din Paris.

.....
Venezia azi e frumoasă! Dacă aș fi putut pleca ieri, azi mă plimbam pe Canale Grande. Acum stau în Restaurantul gării și vă pup spiritual

Grigri

N.B. Există la Buc. perii pentru curățat mașinile Gillette?

Supliment

Sosit Jimbolia, sărutări

Joi dimineața

Grigri

Gr. M. participă în mai 1932 la al doilea Congres al matematicienilor români de la Turnu-Severin cu două comunicări: *Sur le théorème de Jordan* și *Sur les représentations conformes*.

Se reîntoarce la Roma unde mai stă câteva luni.

Gr. M. către familie:

METROPOLE HOTEL

ROME

Dragii mei,

7 Iunie 1932

Sunt de o săptămână aici. V-am scris deja vreo două cărți poștale; nu e nimic să merite să Vă scriu mai mult. M-am instalat precum vedeți în același hotel. E destul de răcoare și bine. Eu mă speriasem că o să fie pe-aici fierbințeală mare. Ceilalți mă consolează zicând că e destul să aștept câteva zile și vine. Eu nu mai am de la voi nici o veste de când am plecat. Sper că nu e mai rău decât când am plecat.

Am făcut, cum v-am scris din Lwow, o conferință la Cernăuți. Totuși după impresia avută cred că au să-l facă profesor întâi pe Miron. Mai e încă loc și la Iași o catedră. Tata când o vedea pe cineva de pe acolo să vorbească, așa principial și

dezinteresat pe această temă. De asemeni sunt două catedre la *universitate* la Cluj. Toate astea au să se scoată la concurs.

Scrieți des. Eu m-am oprit câteva ceasuri în Viena, cum v-am scris pe o carte poștală de-acolo, și o zi întregă la Bologna (și de-acolo v-am scris).

Au început să vi se plătească lefurile?

Vă sărut mult de tot pe bunica și pe toți

Grigri

Mama către Gr. M.:

Duminică 13 Iunie 1932

.....
Ți-am scris că nu mai e Iorga la putere, dar nu ți-am scris că e Vaida președinte și că au revenit național-țărăniștii la putere. La instrucție e Gusti.

.....
Ce-ai făcut cu pantofii? Vezi de-ți ia alții până nu se face prea cald, căci lacul încinge piciorul îngrozitor.

Se apropie 15 Iunie, dar ½ din leafa pe mai *nu s-a luat*, astfel că oricât de bună financiară sunt nu mai e posibil să mai am rezerve.

Tu Grigri, chibzuieste bine banii, nu mai fă datorii, căci cu toată dragostea și tot regretul n-am de unde să-ți dau pe viitor. Ai gustat din toate, poate chiar ai făcut și excese, acum e destul. Păcat că din toată afacerea nu te-ai ales cu un rând de haine. Să știi că cele bleu marine sunt prea rupte!...

Elena

Gr. M. către familie:

METROPOLE HOTEL

ROME

Confidențial

Dragii mei,

17 Iunie 1932

Am primit ieri o scrisoare. Mulțumesc mult fiindcă e detaliată și mă bucur că bunica e nițel mai bine. Sper că până la această scrisoare va fi bine, cât mai mult bine și sper că n-o să mai facă buclucuri. Sper (azi tot sper) că ritmul actual al scrisorilor mele Vă convine.

La Cernăuți am tras în gazdă la Stoilov și am mâncat la el tot timpul (Sâmbătă și Duminică) și am ieșit seara și am dansat.

.....
Eu „stau scriind“ cum s-ar zice pe italienește (caracteristic că verbul ajutător în italienește „stare“, cum e pe englezește „to do“, se zice: stau scriind, stau fumând, etc.) cartea lui Volterra pe care l-am văzut de mai multe ori.

El zice că o să se intereseze să mi se prelungească bursa și pentru anul următor. M-ar trimite de exemplu la Paris sau Göttingen. Ar fi o idee tare bună, numai să iasă. Ar fi „epatant“, nu? Mai ales că la anul tot nu pot fi în București. Dar așa veni să vă văd de câteva ori. Ar fi foarte bine.

Aici e foarte bine căci e răcoare. Plouă des. Ieri chiar a plo-
uat zdravăn.

Într-o zi de astea o să vă trimit carnetul de căi ferate să-l ștampilați. Trebuie să văd întâi dacă nu se poate ștampila la Legație.

Vă sărut pe toți de foarte multe ori.

Spuneți-i Florichii că o sărut și pe ea, în special, și că să meditez la posibilitățile repetării la anul a ofertei pe care i-am făcut-o astă toamnă, pentru a profita în doi de bursa „drăguțului“. Evident că dacă se face s-ar putea face.

Pa

Grigri

Mama către Gr. M.:

Dragă Grigri,

28 Iunie 1932

... Desigur că dacă ai reuși să-ți prelungești bursa încă pe un an ar fi o afacere minunată și Uncle Sam, după cum îi spune tata fundației Rockefeller, ar fi adorabil.

Dacă ar fi să fie, poate că mai indicat ar fi să te duci în Germania.

Mama către Gr. M.:

Iubite Grigri,

Și noi aci ne coacem destul de bine. Unii cu voie, ca Florica la strand, alții de nevoie, când trebuie să mai alergăm după câte ceva...

Păcat că prelungirea bursei a fost un vis de vară! Știi că Rockefeller trăiește și e de 93 ani. Zice că el a trecut prin 7 crize economice, și... o să treacă și asta...

Elena

Ultima scrisoare din Roma, adresată părinților, concentrează în ea dragostea și recunoștința fiului față de părinții și generațiile de cărturari din care se trăgea.

ROMA

Mico dragă, tată dragă,

29 Iulie 1932

Primesc, din partea dlui Tisdale scrisoarea următoare:

„Dragă Dle M.G.,

La întoarcerea mea la Paris am găsit diferite scrisori printre care una a prof. Volterra și alta a prof. Had. cerând o prelungire a bursei Dtale.

Am discutat chestiunea cu colegii mei și regret că trebuie să vă informez că în acest timp nu e posibilă prelungirea bursei Dtale.

Ți-am trimis, ... etc.

Al Dtale

Tisdale“

Dorința maestrului de a mă stabili în capitala matematicii tedesă, între o halbă, un vals, o nemțoaică blondă și o mie de matematicieni, pe scurt în Göttingen, devine astfel o dorință nerealizată ca nerealizabilă.

Perioada americanizantă a chekurilor cu firma „Chase Bank“ se termină. Se termină într-o oarecare cameră de hotel și o halbă oarecare.

Mâine seară plec.

Mă opresc puțin la Firenze, puțin la Bologna, puțin la Venezia, puțin la Viena. Mă las dus, încet, de vapor pe Dunăre-n jos până la Giurgiu; vin după asta rapid, sărac și același, să mă cert cu păpușica, să vă cer bani de țigări, să fac ceea ce-am tot făcut. E scris în scrisoarea americanului stabilit la Paris.

„your fellowship experience“¹: adică experiența Dtale ca om cu franci.

¹ Experiența ca bursier.

O experiență ca oricare alta.

După care mă întorc cuminte, acasă.

După ce am făcut câteva dintre lucrurile care trebuia să le fac.

După ce n-am făcut o grămadă dintre lucrurile care ar fi fost bine să le fac.

După ce am trecut un an ca oricare altul, mai bun sau mai rău, diferit de cei pe care i-am petrecut până acum. Un an în care am umblat în wagon-lits și-n clasa treia, un an în care am învățat să vorbesc cu portarii de hotel internațional și cu ghi-zii naționali.

Un an care se poate chema „your fellowship experience”.

Un an în care câteva dintre colțuri s-au rotunjit, câteva dintre copilăreștile iluzii despre mine mi le-am pierdut.

În care mi-am dat seama, mai mult decât oricând, că sunt un *om ca oricare altul*¹.

În care, vanitos, am încercat să scot un matematician dintr-un popă catolic. Că n-am reușit.

„your fellowship experience”

Un an în care am vrut să văd ce se-ntâmplă dacă unii oameni apar fără nici o legendă creată anterior. Și am văzut că nu se întâmplă nimic. Am văzut că pentru a fi tu însuși trebuie să vii întovărășit de trâmbițe și flori, de vorbe bune spuse de indiferenți și de calomniile prietenilor. Altfel, rămâi un om în care predomină, ca psihologie, numărul camerei de hotel pe care o ocupi: „73 a băut un șpriț, 89 cere să fie sculat mâine dis-de-dimineață”.

Un an în care am înțeles

„your fellowship experience”

că am fost un perfect imbecil neștiind să exprim lui Volterra cât de mult îmi e drag, că, atunci când îți dai complet, perfect de bine seama că există oameni care față de tine au fost foarte de treabă, poți spera că și tu față de alții poți fi, aproape dezinteresat, foarte de treabă.

Față de Volterra și, poate față de alții, am priceput astă seară că o anume atitudine: perfectă, discretă, nițel rece-englezescă față de cei pe care într-adevăr îi iubești, atitudinea asta, definită de un prieten și de o fată dulce ca „pasivă”, ar trebui schimbată.

¹ De aici titlul volumului.

Iată o față a acelu

„your fellowship experience“

Un aspect pe care, singur, aici, departe de posibilitățile de a întovărăși un gând sau o frază de toate gândurile pe care era să le am, de toate frazele pe care era să le spun, izolat, un aspect pe care, poate am reușit să-l prind.

Iată de ce, în seara asta în care o scrisoare dactilografiată pune un punct unei anume perioade, bine precizate, perioadă de nesiguranță pentru viitor, fiindcă intențiile nu mi le-am putut defini singur, fiindcă posibilitățile nu mi-au fost acceptate de alții, fiindcă dorințele nu se încadrau în circumstanțe posibile, iată de ce, în seara asta, vă scriu o scrisoare foarte lungă.

Fiindcă am înțeles că sunt gânduri care trăiesc în noi, organic, fără să ne dăm seama de ele. Fiindcă aș vrea, de departe și în posibilitatea acelei reîntoarceri comune pe un chei de gară, fiindcă aș vrea foarte de departe să desprind din mine tot ceea ce vreau să vă spun.

Gândurile turburi de noapte caldă înainte de o plecare și înainte de un sfârșit.

Înainte de a redeveni pentru câteva zile un copil cuminte și de a rămâne, pentru câțiva ani, un profesor universitar.

Înainte...

Aș vrea să Vă scriu o scrisoare din care să înțelegeți ceea ce mi-e greu să îngheț în cuvinte:

că pentru tot ceea ce ați făcut pentru mine, că pentru tot ceea ce ați dorit pentru mine, eu, din când în când, am încercat să vă mulțumesc. O știți.

Când eram elev de liceu am fost, într-o zi foarte vesel că am putut să iau un premiu la Tinerimea Română, exact în ziua de Sf. Constantin și Elena. Era, poate, o simplă întâmplare.

Când mi-am scris Teza am făcut pe ea o dedicație care se face obișnuit. Era, poate, pur și simplu, o obișnuință literară¹.

În astă seară, departe, târziu, aș vrea să vă scriu că în gânduri care sunt fraze scoase dintr-un manual de stil și literatură, se pot ascunde lucruri diferite.

Ceea ce un anume clasicism mă face să nu știu să scriu că au fost gesturi, că au fost fraze, că au fost gânduri care une-

¹ Prima pagină a Tezei conține următoarea dedicație: „A mon père, à ma mère. Respectueux témoignage d’admiration“. (Tatălui meu, mamei mele. În semn de respectuoasă admirație.)

ori v-au lovit sau v-au amărât? Era imposibil să fie altfel. Că ați făcut lucruri pe care n-ați fi vrut să le faceți, de demult, eu nu vreau s-o știu: ar fi o absurdă obrăznicie. Nu se poate închipui că a fost un timp în care părinții noștri au avut vârsta noastră, viciile noastre.

Că acum se întâmplă, poate, să faceți altceva decât ceea ce ați vrea, nu pot să îndrăznesc s-o știu: nu putem ajunge niciodată vârsta părinților noștri.

Că, însă, pot să cred că tot ceea ce a fost și tot ceea ce va fi e un prilej pentru a mi se ierta tot ceea ce n-am făcut și pentru a mi se accepta tot ceea ce am vrut să fac e singurul gând pe care l-am avut în frazele, fără rost, care preced.

Că, întâmplător, am reușit din când în când e meritul vostru. Atunci când aveam câțiva ani v-am văzut: aplecat peste filele lungi de hârtie proastă măzgălite cu tiparul unei posibile tipărituri; cu creionul roșu-albastru corectând tezele scrise de un elev, prietenul meu, de fata care îmi plăcea sau de cine știe cine; că, acum, mi se pare natural să fac corecturile unui articol, care, sper mereu, va răsturna lumea (?) e rezultatul aceleiași educații, între un birou și un altul.

Că din anume gânduri sau fapte am încercat să desprind diferite fapte sau gânduri? E meritul vostru.

Cunosc lipsa de interes și interesul lucrului pe care-l facem: am văzut atâția academicieni dormind și am văzut pe unul dintre ei când făcea fițe față de un rege. Am văzut o academie prea tânăr ca să n-o disprețuiesc și să n-o visez. Nu-mi închipui că ceea ce eu fac ar putea interesa pe un altul. O fac așa, fiindcă se face. Sau, poate, fiindcă mă interesează pe mine. Sau, poate fiindcă așa am făcut toți: din tată în fiu. Și totuși, cu gândul, cu dorul, cu imposibilă, cu absurdă speranță de a face același lucru pe care l-am înțeles și pe care nu mi l-ați explicat: aș vrea să fac ca și alții să se intereseze de aceleași lucruri. Lipsite de interes? Ei și? Cine poate s-o știe?

Mă întorc în țară, Firenze, cetatea colinelor — Venezia — laguna — cetate.

Mă întorc pentru a prinde, de acolo de unde a fost lăsat, fiul început atât de demult. Pentru a face ceea ce tata, orgolios, n-a vrut să facă prea târziu. Pentru a lua în primire o conferință universitară, care nu e a mea: care e a noastră, a tuturor. A celor ce au fost înaintea mea și n-au vrut-o prea târziu. Pentru a desfășura aceeași muncă științifică pe care de de

mult am început-o. Că în felul de a mă exprima la catedră, matematic, nu se vede aceeași tradiție care ne leagă din tată-n fiu? Că tata ar fi vorbit de anume monede și eu voi vorbi despre anume figuri geometrice? E același lucru.

În gândul meu, în lucrul meu, în ceea ce am făcut, în ceea ce am să fac, aș vrea să vedeți pur și simplu un mic pas înainte față de toți cei ce au fost înaintea mea.

Acum foarte puține zile un asistent de la Iași îmi spunea, referindu-se la ceea ce o să fac, că au acolo lipsă de cineva care să le dea idei, să-i inspire. Că o să reușesc s-o fac, sau nu, eu nu știu.

„your fellowship experience“

?

Aș vrea să prind în gânduri tandre, de copil mic, ceea ce până acum v-am scris arid și absurd.

Aș vrea ca acest punct să sune lung și tandru ca o pedală.

Aș vrea să prindeți înțelesul paginilor pe care aș fi vrut să le scriu.

Să vedeți gândul care se leagă de gândurile celor ce au fost. Să acceptați rectilinearitatea intențiilor și realizărilor mele. Să-mi binecuvântați pasul pe care aș încerca să-l fac.

Deasupra lucrurilor pe care le-am făcut stau lucrurile pe care voi mi le-ați transmis ca făcute de cei dinaintea mea.

Aș vrea să credeți că, cu toate devierile, cu toate păcatele, ceea ce intenționez, aș vrea să se încadreze în ceea ce s-a făcut de acum.

Vă scriu o scrisoare plină de toată deznădejdea celui ce a înțeles sau a încercat să înțeleagă anume lucruri, plină de toată speranța celui care se simte tare, ajutat de toate dorințele, de toate intențiile celor dinaintea lui.

Vă scriu o scrisoare în care, simplu, ar fi trebuit să vă trimit sărutări. Ar fi fost, sunt sigur, îndeajuns. Sunt totuși lucruri pe care n-aș ști să le spun. Încerc să le scriu. Încerc și mi-e teamă că nu reușesc. Ar fi, poate, mult mai simplu ca, pe o carte poștală, să vă scriu „salutări și sărutări“.

În schimb vă scriu o scrisoare, ilizibilă grafologic, imposibilă în stil. O scrisoare în care pe pagini variate, încerc, elev cuminte, să dezvolt o temă: Sărutări din Roma — Grigri.

Încerc să desprind tot ceea ce e atât de greu de stilizat: încerc să prind în fraze oarecare, gramaticalizate, ceea ce am putut, întâmplător, să înțeleg astă seară.

Încerc ca în sărutările care preced să pun întreg înțelesul pe care mi-l sugerează: un oraș, un gând.

De departe, altă scrisoare scrisă de departe, aș vrea să însemne un singur lucru: ceea ce se poate scrie pe o simplă carte poștală. Că a scrie pe o carte poștală poate avea mai mult înțeles decât cel pe care am vrut să-l dau:

sărutări

Pline de tot respectul, de toată dragostea, de toată încrederea, de toată admirația, de toate promisiunile la toate cererile, a mi se ierta ceea ce am făcut, de toate amintirile, de tot ceea ce n-are nume și ce aș fi vrut să scriu

Pline de tot

Sărutări

Grigri

PROFESOR

Întors de la Roma, în toamna anului 1932, Gr. M. se mută definitiv la Iași, unde-și ia postul de conferențiar în primire. Profesorul Myller fiind împotriva „navetiștilor“, stabilirea în acest oraș fusese o condiție pusă candidatului la postul de conferențiar, după cum am văzut mai sus.

La 5 octombrie, Gr. M. scrie profesorului Myller și acesta îi răspunde:

BUCUREȘTI
4 STR. ARHIVELOR

Mult stimate Domnule profesor,

5 Octombrie 1932

În vederea începerii activității mele la Iași îmi permit să vă rog să-mi îngăduiți să vă cer două lămuriri, pentru a fi cât mai mult cu putință de acord cu facultatea.

Aș dori să știu dacă examenele din sesiunea de toamnă le țin eu sau d. Menciau care a făcut cursul mai mulți ani în șir. N-aș vrea să dau impresia că mă amestec în lichidarea unui curs în care n-am avut nici un amestec.

A doua întrebare: care ar fi data cea mai nimerită pentru a începe cursul de algebră. Aș vrea să fie în timpul cel mai obișnuit la Iași.

Cerându-Vă iertare pentru îndrăzneala pe care o am, rămân al dumneavoastră

Gr.C. Moisil

„Scumpe Domnule Moasil,

Iași, 9 Octombrie 1932

Să încep prin a răspunde la întrebările Dtale.

1) Cred că ar fi bine să faci examenul de algebră împreună cu Dl. Menciuc. La noi în Iași suntem obligați prin regulament să facem examenele în comisie de doi, așa că aproape se impune să lucrați împreună. Mi se pare că Menciuc n-a fixat până acum nimic, așa că vă veți putea înțelege. Te previn însă că examenul s-ar putea ține chiar la sfârșitul săptămânii viitoare.

2) Eu încep cursul luni 24 Oct. Cred că și Dta trebuie să-l începi în jurul acestei date.

3) Conferința de algebră e atașată catedrei de teoria funcțiilor care a fost detașată de la catedra de „algebră superioară și teoria funcțiilor”. Dacă mi-ai pus această întrebare ca să știi ce direcție să dai cursului de algebră îți comunic că cursul e destinat studenților de anul I care acum vin foarte prost pregătiți și trebuie să aibă un caracter elementar și prin urmare trebuie să te preocupe mai mult pedagogia decât direcția științifică. În special va trebui să faci multe exerciții și probleme.

Ar fi de dorit ca pe lângă acest curs elementar să faci și un curs liber așa cum fac eu în fiecare an și cum a făcut nevastă-mea când a fost conferențiar la algebră. Aici ai completă libertate. Nevastă-mea a făcut pe vremuri cursuri asupra teoriei grupurilor, a lui Galois și cursuri de teoria numerelor.

Sunt foarte bucuros că vii acum între noi, sper să ne aduci un suflu de tinerețe pe care eu care încep să îmbătrânesc îl doresc foarte mult.

Nu știu dacă vei fi mulțumit de elevi, care acum de când nu e liceu real vin foarte slabi și nu sunt așa de mulți ca la București ca să poți cel puțin alege câțiva buni. Cu curaj și răbdare se poate însă face ceva și din matematicienii liceelor de acum.

În Germania sunt profesori care cred că numai în orașele mici, departe de zgomotul capitalelor se poate cineva consacra științei. Dacă și Dta ai puțin din această credință sper să găsești mulțumire în Iași, în orașul acesta unde mulți se plictisesc și pe care foarte mulți îl părăsesc.

Te rog transmite salutări cordiale tatălui Dtale și primește sincere salutări

Al. Myller“

Gr. M. trebuia să-și înceapă cursurile. Îl interesa îndeosebi cursul liber unde putea să-și desfășoare cunoștințele și cultu-

ra. A păstrat ciorna lecției de deschidere și o listă de aforisme pe care — probabil — voia să le folosească în timpul prelegerilor.

D-relor și D-lor,

Începând azi un șir de ore când împreună vom gândi la anumite probleme de algebră, vă sunt dator o îndoită lămurire. O lămurire a mea față de Dvs., asupra atitudinii pe care mi-am închipuit că o veți lua în probleme ce ni se vor pune, o lămurire a mea față de Dvoastră asupra metodelor și felului de a sistematiza un curs care sper că nu e decât o încadrare în schema obișnuitelor cursuri.

Sub o întreită formă: de plan, de metodă și de atitudine, problema ce mi se pune e vechea problemă a pedagogiei: simultaneitatea dominării celor două tendințe — coborâtor spre lucrul inteligibil, ridicare spre generalul inconsistent.

Sunt pus în fața dilemei vechi: logică sau intuiție; a vechii nedumeriri: abstracție sau fizică; a ultimei înfățișări: axiomatică sau fizică.

.....

Iată de ce acest șir de conferințe trebuie privit etajat: într-un cat sunt îngrămădite fapte mari și mici pline de mister, ca o realitate, într-altul sunt înșirate gânduri mai mult sau mai puțin fecunde, pline de neînțeles ca o reverie.

De ceea ce Dvoastră vedeți într-o figură desenată aproximativ e bine să facem uz: algebra s-ar putea expune bazați numai pe desen. De această intenție trebuie să căutăm să ne ocupăm: s-o utilizăm și s-o dezvoltăm.

Pe ea se reazimă înțelegerea problemelor pe care le vom dezvolta în plinătatea lor: probleme relative la anume ființe algebrice — numere complexe, întregi, polinoame, matrice, grupuri și corpuri.

Proprietăți mărunte de întrebuințare curentă în ramuri disparate ale matematicii vor constitui preocuparea dezvoltării acelei virtuozități specifice: tehnica algebrizării. Arta de a traduce în gânduri schematizate mănunchiul metodelor ce se aplică. Vom trasa indicații precise în vederea dezvoltării unei astfel de meserii.

În sinteze rapide vom căuta să scoatem în relief acele gânduri speciale care constituie osatura deductivă a algebrei: o algebră axiomatică, dar nu o axiomatizare.

Începutul acestui șir de ore când vom gândi împreună e un în-doit început.

Sper că în orele cât vom fi împreună, vom face altceva decât se face în mod obișnuit în cadrele unui curs: sper că vom gândi la obiectul studiului nostru.

Frazele mele aș vrea să treacă dincolo de cadrele acestei săli; aș dori poate să ajungă până la Dvoastră.

Metodei ce voi urma îi acord mai mult decât încrederea mea deplină, îi acord întreaga mea încredere.

Nu vom încerca să fim consecvenți; ne vom mărgini să fim logici.

Logica ne dă mijloace de a însufla altora convingeri pe care nu le avem.

Unei teoreme i se poate imputa că ar fi falsă dar nu i se poate permite să fie sterilă.

Sunt perspective care ni se deschid largi și goale.

Sunt teoreme asemeni bijuteriilor de familie: se transmit dar nu se poartă niciodată.

Sunt lucruri cărora le știm numai începutul ca acel al cântecelor la modă.

Sunt proprietăți frumoase ca o statuie: le contemplăm orîșicine, dar nu le atinge nimeni.

Matematica, știința zisă exactă.

Chassez l'artificiel, il revient au galop.

Văzul, simțul care ne-a făcut să pierdem ideea de relief.

Era un tip atât de obiectiv încât avea o foarte bună părere despre el însuși.

Nu e de părerea ta cel ce te apreciază, ci cel ce te imită.

E foarte greu să renunțăm la lucrurile care nu ne plac.

Era un om în care aveam toată încrederea: nu-l cunoșteam.

Îl apreciam la justa lui valoare ca pe un dușman.

Mulți ani mai târziu, I. Creangă, profesor de matematici la Universitatea din Iași, fost elev și asistent al lui Gr. M., își amintește:

„În acel timp eram student în anul al III-lea, al secției de matematică la Universitatea din Iași; curând am aflat că la secția noastră a început un curs de factură modernă, predat de un tânăr matematician, deja cu renume format și care revoluționează concepția noastră despre algebră. Am fost atras de acest curs, am început să-l audiez și curând am fost furat de noutățile atât de atractive cuprinse în lecțiile cursului. Pre-

legerile lui Moisiil ne-au deschis porțile spre fermecătoarea lume a structurilor algebrice, a laticelor, a împletirii strânse între procesele de logică și abstractizarea teoriei mulțimilor.“

La Iași Gr. M. a trăit 10 ani. Această perioadă a vieții lui a fost de mare importanță pentru creația sa științifică și pentru desăvârșirea personalității sale. La vârsta de 26 de ani, deci foarte tânăr, a găsit o atmosferă intelectuală de înaltă cultură: *la Iași era o extraordinară densitate de oameni deștepți pe metru pătrat*, spunea el; a dat peste matematicieni de o mare valoare științifică și spirituală, peste o bibliotecă matematică excepțional de bine dotată cu cărți și reviste de specialitate. A avut noroc.

În mod special legat de profesorul Alexandru Myller și de colegul său Mendel Haimovici, a rămas toată viața prieten și cu ceilalți matematicieni care-l primiseră cu simpatie și înțelegere la sosirea în Iași: prof. S. Sanielevici, Octav Mayer, Ticu Bogdan, Adolf Haimovici și asistentul său din acea epocă, Ion Creangă.

Alexandru Myller împreună cu tovarăsa sa de viață Vera Myller-Lebedev au creat școala matematică din Iași. Opera lor a fost de la început clar orientată. Au început prin crearea unei biblioteci de matematică. Prin perseverența pe care, într-o lume neînțelegătoare, Al. Myller a depus-o la Iași, a putut crea o excepțională bibliotecă.

Nu mai puțină perseverență au depus soții Myller în alegerea corpului didactic; în lupta cu moravurile de atunci, cu influențele politice, cu ideile rasiste, ei au reușit să impună matematicienilor din Iași criteriul valorii științifice, făcând astfel tineretul să aibă încredere în recunoașterea valorii.

Astfel au fost numiți la Iași viitorii academicieni: C. Popovici, V. Vâlcovici, S. Sanielevici, S. Stoilov, Tiberiu Popovici ș.a. Triajul tinerilor făcut de profesorii Alexandru și Vera Myller s-a dovedit just.

Cu un corp didactic de înaltă valoare și cu un instrument de lucru ca biblioteca din Iași, a putut fi creat un centru matematic important într-o universitate cu puțini studenți. Pilda ce o dădea profesorii, activitatea de cercetare originală mereu vie a profesorului Alexandru Myller în continuu contact cu studenții, asistenții și doctoranții, învățându-i, îndemnându-i, controlându-i și dojenindu-i, spiritul ascuțit al prof. Vera Myller, viziunea clasică a prof. S. Sanielevici, au dat cele mai strălucite rezultate. O. Mayer, străluci-

tul nostru matematician, este primul rezultat al școlii matematice din Iași care numără printre elevii săi matematicieni ca Gh. Vrânceanu (care are ca elevi pe A. Dobrescu și St. Petrescu) și M. Haimovici, precum și pe E. Arghiriade, I. Creangă, Al. Climescu, Gh. Gheorghiev, A. Haimovici, D. Mangeron, I. Popa ș.a. Tot la Iași, unde Vera Myller a fost prima femeie profesor universitar din țara noastră, și-a dat doctoratul prima femeie doctor în matematici de la noi: Silvia Creangă. (Cont. 17 Iunie 1955)

N-am înțeles ce rost are o bibliotecă „de specialitate” decât când am ajuns conferențiar la Iași, în toamna anului 1932.

Prof. Al. Myller reușise să alcătuiască o bibliotecă matematică în care se aflau toate revistele de matematică din lumea întreagă, toate cărțile mai interesante ale tuturor matematicienilor. Bineînțeles cele ale autorilor români erau puține, căci pe atunci nu erau decât puține cărți de matematici de autori români, care să trateze problemele de cercetare ale acestor științe. (De altfel nici astăzi cărțile de acest tip de autori români sau traduse în românește nu ocupă decât o parte din capitolele cercetării matematice. Nici într-o țară din lume cercetătorii nu se pot mărgini la literatura științifică autohtonă.)

Aș vrea uneori să am talent să știu povesti necazurile pe care le-a avut profesorul Myller cu alcătuirea bibliotecii „Seminariului Matematic” al Universității din Iași. Matematicienii din Iași au închinat în 1970 o sesiune specială împlinirii a 60 de ani de la începutul acestui „Seminar”, care azi poartă numele întemeietorului său. Profesorul Myller povestea cum, ani de-a rândul, oamenii, chiar culți, nu înțelegeau rostul unei asemenea biblioteci de specialitate, care să fie înzestrată cu toate revistele de matematici din lume, ținută la zi și cu toate cărțile mai importante.

Era pe atunci, prin 1910–1920, povestea Myller, o mare neînțelegere a multora din forurile conducătoare pentru felul cum se duce munca de cercetare științifică și pentru necesitatea de a se duce o astfel de muncă. Nu puțini reduceau rolul profesorului de universitate la ținerea de lecții și seminarii. (A. Davidoglu mi-a povestit că prin 1900 când, venit din Paris, și-a început activitatea la Universitatea din București, nu se credea că se pot face seminarii și la cursul de Calcul diferențial și integral; el le-a introdus.)

E de subliniat că biblioteca din Iași avea nu numai cărțile ce-l interesau pe prof. Myller și pe colaboratorii săi. (Revista Bibliotecilor, iunie 1972)

La Iași era o bibliotecă de seminar creată într-o formă asemănătoare cu cea din Göttingen. De acolo s-a inspirat Myller. Biblioteca era lăsată în grija asistenților. Fiecare asistent avea câte o cheie și toți răspundeau solidar de bibliotecă. Treaba administrativă, comenzile de cărți, scrisorile etc. o făcea câte unul pe an. Mai era o bibliotecă a sălii de lectură a studenților din primii doi ani. Studenții buni aveau dreptul la cheie la sala de lectură. Mai târziu, încetul cu încetul, aproape toți studenții aveau dreptul la cheie, fiindcă cei care nu erau buni nu mai dădeau pe la facultate și nu aveau ce face cu sala de lectură. La sala de lectură nu aveau cheie decât studenții; nici asistenții, nici Myller însuși — nu este sigur, dar așa se spunea — nu aveau cheie. Studenții, în bloc, răspundeau de cărțile din sală. Este demn de știut că, nu numai până am plecat eu din Iași în 1940, dar și până după întoarcerea din Alba-Iulia unde a fost mutată toată universitatea și biblioteca în ultimii ani de război, nu s-a pierdut nici o carte de la biblioteca studenților. În timpul refugiului la Alba-Iulia, un profesor a pierdut o carte, dar bineînțeles a cumpărat-o. Când s-a întors din refugiu Myller era foarte necăjit că se pierduseră două cărți. Vă dați seama: mutatul până la Alba Iulia și înapoi, războiul... Se pierduseră două cărți și Myller era dezesperat. Dar peste un an mi-a atras atenția că aceste cărți nu se pierduseră, ci se încurcaseră cu altele și au fost regăsite.

Grija bibliotecii din Iași de a nu se pierde o carte era simultană cu libertatea de a citi orice carte și de a ține acasă oricâte cărți. Era obiceiul să nu ții cărțile acasă mai mult de o lună. După o lună trebuia să le aduci înapoi și le puteai împrumuta din nou, tot pentru o lună. Dacă nu le aduceai înapoi, nu ți se trimitea decât o scrisoare foarte decentă, sau chiar fără scrisoare, venea Moș Toader, omul de serviciu de la bibliotecă. Avea dreptul să încaseze pentru fiecare carte pe care ți-o lua înapoi suma de 5 lei. Pentru că eu luam cărți multe și mi-era greu să le duc, convenisem cu Moș Toader să mi le ia înainte de a se împlini luna, la un preț mai redus, înmulțit cu numărul volumelor. (Ciclul de conferințe „Evocări la Casa Oamenilor de Știință din București”, 20 mai 1971)

În biblioteca Seminarului matematic din Iași a găsit tânărul conferențiar cărțile care aveau să facă din el un matematician modern, adică interesat de cele mai noi teorii ale matematicilor. A iubit mult această bibliotecă și a scris de multe ori despre ea.

La Iași am citit multe cărți de algebră, dar cartea directoare a fost cea a lui B.L. van der Waerden „Moderne Algebra“. Era acolo un mod nou de a concepe matematica și anume algebra, dar nu numai algebra; matematica era concepută nu ca o știință a cantității, ci ca o știință a structurii. Peste câțiva ani au apărut alte două cărți care evidențiau același mod de a privi matematica: „Topologia“ lui Kuratowski și cartea lui St. Banach asupra spațiilor care-i poartă numele. Se putea cu aceste volume, și punând în fruntea lor „Teoria numerelor transfinită“ a lui W. Sierpinski, organiza un curs de matematici în înțelesul de studiu al structurilor.

Mă hotărâsem. Cursul pe care aveam să-l fac la Iași trebuia să fie o introducere pentru studenții de anul I la această mirifică algebră abstractă modernă.

Înțelegeam încet, încet, că matematica se schimbă. Se schimba. Se va schimba. Matematica clasică, de la Newton și Leibniz, era o matematică a cantității. Matematica ce se organiza sub ochii mei, pe care voiam s-o prind din urmă, s-o înțeleg, s-o fac înțeleasă, era alta. Era o matematică a obiectelor a căror natură nu interesa, ci interesau numai relațiile dintre ele. Și aceste relații nu erau relații de cantitate, ci de structură. Am înțeles-o și am spus-o la deschiderea cursului meu din Iași, în toamna lui 1936, a celui din București, în ianuarie sau februarie 1942. (Sec. XX 10, 1973)

Și astfel își începe profesorul proaspăt titularizat în 1935, primul curs de algebră abstractă modernă nu numai din Iași, ci din țară, cursul de *Logică și teoria demonstrației*.

La ședința de consiliu profesoral, în vederea titularizării, prof. St. Procopiu, care-l aprecia din punct de vedere științific, votă totuși împotriva numirii sale, „candidatul fiind prea tânăr“ pentru a ocupa, după părerea sa, postul de profesor. E un defect de care mă corectez în fiecare zi, lansă tânărul profesor butada lui, rămasă celebră până azi.

În același an, cu ocazia prelegerilor ținute la Iași de prof. T. Kotarbinski de la Universitatea din Varșovia, profesorul Moisiu ia cunoștință mai îndeaproape cu lucrările școlii poloneze de logică și în special e atras de logicile cu mai multe valori ale lui Lukasiewicz — *logicile lukasiewiczziene*, așa cum le-a numit. Începe un lung șir de lucrări în acest domeniu de cercetări.

Logica matematică era considerată atunci o disciplină curioasă, dar unii dintre noi socoteam că nu se mai poate învăța matematica fără a cunoaște cu de-amănuntul instrumentul întrebuițat de ea,

care este demonstrația. Logica matematică crease capitole noi ale algebrei abstracte, care serveau pentru a da raționamentului o imagine mai matematică, mai precis algebrică.

Logica studiază raționamentul, tot astfel cum fizica studiază fenomenele fizice. Și cum studiul cel mai dezvoltat al studiului fenomenelor fizice era fizica matematică, tot astfel studiul cel mai dezvoltat al raționamentului trebuie să fie logica matematică. (Mag. 14 August 1965)

Iată câteva titluri dintre multiplele sale lucrări din această perioadă care dovedesc toate că logica matematică era principala lui preocupare:

Remarques sur l'algèbre de la logique. Ann. Iași, XXII, 1936.

Le principe d'identité et le principe du syllogisme, C.R. Acad. Roum. Buc. I, 1936.

La statistique et la logique du concept, Rev. Fil. Buc. XXII, 1937.

Sur le mode problématique, C.R. Acad. Sc. Roum. Buc. II, 1937-38.

Sur la structure algébrique du calcul des propositions, Bull. Mat. Soc. Roum. Sc. Buc., 1938.

Sur le syllogisme hypothétique dans la logique intuitionniste, J. Math. Pur. Appl., Paris, XVII, 1938.

Recherches sur le syllogisme, Ann. Sc. Univ. Iași, XXV, 1939.

Recherches sur les logiques non-chrysippiennes, Ann. Sc. Univ. Iași, XXVI, 1940.

În 1968, Nicolae Rescher din S.U.A. scrie în articolul său „*Conspectus of recent work in many-valued logic*”¹, din volumul „*La philosophie contemporaine*”, editat la Firenze de Rudolf Klibanski: „*The development of sillogistic in the context of many-valued logic has received very little attention. The pioneering work here is a 1938 paper by Gr.C. Moisil Sur la théorie classique de la modalité des jugements* (Bull. Soc. Roum. Sc. Bucarest, XI, 1938) who has been among the most active contributors to the field generally”².

¹ „Vedere generală asupra recentelor lucrări în logicile cu mai multe valori”.

² „Dezvoltarea silogisticii în contextul logicilor cu mai multe valori n-a fost îndeajuns studiată. Lucrarea de pionierat este o lucrare a lui Gr.C. Moisil (*Asupra teoriei clasice a modalității judecăților*), care, în genere, a fost unul din cei mai activi cercetători în acest domeniu.”

În afara cursului de logică matematică, ține la facultate cursuri de topologie, analiză generală și de teoria ecuațiilor cu derivate parțiale.

În anul 1940, România aderă la axa Roma—Berlin și se instaurează dictatura antonesciană. Gr. M. este la Iași în plină perioadă legionară. Este trecut pe lista neagră a dușmanilor, alături de profesorii Myller, Iordan, Balmuș, Botez și atâția alții. Primește la 14 decembrie 1940 o adresă din partea Ministerului Educației, cerându-i-se „o declarație cu privire la activitatea Dv. în societatea francmasonă și ca filosemit”. Gr. M. n-a fost niciodată francmason și filosemitismul lui real consta în a nu face nici o discriminare de ordin rasial asupra oamenilor. Criteriile lui erau numai cele de valoare. Că uneori s-a înșelat, este posibil. Dar criteriul n-a fost niciodată cel rasial. Nici în prietenii¹.

În acei ani de război, Gr. M. și-a dat seama că începe să se angajeze politic. Nu fusese până atunci înscris în nici un partid. Dar nu era de acord cu politica fascistă de violență și inechitate. Prietenii lui din Iași, în frunte cu Al. Myller, erau toți oameni „de stânga”, aveau vederi liberale, și priveau cu simpatie și speranță ideile noi susținute de clasa muncitoare. Încetul cu încetul Gr. M. avea să se îndrepte spre partidul comunist.

Anii petrecuți la Iași au fost *10 ani buni*, cum îi plăcea să spună. Ca orice om excepțional pentru care timpul se dublează sau triplează, Gr. M. a avut timp să lucreze matematică, să citească matematică, să gândească matematică, să se însoare cu Lucia Partenie, să se despartă de ea, să se reînsoare cu Viorica Constante, să lege prietenii, să-și facă dușmani, să petreacă și să-și îndeplinească meseria de profesor, pe care a iubit-o atât de mult și pentru care era dotat de la natură: *Fără îndoială mi-a plăcut să fiu profesor. Nu știu dacă asta se datorește faptului că în familia mea sunt mulți profesori. E incontestabil că timpul pe care-l petrec azi făcând lecțiile, pregătindu-le, discutând cu studenții mei sau ai altora, e un timp care-mi face mare bucurie.* (Informația, 19 Martie 1970).

¹ Vezi Addenda 1, pag. 353.

A fost un bun profesor. O mărturisesc elevii săi. Se străduia să fie un bun profesor. Pregătea îndelung atât conținutul cursului, cât și forma lui.

Că și unui profesor trebuie să-i dea prin gând ceva: un cuvânt, o intonație, o pauză, un gest, o ordonare a expunerii, asta e ceea ce înseamnă un profesor bun, o lecție bună, chiar când subiectul lecției e foarte banal. Unui profesor nu i se pare niciodată că subiectul lecției ce trebuie s-o facă e banal. (Contemporanul, 29 Octombrie 1971)

Gr. M. a fost timp de 41 de ani profesor. De-a lungul atâtor ani a ținut multe cursuri, multor serii de studenți. Pe toți i-a învățat matematica pe care o vor preda, pe unii i-a învățat și cum s-o predea. Gaby Bogdan povestește: „Îl cunoșteam pe Gr. Moisil de la Iași. În 1951, când am fost numită asistentă la Fac. de Mat. din București, m-am dus la el să-i cer anume indicații. Îmi amintesc de sfaturile pe care mi le-a dat atunci, pe care le-am urmat și care mi-au fost de un real ajutor: *Nu te bâlbâi în fața studenților, dacă nu ești sigură de ceva. Mai bine spune că nu știi, că vei cerceta, că te vei documenta, decât să încerci să încropești ceva. Tineretul nu se lasă înșelat.*”

Fosta lui elevă, Eugenia Metoni narează următoarele:

„Eram în anul I (1954–55). Trebuia să aibă loc cursul de algebră al profesorului. Atât balcoanele cât și locurile rezervate auditoriului erau arhipline. Profesorul se bucura de o mare popularitate în rândul studenților. A intrat însoțit de o pleiadă de asistenți și auditori de cele mai variate vârste și profesii. Aceasta pentru că prelegerile sale erau foarte atrăgătoare, expuse într-un stil personal. Începea ora foarte punctual, fie cu o butadă, fie cu o situație problematică neașteptată pentru auditoriu. Urmărea cu multă atenție reacția cursanților, avea, cum se spune, «pulsul sălii» și în raport cu aceasta își modela expunerea.

În ziua aceea profesorul a ținut două ore de curs pentru a ne învăța să citim un tratat de matematică. A ales pentru aceasta cursul de algebră al Verei Myller-Lebedev, pe care ni l-a adus de la biblioteca facultății, toate exemplarele existente fiind distribuite în sală.

Am citit timp de două ore un paragraf de o jumătate de pagină. Pasajul ales avea multe trimiteri, acestea erau un pretext pentru ca profesorul să-și dezvolte prelegerea, argumentând

ideile, demonstrând alte propoziții și teoreme, stabilind implicațiile și consecințele acestora.

Pentru noi toți cei din sală a fost o lecție de neuitat.

Dar la sfârșitul celor două ore, profesorul ne-a spus: *Așa să procedați și voi când veți fi profesori și veți veni nepregătiți la lecție!*"

A fost un exemplu unic de modul în care prof. Moisiil înțelegea că un student trebuie să învețe să lucreze științific, în cele mai mici detalii pedagogice. A făcut-o în maniera cea mai accesibilă pentru noi și n-am uitat-o.

În Iași Gr. M. nu și-a început numai cariera universitară, ceea ce ar fi fost suficient pentru afecțiunea nedezmințită ce a păstrat-o acestui oraș. În orașul încă patriarhal, unde toată lumea se cunoștea și te cunoștea, unde vara se mergea cu birja și iarna cu sania, unde prietenii se întâlneau la aperitiv la Samoilă, la prânz la mesele conului Jenică Borcea și seara la Corso, Gr. M. s-a simțit în largul său. Anumite excentricități datorate tinereții erau chiar gustate de ieșenii înțelegători și deprinși cu originalitatea. La Corso, restaurantul din centrul orașului, Gr. M. și-a putut chiar auzi executat de orchestră propriul lui vals, ale cărui melodii și cuvinte le compusese într-un moment de sentimentalism.

Partitura există:

Partitura unui vals compus de Grigore Moisiil.

*A fost un vis senin
Visat în miez de noapte
În murmure și șoapte
Un vals ușor și lin*

*O floare tupilată
În colțul de grădină
O dragoste senină
Și neîndurerată*

*Un cântec vechi și trist
Cântat doar în surdină
Pe-o veche mandolină
De un bătrân artist*

*Și-acum nu fără rost
Îmi duc viața nebună
Și-ncerc pe aceeași strună
Să-mi amintesc ce-a fost.*

De altfel relațiile cu corpul profesoral de la Sem. de Mat. din Iași condus de Al. Myller au fost cele mai armonioase și sincere din viața lui de profesor.

O carte poștală, din 11 martie 1943, primită trei ani după plecarea lui din Iași, arată cât de legat rămăsese Gr. M. de viața matematică a Iașului.

SEMINARUL MATEMATIC
AL UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI

Domniei-Sale
Domnului Prof. Gr.C. Moisil
str. Stupinei 10, București

„Colegului și prietenului Gr.C. Moisil care, deși plecat din mijlocul nostru, continuă să ne iubească și să se intereseze de nevoile Universității ieșene, care-și arată toată simpatia și solicitarea pentru studenții noștri îi trimitem mulțumiri și cordiale salutări

A. Myller, V Myller, O. Mayer, Ilie Popa, Tib. Popoviciu,
C.P. Bogdan.“

Declararea războiului, la 22 iunie 1941, îl găsește la Breaza unde se află cu familia. Este concentrat dar nu este trimis pe front.

În 1942 se creează la București prima catedră de analiză superioară și logică matematică, la care este încadrat Gr. M. Se mută la București unde va rămâne până la sfârșitul vieții. În această perioadă sumbră și tulbure de război, ca și în momentele grele ale vieții sale, seninătatea și echilibrul și le găsea tot în munca intelectuală. E preocupat de filozofia științei și ține împreună cu A. Dumitriu, C. Mironescu, C. Noica¹, S. Stoilov, I. Zugrăvescu, un ciclu anual de conferințe pe tema „Știință și cunoaștere”. Titlurile conferințelor sale *Știință și irațional*, $2 + 2 = 4$ au stârnit interes, talentul său de vorbitor a fost foarte apreciat. Iată ce spune studentul Mircea Malița despre conținutul lor: „Eram printre cei care sorbeau literalmente expunerile lui Moisil și cea care m-a impresionat mai mult a fost cea intitulată: *Eu și ceilalți*. Ca student în filozofie în anul I am redactat prima lucrare despre relațiile umane citând amplu această expunere de logică matematică.” (România Literară, 17 Ianuarie 1974 „... Doi oratori de factură modernă, erudiți, bogați în referințe, spirituali, spumoși atrăgeau cu predilecție tineretul la București în anii de după război: Călinescu și

¹ Vezi Addenda 2, pag. 361.

Moisil. Umanismul lor era complementar.” (Sec. XX, Octombrie 1974).

Ultima conferință din ciclu n-a putut avea loc începând bombardamentele. Atunci se refugiază lângă București, în satul Ciorogârla, într-o mizeră casuță cu pământ pe jos, purici și lampă de gaz. Stătea toată ziua în curtea casei, la o măsuță de brad și făcea matematică. Țăranii care-l găzduiau, uimiți, nu înțelegeau de ce și ce scria, dar intuiau că alături de ei se întâmpla ceva greu, complicat, grav, o muncă diferită de a lor, un act de creație ce se desfășura sub ochii lor, stârnindu-le respectul. La acea vârstă de 30 de ani, puterea sa de muncă era enormă. Putea lucra 30 de ore în șir fără să doarmă, doar cu scurte pauze pentru mese. Îi plăcea să lucreze noaptea: *Eu lucram noaptea, numai noaptea. Am să vă spun de ce. Noaptea are perspective. Noaptea nu se termină. Ziua te cheamă la o ședință etc. Ziua se termină, e întreruptă.* (Înregistrare de la o ședință a Academiei, aprilie 1973)

În anul 1945 se instaurează primul guvern democrat de coaliție din țară, sub președinția d-rului Petru Groza. În cadrul acestei coaliții guvernamentale Partidul Comunist susține ideea de a se trimite ca reprezentanți în străinătate profesori de universitate, puternice personalități, oameni de încredere. Astfel pleacă la Paris matematicianul Simion Stoilov, la Belgrad Tudor Vianu, la Washington Mihai Ralea, la Moscova Iorgu Jordan, Grigore Moisil la Ankara. Toți acești profesori s-au reîntors, după îndeplinirea misiunii, la catedrele lor.

Gr. M. pleacă în martie 1946 ambasador în Turcia. Este membru al Partidului Comunist Român. Va rămâne acolo doi ani și jumătate în care timp, pe lângă îndeletnicirile sale diplomatice, nu va înceta să fie ambasadorul peste hotare al matematicii românești.

Ia contact cu matematicienii turci, lucrează matematică în orele libere, ține conferințe la Universitatea din Istanbul și la cea Tehnică din același oraș. La Ankara abia lua ființă prima universitate turcă. Trecând în drum spre țară prin Sofia, stabilește contacte cu școala matematică bulgară, ține conferințe. Cunoșcuse la diferite congrese pe marii matematicieni bulgari Popov și Tchakalov. Acum cunoaște și pe alții mai tineri, printre care L. Iliev, cu care leagă o adevărată prietenie.

În anul 1948 se reîntoarce în țară, la catedra lui de la Universitate. Este anul în care se organizează Academia în noua

ei formă. E ales membru activ. Iată câteva fragmente din discursul de recepție pe care acad. Al. Myller se pregătise să-l rostească la primirea lui Gr. M. în Academie, dar pe care nu l-a ținut, intervenind tocmai atunci în protocolul de primire al noilor membri suprimarea discursului de recepție. Acest manuscris, pe care Al. Myller i l-a înmănat personal, a fost păstrat cu grijă de Gr. M. în arhiva lui și n-a fost publicat decât după moartea sa, în „Numărul omagial din mai 1974 al Gazetei Matematice, dedicat memoriei profesorului Grigore C. Moisil”; dovedește pătrunderea și clarviziunea bătrânului profesor care îl aprecia și stima pe colegul cu mulți ani mai tânăr.

„Intri în mijlocul nostru datorită talentului variat și excepțional de matematician de frunte, spiritului matale subtil de filozof analizator științific al legilor gândirii logice, intri ca cetățean luminat, înțelegător al vremurilor de transformări profunde pe care le trăim...

Viața matale matematică a început foarte devreme. Geniul matematic e precoce și soarta a voit să nu faci excepție la regula aproape generală a matematicienilor de seamă...

S-a petrecut cu mata ce s-a petrecut cu știința matematică însăși; din matematica de inginer au răsărit înclinările matale spre teoria pură. Încrederea în utilitatea științei matematice, sentimentul acelei legături necesare și indisolubile între teorie și aplicațiile ei ți-au permis să părăsești fără regret ingineria, să te lași purtat de imaginația matale creatoare și să te avânți spre idealurile matematice de frumos și adevăr, fără teamă că te vei pierde în simboale și abstracțiuni fără legătură cu realitatea.

În aceste împrejurări, într-o admirabilă alternanță dialectică de preocupări teoretice și de aplicări concrete, s-a înfiripat viitoarea matale carieră matematică...

Mata, deși erai numai un începător, ai trecut peste probleme mai restrânse ale ecuațiilor integrale, care, cu farmecul și intimitatea lor, ar fi putut desigur atrage un tânăr cercetător, și ai preferat generalul, abstractul, ai ales funcționalele.

Teza de doctorat e o aplicare a funcționalelor în mecanica mediilor continue și ei i-au urmat curând după aceea și alte aplicări în geometria diferențială, teoria grupurilor continue și în mecanica ondulatorie...

Din această activitate inaugurală se desprinde o preferință pentru problemele generale, o tendință de a considera obiectele și operațiunile matematice nu individual, ci în totalitatea lor, nu cantitativ, ci structural, a le analiza și discrimina ca atare, a descoperi în ansamblul lor ordine și reguli de comportare. Acest lucru s-a accentuat mai clar în epoca ieșeană a activității, când cursul ce-l țineai acolo te-a condus să te ocupi cu Algebra abstractă, când grupurile, corpurile, inelele, ideile au fost obiectele mătale de cercetări, secretele ce ai descoperit nu numai în diferite domenii ale matematicilor dar și în fizică și logică...

Ideea unei logici simbolice a avut-o Leibniz, dar numai Boole, la mijlocul secolului trecut, i-a dat forma din care au ieșit, sub titlul de Algebra logicii, dezvoltările ulterioare. Algebra de azi însă nu mai e aceea din vremea lui Boole, ea se folosește acum de ideea de grup, se bazează pe concepții noi, unde e vorba mai mult de proprietăți structurale decât de numerice. Ai știut să utilizezi și să ticluiești aceste idei în calculul logic și, îndrumând în sens nou vechea operă a lui Boole, ai meritul să fi pus în evidență legătura cu algebra modernă și să fi găsit locul potrivit pe care această disciplină filozofică pe cale de matematizare trebuia să-l ocupe printre științele exacte...

Mata, iubite coleg, ești «responsabilul» matematic al logicelor nechryspiene...

Lucrările mătale sunt de inspirație variată... Lucrările mătale sunt numeroase, sunt până acum multe și asta înseamnă aproape tot atâtea descoperiri originale...

Sunt matematicieni care, viața întregă, s-au consacrat unei probleme, unei singure idei ce au urmărit-o cu dragoste geloasă. O unitate de acest fel nu se poate găsi în opera mătale. Ai avut prea multe și deosebite surse de inspirație, ai schimbat problemele, ai avut gusturi variate, pasiuni puternice, dar nu stabile. Te-ai entuziasmat de subtilul gândirii matematice, căreia te-ai străduit să-i dai generalizare filozofică, dar n-ai rămas străin de real, de conținutul materialistic, care-i stă la bază...

Te-aș putea numi un matematician al structurii. E un epitet aproape echivalent cu acela de matematician al viitorului. Sunt mulți care cred, printre care mata în primul rând, că ma-

tematica noastră, fosta știință a cantității, astăzi încă șovăitoare, va fi mâine știința structurii.

Așa, cu o înaltă prețuire a trecutului matal științific și cu o sinceră urare de viitor strălucit, în numele colegilor, îți urez *bun venit* în Academie.“

În același an se înființează institutul de matematică al Academiei. Gr. M. este numit șef de secție pentru algebra aplicată. Crearea acestui for de cultură a contribuit la ridicarea nivelului matematicii în țara noastră. Încetul cu încetul matematica românească avea să fie cunoscută peste hotare ca o disciplină de valoare. Din ce în ce mai mulți cercetători aveau să-și publice articole în reviste de specialitate din străinătate și volume la cererea editurilor străine; dar și bunul renume al revistelor românești va face să crească numărul articolelor scrise de specialiști străini.

În anul 1949 este ales și președinte al Societății de Matematică¹ din țară, post onorific pe care-l va ocupa toată viața.

Activitatea sa este debordantă și preocupările sale multiple. Din 1948–1952 este profesor și la Institutul de Geologie și Tehnică Minieră unde are de furcă cu rectorul, speriat de spiritul său original și neconformist. Constatând că studenții nu au cunoștințe corespunzătoare, îi pune în orele de curs să repete materia de liceu, neținând seama de programul institutului, dar având justificarea că un elev care nu posedă cunoștințele elementare nu poate pricepe și reține, deci nu poate învăța materia de facultate spre folosul lui și al societății în care va avea să muncească. *În matematică nu poți sări paginile.* (Scânteia Tineretului, 31 Ianuarie 1958)

Avea un fel personal de a-și începe cursurile. Și de a ține examenele. Un fost elev al său, prof. Bobancu, povestește: „În anul 1950, profesorul Gr.C. Moisil a predat cursul de calcul diferențial și integral studenților anului I. În prima sa prelegere, cum a intrat în amfiteatrul Spiru Haret, a spus:

Pe mine mă cheamă Moisil și a scris pe tablă numele.“

Alt elev al său, prof. universitar de mecanică, Nicolae Cristescu, povestește:

„L-am cunoscut pe prof. Moisil, bineînțeles, ca student. Imediat după întoarcerea sa de la Ankara prof. Moisil a predat anului II un curs de geometrie diferențială. Șoca imediat

¹ Vezi Addenda 3, pag. 372.

originalitatea profesorului. Totul era făcut altfel decât o făceau alții. De exemplu, examenele decurgeau cam așa: într-o sală cu mai multe table fiecărui student i se puneau mai multe întrebări. Dacă ceva nu era știut, studentul respectiv era trimis la bibliotecă să mai învețe. După ce a învățat chestiunea respectivă, studentul revenea în sală și examinarea continua. Se întâmpla ca unii studenți să fie trimiși de mai multe ori la bibliotecă dacă erau prinși că nu au învățat totuși bine un anumit subiect sau eventual un altul. Prin urmare, examenul la prof. Moisiș dura zile în șir. Până la urmă toți învățau și toți treceau la examen.“

Dar și umorul profesorului intervenea în timpul lecțiilor. Același profesor Bobancu povestește:

„Profesorul Moisiș — pentru a compensa, credem, faptul că scrisul său era cam indescifrabil — scria la începutul lecțiilor sale mai mare, apoi, absorbit de conținutul prelegerii, scrisul devenea din ce în ce mai mărunț. Odată un student dintr-o bancă din fundul amfiteatrului, mucalit, a intervenit zicând:

— Domnule profesor, nu se vede!

— *Dar se aude*, i-a răspuns academicianul Moisiș.

Spre sfârșitul prelegerii, vocea profesorului devenind mai atenuată dă prilejul studentului să zică:

— Domnule profesor, nu se aude!

— *Dar se vede!* răspunse calm profesorul, provocând o vie ilaritate în sală.“

Din anul 1949 începe o nouă etapă în activitatea sa de cercetare. Un lung șir de lucrări în domeniul ecuațiilor cu derivate parțiale. Primul volum al operelor complete ale acad. Moisiș, care a apărut în 1976 sub îngrijirea prof. Solomon Marcus în Editura Academiei¹, este consacrat acestei laturi a activității sale.

Dar tot în aceeași epocă predă un curs de *Mecanica mediilor continue deformabile*, lucrează în acest domeniu și antrenează în aceste cercetări moderne un grup de tineri de valoare: N. Cristescu, P. Teodorescu, Gh. Dincă, care vor forma *școala de mecanica solidelor deformabile*, ocupându-se de plasticitate, reologie, vâsco-elasticitate.

¹ Vezi Addenda 4, pag. 391.

Odată cu anii maturității apar cu tărie calitățile lui de șef de școală. Dinamic, va ști să antreneze tinerii atrași de originalitatea ideilor sale, de imaginația sa creatoare; generos, îi va ajuta cu sugestii, sfaturi, cărți, reviste din străinătate, bibliografie, scrisori de recomandare; bun pedagog, îi va încuraja citându-i ori de câte ori va avea ocazia, îi va trimite în străinătate, îi va prezenta la televiziune.

Marea calitate a unui șef de școală este de a fi bucuros atunci când este depășit de elevii săi, spunea profesorul. (Tribuna, 22 Februarie 1968)

Astfel, începând din anul 1949, ia naștere în jurul lui școala de *teoria algebrică a mecanismelor automate*. Luând cunoștință de la ing. L. Livovschi de lucrările lui V.I. Sestakov și M. Gavrilov din Moscova asupra utilizării algebrelor lui Boole ca instrument matematic al studiului automatelor cu contacte și relee, apoi de cele ale lui Shannon din S.U.A., în același domeniu, ține împreună cu tânărul inginer conferințe la București, Cluj și Iași, apoi cursuri informative; publică un șir de monografii asupra acestei teorii; stimulează un grup de tineri ingineri și matematicieni care lucrează la rândul lor în acest domeniu; ține cursuri în 1953 și 1954 în cadrul I.C.E.T.-ului și la Casa Oamenilor de Știință; în 1954 primul curs liber la Facultatea de matematici de teoria algebrică a mecanismelor automate; sintetizează cercetările în două mari tratate: *Teoria algebrică a mecanismelor automate* și *Teoria algebrică a schemelor cu contacte și relee*, astfel încât în 1960, la Congresul Internațional de Automatică de la Moscova, școala românească de teoria mecanismelor automate este a treia din lume după S.U.A. și U.R.S.S.

De ce l-au pasionat aceste cercetări? Pentru că profesorul constata cu *intensă bucurie* cum studiul algebrei logicii, teorie abstractă la care lucrase ani de zile, își găsește aplicare în practică, în circuitele cu contacte și relee care, la rândul lor, sunt întrebuințate în automatică și electronică.

Teoria algebrică a mecanismelor automate este incontestabil una dintre cele mai neașteptate aplicații ale matematicienilor (prefață: Teor. alg. a mec. aut.)

Mi-am dat seama că tot ce învățasem și gândisem în algebra logicii poate fi valorificat în tehnică. (Magazin, 14 August 1965); Logica matematică este o disciplină care se aplică în inginerie (A.M.C., 13-14, 1970).

Logica matematică părea a fi o distracție de matematician sau filozof. Astăzi proiectarea mecanismelor automate cu contacte și relee, cu tuburi electronice, cu tranzistori sau de alte tipuri, utilizează ca instrument logica matematică. Analiza logică a funcționării sistemelor tehnice automatizate cere ca instrument matematic tot logica matematică. Mașinilor electronice de calcul li se dă un program de lucru care tinde să se facă automat. Programarea automată cere ca limbajele formulelor matematice să fie analizate logic. Această analiză a limbii matematice este unul din aspectele tehnice ale unei noi discipline: lingvistica matematică.

Cine ar fi crezut, până nu demult, că studiile de gramatică vor fi analizate în cursurile făcute la Facultatea de matematici și că această analiză matematică a limbajului va fi oferită inginerilor pentru realizarea aparaturilor cibernetice? (G. Patr., 1 Ianuarie 1966).

Profesorul L. Livovschi, de la Facultatea de matematici din București își aduce aminte:

„L-am cunoscut pe prof. Gr.C. Moisil în anul 1949. Lucram la serviciul de Centrale telefonice automate al Ministerului Telecomunicațiilor. Atunci luam cunoștință pentru prima dată de problema analizei funcționării circuitelor cu contacte și relee. Printr-o întâmplare am ajuns în posesia unui articol în care se rezolvau problemele de analiză a circuitelor cu contacte cu ajutorul metodelor algebrei booleene. Printr-o altă întâmplare am aflat că prof. Gr.C. Moisil este un mare specialist în domeniul algebrelor booleene. Apoi l-am cunoscut.

Prima mea întâlnire cu profesorul a lăsat o impresie profundă asupra mea. De la primul schimb de cuvinte mi-am dat seama că interlocutorul meu era un om deosebit. Eram fascinat de ușurința sa de înțelegere și de asociațiile neașteptate pe care reușea să le facă. În mai puțin de o jumătate de oră profesorul își formase o imagine clară și precisă asupra unor probleme cu care mă chinisem mai multe luni de-a rândul. Aveam în fața mea un exemplu de spontaneitate, rigoare și erudiție. Matematica pe care o învățasem apărea dintr-o dată neînsemnată față de aceea cu care luam cunoștință. De fapt, abia acum începusem să cunosc matematica și pe matematicieni.

Urmarea acestei întâlniri a fost o serie de conferințe pe care profesorul și cu mine le-am ținut la București, Iași și Cluj și în care expuneam problema legăturii neașteptate dintre algebra booleană și circuitele cu contacte. Aceste conferințe, despre

care profesorul spunea că sunt ținute *pe două voci*, au stârnit un interes deosebit atât printre matematicieni și ingineri, cât și în rândul altor specialiști. Ele au fost începutul școlii românești de *Teoria algebrică a mecanismelor automate*, pe care prof. Gr. Moisil a înființat-o și condus-o neobosit până la sfârșitul vieții. A fost o școală cu porți larg deschise pentru toți doritorii să învețe: matematicieni, ingineri, doctori și alții. Mulți dintre actualii cercetători și specialiști în domeniul automatelor finite, al limbajelor de programare, al sistemelor informatice din alte domenii au fost elevii acestei școli. Printre ei am cinstea să mă număr și eu.

Este impresionantă puterea și coeziunea pe care reușea s-o exercite prof. Gr. Moisil asupra unui public participant eterogen. Cunoștințele sale multilaterale ștergeau liniile de demarcație dintre ingineri și matematicieni: inginerii învățau matematică, iar matematicienii învățau ingineria. Rezultatul primilor ani de ființare a școlii de Teoria mecanismelor automate a fost o avalanșă de lucrări, care situează România pe locul al treilea din lume, la o anumită etapă a dezvoltării mondiale a cercetărilor în domeniul automatelor finite. Acest succes este un merit incontestabil al prof. Gr. Moisil.

Ceea ce este, de asemenea, impresionant în activitatea profesorului din acea vreme este puterea sa de previziune științifică. Încă din anul 1952 și-a dat seama de importanța studiului așa-numitei *funcționări reale a mecanismelor automate*. Pentru rezolvarea ei profesorul propunea utilizarea logicilor polivalente, logici pe care le cunoștea foarte bine. Cu ani mai târziu a publicat mai multe lucrări remarcabile în care a dat soluții riguroase și elegante unui mare număr de probleme practice. După părerea mea, aceste lucrări au fost într-un anumit sens scrise prea devreme, și anume la o etapă în care tehnologia nu are încă nevoie de rezultatele lor. Cred însă că ele își vor găsi o aplicabilitate în viitorul nu prea depărtat.

Vorbind de începutul activității prof. Gr.C. Moisil în domeniul teoriei algebrice a mecanismelor automate, nu putem trece cu vederea activitatea asiduă pe care a depus-o în vederea popularizării și câștigării interesului pentru acest nou domeniu de cercetare. A organizat nenumărate conferințe și cursuri la C.O.S., la Facultatea de matematică sau la diferite instituții și întreprinderi. A scris în această perioadă nenumărate lecții pentru auditoriul său. Dar ceea ce este poate mai

important este faptul că prof. Gr.C. Moisiu a antrenat în această activitate nenumărați tineri, cărora — după cum am mai pomenit — *le-a pus creionul în mână*. Dragostea prof. Gr.C. Moisiu pentru tineret se datorea faptului că el însuși avea un suflet tânăr și întrecea cu mult, în ceea ce privește vioiciunea spiritului și pătrunderea adâncă a problemelor discutate, pe cei care aveau ani mai puțini.

Din această dragoste pentru tineri izvora și înțelegerea și atenția cu care discuta problemele elevilor săi. Avea foarte mult tact și neprețuitul dar de a transmite interlocutorului încrederea în reușita încercărilor de a elabora o lucrare. Din asemenea discuții — și au fost multe — au învățat că activitatea științifică se face cu pasiune, dăruire și curaj. Prof. Gr.C. Moisiu poseda din plin aceste calități și lupta cu generozitate pentru cultivarea lor.

Epoca la care mă refer poate fi considerată — cel puțin după părerea mea — ca având și un anumit conținut romantic. Acest romantism se datorește faptului că noi toți — adică cei care colaborau cu prof. Gr.C. Moisiu — eram tineri, unii chiar foarte tineri. Era o epocă în care entuziasmul nostru nu cunoscuse nici o lovitură a vreunui eșec, o epocă în care noi toți ne consideram oarecum invincibili. Această încredere își avea izvoarele și în siguranța de care dădea dovadă prof. Gr.C. Moisiu în abordarea, tratarea și rezolvarea tuturor problemelor de natură științifică cu care venea în contact, în măiestria sa de a comunica noțiuni dintre cele mai sofisticate, în orice împrejurare. Convorbirile pe care le purtam erau de fapt lecții. Erau lecții în care se abordau cele mai variate subiecte și în cadrul cărora se trecea cu o repeziune uluitoare de la o problemă la alta, fără ca acest lucru să necesite vreun efort. Erau lecții în care matematica își dezvăluia nenumăratele ei fețe, cele mai înalte dintre ele nescrise vreodată. Căci o calitate deosebită a prof. Gr.C. Moisiu era aceea că știa să comunice cunoștințe și idei de felul celor despre care se spune că se află printre rândurile textelor scrise. Era un fel de prelungire a matematicii dincolo de tiparele unanim acceptate, în cadrul căreia puterea de anticipare se împletea strâns cu aceea a comunicării într-o manieră neașteptat de clară și direct accesibilă, a conținutului unor noțiuni dificil de abordat. Era o umanizare a matematicii.

În 1956 este numit președintele comisiei de automatizare până în anul 1965, când odată cu scindarea ei trece ca președinte al comisiei de cibernetică. În cadrul comisiei de automatizare sprijină înființarea catedrei de automatică și crearea secției de automatică de la Institutul Politehnic și organizează cursurile pentru ingineri menționate mai sus.

În 1961 este ales membru în comitetul executiv al Federației Internaționale de Control Automat „IFAC” și în 1963, președinte al comisiei pentru „Teoria algebrică a sistemelor cu relele și automate finite” a aceleiași federații.

Împreună cu colectivul său pleacă de câteva ori la Moscova la diferite congrese de specialitate, își scoate colectivul în lume cum îi plăcea să spună, și începe o colaborare cu prof. M. Gavrilov și colaboratorii acestuia de la Institutul de Automatică și Telemecanică din Moscova.

Studiul automatelor îl pune în contact cu lumea inginerilor, diferită de cea a matematicienilor. Se lovește de disprețul unor ingineri față de matematică și caută să-i convingă că tehnica modernă nu se va mai putea lipsi de ea. Militează pentru automatizarea industriei. Are satisfacția de a-și vedea aplicația practică a teoriilor sale într-o fabrică: *Un tânăr inginer din Medias, Titus Greciuc, m-a anunțat că a utilizat lucrările mele în proiectarea unei instalații automatizate la fabrica Emailul Roșu. M-am bucurat atât de mult că m-am dus imediat să văd instalația. De asemenea, un inginer de la o mare uzină din Brașov a venit într-o zi cu un aparat pe care-l construise și care realiza o schemă concepută de mine. (Îndoieli și certitudini, p. 36)*

Dar cu toată bucuria acestor realizări imediate, el afirma: *Ar fi greșit să credem că cele mai de valoare cercetări sunt tocmai acelea care se aplică imediat, dar ar fi tot atât de greșit să credem că cele mai de valoare cercetări ar avea nevoie de un timp lung ca să se aplice. Ceea ce e sigur e faptul că se vor aplica și ceea ce e foarte posibil e că nu au valoare decât dacă cercetătorul care o întreprinde nu își propune o aplicare practică. (Col., Martie 1971)*

Toată matematica se aplică, dar nu pot să știu când se aplică și nu pot s-o fac ca să se aplice. Dacă voi face numai matematică care să se aplice, acea matematică se va aplica poate azi, dar nu se va mai aplica mâine și nu trebuie ca azi să omoare pe mâine. (Viața Economică, 22 Noiembrie 1968)

Din 1955 călătorește mult. Ia parte la congrese de matematică pură, de matematică aplicată, automatică, filozofia știin-

ței, în toate țările Europei, în America și Japonia. Între anii 1953 și 1973 ține conferințe sau participă la congrese, cu comunicări, în Anglia (Cambridge, Londra, Edinbourg), Belgia (Bruxelles, Louvain, Liège, Gand), Berlin Vest, Bulgaria (Sofia, Varna), Canada (Montréal), Cehoslovacia (Praga, Bratislava, Brno, Liblice), Elveția (Lausanne, Bâle, Zürich), Franța (Paris, Lyon, Toulouse, Poitiers, Clermont-Ferrant, Lille, Saint-Avold, Grenoble), Finlanda (Helsinki), Republica Democrată Germană (Berlin, Dresda), R.F. a Germaniei (Bonn), Grecia (Atena), Italia (Milano, Varenna, Bologna, Padova, Torino, Parma, Roma, Urbino, Bari, Napoli, Messina, Siracusa, Palermo), R.S.F. Iugoslavia (Belgrad, Sarajevo, Herceg-Novi, Dubrovnic, Novi-Sad), Japonia (Tokio), Olanda (Amsterdam), Polonia (Varșovia, Cracovia, Gdansk, Gdynia, Wrocław, Poznan, Krynica, Torun), Suedia (Stockholm), Turcia (Ankara, Istanbul), Ungaria (Budapesta, Szeged, Tihany), U.R.S.S. (Moscova, Leningrad, Novosibirsk, Kiev, Riga, Minsk, Chișinău), S.U.A. (New York, Stanford, Detroit, Michigan).

Îi plăcea să călătorească. În țările străine frecventa bibliotecile, muzeele, spectacolele și se plimba mult pe jos, ceea ce nu reușea decât prea puțin să facă acasă. Nu-l interesau magazinele în afara papetăriilor unde căuta creioane, gume, ascuțitori și librăriile unde cerceta ore de-a rândul cărțile, alegându-le pe cele folositoare lui, elevilor săi și uneori chiar unor oameni din discipline diferite, dacă nu erau prea scumpe.

Următorul interviu luat de Dona Roșu, în revista „România Pitorească”, în ianuarie 1973, cu 3 luni înainte de dispariția sa, e edificator în privința părerilor lui Gr. M. despre așa-zisul turism științific:

„— Adresându-mă dumneavoastră, tovarășe profesor, cu întrebările care urmează să se ivească în jurul turismului științific, am sentimentul că mă adresez unei categorii de oameni pe care i-aș numi acum ambasadorii în lume ai științei românești, în ceea ce vă privește, am impresia că dumneavoastră ați călătorit mult.

— Nu destul. Aș fi vrut să călătoresc mai mult. În țară și în țări mai îndepărtate. Dar atunci când eram tânăr, acum vreo 30–40 de ani, nu aveam bani.

— Erați conferențiar și profesor la Universitate, nu?

— Eram. Am 41 de ani de când am fost numit conferențiar la Universitatea din Iași. Dar, pe vremea aceea, corpul didactic universitar era foarte prost plătit și misiunile, bursele sau deplasările nu erau plătite nici de instituția care te trimitea (nici nu te trimitea, te duceai singur), nici de cea care te primea (nici nu te primea, te invita să ții conferințe sau să iei parte la un congres dar nu plătea nimic). Apariția a ceea ce se numește azi turism științific a venit abia după al doilea război.

— Credeți că este vreo deosebire între turismul științific și turism în genere?

— Poate că nu. Fiindcă și în turismul obișnuit omul învață. Învață când vede orașe care arată altfel decât cele de la el de-acasă (nu toate mai frumoase, unele numai „altfel“), învață când vede muzee, învață când vede alte obiceiuri, când vede că ceea ce e la el acasă nu e un „absolut“, ci că și alte moduri de a vorbi, de a te comporta, de a trăi sunt valabile.

— Pentru alții?

— Uneori, pentru alții. Dar în turismul științific sunt moduri de a gândi, de a concepe știința și de a lucra, valabile și pentru alții și pentru tine. Căci toate aceste învățături pe care le „prinde“ un om când face turism obișnuit și parcurge cu trenul marea pădure siberiană până la Oceanul Pacific, căpătând astfel un alt concept despre spațiu, se transpun în alte învățături, cel puțin tot atât de profitabile ca atunci când vezi cum gândesc și cum lucrează, ce gândesc și ce lucrează, cât gândesc și cât lucrează matematicienii din Paris sau din Roma, din Stanford sau din Novosibirsk.

— S-ar putea presupune că lucrul acesta l-ar îndepărta oarecum pe om de propria-i țară?

— Din contră. Faptul că întâlnești undeva, departe, oameni care să cunoască munca din țara ta îți dă o încredere înnoită în munca de la tine de-acasă. Mi-aduc aminte, când am ajuns la Princeton cu alți câțiva români din alte specialități, decanul care ne-a primit, era seară, a început prin a mă întreba de sănătatea profesorului Stoilov, spunându-mi că întrebarea mi-o pune din partea lui Maston Morse, mare matematician american. Am avut un moment de mândrie, deși lucrul nu mă privea direct pe mine.

— Ceilalți nu au invidiat matematica românească?

— Nu fac psihologie, dar cred că și atunci și acum, matematica românească era și este de invidiat. Bănuiesc deci că unii nu s-au abținut s-o facă.

Insist asupra faptului că trăind numai la tine acasă nu știi să apreciezi întotdeauna valoarea celor cu care te întâlnești prea des. Contactul cotidian creează o rutină și e nevoie să mergi peste țări și mări ca să-ți știi aprecia prietenii de-acasă. Iată de ce, în genere, când se duc în străinătate, oamenii se întorc mai încrezători în forțele propriului popor. Mi-aduc aminte cât am fost de impresionat atunci când, acum patru decenii, la Paris, profesorul meu Pompeiu a fost invitat nu numai să ție conferințe, ci și ca membru într-un juriu de teză de doctorat. Câțiva ani mai târziu a fost invitat, pentru a face conferințe, și profesorul meu Țițeica, iar peste alți câțiva ani, Simion Stoilov. Generația mea a avut întreita bucurie de a-și putea respecta profesorii și pentru felul cum ei erau apreciați în străinătate și de a putea să se mândrească și cu elevii pentru aceleași motive. Noi am făcut puntea.

Evident, această trăire internațională impune și contacte continue cu oamenii de știință din alte țări.

— Nu este suficientă lectura cărților și a revistelor, îmbinată cu o corespondență personală?

— Nu. Tocmai de aceea a apărut turismul științific. Acest turism are caracterul lui special, dar susține în mod foarte puternic turismul de agrement care, precum ți-am spus de la început, nici el nu e un turism de pur agrement.

— Turismul științific este el, oare, pur științific?

— N-aș respecta ca om de știință pe cineva care e numai om de știință. Cel mult l-aș tolera. Un matematician care se plimbă prin monumentele antichității romane la Roma, pe malurile Senei la Paris, sau care regăsește la Cambridge amintirea lui Newton, îmbină turismul de agrement cu omagierea trecutului, dar nu e mai puțin adevărat că el se întâlnește și cu colegii lui de breaslă și discută matematică. Lucrul se poate face și s-a făcut și pe malurile Senei și pe malurile Nevei. Evident, trăirea aceasta nu o înțelege toată lumea. Am întâlnit oameni care nu înțeleg aportul pe care îl are în progresul științei o călătorie. Am auzit oameni pe care îi crezusem de valoare spunând: „Te-ai plimbat la Paris, te-ai plimbat la Moscova“. Ar fi fost trist dacă nu m-aș fi „și“ plimbat. Dar era trist că ei nu înțelegeau că am făcut și altceva decât să mă fi plimbat.

— Trist pentru ei? La urma urmei, fiecare...

— Nu numai. Să nu uităm că turismul științific este o formă recentă de a folosi tehnica modernă a deplasărilor în favoarea dezvoltării științei. Congrese, colocvii, simpozioane, conferințe, cursuri în

alte universități, seminarii internaționale, cursuri de vară, congrese pe vapoare, case de odihnă la munte sau la mare dedicate în același timp concediului și muncii, profesori în schimburi — sunt forme de contact între colective de cercetători ale aceluiași domeniu din localități foarte îndepărtate.

— Ne-am putea gândi la riscul ca, în acest mod, unele secrete ale cercetării să fie dezvăluite, iar cercetarea unui grup să fie „subtilizată” de un alt grup?

— Cercetarea științifică nu se apără decât printr-o vastă publicitate. Secretul descoperirii nu are sens. Situația e mult diferită în știință și tehnologie. Eu nu pot să-ți spun decât cum se prezintă lucrurile în știință. Problema aici se pune de a avea prioritatea unei descoperiri. Păstrarea secretă a descoperirii nu face decât ca altul să o publice înaintea ta și beneficiul priorității este astfel pierdut. În momentul de față se știe că orice descoperire se face simultan de mai mulți oameni în țări foarte îndepărtate între ele. Ca atare, problema fiecărui om de știință și a fiecărui popor este de a putea stabili că el a făcut descoperirea înaintea altora. Acest lucru nu se poate face decât „publicând” descoperirea. „A publica” înseamnă a face public cunoscute cercetările tale, și aceasta unui număr cât mai mare de cercetători din localități cât mai diferite.

— Aceștia nu vor profita de descoperirea făcută?

— Ba da. Dar vor fi obligați să „citeze” pe cel care a publicat-o cel dintâi. În schimb, însă, și cel care a făcut descoperirea va beneficia de descoperirile altora. Iată cum turismul ajută la progresele științei. E drept că el contribuie la crearea de colegii invizibile ale oamenilor de știință, despre care s-a vorbit atât de mult de către cei ce se ocupă de știință. Mai ales pentru cei care se ocupă de științe „la început”, nu e nevoie de întâlniri și de turism ca un astfel de colegiu să se creeze. E suficient interesul științific comun. Așa s-a creat acum 35 de ani o legătură strânsă între cei care atunci făceau logică matematică, și când mult mai târziu ne-am întâlnit câte doi, am avut impresia că ne regăsim. La fel s-a întâmplat acum vreo 15–20 de ani cu cei care lucrau în domeniul teoriei algebrice a automatelor. Și astăzi se creează astfel de colegii invizibile ale celor care se ocupă de folosirea matematicii în arheologie, în drept, în lingvistică și altele.

Dar astăzi, pe lângă întâlnirea prin lucrări, se poate realiza mult mai eficient întâlnirea la colocvii și simpozioane, și e de prevăzut că popoarele care nu vor ști să utilizeze turismul științific vor rămâne în urmă.”

Temperament excesiv, era excesiv și în răbdarea cu care contempla operele de artă într-un muzeu. Căuta să înțeleagă pictura, sculptura, domeniul în care se socotea un diletant. În muzeul „Ermitaj” din Leningrad a stat într-o zi de la ora 10 dimineața, ora de deschidere, și până seara la închidere, plimbându-se agale și odihnindu-se din când în când la bufet.

Era interesat de artă, literatură, teatru, dar profunda lui cinste morală și intelectuală îl împiedica să-și dea cu părerea acolo unde *nu se pricepea*. Caracteristic pentru această latură a personalității sale este interviul din revista „Teatrul”, din 1 ianuarie 1970. Ori de câte ori vreun ziarist îi cerea părerea sau un articol în vreo problemă fără contingentă cu preocupările lui de bază, el refuza. Dacă se insista, în locul unei discuții, Gr. M. prezenta acest interviu interlocutorului cerându-i să-l citească în fața lui, așteptând cu răbdare să vadă dacă motivul refuzului său a fost înțeles sau nu. Reproducem interviul: „Nimic despre sufleur”¹.

¹ Vezi Addenda 5, pag. 392.

ULTIMA DECADĂ

1963–1973

Începând cu ultima decadă a vieții este greu de urmărit an de an succesiunea evenimentelor trăite și toate realizările profesorului. Abia acum, după dispariția sa, se poate descifra o înșiruire logică a preocupărilor lui majore, rămânând ca elevii săi să descopere de aici înainte părțile încă neexploatare ale imensului material rămas în arhiva personală și să fructifice ideile pe care viața sa prea scurtă nu i-a dat răgaz să le realizeze.

Gr. M. își continuă munca de savant cercetător. Redactează cărțile în care își expune ideile. Publică aproape anual câte un volum în afara articolelor care, de-a lungul vieții, ajung la cca 300 publicate în revistele de specialitate din țară și străinătate. O clasificare succintă a cărților publicate vedește trei mari teme: teoria algebrică a mecanismelor automate, logica matematică și eseuri despre matematică și aplicațiile ei. Articolele au implicații mai vaste: ecuații cu derivate parțiale, filozofia științelor, mecanică, etc.

Revoluția tehnico-științifică a secolului XX, legată de apariția mașinii electronice de calcul și odată cu ea matematizarea științei conving pe profesorul Moisil de utilitatea introducerii în România a calculatoarelor, imperios necesare progresului științific, tehnic, economic al țării, încadrării ei în rândul țărilor avansate. Profesorul luptă pentru introducerea calculatoarelor în țară.

Conștient că odată cu introducerea calculatoarelor, țara va avea nevoie nu numai de cadre care să le mânuiască, ci și de cadre care să predea învățământul matematic necesar utiliză-

rii lor și să ducă munca de cercetare, luptă pentru înființarea Centrului de calcul al Universității din București.

Concomitent formării cadrelor militează pentru un program modern de învățământ, în care tehnica și limbajele de programare ale mașinii să devină o unealtă obișnuită de lucru a studenților tuturor facultăților, a unor licee. Luptă pentru introducerea învățământului informaticii în licee, facultăți, pentru înființarea cursurilor post-liceale, post-universitare, pentru școala permanentă, reciclare, diplome cu caracter mixt.

În ultimă instanță, matematica stând la baza învățământului informaticii, Gr. M. duce o luptă de zi cu zi pentru a convinge tineretul că matematica, sperietoarea de altă dată, este o materie accesibilă, frumoasă, de care omul modern de astăzi, care vrea să fie în pas cu progresul științei și tehnicii, nu se poate lipsi.

Adiacent acestei linii de preocupări, îl pasionează aplicațiile matematicii în științele umaniste și sociale; luptă pentru a antrena tineretul în acest nou domeniu al științei, al cercetărilor interdisciplinare.

În ce a constatat această luptă? În a duce muncă de lămurire, întâi în cerc restrâns, apoi în grupuri mai largi, în ședințe, consilii, conferințe, presă, deci necesitând un consum de energie spirituală și fizică; perseverență, pentru a trece peste piedicile puse în cale de cei ce nu înțeleg sau nu vor să înțeleagă; răbdare pentru a învinge descurajarea provocată de neîncrederea și îndoiala multora; forță morală și convingerea că țelul pentru care luptă merită înfruntarea greutăților inerente oricărui început. *Oamenilor le e frică de nou, Noul oboșeste, noul plictisește, noul incomodează*, spunea profesorul.

Foarte multe idei expuse de el în luările de cuvânt ale sesiunilor științifice ale Academiei sunt și astăzi extrem de actuale.

Mircea Malița îl caracteriza, în 1974, la un an de la dispariția sa: „Moisil a fost mai mult decât un savant, a fost mai mulți savanți întruniți în sesiune permanentă sau luându-și locul unul altuia în cicluri succesive mari, reprezentate de temele fundamentale pe care le-a abordat. A fost până în ultimele zile deschizător de drumuri, inovator. În această aventură spirituală nu a admis diletantismul superficial.”

Într-adevăr, încă din anul 1950 profesorul Moisiil spunea:

Este necesar să arătăm răspicat că țara are nevoie de mulți matematicieni bine formați, cu adânci cunoștințe de matematici. Pe de altă parte, avem nevoie de un număr mare de profesori buni de matematică pentru învățământul elementar și pentru cel mediu și de un număr mare de profesori, conferențieri și asistenți pentru învățământul universitar. Chiar pentru cifra actuală a școlilor, numărul profesorilor la oricare din categoriile citate este departe de a fi suficient. Dar numărul acestor școli va crește în fiecare an, astfel că perspectivele în această direcție sunt neînchipuit de mari. Avem nevoie de mulți profesori bine pregătiți, care să imprime un nou ritm vieții matematice din licee. (Contemporanul, 31 martie)

În 1955: Prin introducerea în folosirea pașnică a energiei intra-atomice se deschide nu numai industriei, ci întregii culturi, o epocă nouă. Progresul imens ce-l va realiza omenirea nu poate fi încă bănuuit. Preciziunea cerută de instalațiile de energie nucleară creează în tehnician un simț al răspunderii de neconceput pentru inginerul de acum 100 de ani, îi cere o bogăție de cultură — matematică, fizică, filozofie — ce va interveni efectiv în munca lui. Ridicarea standardului de viață al muncitorului, de la muncitorul necalificat al muncilor agricole vechi sau al hamalului din port, la munca nu mai puțin grea, dar altfel grea, a muncitorului de înaltă calificare al unei uzini automatizate, constituie o trecere într-o etapă nouă de civilizație. (Scânteia Tineretului, 1 Septembrie)

În 1958: Se creează acum o matematică nouă, legată de automată și care va da omului posibilități nebănuite de a preface natura și de a spori bunăstarea oamenilor. (Contemporanul, 16 Mai)

În 1959: Unul din elementele fundamentale ale tehnicii noi este mașina de calcul. Această mașină pune matematicienilor două tipuri de probleme: probleme de proiectare și probleme de exploatare. (România Liberă, 21 Iulie)

În 1960: Unul din efectele automatizării este ștergerea granițelor între munca fizică și cea intelectuală. Aceasta implică o ridicare foarte mare a calificării muncitorului. Eu întrevăd epoca nu prea îndepărtată când toți muncitorii, având a duce munca de conducere a unităților automatizate, vor fi în fond ingineri, vor ști calculul diferențial și integral, logică matematică și alte discipline științifice. Timpul pe care acum mare parte din oameni îl cheltuiesc cu munca fizică, va fi în cea mai mare parte dedicat muncii de ridicare a nivelului intelectual, științific, politic și artistic. Este incontestabil că o armonie între nivelul științific, politic și artistic trebuie să existe.

Iată de ce în viitor omul va cheltui o parte din timpul său în care acuma muncește fizic, pentru a citi marile opere literare, pentru a studia mari opere muzicale, pentru a vizita muzee. (Steagul roșu, 6 August)

În 1964: Ritmul progresului tehnic a devenit astăzi atât de impetuos încât înnoirea tehnicii este astăzi continuă. Această înnoiere cere nu numai o continuă cunoaștere a legilor naturii, ci descoperirea de legi noi. Nu mai este suficient, pentru tehnica nouă, să se utilizeze cunoștințele ce le avem asupra legilor naturii și formulării lor matematice, pentru ca prin aceasta să fim la curent tehnica cu starea actuală a cunoștințelor științifice. Știința servește nemijlocit economiei țării. Ce înseamnă această afirmație? În ce mod se schimbă rolul omului de știință în aceste condiții?

Înainte vreme, din noianul de fapte științifice și tehnice cercetătorul alegea unele, și anume teoriile care conduceau la calcule mai ușoare, alegerea fenomenelor pe baza cărora aparatele și dispozitivele erau mai ușor construite.

Astăzi mașinile electronice de calcul permit ca orice teorie să poată fi confruntată cu practica, oricât de mare ar fi volumul de calcule ce trebuie executat. Matematica a devenit atât de bogată și de fină încât nu-i scapă nici un fel de fenomene.

Azi știința indică drumul pe care trebuie să meargă tehnica nouă. Locul omului de știință este astfel acela de inițiator și propagandist al tehnicii noi. Iată un exemplu. Azi tehnica nouă este fondată pe automatizare și pe mașinile de calcul. Dezvoltarea ei este condiționată astfel de progresele unei ramuri noi a științelor matematice: cibernetică. Fie că e vorba de a rezolva o problemă de planificare economică, de a studia un sistem complex (un mare complex industrial sau un organism viu, sau o mare mașină de calcul), de a pregăti o traducere automată — în toate preocupările tipice ale tehnicii foarte noi e vorba de automatizarea unui proces intelectual folosind o mașină electronică de calcul. Aceasta înseamnă: elaborarea unei teorii matematice care să constituie fundamentul folosirii mașinilor de calcul. (Scânteia, 21 August)

În 1966: În viitor, când unul din 5 oameni se va ocupa de știință, atunci — așa cum era cândva cu latina — limba internațională va fi matematica. Tocmai pentru că permite accelerarea maximă a circulației ideilor științifice. (Tribuna, 8 Septembrie)

În anul 1962 Gr. M. înființează Centrul de calcul al Universității unde este director onorific, până în 1969, eminență cenu-

șie, cum se amuza intitulându-se. Prima mașină folosită a fost cea digitală a ing. I.V. Toma „CIFA 1“, înlocuită în 1968 de un calculator IBM 360/30.¹

Aici a învățat limbajele de programare și disciplinele ce le stau la bază, algebra abstractă, logica matematică, algebrele booleene, prima echipă de învățământ care predă astăzi informatica la Facultatea de matematici din București, sau la alte centre de învățământ: prof. Constantin Popovici, Sergiu Rudeanu, Leon Livovschi, Paul Constantinescu, Dragoș Vaida, Mariana Coroi-Nedelcu, Gh. Ionin etc.

Interesul lui Gr. M. pentru filologie revine odată cu apariția calculatoarelor și a limbajelor de programare. Activează alături de prof. Rosetti pentru dezvoltarea preocupărilor de lingvistică matematică în cadrul Comisiei de lingvistică a Academiei și pune bazele publicației „Cahiers de linguistique théorique et appliquée“.

„Dragă Grigri

București, 4 Mai 1959

Plec mâine, miercuri, la Berlin, pe 7–10 zile, iar Dta te întorci joi de la Praga. Deci, nu ne vom vedea acum.

Socotesc că nu trebuie pierdut nici un minut pentru crearea *Sub-secției de lingvistică matematică*, la secția tehnică.

Am vorbit cu E. Petrovici; primește cu bucurie să facă parte din sub-secție.

Sub-secția va fi deci compusă din 3 academicieni: Dta, Petrovici și cu mine.

Cred că ar fi bine să pui lucrurile la cale cu I.S. Gheorghiu. la prezidiu va merge bine, fiind vorba de o chestie tehnică!

(În iulie, e un Congres — sau o reuniune — la Paris, de lingv. matematică, dacă nu mă înșel, ceva în bransă — nu înțeleg — am aflat de la Lipatti. S-ar putea ca „Unesco“ să te trimeată. Informații la Lipatti, tel. 11.33.20, la Unesco.)

Multe salutări și urări de bine de la al Dtale devotat

A. Rosetti“

La UNESCO nu a fost trimis, dar secția de Lingvistică a fost înființată.

¹ Vezi Addenda 6, pag. 396.

La impulsul său, Erica Nistori încearcă un algoritm pentru prima traducere automată din engleză în română cu ajutorul calculatorului. Scrie el însuși câteva articole privind traducerea automată, conjugarea verbelor, declinarea, microsintaxa verbului. Prof. Solomon Marcus, creatorul poeticei matematice, scrie în 1975 în volumul său „Din gândirea matematică românească“:

„Nu există în aceste articole nici o formă, nici o tehnică matematică, dar ele sunt impregnate de gândire matematică, ele aduc într-un domeniu atât de băătorit, ca cel al gramaticii limbii române, câteva idei proaspete, care realizează un spor de rigoare de care acest domeniu avea multă nevoie... Dar așa cum se întâmplă cu ideile fecunde, investigațiile lingvistice ale lui Moisil au depășit interesul lor inițial, devenind un permanent termen de referință în cercetările lingviștilor români și străini privind structura morfologică a limbii române. Minerva Bocșa, Constantinescu-Dobridor, Paula Diaconescu, Jiri Felix, Valeria Guțu-Romalo, Maria Manoliu-Manea, E. Nistor, Ion Pătru sunt doar o mică parte dintre cei care au utilizat clasificările lingvistice ale lui Moisil.“

Îl preocupă economia matematică. Încă din 1960 elevii săi lucrează la aplicațiile matematicii în problema transporturilor. Elevul său Sergiu Rudeanu publică la Editura „Springer“, Berlin-Heidelberg un volum asupra „Programării pseudo-booleene“, care leagă probleme de economie matematică și de logică matematică.

Vom sublinia faptul că matematicienilor români li se datorează crearea unui nou capitol al economiei matematice; așa-numită programare pseudo-booleană. (Gaz. Mat., 12 Decembrie 1972)

Dar și aplicațiile matematicii în științele umaniste, în istorie, arheologie, muzică, grafică, ca și în medicină și pedagogie stârnesc imaginația sa creatoare. *Matematica nu înseamnă calcul. Calculul este făcut de mașinile de calcul. Matematicii îi aparține fantezia, imaginația, demonstrația. Toate au un caracter pur uman și nu pot fi făcute decât de oameni. Când vrem să le mecanizăm, demonstrația se reduce la un calcul, iar fantezia la un șir de întâmplări. (Inf. 15 Mai 1967)*

La îndemnul său tineri matematicieni colaborează cu tineri istorici, arheologi. Muzicieni de înaltă valoare ca Aurel Stroe și Lucian Meșteanu vin la Centrul de calcul să facă compoziții muzicale cu ajutorul calculatorului. La Institutul de Arte „Ni-

colae Grigorescu”, un asistent al său, Cristian Bruteanu, familiarizează artiștii și graficienii cu mașina de calcul. Inițiază cursuri de informatică și la Facultatea de Medicină.

În momentul de față, în universități studiul ciberneticii și informaticii este aprofundat doar la facultățile cu profil matematic. În concordanță cu evoluția cercetărilor științifice din țara noastră și din străinătate, efectuate în domeniul complex al dirijării proceselor în sisteme economice, tehnice și biologice, studiul ciberneticii a fost perfecționat și modernizat, prin introducerea unor cursuri noi. E o tradiție valoroasă a facultății de matematică și mecanică la care noi, matematicienii, ținem foarte mult, datorită căreia astăzi avem cursuri de teoria algebrică a automatelor, lingvistică matematică, teoria algoritmilor, logică matematică, economie matematică etc.

Fără îndoială însă că larga utilizare a principiilor științifice de care se ocupă cibernetica face necesar ca această nouă disciplină să fie introdusă în planurile de învățământ ale altor facultăți. În acest sens, sunt de părere că la facultățile de filologie ar trebui creată o secție de specializare în domeniul lingvisticii matematice și aplicate, iar la Facultatea de biologie a căror cunoaștere este, după cum bine se știe, indispensabilă studenților în abordarea cercetărilor moderne de biologie matematică, de cibernetică biologică și medicală. Chimia, care devine din ce în ce mai mult o știință dominată de matematică, mai ales de când mecanica cuantică îi servește de bază, solicită, de asemenea, intervenția ciberneticii în rezolvarea problemelor sale... De altfel logica formală și logica matematică — laturi oarecum aferente ciberneticii — ar trebui introduse în facultățile de drept, unde studiul raționamentului juridic, fiind unul din puținele cazuri în care raționamentul deductiv se aplică în viața socială, cere ca viitori juriști să poată raționa deductiv deosebit de corect. (Scânteia, 18 Octombrie 1965).

Ca urmare a interesului crescând al nematematicienilor pentru matematică, Gr. M. începe în anul 1970 un șir de lecții *Matematica pentru științele umaniste* la laboratorul de semiotică al Facultății de filologie din București.

În anul 1971 părăsește catedra de teoria algebrică a mecanismelor automate pe care o deținea din 1967 la Facultatea de matematici și trece profesor la Facultatea de Filozofie și Drept¹.

La vârsta de 65 de ani începe o serie de cursuri cu totul noi și originale de *Fundamentele matematicii, Logica propozițiilor*,

¹ Vezi Addenda 7, pag. 399.

Cercetare operațională. Aceste cursuri au fost multiplicat la universitate, dar profesorul a murit înainte de a le fi definitivat. Cu o bucurie copilărească, în aprilie 1973, înainte de a pleca în Canada, ultima sa călătorie, le-a clasat în dosare, mulțumit de realizarea acestui nou început, pe care abia aștepta să-l continue în anii următori.

Tot în vederea acestei călătorii profesorul pregătise conferințe de logică matematică pe care le-a ținut la Montréal și New York: *Ensembles flous et logiques à plusieurs valeurs* și *La logique des propositions de type supérieur*. Căci din 1966 se reîntorsese la studiile de logică.

Lețiile lui despre logica raționamentelor nuanțate, ținute în 1972 la Urbino, au apărut abia în ianuarie 1976, în țară, sub îngrijirea prof. Solomon Marcus. Volumul poartă chiar titlul: *Leții despre logica raționamentului nuanțat*.

Ca o consecință a vastei sale activități pe tărâmul științei este cunoscut și apreciat în țară și străinătate, unde i se decern distincții. Diferite reviste din străinătate și din țară îl numesc în comitetul de redacție: „Journal de mécanique“ (Paris), „Revue A“ (Bruxelles), „Elektronische Informationsverarbeitung und Kybernetik“ (Berlin), „Revue roum. de mathém. pures et appliquées“, „Bulletin de la Société des Sciences mathématiques de la R.S.R.“, „Acta logica“, „Cahiers de linguistique“, „Studii și cercetări“, „Noesis“.

Tineri cercetători din străinătate vin să studieze cu el: Ivo Rosenberg din Brno, Ilon. Bereczki din Szeged, A. Ghilezan din Novi-Sad, J. Chinal din Paris, D. Ponasse din Lyon, Gh. Vidal din Lille. Un inginer din Paris, Michel Dénouette, stă în țară 7 luni spre a învăța teoria mecanismelor automate. Iată ce scrie la 15 mai 1975 profesorul Antonio Monteiro de la Universitatea din Bahia Blanca, Argentina, care împreună cu elevii săi Luiz Monteiro, R. Cignoli, L. Iturrioz, G. Cippola a reluat cercetările profesorului și le-a dus mai departe: „nous sommes tous ici des disciples du Professeur Moïsil, dont l'oeuvre est l'objet de notre plus profonde admiration“¹.

R. Cignoli își intitulează teza de doctorat: „Moisil algebras“². Un cercetător sovietic din Ivanovo, M.S. Sneerson, scrie un memoriu: „O monoghennih funkțiah Moisila“³.

¹ „Noi suntem toți aici discipolii Profesorului Moïsil, a cărui operă este obiectul admirației noastre cele mai adânci“.

² „Algebrele lui Moïsil“.

³ „Funcții monogene în sensul lui Moïsil“.

Are legături cu matematicieni, logicieni, ingineri din Europa, Statele Unite, America de Sud, Japonia și întreține o vastă corespondență și un schimb regulat de lucrări cu unii dintre ei. Este citat în numeroase lucrări din țară și de peste hotare.

MC. MASTER UNIVERSITY
CIVIL ENG. AND ENG. MEC.
HAMILTON, ONTARIO, CANADA
CIVIL ENG. AND ENG. MEC.
JAN. 20, 1968

Prof. Dr. Grigore C. Moisil
Academia R.P.R., București, România

„Dear Prof. Moisil:

Please forgive me for this imposition. For some years, I have been attempting to obtain a copy of your well-known monography „Mecanica mediilor continue deformabile“ București, 1950, but my efforts have been in vain, since as it turns out there is *no* copy of this work on the American Continent.

I would like to prepare a xerographic copy of this particular treatise for our library, which would make it available to scholars on this continent on the basis of your interlibrary loan system which is continent wide.

Could you be so kind and lend me a copy of your monograph for reproduction purpose? I shall return it to you after the xerographic copy has been prepared.

Very truly

Gunhard Orava
Chairman, Dept. of Civil Eng. & Eng. Mechanics“

„Dragă Domnule Profesor Moisil,

Iertați-mi vă rog această cerere. De câțiva ani încerc să obțin o copie a atât de bine cunoscutei monografii *Mecanica mediilor continue deformabile*, București, 1950, dar eforturile mele au fost zadarnice, deoarece, după cum se pare, nu există nici o copie a acestei lucrări pe continentul american.

Aș vrea să fac o copie xerografiată pentru biblioteca noastră a acestui tratat deosebit, care să fie accesibilă studenților acestui continent, bazată pe sistemul de împrumut între biblioteci, valabil pe tot continentul.

UNIV. OF CALIFORNIA, BERKELEY
COLLEGE OF ENGINEERING
DEPARTMENT OF ELEC. ENG.
AND COMPUTER SCIENCES

„Dear Professor Moasil:

Sept. 27, 1968

Just a quick note to extend to you my greetings through Professor Harrison and to thank you for your letter. I spent the past several weeks in Europe (Edinburgh, Delft, Haifa, Dubrovnik, Pisa and San Remo) and only recently returned to the United States.

I am searching you a bibliography on artificial intelligence which a collaborator of Professor Minsky (of. M.I.T.) prepared in response to your request. I will send you several reprints which may be of interest to you within the next three weeks.

With my best regards to your wife and my affection and admiration

Sincerely

Lofti Zahdeh“

Vreți să fiți atât de amabil și să-mi împrumutați un exemplar al monografiei Dvs. în scopul reproducerii? O voi înapoia după executarea xeroxului.

Cu cele mai alese sentimente

Gunhard Orava

Președinte

Secția de Inginerie Civilă și Inginerie Mecanică“

„Dragă Domnule Profesor Moasil,

Aceasta e doar o scurtă notă spre a vă transmite salutările mele prin prof. Harisson și a vă mulțumi pentru scrisoarea Dvs. Mi-am petrecut ultimele câteva săptămâni în Europa (Edinburg, Delft, Haifa, Dubrovnik, Pisa și San Remo) și numai recent m-am reîntors în Statele Unite.

Caut să alcătuiesc pentru Dvs. o bibliografie asupra inteligenței artificiale, pe care un colaborator al prof. Minsky (de la M.I.T.) a pregătit-o ca răspuns la cererea Dvs. Vă voi trimite câteva extrase care vor fi interesante pentru Dvs., în viitoarele 3 săptămâni.

Cele mai cordiale salutări soției Dvs., precum și admirația și afecțiunea mea

Cu sinceritate

Lofti Zadeh“

KOBE UNIVERSITY
ROKKO, KOBE, JAPAN
DEP. OF MAT.
FACULTY OF SCIENCE

„Dear Professor Moisil,

August 18, 1971

Excuse me for my long silence.

I am very sorry to say that I can not visit Bucarest in the IVth International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Sciences.

The Japanese Government did not permit to go to Bucarest. The president and the administration office of our university were strongly supporting to my visit, and they had approached with the Minister of Education in Japan, but to my regret the negotiation has fallen through. I am afraid I have put you to much trouble.

But I hope to attend next Congress, and to meet you there.

In our university, the university trouble between professors and students are decreasing day by day, but not complete. When we have trouble, I must go there as the Deanship of student advisers. Therefore my research works are often disturbed by these troubles. In my seminar, we continue to study mathematical logic, and I am now writing the second volume of my Symbolic Logic, but the work is quite slow.

I find often some interesting papers on Lukasiewicz algebra by C. Georgescu. We should like to read his papers. [Could] I get these papers?

I can not trace his address. I should be very pleased if you would kindly ask him to send me reprints of his papers.

Thank you very much for your kind regards to me.

Please give my best wishes to your wife.

Very sincerely yours

Kijoshi Izeki“

„Dragă D. Profesor Moisil,

Iartă-mi te rog lunga tăcere.

Îmi pare foarte rău că nu pot să vizitez Bucureștiul cu ocazia celui de-al 4-lea Congres de Logică, Metodologie și Filozofie a științelor. Guvernul japonez nu mi-a permis să vin la București. Președintele și serviciul administrativ al Universității noastre susținând cu tărie vizita mea, au luat legătura cu Ministerul Educației din Japo-

Din Statele Unite i se cere avizul asupra meritelor unor oameni de știință, în vederea avansării lor:

PRINCETON UNIVERSITY
PRINCETON, NEW JERSEY

DEAN OF THE FACULTY
J. DOUGLAS BROWN

„Dear Dr. Moisisl,

December 28, 1961

Dr. X. Jr., of our Department of Electrical Engineering, is under consideration for promotion to full Professor. As a part of our usual procedure, our Committee on Appointments and Advancements has authorized me to secure the judgment of persons outside of the University concerning Dr. X scholarship and general promise. For this reason, I am writing you to ask your help in giving us your evaluation of Dr. X relative standing and potential contribution compared to others in his field.

Your comment will be held in strictest confidence and will be greatly appreciated by President Goheen and myself,

Sincerely yours

J. Douglas Brown“

nia, dar spre regretul meu tratativele n-au dus la nici un rezultat. Mă tem că v-am pus într-o mare încurcătură.

Dar sper să particip la Congresul viitor și acolo să vă întâlnesc.

În universitatea noastră, neînțelegerile dintre profesori și studenți descresc zi de zi, dar nu de tot. Când sunt tulburări, trebuie să fiu acolo ca Decan al Consiliului studențesc. De aceea lucrările mele de cercetare sunt adeseori întrerupte de aceste tulburări.

În seminarul meu continuăm studiile de logică matematică și scriu acum al doilea volum din lucrarea mea „Logica simbolică“, dar lucrul merge încet.

Găsec adesea unele articole interesante asupra algebrei lui Lukasiewicz de C. Georgescu. Am vrea să citim aceste articole. Aș putea căpăta aceste articole? Nu reușesc să dau de adresa domniei sale. Aș fi încântat dacă l-ați ruga să-mi trimită extrase din articolele lui.

Vă mulțumesc foarte mult pentru bunele Dvs. sentimente. Transmiteți vă rog soției Dvs. cele mai bune urări

Cu sinceritate al Dvs.

Kijoshi Izeki“

„Dragă domnule Doctor Moisisl,

Doctorul X junior, de la secția noastră de inginerie electrică, este în perspectiva de a fi avansat ca profesor plin. Așa cum se procedea în mod obișnuit la noi, comitetul nostru de numiri și promovări m-a autorizat să aflu părerea unor persoane din afara universității, privind pregătirea și perspectivele de viitor ale d-rului X.

PRINCETON UNIVERSITY
PRINCETON, NEW JERSEY

DEAN OF THE FACULTY
J. DOUGLAS BROWN

„Dear Mr. Moasil,

April, 2, 1962

I greatly appreciate your letter of March 17 concerning Dr. X. Jr. Your comments will be of very real help to us and we shall of course, hold them in strictest confidence.

If we can be of help at any time at Princeton, do let us know.

Sincerely yours
J. Douglas Brown“

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
COLLEGE OF ENGINEERING

DEP. OF ELECTRICAL ENG.
AND COMPUTER SCIENCES

„Dear Professor Moasil,

Professor X is being considered for an overscale merit increase. In this connection, could you provide me with your comments on his overall contributions in the area of system theory, and, in particular, his latest work on fuzzy systems.

I should like to take this opportunity to thank you in advance for the time and effort you will need to spend in responding to this request.

Sincerely
Ernest S. Kuh
Professor and Department Chairman“

Pentru acest motiv vă scriu să vă cer să ne sprijiniți oferindu-ne părerea Dvs. asupra rezultatelor și capacităților d-rului X, în comparație cu ale altor cercetători în același domeniu.

Opinia dvs. va fi strict confidențială și va fi foarte apreciată de președintele Goheen și de mine însumi.

Cu sinceritate
J. Douglas Brown“

„Dragă Domnule Moasil,

Apreciez în cel mai înalt grad scrisoarea dumneavoastră din 17 martie referitoare la Dr. X. Opiniile dvs. ne vor fi de un real folos și natural le vom păstra confidențial.

Dacă putem să vă fim de vreun folos la Princeton, vă rog anunțați-ne.

Cu sinceritate
J. Douglas Brown“

„Dragă D. profesor Moasil,

Profesorul X urmează să fie avansat. În legătură cu aceasta ați putea să-mi împărtășiți părerile Dvs. asupra contribuțiilor sale în do-

La parte la simpozioane, dar organizează și el însuși în 1968 la București un simpozion cu participare internațională, în cadrul IFAC-ului: *Necontinuități și nesimultaneități în circuitele de comutație*, o temă a școlii sale de mecanisme. Și aici se manifestă spiritul său inovator. Înaintea congresului, trimite, sub formă de *Scrisori circulare*, tuturor participanților textul lucrărilor ce vor fi prezentate, pentru ca aceștia să aibă timp să le citească și să gândească asupra lor înainte de discuții. În 1970, împreună cu D.G. Kendall, profesor de statistică la Cambridge, organizează sub auspiciile Academiei și Royal Society din Londra un simpozion la Mamaia „Matematica în arheologie și științele istorice”.

În vara anului 1971, ține la Breaza un curs de vară pentru profesorii de liceu. În urma acestui curs a redactat o carte adresată acestor profesori, intitulată: *Profesorul de matematică vorbește cu profesorul de filozofie*, pe care n-a avut timp s-o termine. Poate, cândva, chiar în această formă, va vedea lumina tiparului.

Ideile noi ale profesorului se vădesc și în numeroasele sale realizări în materie de pedagogie a învățământului. El este cel care, lucrând în etape, a introdus învățământul informaticii la Facultatea de matematici din București.

În 1957, la rugămintea sa, prof. ing. Edmond Nicolau și ing. V.I. Toma țin un șir de lecții asupra calculatoarelor digitale și analogice la Facultatea de Matematică. În 1959 ing. Paul Constantinescu și conf. C. Popovici țin un curs despre „Mașinile de calcul și teoria programării”. În 1967 se creează catedra de teoria algebrică a mecanismelor automate al cărei șef de catedră este. În 1970 cere cursuri obligatorii de instructaj pentru toți studenții la mașina de calcul. Dar au rămas și propuneri nerealizate, cum ar fi cele cuprinse în raportul asupra învățământului informaticii, cerut de decanat, la care a lucrat cu râvnă și interes zile în șir și care după spusele elevi-

meniul teoriei sistemelor și în special asupra ultimelor sale lucrări despre «fuzzy system».

Profit cu plăcere de această ocazie ca să vă mulțumesc anticipat pentru timpul și efortul de care veți avea nevoie ca să răspundeți la această cerere.

Cu sinceritate

Ernest S. Kuh
Profesor și Președintele secției”.

lor săi, pare a fi și astăzi foarte actual. Redăm acest raport. Nu a primit nici un răspuns¹.

Nici învățământul mediu n-a rămas în afara sferei lui de interese. Ca președinte al Societății de științe matematice din România este în contact cu profesorii de liceu. În anul 1965, propune înființarea unor clase speciale de matematici, în 1968 ține el însuși un curs experimental de logică matematică la liceul „Petru Groza” din București; tot în 1968 deschide primele cursuri post-universitare de informatică. Cere înființarea unor cursuri post-liceale de programatori. În 1972, o asistentă a sa ține cursuri de informatică la nevăzători.

Încurajează tinerii muzicieni prin prezența sa la concertele dezbateri de la Radio-Televiziune.

Începe să fie căutat de gazetari și de reporterii de la Radio și Televiziune. Ca cetățean al țării, conștient de posibilitățile ce i le oferă mass-media, conștient de datoria de a face cunoscut maselor largi ale populației schimbările și necesitățile create de revoluția tehnico-științifică pe care o trăim, devine un popularizator al cunoștințelor științifice cele mai noi legate de matematică și un propagandist în favoarea matematicii.

Colaborează la revistele pionierilor: „Cutezătorii”, „Pionierul”, „Cravata Roșie”; ale elevilor de liceu: „Vlăstarul”, „Tribuna școlii”, și la revistele studențești. Acordă interviuri și celor mai depărtate reviste și ziare din provincie: „Flamura Prahovei”, „Argeș” (Pitești), „Astra” (Cluj), „Cronica” (Iași), „Steagul roșu” (Bacău), „Drum Nou” (Brașov), „Ecol” (Bistrița Năsăud), „Făclia” (Cluj).

„Elevul, matematica și omul matur”

De mult, când eram eu elev, clasa era împărțită în două: cei buni la matematici și ceilalți. Această împărțire se legaliza când, pe la 15 ani, elevii erau împărțiți în secții: secția reală (cei buni la matematici) și secția modernă (ceilalți). Această împărțire corespundea unei realități istorice: viitorii ingineri și profesori de matematici se alegeau dintre „cei buni la matematici”. Pentru celelalte meserii: avocat, medic, comerciant, funcționar administrativ, profesor, pentru celelalte discipline, matematica nu folosea. Chiar fizicianul și chimistul experimentatori foloseau foarte puțin matematica.

¹ Vezi Addenda 8, pag. 401.

Astăzi situația e cu totul alta. Problemele de economie: planificarea la toate nivelele, de la nivelul întreprinderii până la nivelul de stat, se face în urma unei serioase analize matematice utilizând calculatoarele electronice.

Iată un exemplu: la construcția unei case trebuie să fie săpată temelia, ridicate blocurile, pus acoperișul, ușile etc. Aceste operații se fac într-o anumite ordine. Dacă băile sunt aduse prea devreme, ele trebuie să fie depozitate. Dacă cimentul pentru beton e adus prea târziu, toată construcția trebuie să aștepte. Peste tot sunt câteva mii de acțiuni. Cum trebuie să le planificăm astfel încât munca să se facă în timpul cel mai scurt și materialul să fie depozitat în timpul cel mai scurt? (Depozitarea cere teren, pe de o parte, și blocare de fonduri, pe de alta.)

Aceste probleme azi se rezolvă cu ajutorul unor teorii matematice foarte complexe (planificarea lineară, planificarea dinamică, teoria stocurilor, teoria grafurilor).

Nu mai putem concepe azi economiști fără foarte serioase cunoștințe matematice.

Mașinile electronice de calcul au început să servească pentru a pune diagnosticul bolilor. Azi unui bolnav i se fac foarte multe analize, așa că e nevoie ca rezultatele lor foarte numeroase să fie comparate rapid între ele, și acest lucru îl poate face numai un calculator electronic. Azi se dezvoltă cibernetica medicală.

Fenomenele de ereditate, importante atât pentru creșterea animalelor și pentru agricultură, cât și pentru studierea înmulțirii microbilor și virusurilor, ca să știm să ne păzim de boli, nu mai pot fi azi înțelese decât cunoscând matematica. Se dezvoltă astfel biologia matematică.

Au început să se întrebuințeze calculatoarele electronice în descifrarea textelor scrise în limbi necunoscute și a acelor așezări cifrate ca să rămână secrete — este o problemă de matematici.

Studiile de traducere automată, adică de traducere cu mașina de calcul, și cele de rezumare automată au dus la construirea lingvisticii matematice, adică la studiul gramaticii cu ajutorul algebrei.

Economistul, medicul, biologul (inclusiv agronomul și medicul veterinar), gestionarul întreprinderilor și funcționarul lor, ca și lingvistul nu-și mai pot duce munca lor fără a lucra la o mașină electronică de calcul, deci fără a ști matematică și, precizez, fără a ști bine. Cât despre istoric și jurist se prevede că această afirmație va putea fi făcută peste puțini ani.

Nu trebuie să ne închipuim, din exemplele date, că ar exista alte treburi mărunte în care învoățatul matematicii ar fi de prisos. Noi trăim într-o epocă în care nimeni nu mai face, de capul lui, treburi mărunte. Dacă munca cuiva poate să-i pară lui sau altuia o muncă mărunță, nu trebuie uitat că azi orice muncă individuală e o parte din munca unui colectiv, că este o verigă indispensabilă dintr-o muncă uriașă. Dar trebuie să înțelegem ce rost are munca dusă de fiecare dintre noi, altfel nu o putem face.

Ca să ne dăm seama de acest lucru, trebuie să înțelegem munca cea mare, lucru pe care nu-l putem face fără să știm matematica.

Una dintre concluzii e următoarea: actuala împărțire a ultimelor clase de liceu în secția reală și secția umanistă nu mai are înțelesul de acum o jumătate de secol. Elevii secției umaniste nu sunt cei ce nu vor avea nevoie de matematică, ci, la fel de mult ca și cei ai secției reale, ei au nevoie de matematică. De aceea o și învață.

Fiindcă, trebuie să știți ce vă așteaptă: omul azi trebuie să învețe toată viața.” (Cravata Roșie, nr. 3, 1967)

Se duce prin licee să dezbare pe copii de teama matematicii, să le arate importanța informaticii, ciberneticii, să le explice noile meserii legate de apariția calculatorului. Îi iubea pe acești copii. Socotea întrebările lor mult mai judicioase decât ale multor oameni mari, închistați în vechile lor concepții și incapabili de adaptare. Răspunzând la întrebări — acesta era sistemul său de a conferenția celor mici — le da adevărate lecții de matematică și umanism. Și ori de câte ori nu putea răspunde la o întrebare, spunea simplu, cu simplitatea omului care știe foarte multe dar care știe că nu poate ști tot: *Nu pot răspunde. În asta nu mă pricep.*

Nici mama, nici tata, când eram copil, nu m-au învoățat să cred în Moș Crăciun. Ceea ce, mai la bătrânețe, m-a făcut să nu cred nici în Moș Gerilă. Iată de ce, când vorbesc cu copiii, nu vreau să-i învâț o mitologie de care să se dezbare în adolescență. Mi-i teamă că atunci când vor fi bătrâni, să nu adopte o alta.

Mărturisesc că în ultima vreme vorbesc din ce în ce mai mult cu copiii. Îmi place seriozitatea lor. Sunt plictisit de copilăriile bătrânilor. De fapt, meseria de profesor e aceea de a preschimba timiditatea copilăriei în înfumurarea adolescenților, deznădejdea celor maturi în optimismul bătrânilor. Toate patru atât de necesare unei societăți bine organizate.

Cum am mai spus, în ultimii ani vorbesc cu copiii. Sunt singurii care se interesează cu adevărat de calculatoare. Mă simt uneori ca Phileas Fog al Bucureștilor din 1972. Și-mi place să fiu întrebat de copii. Și-mi place, cum am spus, să nu-i păcălesc.

De ce ați ales matematica? mă întreabă copiii. Pot eu să-i mint? Îți minți superiorii, îți minți femeia iubită, dar să minți copiii? De ce am ales matematica? Fiindcă mi-a plăcut. Și poți face și puțină istorie. Orice îndeletnicire e folositoare, și cea de clown, și cea de cântăreț de muzică ușoară, și cea de matematician. Și citești în ochii copiilor pentru care stima egală pentru diferite ocupații pare ceva de la sine înțeles (evident, există preferințe), mirări: cum, când erai copil, nu era la fel?

Istoria este știința cea mai grea de explicat. Cum, Grecii, când au atacat Troia, n-aveau tancuri? De ce să întrebuințeze un cal de lemn și nu parașutiști? Cum, când erai mata student nu se făceau nici teoria categoriilor, nici varietățile diferențiale, nici teoria plasticității, nici logica matematică?

Dar discuțiile cu copiii sunt mult mai serioase decât felul cum le povestim când vorbim cu oamenii maturi. O problemă grea, lung de explicat, e cea a rolului matematicii ca știință cu aplicații. Aici problema e mai ușor de explicat copiilor decât oamenilor maturi.

E ceva care separă pe copii de cei care nu mai sunt: aceasta e ideea de joc: pentru un copil, ca pentru un matematician, jocul e o treabă serioasă. Eu n-am răspuns niciodată la întrebarea: „este matematica un joc de șah?”. Dar mi-ar trebui prea multă vreme ca să explic de ce pentru mine matematica nu e doar un joc de șah. Copiii însă ar accepta să facă matematica așa, cum s-ar juca „de-a v-ați ascunselea”. Și e bine. Dacă n-am avea astfel de copii în 1972, n-am avea mari matematicieni în anul 2000; nici ingineri în 2032. Și țara noastră ar redeveni o țară eminentamente agricolă. Ceea ce, atunci, ar însemna: o țară în care nu-și găsesc de lucru decât o mie de oameni.

Iată de ce vorbesc serios cu copiii care se joacă de-a puia-gaia: pentru a pregăti tehnica viitorului.

Bineînțeles, pe mine mă întreabă de calculatoare. Nu știu de ce copiii mă întreabă pe mine de calculatoare. Sunt atâția oameni care azi se cred foarte pricepuți în calculatoare. Sunt chiar mulți care sunt pricepuți. De ce mă-ntreabă copiii pe mine? Poate fiindcă îmi place să vorbesc cu ei?

Și despre folosirea matematicilor se interesează copiii. Și le spun: dacă vreți să ajungeți istorici, învățați matematică. Și le spun de ce. Și dacă vreți să ajungeți medici, învățați matematică. Și le spun de

ce. Și dacă vreți să ajungeți pictori, sculptori, muzicanți, critici literari. Și le spun de ce. Și copiii înțeleg.

Nu mă-ntreabă nici unul: dar dacă vreau să devin economist? De ce nu mă-ntreabă? Fiindcă știe și tata. Nici dacă vreau să devin inginer? Știa și bunicul, știa și Napoleon.

Și nu mă-ntreabă nici unul: eu vreau să ajung medic (jurist, istoric) fără să învăț matematica. Cum să fac? De ce nu-mi pun această întrebare? Fiindcă de la început eu le spun: îmi puteți pune orice întrebare, dar eu nu răspund decât la întrebările la care știu răspunde. (Contemporanul, 17 Martie 1972. De vorbă cu copiii)

Acceptă orice invitație la conferințe sau consfătuiri despre matematică în provincie. În orașul Onești, din inițiativa profesoarei Eugenia Metoni, fostă elevă a profesorului, ia ființă „Societatea științifică și literar-artistică «Grigore Moisil». La ședința festivă inaugurală, din martie 1970, Gr. M. este ales președinte de onoare, primește carnetul de membru nr. 1 al Societății și timp de două ore răspunde întrebărilor despre matematică-automată-calculatoare-cibernetică, puse de mulțimea de copii curioși și entuziaști din marea sală a Casei de cultură din localitate¹.

În orașul Bacău este chemat la simpozionul „Ecotehnica”. La Piatra Neamț o tânără profesoară îl invită la grădinița de copii unde ține lecții de „teoria jocurilor”, după o carte adusă de profesor din străinătate. Este chemat la combinatul din Galați, la Pitești, Ploiești, Brașov, Petroșani și tuturor, copiilor, oamenilor maturi, inginerilor caută să le deschidă gustul pentru matematică, pentru simplitatea și rigoarea ei, să-i convingă de necesitatea de a ști matematică.

Avem nevoie însă de mult mai mulți matematicieni — unii pentru a pregăti munca la mașinile de calcul, alții pentru a elabora teoriile ce vor sta la baza aplicațiilor viitoare. Iată de ce îndemn pe toți tinerii: Învățați matematica pentru a înțelege fizica, economia, biologia și multe alte științe. (Scânteia Tineretului, 31 Decembrie 1965)

I se cere colaborarea la Televiziune unde publicul îl iubește pentru profunzimea cunoștințelor sale științifice, mai ales pentru umorul, vivacitatea răspunsurilor, voioșia, bonomia și neconformismul său. Ecaterina Oproiu îl caracterizează în

¹ Vezi Addenda 9, pag. 405.

1968: „Există un moment care se cheamă Grigore Moisil: erudiție bonomă, accesibilitate de savant fără morgă, o acoladă scăpărătoare între abstracțiile glaciale și sublime ale științei, și o lume generată de carne și sânge, de greșeli și de nădejdi.” Și tot Ecaterina Oproiu, în „România Liberă” din 10 Februarie 1976, informează cititorii: „O anchetă întreprinsă de Oficiul de Studii al radio-televiziunii, în cele mai largi pături de telespectatori, arată că celebrul matematician ocupă locul întâi pe lista vorbitorilor preferați.”¹

Mărturie emoționantă a popularității sale sunt cuvintele sudorului Marin Popescu, care vorbind despre „șaiabă”, spune următoarele: „După mine, șaiaba este o unealtă universală. Fiecare care muncește cu adevărat, își are «șaiaba» lui. Conducătorii noștri, marile noastre personalități, indiferent de domeniul în care lucrează, s-au ridicat de la șaiabă și trag în continuare la șaiabă. Îmi vine acum în minte un gând, pe care nu-l socotesc nici prea îndrăzneț, nici nepotrivit: pe academicianul Moisil l-am văzut și auzit de atâtea ori la televizor, i-am citit articolele; am văzut că, despre orice ar vorbi, este preocupat mereu de muncă. Sunt convins că dacă m-aș duce la dânsul și i-aș spune așa direct: «tovarășe academician, după câte înțeleg eu, dumneavoastră toată viața ați tras la șaiabă», nu s-ar supăra. Și atunci cum să te sperii sau să te rușinezi de șaiabă?» (Scânteia, 11 Octombrie 1972)

Din anul 1968 scrie o rubrică săptămânală *Reflecții* la „Viața economică”, pe care o întrerupe în 1970. O parte din aceste articole, consacrate relațiilor dintre știință și aplicațiile ei, calculatoare, economie matematică, colaborare între matematică și inginerie, munca profesorului, au fost adunate de Gr. M. în volumul *Îndoieli și certitudini*, publicat în 1971, reeditat în 1974. În prefața cărții profesorul spune:

Încă de pe acum patruzeci și cinci de ani și peste, când eram student și la Politehnică și la Matematici, trăiesc problema relațiilor dintre știință și aplicațiile ei. Tot de pe atunci am început să trăiesc viața matematică a poporului nostru, viață, care, grație marilor noștri înaintași, e încadrată în viața matematică a lumii întregi. Și despre lucrurile acestea am încercat din când în când să informez publicul larg românesc.

¹ Vezi Addenda 10, pag. 406.

Ultimul articol din volum, scris în momentul în care omul a pus prima oară piciorul pe lună, este intitulat: „Odă”.

În săptămâna aceasta n-ar trebui să se publice decât ode: oda omului despre om. Omul are dreptul să se admire: să-și ridice osanale; să se sperie de ce a îndrăznit să îndrăznească.

Desprinderea omului de Pământ s-a făcut încet: balonul și avionul s-au ridicat întâi câțiva metri. Dar atunci când avionul s-a ridicat singur câțiva centimetri, era un succes. Dacă vrem să fim modești: era o promisiune. Promisiunea s-a ținut: azi avioanele împânzesc căile aerului. Drumul aeronauticii a fost lung. Eram copil când sârguinciosul popularizator al științei Victor Anestin publica o carte, cred că în „Biblioteca pentru toți”: „Cucerirea aerului”, în care avem povestite tihnit eforturile începuturilor aviației.

Eram copil când s-a zdrobit Vlaicu. Țin minte. Eram bătrân când am aflat meritele lui Traian Vuia. Nu mi le spusese nimeni.

Atunci când Cristofor Columb a ajuns pe țărmul unei lumi noi nu știu dacă omenirea a simțit fiorul.

Sunt doisprezece ani aproape de când a pornit primul sputnik. De data aceasta, îmi aduc aminte, omenirea a înțeles de ce e vorba: se intra într-o eră nouă.

Nu știu cine va ști să ne facă să înțelegem ce consecințe a avut acest eveniment.

De doisprezece ani trăim în era cosmică: diminețile și serile, zilele și nopțile agențiile de informație se căznesc să facă să nu pălească celelalte vești. Ne reînvoțăm să ne adăpostim în stele speranțele și tălmădirile, dar altfel decât altădată. Luna nu mai e o figură de stil, stelele nu mai sunt călăuzele pământenilor.

Corpurile cerești sunt undeva: undeva unde se poate ajunge. Omul se împământenește în Lună. Luna e un fel de țară nouă, pe care omul începe s-o chinuiască, să facă cu ea ceea ce s-a învățat să facă pe Pământ. Se uită la Lună cu grijă, o încearcă să vadă cum e: a mai făcut aceasta cu vârfurile munților, cu fundul mărilor, cu craterele vulcanilor, cu ghețarii.

Europa n-a fost conștientă că a descoperit America. Omenirea e conștientă de fapta ei de astăzi.

Nu, omul n-a ajuns în Lună, ci el a obligat Luna să coboare pe Pământ, să se supună obiceiurilor pământului, omului. Omul nu evadează în cosmos, ci, așa cum a făcut-o cu Pământul, își anexează cosmosul.

Îl cucerește fiindcă i se supune.

Omul a încercat mii de ani să comande și diavolilor și trăsnetelor. Le spunea: eu vreau, fă cum îți poruncesc. N-a reușit. Rând pe rând, a aflat să satul lui natal nu e „buricul pământului”, că Pământul nu e în centrul universului, că el însuși nu e făcut după chipul și înfățișarea divinității, ci e o simplă maimuță. Nu i-a plăcut, dar a învățat.

Ciocnind întâmplător două pietre, a învățat să cioplească, măsurând Pământul a învățat teorema lui Pitagora, urmând legile mișcării astrilor a înțeles legile mecanicii corpurilor de pe Pământ.

Omul a știut să îmbine cerul cu pământul.

A plecat în Lună. Din Lună a adus un bulgăre de Lună. A adus Luna pe Pământ. S-o facă să fie a noastră, să trăiască cu noi, ca noi, cu întrebările noastre, cu îndoielile noastre, cu reușitele noastre, cu înfrângerile noastre, cu toate micile mizerii ale unui suflet chinuit, cu păcatele și vina, oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt într-un mod fatal legate de o mână de pământ.

Să nu se mai uite la noi de departe, de sus.

Nu, omul nu evadează de pe Pământ. Omul speră să evadeze, ceea ce e altceva. Omul e născut din lupta maimuței cu pământul. Din munca maimuței. Maimuța ajunge om când nu se mai joacă, când muncește. Omul își permite să mai fie uneori maimuță și se joacă; îi face bine. Omul însă, ca om, muncește și visează.

Visează mai întâi că a scăpat de muncă. Nu vrea să scape de muncă, ci visează că a scăpat de muncă, cum visezi că ai scăpat de femeia iubită, de care nu te-ai despărți niciodată.

Visează că ajunge în Lună. Muncește să ajungă în Lună. Aș vrea să văd, strânsă într-un film, toată munca dusă de om ca să poată în fine să ajungă în Lună.

Începem de când filmul? De la sputnik? De la Țiolkovski? De la Laplace? De la Newton? De la Galileu? Începe călătoria spre Lună cu legile căderii corpurilor? Sau mai de mult, mult mai de mult?

Trecutul omului e infinit.

Și viitorul

(25 Iulie 1969)

În 1970 Gr. M. deschide o rubrică *Știință și umanism* la Contemporanul, rubrică pe care o continuă până la moarte. Tiraajul Contemporanului crește odată cu apariția eseurilor sale, ale unui adevărat umanist de tip nou, al sec. XX, din a cărui cultură nu lipsesc cunoștințele științifice. Articolele cloțesc de idei. Geo Bogza scrie în 1974: „De câte ori, vinerea dimineața, îi zăream numele aici, știam că voi citi un text cu cea mai mare acoperire de materie cenușie pe centimetru pătrat”.

Iar Lucian Valea, din Botoșani, care l-a înțeles în profunzime, publică imediat după moartea profesorului următoarele: „Ani de zile am așteptat cu nerăbdare de îndrăgostit sâmbăta, care-mi aducea Contemporanul, având pe pagina întâi, în colțul din dreapta de sus, rareori în alte locuri ale ei, cronicile lui Călinescu. Dar când marele meu dascăl a murit, sâmbăta a devenit o zi ca oricare alta. Până când, pe aceeași pagină, a început să apară cu regularitate numele lui Grigore Moisil. Căutam cu fervoare articolele care vorbeau despre matematică și economie, despre computere și calculatoare, despre cercetare operațională și matematici aplicate, despre colocvii și congrese. O mare inteligență făcea să vibreze probleme și idei de care-mi fusese întotdeauna frică, încă din școala primară și apoi toată adolescența. Încetul cu încetul scrisul lui mă făcea să înțeleg că epoca în care trăiesc este o epocă a matematicii.”

Articolele sunt scrise într-un stil cu totul personal. Titluri cu haz, finaluri lapidare ca niște bătăi de gong, cele mai insoțite asociații de idei savante cu fapte din viața curentă, gradajii, repetiții, fraze scurte, deseori doar câte un cuvânt urmat de punct, termeni noi creați ca adjectivul *pătantă*, verbul *a ia-urți*, *a șopârli*, apariția unui interlocutor imaginar cam prostuț, scot în evidență scânteietoarea lui inteligență și erudiție. Și mai ales darul de a spune lucruri complicate într-un limbaj simplu, pe înțelesul tuturor.

Redăm primul articol apărut în 17 aprilie 1970:

De mult aș fi vrut să scriu un catalog al ideilor false.

Se știe că o idee începe prin a fi un paradox, continuă prin a fi o banalitate și sfârșește prin a fi o prejudecată.

Îmi place să surprind momentul de banalizare a unei idei, momentul când oamenii serioși se laudă: eu am avut ideea asta cel din-tâi; și tu îți aduci aminte cum „el” o trata drept paradox.

Îmi place să urmăresc lunga poveste când o idee banală devine o prejudecată. Când se înrăiește ca omul care îmbătrânește, care simte că-i fuge pământul de sub picioare, care trebuie să facă apel la autoritatea lui. Când tot farmecul tinereții lui s-a iaurțit în autoritate.

Ca un om care simte că va fi scos la pensie, o idee care se apropie de sfârșitul vieții ei devine otrăvită.

Aș fi vrut să scriu catalogul ideilor false; să-i pun pe copertă un craniu și două oase, cu inscripția — pericol de moarte.

Dintre aceste idei false am ales una care poate să ruineze și oameni și instituții; și oameni prin instituții. E vorba de „opozitia” între știință și umanism.

Eu n-am apucat epoca în care această idee se bucura de farmecele tinereții.

Când eram elev la liceu, și e mult de-atunci, liceul era împărțit în două secții: „real” și „modern”. Bineînțeles că la „real” se învățau matematici; secția „modernă” avea două definiții. Una teoretică, despre care n-am îndoială că era contradictorie: la „modern” se învăța limba latină. Alta care era justă: la „modern” mergeau cei care nu erau „buni la matematici”.

E mult de când eram eu în liceu, dar nu sunt totuși mai multe secole. Și în secolul nostru niciodată limba latină nu era o limbă modernă.

Mai era și o secție clasică. Acolo se învăța limba greacă. Până aici merge. Numai că dorința oficialității nu era ca această secție clasică să dea istorici, arheologi, filologi și filozofi. Nu. Mulți din filozofii noștri de pe atunci nu știau limba greacă.

Mai curios era faptul că cultura clasică elină era prezentată foarte ciuntit. Se știe că, dacă Grecia antică a dat mari poeți, mari dramaturgi, mari sculptori și mari arhitecți, tot ea a dat mari filozofi și mari geometri.

Constă oare „miracolul grec” din faptul — incontestabil — că arhitectura și sculptura grecilor de pe-atunci a dat opere, cum zicea unul, „mai nemuritoare” decât cele ale Egiptului și Mesopotamiei și ale celorlalte popoare anterioare „miracolului”?

Eu cred că ceea ce nu se poate bănuși în lumea pre-elină e raționamentul deductiv: logica și geometria. Arta statuarului și cea a arhitectului nu au apărut ca un miracol. Proprietățile numerelor și ale triunghiurilor au fost cunoscute și înaintea elinilor. Ceea ce, se pare, nu se făcea înaintea elinilor, era să se demonstreze.

Logica lui Aristot, geometria lui Euclid au arătat drumul rațiunii când justifică. Cine o să-mi scrie câți ani de negoț, câți ani de avocatură le-au pregătit?

Miracolul grec e descoperirea demonstrației.

Se vede cât de curios era un învățământ „clasic” din care făceau parte Iliada, Odiseea și aoristul, dar nu făceau parte nici Elementele lui Euclid, nici Analiticile lui Aristot. Și astăzi, oare, cel ce-și dă un doctorat asupra unor probleme privind lumea elină este el oare îndemnat să cunoască aceste două monumente capitale ale civilizației eline?

S-a împărțit liceul în două specializări: științifică și umanistă. Poate că, așa cum e — sau cum era — în alte țări, l-am împărțit în mai multe. Problema e alta: va fi, ca în împărțirea actuală, o secție în care se vor duce cei ce vor să învețe matematică și alta pentru cei cărora le e lene s-o facă? Lor, sau profesorilor lor? Nu ar fi mai cinstit să-i împărțim în „clasa elevilor buni” și „clasa elevilor fără viitor”? Fiindcă atunci vom ști ce trebuie să-i învățăm și mai ales cât putem să-i învățăm de repede.

Cândva, când un critic literar își va apleca atenția și asupra scrisului unui om de știință, va descoperi în eseurile și chiar în prefețele matematicianului Moasil, adevărate pagini antologice de literatură: condensarea maximă a ideilor, simplitatea specifică a stilului nasc în cititor o emoție estetică de înaltă calitate spirituală.

Exemplu, începutul și încheierea prefeței volumului *Încercări vechi și noi de logică neclasică*, apărut în 1965 la Editura Științifică din București, pe care-l reproducem mai jos:

Când eram mic, m-a învățat mama să-mi strâng seara, înainte de a mă duce la culcare, toate lucrurile: cărțile să le pun în pupitru, caietele să le pun în ghiozdan, tocul și creioanele în penar. După aceea puteam să mă duc să mă culc.

Atunci când un foarte tânăr reprezentant al Editurii Științifice mi-a propus să-mi retipărească câteva din lucrările mele mai vechi, i-am oferit un volum nou; a insistat, am refuzat, a insistat, m-am scandalizat, a insistat, am acceptat, m-am pus pe lucru.

Mulțumesc Editurii Științifice că m-a ajutat să încep treaba de dinainte de a mă duce la culcare. Cum am învățat în copilărie. Am strâns, în acest volum, încercările mele mai vechi și mai noi asupra logicilor cu mai multe valori.

.....
Astăzi, când mi-am așezat câteva lucruri la locul lor, ar trebui să mă simt un om liber. Aș putea, de pildă, să încep să învăț logica matematică.

Înainte însă trebuie să-mi așez și alte lucruri: multe capitole ale matematicienilor mi-au fost dragi. Matematica e una. (Decembrie 1964)

În eseuri, cu subiecte variate, dar încadrate în sfera științei, cartea a fost unul din subiectele lui preferate. Iubea cartea, o respecta. Începând cu actul de creație, de concepție, manu-

scris, trecând prin faza de corectură, tipăritură, editură, urmând cu tirajul, circulația în librăriile din țară și străinătate, vânzarea, nevoia de cărți străine, despre toate acestea a scris. Și despre citit:

Viața unui matematician e legată strâns de cărți, de cărțile pe care le-a citit în primul rând, dar și de cele pe care le scrie. Și toți purtăm regretul câte unei cărți, pe care n-am citit-o. Sau n-am citit-o la timp. Dacă o citeam la timp, cum mi-ar fi schimbat viața? (Rev. Bibl. 1 Aprilie 1972)

Ce literatură îmi place să citesc? Orice literatură bună, în care cuvântul sună autentic și aduce aminte. În care autorul se mărturisește și mărturisește pentru alții. Pentru cei pe care i-a înțeles, pentru cei pe care a încercat să-i înțeleagă. Pentru cei ce i-au povestit senin grozăviile pe care le-au trăit și pentru cei ce se revoltau că plătesc imbecilitatea. A altora. Poate a lor. Într-o carte vreau să se audă tăcerea celor ce suferă și liniștea celor ce muncesc, geamătul celui ce moare, zbierătul celui ce se naște. Îmi place să citesc o carte în care se strecoară marea speranță de mai bine, de mai frumos. În care autorul ghicește tainele rătăcirii. Pune umărul să ajute începuturile. În care se vede cum lui „așa vreau“ i se pune piedică și se adună cetele celor ce au dreptate: logică, dragoste, libertate. Îmi place să citesc cărțile în care e scris clar ceea ce eu simt confuz. Și cele în care se șterg contururile pe care, în neștiința mea, le-am înnegrit și să pun în loc umbre și jocuri de culori. În care mă regăsesc pe mine, pe cei atâția eu. Îmi place să citesc o carte în care un colț de viață îmi dezvăluie viața întreagă. (Contemporanul, 15 Noiembrie 1963)

O carte se adună încet, încet, încet.

Apare întâi precis și absurd, ca un vis. Ca un vis o uiți.

Bagi de seamă, mult mai târziu, că ai purtat-o cu tine, că a crescut și că ți se va impune.

Vrea să se desfășoare, să trăiască, gând din gândul tău, în gândurile altora.

Pe urmă îți trece.

Cândva, undeva, o scrii. Nu are din primul vis decât două, trei acorduri.

E o scrisoare pe care o trimiți cuiva. Altuia decât celui căruia i-o scrii. Și-nsemni pe copertă.

Cui?

Și o trimiți celui alt. Celui care o să fie cu tine.

(România Literară, Ianuarie 1986)

ÎN
MIJLOCUL
CĂRȚILOR

În mijlocul cărților se desfășura viața de toate zilele a profesorului Moșil. Casa din strada Armenească nr. 14, locuită de el timp de 28 de ani, de la întoarcerea sa din Ankara, era înțesată de ele, dar și de dosare, manuscrise, extrase, fișe, reviste, așezate în biblioteci și pe birou, împrăștiate pe toate mesele, uneori pe scaunele și canapelele casei. Nimeni n-avea voie să se atingă de ele. Profesorul era singurul care știa ordinea în care le așezase și găsea în ceea ce putea părea unui străin dezordine sau haos, orice fițuică de care avea nevoie. Lucra la birou; când biroul se acoperea de hârtii și de cărți, se muta la masa din sufragerie, mărită la maximum; când se acoperea la rândul ei și masa, noile teancuri se așezau pe scaune. Când primea musafiri, toate teancurile, în ordine, se stivuiau în dormitor, pe pat, pe scrin, pe jos și, la plecarea lor, își regăseau locul inițial. O dată la câteva luni, profesorul făcea ordine, cu multă conștiinciozitate, zile în șir, scârbit de pierderea timpului ce o necesita. Arunca atunci tot felul de ciorne, corecturi, păstrând totuși enorm de multe.

Cel mai adesea însă, în pijama și halat, lucra întins pe pat. Când gândea matematică, se cunoștea după un anume joc al privirii, care uitându-se în afară, părea că nu vede ce-l înconjoară. Când era mulțumit de mersul gândirii fredona fragmente dintr-un cântecel, care, auzite, păreau o ușoară mormăială. În acest timp soneria telefonului și cea de la intrare anunțau neconținut studenți, cercetători, ziariști care voiau să stea de vorbă cu el și pe care-i primea cu bunăvoință, fără să se simtă deranjat. Cu ai casei n-avea timp de vorbit decât la orele de masă sau seara, când, sfătuit de doctori, renunțase să

mai lucreze și citea spre a se relaxa, orice roman îi cădea în mână.

Iubea cărțile, dar nu ca bibliofil sau colecționar. Pentru conținutul lor de idei și spirit. Se purta cu ele cu deosebit respect, nu le îndoia, nu le sublinia, nu le însemna. Doar câte o revistă mai poartă și azi pe copertă, scris cu creionul, numărul paginii care conținea articolul folositor lui sau altora. Nu avea o mare bibliotecă personală. Nu posedea tratatele importante de matematică sau filozofie, de aceea cel mai des citea la bibliotecă sau aducea de acolo cărți acasă. Spunea: *Cărțile sunt făcute să circule* și le împrumuta cu ușurință. Deseori nota pe o hârtie numele persoanei căreia-i împrumutase volumul respectiv. Dar fițuica se rătăcea printre multiplele hârtii de pe birou. Profesorul însuși îi acorda o valoare simbolică. Așa încât majoritatea cărților sale bune nu se mai aflau în biblioteca sa, compusă în special din cele rămase neîmprumutate.

Nenumărate dosare, care umpleau rafturile bibliotecii sau mapele — avea enorm de multe — erau aranjate pe probleme. Purtau nume diferite, unele nu lipsite de umor: *Absurdități*, *Leții pentru nu știu cine*, *Invitații la care nu s-a dat curs*, *Proști*, *Despre mine*, *Comedii*, *De citit și meditat*, *Ilie*¹.

În zilele când pleca de acasă, fie că mergea la facultate, Centrul de calcul, Institutul de matematică, Societatea de matematică, Academie, minister, alte instituții de învățământ, edituri, tipografii sau la întâlniri cu pionierii, elevii de liceu, la clubul studenților sau la conferințe, lua cu el o mapă încărcată cu dosarele necesare zilei respective.

Umbla domol, cu pași mărunți, aproape târșiți. Pe stradă, când se plimba, își ținea mâinile împreunate la spate. De tânăr se căznise să nu și le legene în timpul mersului, părându-i-se dizgrațios. Umbletul cu brațele de-a lungul corpului, fără acel balans caracteristic, părea că dă trupului, la fiecare pas, o mișcare săltată ca a unei marionete trase pe sfoară.

Anumite gesturi personale: scoaterea pălăriei — purtată permanent vara și înlocuită iarna cu nelipsita căciulă — prin ridicarea ei pe la spate, tragerea puloverului peste cap sunt gesturi de care elevii și cunoscuții săi își aduc sigur aminte. Puloverul de lână îl purta sub veston din toamnă până în primăvară. De câte ori intra în vreo casă, instituție, restaurant,

¹ Vezi Addenda 11, pag. 407.

și-și scotea paltonul, urmau scoaterea vestonului, tragerea puloverului pe cap, repunerea vestonului, toate aceste operații făcute în tihnă, tacticos, ca un ritual.

Neglijența vestimentară a tinereții se datora, pesemne, lipsei mijloacelor financiare. Mai târziu, manifesta o vădită plăcere în putința de a alege în fiecare dimineață din dulapul de haine costumul și cravata potrivite timpului și împrejurărilor. S-a amuzat ca la spectacol, când, la Ankara, a fost obligat de protocolul vieții diplomatice să poarte redingotă, frac și chiar joben. Cămășile le cerea perfect călcate. Povestea cum în tinerețe își călca singur, înainte de a participa la una din petrecerile la care era poftit, cămașa de mătase albă, unica ce o avea. Dar nu putea suferi să facă cumpărăturile respective. Dacă ar fi putut trimite pe cineva să-i cumpere până și pantofii, ar fi făcut-o bucuros.

Colindatul prin magazine, ca și mersul la tuns, el le socotea timp pierdut. I se părea absurd ca un om chel să trebuiască să se tundă. Totuși, până și un om chel mai are ceva de tuns. Dar această operație era zi de zi amânată. Sosea însă și împrejurarea ieșită din comun, doctoratul unui elev, o invitație la vreo festivitate, care îl forța să-și *piardă timpul* la frizer. Dar bărbieritul de fiecare dimineață era socotit o plăcere atunci când lamele erau bune. Ca dovadă cântecelul fredonat în surdină ce-l întovărășea. Își manifesta atunci satisfacția, aprinzându-și nelipsita țigară.

Începuse să fumeze din fanfaronadă, în tinerețe, dar cu timpul ajunsese un fumător pasionat și fuma până la 50 de țigări pe zi. Fuma și la curs. Dragoș Vaida povestește că le îngăduia elevilor să fumeze la examen. Văzând însă că elevii circulă prea mult prin sală și șușotesc spre a lua țigări unul de la altul, pusese un afiș: *Profesorul Moisil împrumută țigări*. După un timp, constatând că împrumutul ajunsese prea oneros, pusese alt afiș: *Profesorul Moisil nu mai împrumută țigări*.

În anul 1958, doctorul C. Lupu, convins anti-tabagist, îl forțase să se lase de fumat, sperându-l că tutunul îi va scurta viața. Plămâni și inima lui nu mai erau de pe atunci în perfectă ordine. Cu greu, după o chinuitoare perioadă în care ba se lăsa, ba se reapuca, izbutise să părăsească țigara. Se mângâia spunând: *M-am lăsat eu, dar sunt liniștit. Mi-am fumat vagonul de țigări!* Nu împiedica pe nimeni să fumeze în preajma lui, știind ce plăcere însemnase aceasta pentru el.

Lucra, făcea matematică, scria articole, în mijlocul conversației membrilor familiei. Fiind obișnuit din copilărie să-și facă lecțiile la masa din sufragerie împreună cu frații săi, gălăgia nu-l tulbura. Dar ne punea o condiție: să nu șoptim. Cereea să se vorbească tare spre a nu fi deranjat. Dacă auzea deslușit, uneori intervenea chiar în discuție, pentru ca apoi să-și continue liniștit lucrul, dar dacă se vorbea încet, atenția deviată spre șoapte îi distrăgea șirul ideilor.

Era de o extremă meticulozitate în redactarea tuturor articolelor. „Fantezia temei nu lăsa loc la Moisis pentru inacuratețea redacției, exigența lui era totală”, spunea M. Malița.

Aceeași exigență în redactare era cerută și elevilor și dactilografelor. Scrisorile pe care mi le dicta trebuiau să fie bine puse în pagină, curate, fără ștersături. Când nu era satisfăcut, le înapoia cu calm și uneori le scriam de 3–4 ori, până ieșeau cum trebuie.

Topuri întregi de hârtie erau folosite la elaborarea lucrărilor lui matematice. Nu știu dacă lucra matematică greu, știu doar că lucra tot timpul. Dar articolele de publicistică erau scrise cu ușurință, aproape fără ștersături, și întotdeauna foarte serios documentate. O singură dată n-a controlat informația cerută la telefon unui prieten specialist și a comis o eroare pe care de altfel în numărul următor al revistei a mărturisit-o.

A scris toată viața cu creionul, în afara ultimilor ani, când folosea pixuri. Avea deci nevoie de gume și ascuțitori. Stilouri nu folosea, le pierdea. Lamele de bărbierit uzate erau păstrate cu grijă pentru ascuțirea creioanelor și ținute în cutiute de medicamente pe birou. În ziua când, la Tokyo, a cumpărat o mică ascuțitoare de culoare roșie, ce se putea fixa pe birou și ascuțea creionul prin învârtirea unei mici manivele, a avut o bucurie asemănătoare celei a unui copil în fața unei jucării mecanice.

Avea cantități mari de fișe bibliografice de matematică. Bibliografia îl interesa. *Dacă n-aș fi fost matematician, ce mi-ar fi plăcut să fac? E probabil că mi-ar fi plăcut să fac bibliografie.* O dovedesc minuțioasele bibliografii ale lucrărilor sale științifice. Dar și pentru cele publicistice se documenta cu conștiinciozitate. Pentru articolul *Doctoratul în matematici* există și azi un dosar special conținând lista tuturor doctorilor în matematici din țară, cu anii respectivi, cerută Elizei Roman de la Biblio-

teca Academiei și o scrisoare a prof. Tiberiu Popovici, căruia îi ceruse documentare la Cluj. Folosea fișe și pentru corespondență. Purtau adresele tuturor matematicienilor cu care luase contact la diferite congrese sau cu care era în relații numai prin scris.

Conversația cu un tânăr student sau reporter, cel mai adesea un monolog în care profesorul își expunea părerile, depăna amintiri, trăgea concluzii, dădea lecții de matematică și de viață, era întovărășită foarte adesea de mișcarea mâinii care, din mersul neîntrerupt al creionului, trasa pe hârtia de pe birou bizare circvoluțiuni, figuri geometrice ce păreau că urmăresc firul drept sau sinuos al gândurilor.

Vorbea, ținea conferințe cu o extremă ușurință. Avea aerul că nu le pregătește. Întrebat cum de nu are emoții și cum acceptă să țină o conferință de azi pe mâine, a răspuns: *Cum să nu pot? Sunt lucruri la care nu încetez să mă gândesc de peste 25 de ani.*

Pentru reporterii de la televiziune, era o plăcere a-l avea în emisie. De îndată ce știa despre ce e vorba, stătea o clipă, apoi, fără reveniri, totul mergea ca de la sine. Dar pentru cei de la ziare și reviste, lucrurile erau mai dificile. După ce un articol era predat, vai de cel ce îndrăznește să schimbe măcar o virgulă. Nu o dată și-a manifestat violent supărarea când tinerii gazetari și reporteri îi aduceau corectura cu fraze adăugate sau cuvinte schimbate. Violența acelor momente era exagerată voit, pentru a speria pe vinovat. Îndată după plecare se potolea sperând, optimist, că tânărul reporter a plecat acasă cu lecția învățată¹.

Și se reîntorcea liniștit, cu plăcere, la calculele matematice, munca lui: *Eu știu că matematica e folositoare, dar eu fac matematică fiindcă îmi face plăcere. Acesta e marele noroc al matematicienilor. Pot fi folositori societății făcând ceva care pentru ei personal e o bucurie. Un matematician face matematică, fiindcă vede în matematică ceva frumos, ceva interesant, ceva care îi place, ceva care îl tulbură, îl face să gândească, să mediteze, să viseze.* (Radio)

De aceea, era deseori distrat. O dată, după o ședință de comunicări la Mediaș, a luat de la garderobă paltonul altui participant, l-a îmbrăcat liniștit, și a plecat agale spre hotel. Abia când păgubașul, disperat, l-a ajuns din urmă, atrăgându-i

¹ Vezi Addenda 12, pag. 410.

atenția asupra erorii înfăptuite, atunci a remarcat că paltonul, cu mâneci cu tot, atârna bine de pe el.

A fost un om dezinteresat¹.

Interesul pentru progresul școlii românești de matematică, modernizarea învățământului în țară, progresele științei și tehnicii românești, metodele cele mai eficiente de atingere a acestui țel au fost mai puternice decât urmărirea intereselor personale, decât obținerea unui post important sau acumularea de bunuri materiale.

Gr. M. n-a muncit niciodată de dragul banilor, uneori, din stringenta lor nevoie. Bani îi cheltuia cu ușurință, dar nu ținea la ei. Nu-i aduna. Învăța tineretul să nu muncească pentru bani. Pretindea că munca făcută cu plăcere e mai rentabilă decât cea în scopuri materiale. *Eu cred că omul trebuie să caute să găsească plăcere în munca lui.* (Inf., 19 Martie 1970). Și povestea din viața lui: *Eu am fost numit conferențiar în 1931 toamna. Din 4 iunie 1929 până în noiembrie 1931 am stat. Doctor. Adică am lucrat matematică, dar slujbă n-am avut.*

Numit conferențiar, încasam ca leafă 7000 unități. Cum le zicea, n-are importanță. Inginer la stat aș fi avut 17.000 unități. La particulari 50.000. De ce m-am făcut matematician, asta mă privește. De ce alții nu s-au făcut, nu mă mir. (Ind. și Cert., p. 181)

Azi, continua el, din munca mea de profesor câștig mai mult decât un inginer.

Foarte puțini știu cât era de generos. O știu însă membrii catedrei, cărora le împărțea primele ce i se cuveneau lui la Facultate. Un dosar existent cuprinde și azi numele și iscăliturile colaboratorilor în dreptul sumelor încasate. Ajutorul ce-l dădea elevilor și oricui se afla în vreun impas era discret și neprecupețit. Constantin Ottescu, secretar la Societatea de Matematică, între 1969–1974, povestește:

„Trebuia într-o zi să-l caut la telefon la ora 12 pe domnul profesor pentru nu știu ce hârtie urgentă de semnat sau de redactat. Nu venise acasă. Era «încă» la minister.

După amiază am reușit, pe la ora 4, să-l găsesc la telefon.

— A fost o comédie (îi plăcea să spună cuvântul comédie deseori — accentul pe e) cu o profesoară de română.

Am trecut apoi la ce ne interesa. A doua zi îl găsesc la minister pe X.

¹ Vezi Addenda 13, pag. 412.

— Ai văzut ce a făcut președintele vostru?

— Ce?

— A găsit la poartă o profesoară de română, aproape o fetiță, care nu putea să intre în minister. Venise din provincie, susținuse, mi se pare, acolo un concurs de ocupare de catedră sau așa ceva, fusese altcineva numit pe nedrept în locul ei și acum stătea în fața ghișeului de la intrare și plângea. Nu avea bilet de intrare.

Profesorul a intrat în minister, cu toate protestele portarului, a luat-o cu el, m-a găsit și pe mine, m-a folosit drept ghid prin toate birourile, a ajuns până la ministrul de care depindea rezolvarea cererii, a obținut viză favorabilă pe cererea fetei și când ea cu lacrimi în ochi nu știa cum să-i mulțumească, s-a răstit:

— Stai, nu-i gata, hai amândoi la registratură să-ți pună și număr de ieșire!

De aceea n-a fost găsit toată dimineața profesorul.”

D-na Vițu, dactilografă la Centrul de Calcul, își amintește și ea:

„Un fapt pe care nu-l pot uita demonstrează cât era de inimos și de apropiat profesorul de funcționari, chiar și de cei mici, cum eram și eu. Într-o vară trebuia să plec în concediu de odihnă. Cu câteva zile înainte de plecare, profesorul mă întreabă: *Când pleci în concediu?* Îi răspund: Luni. Iar dânsul îmi spune: *Poți pleca de sâmbătă și închidem un ochi.* Apoi m-a mai întrebat: *Cât stai?* Eu, cu toate că aveam dreptul numai la 15 zile, am îndrăznit să-i răspund: *Cât credeți Dvs. Și atunci mi-a spus: O lună-ți ajunge? Da? Atunci vom închide și celălalt ochi.*”

Fără a fi protocolar, era foarte politicos în relațiile sale cu oamenii. De câte ori cineva îl cita în vreo revistă, vreun cronicar îl elogia la radio sau televiziune, le dădea imediat un telefon, uneori îi invita chiar la masă, în semn de mulțumire. Datorită acestei atitudini civilizate a avut bucuria de a cunoaște personalități din lumea literelor, a teatrului, a artelor. Ecaterina Oproiu, Radu Cosașu, Dem. Rădulescu își mai amintesc, desigur, aceste întâlniri.

Răspundea cu bunăvoință la scrisorile oricărui necunoscut care-i cerea vreun sfat sau vreun ajutor. Ori de câte ori era posibil, dădea și ajutorul solicitat. Așa cum spunea profesorul Rosetti: *A fost un om bun.*

În anul 1963 a încasat cea mai mare sumă de bani din viața lui. Premiul de stat, 50.000 lei. Cu acești bani a cumpărat la Breaza o casă unde și-a petrecut până la sfârșitul vieții lunile de vară. În această casă retrasă, ascunsă după copaci, fără telefon, a lucrat cu spor întreit și continuitate ceea ce nu avea răgazul să facă la București. Își petrecea zilele lucrând pe veranda casei sau la o masă în grădină, și doar după îndelungi rugăminți ieșea uneori la plimbare pe jos. Căci în ultimii ani medicii îi recomandaseră mișcare. Suferea de astm cardiac. Profesorul glumea: *Când îmbătrânești, nu mai ai inimă, ai cord sau E rău că la bătrânețe dosarul medical e mai mare decât dosarul de cadre.*

Dar pe cât de tihnită îi era viața la Breaza, pe atât de moi-silene erau plecările într-acolo. Mașina se încărca cu nenumărate mape, dosare și cărți de care avea nevoie pentru lucrările în curs. Un singur transport nu ajungea; la fiecare întoarcere în București, încărcarea se repeta. Dacă plecarea era hotărâtă la ora 10 dimineața și întâmplător se pornea într-adevăr la acea oră de-acasă, ieșirea din București avea loc uneori la ora 12 sau chiar la ora 1. Profesorul trecea pe la facultate, redacții, edituri, dactilografă, și sigur pe la Academie unde întârzia stând de vorbă cu toți cunoscuții ce-i ieșeau în cale.

Odată mașina ieșită din oraș, cu greu putea fi smuls din lectura cărții sau revistei în care se afunda. Sporadic, intervenea în discuție, când mai erau oaspeți. Cel mai adesea, liniștea din mașină era întovărășită doar de zgomotul motorului.

Gr. M. nu era însă un singuratic, iubea oamenii, iubea societatea lor. Epicurian în ale vieții, aprecia o mâncare gustoasă, un vin bun, o țigară, o glumă, muzica unui vals, un schimb de idei. Se bucura de oaspeți. Aproape n-a existat matematician străin venit în țară pe care să nu-l fi poftit la masă în oraș, mai adesea acasă. Se lăuda cu matematica românească, dar și cu frumusețea țării, cu specificul de înaltă calitate al mâncărilor și vinurilor românești. Puiul cu smântână, vinele tocate, mămăliga cu brânză și smântână, papanășii fierți cu unt erau apreciate de el ca specialități demne de rivalizat cu mâncărurile franțuzești, ca și țuica de prune, nelipsită la începutul mesei și degustată de străini ca un fel de coniac. Cu

oaspeții era plin de vervă. Vorbele de duh curgeau ca și paradoxele¹.

Umorul se răsfângea și asupra propriei lui persoane. Nu scăpa nici un prilej de a glumi pe socoteala cheliei pe care o avea de la 25 de ani. Prefera, ca exemplu în logica clasică, celebra paradox al chelului (Eubulide) tocmai pentru malițiozitatea cu care îl putea expune.

Se bucura de fiecare reușită a elevilor lui. Darea unui doctorat, apariția unei cărți, a unui articol bun, a unei recenzii favorabile în vreo revistă de specialitate erau prilejuri de sărbătoare. Atunci profesorul își lua elevul merituos și colegii acestuia și cu toții împreună sărbătoreau la C.O.S. sau Casa Universității succesul obținut. Dar îi plăcea, la rândul lui, să fie sărbătorit.

În 10 ianuarie, ziua lui de naștere, profesorul își poftea colaboratorii acasă, seara, la o petrecere cu dans. Înmulțindu-se an de an numărul celor care lucrau cu el, într-o bună zi casa a devenit neîncăpătoare. Profesorul a hotărât atunci să „se serbeze” la C.O.S. Erau atât de mulți, deci cheltuiala atât de mare, încât profesorul n-ar fi putut-o suporta. O știa toți, așa că fiecare participant își plătea ceea ce consuma. La aceste întâlniri luau parte cam 100 de persoane. O singură dată s-a ajuns la 200, când profesorul a fost sărbătorit de facultate la cei 60 de ani împliniți în 1966.

Au trecut ani de la dispariția sa, dar elevii lui nu uită această dată. De 10 ianuarie, în fiecare an, se adună în amintirea lui. Și fiecare îl evocă: cum circula de la o masă la alta, de la un grup de oameni la altul, cu paharul în mână și cu gluma pe buze; cum le sărea în ajutor, cu câtă răbdare îi sfătuia; cât era de combativ în apărarea oamenilor de valoare. Se reamintesc glumele lui, cuvintele de spirit și toți încheie cu amarăciune: „Ei, dacă ar mai fi profesorul!”

Era prieten cu elevii lui: *Prietenia între un profesor de universitate — oricât de bătrân sau oricât de tânăr ar fi — și student, nu e prietenia părintească, nici cea a unui frate mai mare, înclinat să ierte sau să îngăduie, ci e o prietenie bărbătească, în care fiecare răspunde de toate acțiunile lui. Nu numai profesorul. Și studentul.* (Inf., 3 Octombrie 1966)

¹ Vezi Addenda 14, pag. 413.

Emitea păreri ce la prima vedere păreau fanteziste sau absurde dar care, pe măsură ce treceau anii, se adevereau. Mulți dintre cei apropiați au constatat nu o dată această clarviziune asupra viitorului, dar bazată pe o judecată logică. Caracteristic pentru felul lui de a reacționa era „nu”-ul profund și grav cu care răspundea instinctiv la orice afirmație a vreunui interlocutor. Pentru ca abia apoi să înceapă judecata logică a acestui „nu”. Uneori putea merge cu logica spre concluzii străine bunului simț, dar firul logic era atât de perfect, încât nu aveai argumente spre a-l combate.

Pe cât era de vesel și de optimist în viața de toate zilele, pe atât devenea de irascibil și violent în fața prostiei omenești și încăpățânării în prostie. Această latură a caracterului său i-a atras antipatia multor oameni. Dar el nu era nici ranchiunos, nici răzbunător. Spunea adevărul în față și se mărginea la aceasta; ba mai mult, continua să fie nepărtinitor în judecata lui asupra celor cu care nu se înțelegea. Dacă erau oameni de valoare, îi respecta pentru aceasta și îi lăuda. Pentru că era de o cinste fundamentală: nu mințea, nu făgăduia în zadar, nu admitea compromisuri, nu era lingusitor. Din contră.

Gr. M. n-a ocupat niciodată un post administrativ important. L-ar fi acceptat? Poate da, însă nu i s-a propus niciodată. Incomoda oamenii care-l găseau „buclucaș”, „sucit”¹.

În realitate era intransigent. Nu făcea concesii nici rudelor, nici prietenilor cei mai apropiați și din această cauză a și pierdut câțiva. În schimb, sprijinea și ajuta cu cea mai mare răbdare și perseverență pe elevul, studentul, cercetătorul, profesorul de valoare, prietenul nedreptățit care se afla în vreun impas. Pe leneși și incapabili îi copleșea cu ironiile și era deci antipatizat de cei mediocri sau de cei ce-l pizmuiau.

În viața sa, ca a oricărui om, s-au ivit momente grele de cumpănă, în care a fost pus să aleagă între a capitula sau a se abate măcar o clipă pentru a trece pragul. Niciodată n-a deviat de la linia dreaptă a vieții sale de om cinstit. Detesta expresia *mă descurc eu*, care pentru el implica superficialitate și lene, superficialitatea celui ce nu vrea să meargă în adâncime, lenea celui care nu vrea să facă un efort pentru a adânci.

Conștient de valoarea sa, nu era totuși deloc îngâmfat: la apariția volumului *Logique-Automatique-Informatique*, scris

¹ Vezi Addenda 15, pag. 431.

împreună cu elevii săi, numele conducătorului științific a apărut pe copertă la litera M, în ordinea alfabetică, și nu la început, așa cum ar fi fost logic să fie.

Mare a fost mirarea multora când profesorul a apărut în anul 1964 la bordul primei mașini cumpărate de el, un Trabant Kombi. Vârsta și prestigiul lui Moisil li se păreau mai curând asociate unei Volgi sau unui Mercedes alb. Dar în acel moment profesorul nu dispunea de bani decât pentru un Trabant. Avea neapărată nevoie de mașină pentru deplasările lui la Breaza, unde nu putea sui pe jos dealul dintre gară și casă.

Era de o mândrie ascunsă, care se manifesta în exterior prin ironie și zeflema. Nu se plângea de vreo nedreptate, de vreun eșec sau de trădarea vreunui prieten. Suferea, masca frondând și lua hotărâri irevocabile. Foarte puțini sunt cei cărora li s-a mărturisit vreodată. În hârtiile găsite după moartea sa se află următoarele însemnări: 22 Iulie 1970: *Umorul? E un cocktail de revoltă și disperare, Dușmanii se recrutează dintre prieteni.*

Marea bucurie a vieții lui a fost de a face matematică.

Ori de câte ori era amărât făcea matematică, și ori de câte ori era vesel. Stringența ei se potrivea cu spiritul său logic. Întrebat fiind o dată de un redactor: „Ce vă pasionează în afara profesiei Dvs.? A răspuns: *Matematicile.*

Dar răsplata pentru această viață de om cinstit și muncitor, de cetățean cu dragoste de țară, de luptător pentru mersul ei înainte, Gr. M. a avut-o chiar în timpul vieții sale. Școlile sale au rodit. Elevii săi sunt astăzi profesori la rândul lor, mulți îi continuă cercetările.

Mărturie — ședințele ținute în luna ianuarie 1976, în amintirea lui, la seminarul de Teoria sistemelor. Din inițiativa prof. Solomon Marcus, elevii lui Moisil au făcut comunicări asupra lucrărilor generate de calea trasată de el în logica matematică, teoria mecanismelor automate, lingvistica matematică. N-au fost puțini și n-au fost toți. Dar din comunicările prezentate s-a putut constata că și școala profesorului de logică matematică trăiește prin elevii săi V. Boicescu, G. Georgescu, I. Petrescu, I. Tomescu etc., pe lângă celelalte școli create de el¹.

¹ Vezi Addenda 16, pag. 437.

Marea popularitate de care s-a bucurat în rândul oamenilor necunoscuți din țară i-a luminat ultimii ani ai vieții, înnourați de boală și de gelozia crescândă ce această popularitate o năștea. Simțea dragostea copiilor care-l așteptau emoționați și nerăbdători în sala de conferințe, a studenților care-i sorbeau vorbele, a intelectualilor care-i asaltau cursurile, a oamenilor necunoscuți de pe stradă care-l opreau fericiți de a-l vedea. În autobuz era recunoscut după glas și nu o dată un necunoscut i-a cedat locul pronunțându-i cu veselie numele. Era recunoscut peste tot: în sălile de spectacol, trenuri, hotelurile din provincie, satele îndepărtate de la țară. Și în ochii tuturor se aprindea un licăr de bucurie. Cum a spus dr. Geo Săvulescu la comemorarea a 70 de ani de la nașterea sa: „În jurul său răspândea lumină”¹.

La 23 aprilie 1973 Gr. M. a plecat într-o călătorie de o lună și jumătate în Canada și Statele Unite cu asentimentul medicului său.

După un șir de conferințe la Montréal, New York, în ziua de 20 mai a sosit cu trenul la Ottawa unde urma să țină în ziua de 23 mai o prelegere la Carleton University, asupra *Logicilor cu mai multe valori și automatelor finite*. A fost întâmpinat la gară cu afecțiune și prietenie de ambasadorul României, Bucur Șchiopu, care l-a găzduit la ambasadă.

În dimineața zilei de 21 mai, Gr. M. a vizitat Centrul de calcul al Politehnicii din Ottawa. A pus jaloanele unei viitoare colaborări între informaticienii canadieni și români, a vizitat expoziția de artă eschimosă de la Muzeul de Artă din acel oraș.

Pe la orele 7 seara, întins pe pat spre a se odihni, s-a simțit rău. Așezat într-un fotoliu lângă geam, la aer, după ce a luat medicamentele prescrise în caz de criză, a spus respirând anevoie: *Nu se compensează plămânul... și, capul lunecându-i lin pe spate, a adormit pentru totdeauna.*

Grigore Moisil a scris la dispariția savantului polonez Wacław Sierpinski următoarele rânduri:

La moartea lui Wacław Sierpinski nu se scrie un necrolog, ci o pagină de istorie. Sunt oameni a căror contribuție la progresul omenirii e atât de mare încât biografia lor trece în umbră, viața e ascunsă de operă.

¹ Vezi Addenda 17, pag. 441.

ADDENDA

Addenda 1

ADAOS LA UN NECROLOG

Strânsa prietenie dintre Grigore C. Moisil și Mendel Haimovici datează din 1932, anul numirii lui Gr. Moisil în postul de conferențiar de algebră la Facultatea de Matematici din Iași, oraș natal al lui Haimovici.

Ambii se născuseră în 1903, ambii aveau pasiunea matematicii și, printr-o tragică coincidență, au murit subit în același an, la distanță doar de o lună și jumătate.

Articolul de mai jos, păstrat printre manuscrisele nepublicate ale lui Gr. Moisil, a fost scris după citirea necrologului apărut în ziare la 1 aprilie 1973, la două zile după decesul lui Mendel Haimovici.

Cele câteva pagini de amintiri, scrise dintr-o suflare, n-au apucat a fi revizuite, nici date la tipar. Gr. Moisil a plecat curând în Canada unde s-a stins brusc din viață la 21 mai.

Publicarea articolului „Adaos la un necrolog” îmi pare cel mai potrivit omagiu adus întru amintirea acestor doi dascăli ai școlii românești de matematici. Totodată o ultimă mărturie a prieteniei ce-i lega. (V.M.)

La 25 martie 1935 am început concursul de agregatie pentru a ocupa postul de profesor de Calcul diferențial și integral la Facultatea de Științe din Iași. Totul a decurs în bune condiții și am fost propus să fiu numit în acest post. Prin aceasta se deschidea și succesivitatea mea, după numire urmând să rămână vacant postul de conferențiar de Algebră pe care-l ocupam. Numirea mea nu s-a făcut decât cu un an și jumătate mai târziu. În tot acest timp problema succesiunii mele s-a pus și s-a discutat. Erau trei candidați posibili, toți trei din Iași: Mendel Haimovici, Ilie Popa și D. Mangeron; ordinea

în care îi scriu e ordinea valorii lor, așa cum se vedea atunci; e aceeași și astăzi.

Cu S. Sanielevici n-am discutat prea mult problema; era ceva delicat. Octav Mayer, omul admirabil, venea rar pe la seminar; îl vedeam, dar rar. Cu el m-am împrietenit încet, încet, pentru a deveni din ce în ce mai buni prieteni. Alexandru Myller venea la seminar în fiecare zi și adeseori plecam împreună. Fire foarte deschisă, am discutat cu el mult și despre toate, din 1932 când am venit eu la Iași și până la moartea lui.

Problema era grea. Nu că ar fi fost cineva de părere că ordinea valorii e alta, ci fiindcă Haimovici era evreu. Myller avusese mari dificultăți să facă să fie numit profesor S. Sanielevici, cu mulți ani înainte, dar reușise. Acum problema devenise mult mai grea. Pe atunci antisemitismul începea să devină doctrină oficială ascunsă.

Erau de fapt două posturi vacante de conferențiar de matematici. După convorbiri care au durat ani de zile, până când postul a fost declarat vacant în mod oficial, după numirea mea ca profesor, ne-am gândit așa: sunt două posturi vacante; unul să fie lăsat neocupat încă un timp, până se vor schimba lucrurile; al doilea post să fie ocupat de al doilea candidat. Era pe atunci grijă mare ca posturile neocupate să nu fie desființate pentru economii bugetare. Antisemitismul creștea în violență. Mayer primise scrisori de amenințare cu moartea dacă îl susține pe Haimovici. În unele se și amesteca amenințarea cu confuzia: Mayer, de origine germană, era socotit de unii că e evreu; după nume. Și pe Myller îl bănuiau de a fi evreu. Pe mine mă chema Moisil. Din toți, evreu nu era decât Sanielevici.

Atunci când s-a văzut că la prima vacanță la postul de conferențiar de algebră nu vom putea numi pe Haimovici și am convenit ca la acest post să fie numit Popa, iar cel de-al doilea să fie rezervat pentru Haimovici, Myller m-a rugat să merg eu la Sanielevici să-i comunic lucrul. Mi-a spus:

— Du-te dumneata că ești mai tânăr. Când a fost problema Schoenberg m-am dus eu.

Nu știi nici până azi cum a fost problema Schoenberg. (Isac Schoenberg, strălucit student al Facultății din Iași, se expatriase prin 1929 sau 1930 și devenise profesor la o universitate americană. Eu l-am cunoscut puțin. Nefiind din Iași nu știu ce s-a întâmplat, dar eu am profitat de expatrierea sa, căci locul de conferențiar pe care l-am ocupat din 1931 la Iași, i s-ar fi cuvenit lui. O știam și de aceea am fost mirat când am aflat că aș putea fi numit la Iași;

Schoenberg se expatriase. Probabil Schoenberg, ca și J. von Neumann și alți câțiva evrei au înțeles din vreme ce soartă îi așteaptă în Europa și au avut posibilitatea să plece mai dinainte de venirea lui Hitler la Putere în Germania. Ceva mai târziu a plecat și Duf, istoricul din Iași; acesta s-a instalat în Israel. Nu l-am mai văzut de vreo patruzeci de ani.)

Pe atunci unii credeau că antisemitismul și hitlerismul sunt rele, foarte grave, dar trecătoare. În același timp ne revoltam pe rând: când a venit Hitler la putere, când s-a remilitarizat Renania, când a pornit Franco să se lupte cu revoluția spaniolă pentru a instaura fascismul în Spania și toate câte au urmat. La noi, din când în când aveam semne, dar nu credeam.

Myller era un revoltat optimist. El căuta să scoată pe studenții comuniști din beciurile poliției din Iași: „sunt niște copii idealști”. Și urma cu perseverență o „muncă de lămurire” cu toți. Eram prieten cu Myller și cu Sanielevici, socialiștii de modă veche. Eram prieten cu Radu Cernătescu și cu Iorgu Iordan, „creierul mișcării antifasciste din Iași”. Îl admiram pentru activitatea lui politică pe Constantinescu-Iași. Socialist de bună calitate, Constantin Motaș. Era, pentru noi, tinerii, rușine să fii de dreapta. Și rușine mare să fii antisemit.

Eu veneam de câteva ori pe an la București unde locuiau tata, mama, bunica, frații și sora mea, cele două mătuși, toată familia.

Într-o zi, s-a făcut un dosar pentru titularizarea lui Mendel Hai-movici ca asistent. I-am sugerat lui Myller: dosarul îl trimiteți la minister; dacă se pierde, faceți două originale, celălalt îl duc eu, când m-oi duce la București.

Myller s-a scandalizat. Ideea că un dosar oficial s-ar putea pierde i s-a părut de necrezut. Eu cunoșteam o experiență trăită prin 1923: decretul regal prin care tata fusese numit directorul Arhivelor Statului se pierduse, după ce fusese semnat, între palat și Monitorul Oficial. I-am povestit faptul lui Myller, care s-a convins și a făcut două originale.

Când am ajuns cu al doilea dosar la minister, primul, evident, se pierduse. Funcționarul căruia i l-am înmânat m-a întrebat:

— E copie?

— Nu, e al doilea original. Semnăturile sunt originale, hârtiile au toate antetul respectiv, ștampilele sunt puse.

De atunci am câștigat stima aceluia funcționar, om de treabă și corect: respectarea birocrăției și legile; birocrăția e o armă de luptă; legile de asemenea.

Inutil a fost acest dosar despre care am discutat cu ministrul de atunci din Învățăământ: Petre Andrei. De ce o fi intrat Petre Andrei, filozoful subțire, în acel minister nu știu. Eu nu l-am cunoscut prea bine pe Petre Andrei. Nu știu ce-am vorbit dar cred că nimic.

Evident, Haimovici n-a fost titularizat dar ăsta a fost numai începutul.

Trebuie să fie la dosar data de când n-a mai fost asistent. La un moment dat nu mai avea voie să intre în Seminarul Matematic, în biblioteca lui — celebra bibliotecă a Seminarului Matematic din Iași. Myller însă ne sfătuiuse (aș spune „dăduse dispoziția“) să i se împrumute cărți acasă, pe numele altuia care ar avea dreptul. Nu cred că Haimovici nu a avut cărțile sau revistele pe care voia să le citească. Aceasta nu înseamnă că n-a simțit insulta. Dar a știut că nu vine din partea colegilor lui, din partea matematicienilor. Toamna 1940 a trăit-o în groază. Eu am fost mult timp concentrat într-un sat (Dumești) în toamna aceea. Eșecul rebeliunii din ianuarie 1941 a adus un moment de răsuflare. Nu lung. În vara 1941 a început războiul hitlerist. Eu nu eram la Iași, ci la Breaza. Nevasta mea avea nevoie de aer curat. Verile 1940, 1941, 1942, le-am petrecut la Breaza. 1943 la Zamora între București și Poiana Țapului.

Vara 1941 a fost vara în care a pornit trenul cu evrei din Iași, nu mai știu unde. Dintre prietenii mei n-a fost în tren decât Gheler, chimist de seamă care lucra pentru doctorat în laborator la Cernătescu. Radu Cernătescu, chimist de mare valoare, era, se spunea pe atunci, comunist. Gheler era un chimist serios și om foarte de treabă. Nici de el, ca și de nimeni din acel tren de evrei, nu am mai auzit nimic. Mendel Haimovici n-a fost luat în tren. Nici el nu știa cum s-a întâmplat că a scăpat. Nici cum a scăpat și n-a fost omorât în programul, celebrul pogrom. A fost luat, după, să curețe cu mâinile sângele celor uciși, pe o stradă. Nu mai știu care.

Când m-am întors, în toamna 1941, la cursuri, la Iași, intram din prăvălie în prăvălie să văd dacă mai rămăsese cineva. Mendel Haimovici scăpase. În iarna 1941–1942 am fost transferat la București.

Mi-aduc aminte de toamna 1944. Pe unul din primele trenuri venite din Iași, Haimovici și nevastă-sa veniseră la București, agățați pe o locomotivă. Eu nu am amintiri despre vara 1944 la Iași,

oraș rămas fără administrație, fără pază, fără medici. Mi s-a povestit. Ar trebui totuși republicată lecția de deschidere a Universității din Iași, 1945, ținută de rectorul de atunci al universității, Alexandru Myller. Am fost și eu la solemnitate și am plâns.

Prima problemă ce se punea Iașului era reconstrucția lui și readucerea Universității din Iași, la Iași.

După 23 August era impresionant să numeri câți dintre matematicieni erau cu sufletul comuniști și au devenit membri de partid după ce ani de zile fuseseră socotiți ca comuniști, chiar dacă nu erau înscriși în partid. Myller era dintre aceștia. El spunea că nu face politică și combătea pe studenții cuziști sau gardiști, liberali sau țărăniști, care făceau politică; matematicianul nu trebuie să facă politică. Studenții comuniști, după Myller, nu făceau politică: ei aveau un ideal, luptau pentru un ideal. Myller nu s-a înscris în partid. I-am spus cândva: nici nu e nevoie; partidul știe că atunci când va avea nevoie de dvs. o să vă comportați ca un membru de partid.

În primele zile ale lui septembrie 1944 Myller a venit de lângă Sibiu, unde se instalase Universitatea din Iași, la București, să ia contact cu cei care-l numiseră rector al Universității din Iași. Propunerea unui grup de profesori democrați din București, transmisă prin Neculce, era: Stoilov, rector la București, Myller, rector la Iași; la facultatea de Științe din București, decan Vrânceanu; prodecan am fost numit eu.

Primul lucru pe care a vrut să-l facă Myller ajuns în București a fost să ia contact cu Partidul Comunist: cu Pătrășcanu, cu Dej. I-am servit drept secretar:

— Alo, aici secretarul profesorului Alexandru Myller, rectorul Universității din Iași. Secretarul eram eu.

După aceste contacte și altele, ministrul învățământului era Voitec, secretar general Miron Nicolescu, Myller a acceptat sarcina de rector, cu o condiție: Universitatea din Iași să se întoarcă la Iași. E curios, dar lucrul nu era de la sine înțeles.

Universitatea din Iași și-a redeschis porțile la Iași în 1945. Localul vechi arsese. Iași era foarte distrus. Toată munca de refacere, de reconstrucție a universității din Iași a fost dusă de Haimovici sub conducerea lui Myller, după indicațiile și cu sprijinul partidului.

Eu nu știu dacă fusese reîncadrat asistent, ceea ce e foarte probabil. Eu știu că el era unul din factorii importanți în reconstrucția materială a universității.

În toamna 1944 nu puteau rămâne în învoătamânt profesorii hileristi sau legionari; s-a procedat la o „epurare” a universităților; de la matematici n-a fost decât un singur epurat: I. Plăcințeanu, decanul legionar al Facultății de Științe din Iași. Locul lui era vacant. Myller se gândise că acest loc trebuia să fie ocupat de Haimovici. Ideea era justă. Haimovici își luase doctoratul cu o problemă de hidrodinamică sub conducerea lui T. Levi-Civita, la Universitatea din Roma. Pe atunci matematicienii nu erau împărțiți în analiști, geometri, algebristi, mecanicieni și altele. Erau matematicieni. S. Sanielevici trecuse fără nici un fel de mirare de la catedra de calcul diferențial și integral la cea de mecanică. Myller de la aceeași catedră îi urmasse la cea de geometrie proiectivă. La catedra de mecanică de la care fusese scos Sanielevici, matematicienii din Iași voiau să mă treacă pe mine. O luase însă Plăcințeanu, cu ocazia „legii raționalizării învoătamântului superior” din 1928, făcută de Armand Călinescu. Legea voia să scadă numărul profesorilor de universitate, ca regimul dictatorial să poată controla universitatea. Plăcințeanu, care avea o catedră foarte frumoasă de „fizică-matematică”, al cărei prestigiu nu-l putuse păstra ridicat, cu toate că epoca era cea a mecanicii cuantice și ondulatorii, credea că va căpăta și el prestigiul lui Sanielevici dacă va lua catedra de mecanică.

Acum, în 1944, 1945, lupta politică era foarte dură. Facultatea de Științe din Iași era mai mult de stânga, dar „stânga” se împărțise într-o stângă comunistă și o „stângă” țărănistă care devenise anticomunistă. La București în ședințele de „front unic muncitoresc”, socialist-comuniștii începeau să lase să se întrevadă o sciziune care în alte țări fusese gravă pentru mișcarea muncitorească.

Facultatea de Științe din Iași a respins propunerea lui Myller ca în postul vacant de profesor de mecanică să fie numit Mendel Haimovici. Cu întreg dosarul am mers la minister.

Am mers la secretarul general al ministerului, Miron Nicolescu. El cunoștea valoarea candidatului, avea încredere în domnul Myller. A anulat ședința consiliului și a dispus reluarea problemei. Nu sunt foarte sigur că strict legal avea voie s-o facă. Era un prim gest al revoluției.

Consiliul Facultății de Științe din Iași trebuia să reia chestiunea. De data asta m-am dus și eu la Iași. Am încercat diferite mijloace de convingere. Mi-am dat însă seama că problema politică comunism-capitalism lasă în umbră interesele personale imediate. Profesorii, care prin mine, ar fi vrut să se pună bine cu Facultatea de Ști-

ințe din București, au votat contra lui Haimovici. Forma de ocupare a postului numită „chemare” era sfârșită negativ.

Rămânea o altă posibilitate legală: „concursul”. Pe vremea aceea comisia de concurs era suverană. Ea decidea, motivat într-adevăr, dar motivarea nu mai era judecată de nimeni: care e candidatul care a reușit, dacă cutare candidat a reușit sau nu. Senatul universitar nu cerceta decât formele legale. Deci dacă formele legale erau păzite cu strictețe (au fost păzite) senatul nu avea ce obiecta.

De hotărârea comisiei de concurs nu aveam a ne teme; din oricine ar fi fost compusă ea nu putea să nu țină seamă de meritele științifice incontestabile ale candidatului. Problema era numai ca aceste merite, părând prea evidente, să nu neglijeze vreo formă legală. Poate pentru aceasta, poate nu numai pentru aceasta, am fost și eu în comisie.

Era iarnă, era frig. Am plecat cu trenul, cu nevastă-mea, și cu V. Vilcovici, alt membru al comisiei. Vilcovici era un om deștept și cu minte clară; se putea vorbi cu el deschis; nici nu era nevoie să vorbești, înțelegea dinainte. Deși nu era tânăr, el, profesorul de mecanică, specialitatea catedrei la București, trebuia să vină la concursul de mecanică de la Iași. A venit. Era frig, era iarnă, străzile Iașilor nu erau sigure. Dacă ajungeam după orele 10 seara, trebuia să rămânem în gară. Gara Iași fusese distrusă. Trenul oprea lângă o sandrama de ocazie.

Înainte de a pleca l-am întâlnit pe Plăcințeanu în București pe stradă.

— Vă duceți la Iași, să-l faceți pe Haimovici profesor.

— Mergem.

— V-ați luat și un ministru cu voi (Vilcovici fusese în 1931 ministrul lucrărilor publice). Nu vă ajunge un ministru. Vă trebuie doi.

Am zâmbit: cu puțin timp înainte aflasem că voi fi numit ministru plenipotențiar la Ankara (de fapt am fost numit ambasador). Eram doi miniștri. Haimovici a fost numit.

În necrologul oficial al lui Mendel Haimovici stă scris:

„... a plecat în 1932 în Italia unde, în anul următor, a susținut doctoratul la Universitatea din Roma cu un subiect din mecanica fluidelor.

Reîntors în orașul natal a lucrat ca asistent universitar, în 1945 a fost numit profesor suplinitor la catedra de mecanică teoretică, iar în anul 1946 — titularizat la aceeași catedră”.

Între 1933 și 1946 s-au mai întâmplat câteva lucruri. De unele mi-am adus aminte. Ar fi trebuit scris în necrolog „Haimovici era evreu”.¹

(Scris în aprilie 1973. Apărut în „Flacăra”, ianuarie 1981)

¹ Articolul a putut apărea datorită aprecierii favorabile făcute de directorul revistei „Flacăra” Adrian Păunescu. Mi-a spus: „Orice text al profesorului Moisi îl public chiar fără să-l citesc”.

Adaos la un necrolog a apărut și în Revista Cultului Mozaic (V.M.).

Addenda 2

CONSTANTIN NOICA

Nu știu când și unde l-a cunoscut Grigore pe Constantin Noica. Deși Noica era de dreapta și Gr. M. de stânga (dacă înțelegem prin stânga acelei epoci a fi împotriva hitlerismului, nazismului, antisemitismului), deși se vedeau rar, se admirau reciproc și se stimau.

O dovedesc scrisorile din Arhiva mea.

Scrisoarea nr. 1

Paragraful final din scrisoare conține un îndemn pe care Gr. M. l-a îndeplinit întâmplător peste ani, dovedind și talentul lui literar.

Mult iubite prieten,

2 August 1966

O ezitare de a te căuta — din motive binecuvântate, între altele și în legătură cu recenta d-tale călătorie — mi-a fost fatală: am pierdut sărbătoarea unei întâlniri cu d-ta.

Îți las pe această cale cele câteva note în legătură cu Kierkegaard. Aș fi voit de mult să-ți trimit o „recenzie“ la ultima d-tale lucrare, dar esențialul ți-l pot spune în două cuvinte, citând pe Goethe despre Schelling: nu înțeleg tot ce scrie, dar ce înțeleg mi se pare admirabil.

Undeva totuși am un semn de întrebare: unde ești *d-ta*, în toate astea? Și în general, ce a adus Grigore Moisil în logică și în matematică?

Dacă n-ai s-o precizezi d-ta, au s-o facă alții. Eu nu mă pot descurca nici în ce privește logica nouă, cu atât mai puțin în ce privește matematicile. Dar *simt* că ai adus ceva.

Un lucru totuși ți-aș spune sau mai degrabă cere: independent de ce mai ai de făcut în specialitate, fă și dincolo de ea ceva. Ești un spirit universal, singurul pe care-l știu în cultura noastră. Dacă-mi dai voie: ești unul din acele spirite pe care le-aș lua ca model (cu excepția câtorva slăbiciuni lumesti), dacă ar fi să fac oameni în eprubetă. Înțelegi orice, ții minte orice și exprimi orice vrei, cu simbolul sau vorba. Nu crezi că ar trebui să scrii și altceva decât cărți de specialitate, în ceasul acesta al vieții?

Al d-tale, cald devotat

C. Noica

Scrisoarea nr. 2

În a doua scrisoare, C. Noica face o declarație de dragoste mi-serioasă, mi-umoristică membrilor familiei.

Următoarele scrisori către mine arată statornicele lui sentimente față de dispărut.

Iubiți prieteni,

31 Decembrie 1971, București

Dați-mi voie să vă trimit urările mele de sănătate pentru 1972 prin relatarea convorbirii cu un cunoscut, de unde veți desprinde ce însemnați pentru mine și cu ce drag vă urez sănătate, împlinire pe toate planurile și, dacă se mai poate la anii voștri, fericire.

Cunoscutul mă întreba de ce nu plec de tot la copiii mei. Am multe motive să n-o fac, dar m-am gândit să-i răspund: „Pentru că sunt aci soții Moșil. — Ești așa de prieten cu ei? — Nu îndrăznesc să spun asta, dar îi văd de 2–3 ori pe an cu imensă plăcere și simt că prezența unor oameni ca ei, isprăvile lui culturale, până și casa lor de la Breaza (unde de altfel n-am fost decât o dată) creează ceva care să te rețină. La ce se reduce viața, în fond, decât la câteva cărți pe care le citești și scrii, la câteva bucurii, câțiva oameni aleși, câteva absențe *vecine*? Nu plec pentru că am nevoie de vecinătatea unor oameni ca ei, chiar dacă nu-i văd.

— Ai putea să le scrii, îmi spune cunoscutul. — Da, răspund eu în stilul lui Grigori, dar mă costă mai mult din străi-

nătate decât de aici, unde pot chiar să le pun singur scrisoarea în cutie.”

Ceea ce și fac, cu reînnoite urări.

C-tin Noica

Scrisoarea nr. 3

Către Viorica
pasaj final

Iubită coniaț Viorica,

5 Octombrie 1974, București

Te rog să mă ierți că nu te-am căutat încă și că, probabil, n-am să te caut câtăva vreme. Știi cum e cu oamenii ce au o bună sănătate: când cad bolnavi sunt mai agitați și nesuferiți decât cei bolnăvicioși. Așa se întâmplă și cu optimiștii în speța cărora s-ar zice că sunt: când îi apucă pesimismul.

În fapt, nu am decât câteva motive interioare de insatisfacție, peste care sper că voi trece curând. Atunci nu numai că îmi îngădui să te caut, dar îmi voi pune din nou problema: ce pot face, cu partea mea, pentru ca memoria unuia din oamenii pe care i-am iubit și admirat cel mai mult să se păstreze.

Până atunci, îți sărut mâinile cu vechi și vechi și adânc devotament.

C-tin Noica

În mai 1977, C.N. publică în revista „Steaua” din Cluj un articol în amintirea lui Gr. C. Moisil.

Solomon Marcus a folosit acest articol ca prefață la volumul *Știință și Umanism* (culegere de articole din „Contemporanul” între 17 Aprilie 1970 — 4 mai 1973) publicat ulterior la ed. Junimea în 1979. În Arhiva Moisil există corecturile cu cerneală de mâna lui Noica.

Articol din „Steaua”, Mai 1977

În amintirea lui Gr. Moisil

Pe placa de marmoră cu lista premianților de onoare ai Liceului Spiru Haret din București, primul nume care stă gravat este: Grigore C. Moisil. Am auzit pe cineva întrebându-l: „Ai fost cu-adevărat premiant în toți anii? — Nu dragă, a răspuns el, dar aveau nevoie de cineva care să deschidă lista...”

Ironia aceasta (la adresa celuiilalt? a instituției? a sa?) muta dintr-odată problema din formalul ei în adevărul ei. Premianța și oameni cu psihologie de premianți au fost din belșug în România; dar problema era ca un liceu relativ tânăr să-și confere prestigiu și un început de tradiție care să oblige. Iar la fel s-a întâmplat cu Moșil la scara, mult mai înaltă, a culturii românești: matematicieni de seamă, unii mai mari ca Moșil, se iviseră în țara noastră; dar era nevoie de un matematician și om de știință ca el.

În fapt, el era ca și o încorporare a matematicilor: avea o formă de reactanță la orice provocare a spiritului, sau, cu alt termen științific, intra în cuplaj elastic cu ea. Mircea Malița l-a numit „matematicianul total”. Calificarea este admirabilă și de natură să explice pentru specialiști câteva infidelități făcute de Moșil înăuntrul matematicilor; dar până la urmă nu este și restrictivă? Căci o asemenea calificare îl lasă pe Moșil matematician, fie și total, în timp ce el trimetea matematicile către întregul culturii de astăzi. *Avem nevoie* de cineva ca el care, cu întâietățile lui, să contribuie esențial la introducerea noutăților veacului în cultura noastră științifică și umanistă, ba care chiar să sporească aceste noutăți cu partea lui. Aveam nevoie de cineva care să ne arate tot extraordinarul asaltului dat de matematici asupra culturii de astăzi, reamintindu-ne, așa cum o făcea el, că „ori de câte ori au fost indicate limite cunoașterii matematice, ele au fost depășite”.

Un ecou al noutăților acestora, care umplu veacul nostru și-l pregătesc probabil pe cel următor, seria de articole din *Contemporanul*, intitulată *Știință și umanism*, care ne sună încă mai bine după trecerea anilor. Recitite laolaltă, așa cum e firesc să apară, ele te cuceresc cu magica întrepătrundere de planuri, științific și umanist; te-ar îndemna chiar să întârzi senin, sub seducția unei inteligențe de matematician artist, dacă îndărătul paginilor n-ar fi o necruțătoare problemă istorică, pe care Moșil a înregistrat-o cu toate antenele marii sale inteligențe și-a inimii sale românești.

În însuflețirea sau alteori în uscăciunea lor aparentă, articolele au în ele ceva din zburciunea pedagogică al lui Lazăr și Asachi, sau chiar dintr-al latiniștilor; într-o țară unde școala a însemnat întotdeauna „trezire de conștiință” și ca atare istorie directă, Învățăatul acesta, conștient de ce vine, a înțeles să ne catehizeze. Poate să ne placă ori nu lumea calculatoarelor,

dar ea s-a și ivit. Când dascălul acesta îți spune, în legătură cu informatica: „Până acum tehnica era interesată de hârtia telegramei; azi a apărut interesul pentru conținut. Cine se va ocupa de el?”; când adaugă: „Aproape toate meseriile pe care cineva le va practica în viitor, de la inginerie la muzicologie, de la fizică atomică la turism, de la istorie la medicină, vor folosi calculatoare”; când exclamă, vizitând un cerc de tineri pionieri: „Copiii sunt singurii care se interesează cu adevărat de calculatoare!”; când cere astfel ca patria sa să nu mai fie, ca uneori în trecut, obiect al istoriei, să nu aștepte ca drumul de fier să vină peste trupul ei, stingându-i cântecele, ci să crească din ea sau să fie acasă și la ea, cu cântecele ei cu tot, pe care Moșil, de undeva din Năsăud, le înțelegea și iubea, atunci nu mai poți vedea în culegerea aceasta o simplă pledoarie de specialist, un apel, un avertisment, sau eventual o fermecătoare tentativă a omului culturii științifice de a face casă bună cu cei ai culturii umaniste. Este o carte de cultură și istorie *vie*, așa cum era cartea latinistului care-ți cerea să te rușinezi că, trăgându-te de la Râm, nu ești încă în inima istoriei. Este cartea unui „descătușător de energie”, cum spunea singur Moșil despre Iorga, în paginile acelea de matematician cu suflul marilor Ardeleni.

*

Când matematicianul Solomon Marcus, care este și editorul operelor matematice și logice ale lui Moșil, vrea să-l caracterizeze (în impresionantul volum *Din gândirea matematică românească*, Ed. Științifică, 1975, p. 208), se gândește la G. Călinescu și evocă — e drept în legătură cu acesta — pe Cantemir, Hasdeu, Iorga, sfârșind prin a spune: „Cu greu i s-ar putea găsi spița”.

Dar ni se pare că i-a și găsit spița. Omul de *cultură* Moșil, cu matematician cu tot, ține de ceea ce s-ar putea numi „modelul Cantemir”, pe linia căruia se înscriu, în felul lor și cu specialitatea lor, nu numai Hasdeu, Iorga, Călinescu, dar și un Ion Heliade Rădulescu în trecut. Enescu nu i-a plăcut să rămână violonist; a fost și compozitor și dirijor sau mai recent un Enescu în muzică, un Pius Servien (evocat pe drept în volumul *Din gândirea matematică românească*) precum și un Lucian Blaga, un Mircea Eliade sau un Ștefan Lupașcu.

În speță, când este mare, creatorul român nu suferă să rămână într-o singură specialitate, oricât de autoritar „specialist“ ar putea fi el. Iorga a trecut prin toate disciplinele istoriei; ceilalți, la fel, au ieșit din câte o matcă de creație. Lui Moisil nu i-a plăcut să rămână algebrist; a fost și analist, a făcut și mecanică și logică matematică, în definitiv atâtea încât să poată fi numit matematician total — spre a ieși apoi și din matca matematicilor.

Cu natura aceasta, prescrisă parcă de la început de Cantemir, omul de cultură român tinde către o formă superioară de enciclopedism; devine polihistor în sensul plin, sau are o bună deschidere către *universalitate*. El nu acceptă mutilarea spirituală pe care i-o poate aduce hipertrofia cunoașterii într-o singură specialitate. Dar când este om de cultură autentic, el *pleacă* de la câte o specialitate bine definită și face oricui dovada că are pământ sub picioare. Să lăsăm pentru altă dată sublinierea contrapărții rele a modelului Cantemir, faptul că, atunci când nu e cu adevărat mare și când nu pleacă nici de la o specialitate bine asigurată, omul de cultură cade în enciclopedism de amator. Aci e vorba de cei mari, iar Moisil făcea parte dintre ei.

Că în galeria în care-l așezăm sunt mai de grabă oameni de formație umanistă decât științifică, nu schimbă lucrurile. Moisil a avut organul matematicilor așa cum Enescu l-a avut pe cel al muzicii; dar și unul și altul țin de o aceeași *structură*, care ne pare caracterizatoare pentru spiritul românesc. Nu ne vom întreba, acum, nici *de ce* este omul de cultură român făcut să aibe această structură. Cel mult vom fi ispitiți să spunem, în legătură tocmai cu logicianul Moisil, că este firesc ca, sub modelul acesta universalist și deschis, un logician român să prefere în general logicile polivalente, ieșind din rigiditatea mecanică a lui „sau-sau“, ca și a lui „da sau nu“. Și iarăși cel mult, vom îndrăzni să credem, pe linia veacului științific pe care-l trăim, că pe viitor vor apărea în cultura noastră, sub acțiunea modelului Cantemir, tot mai mulți oameni de *știință* ca Moisil, care să satisfacă în chip superior modelul și să aducă astfel o bună cumpănire, în istoria culturii noastre, între marii oameni de cultură de tip umanist și cei de tip științific.

Față de aceștia și de orice alt mare om de cultură din trecutul românesc, Moisil are un extraordinar aliat în matematicile sale. El vrea universalitatea prin matematică; și lucrul aces-

ta nu are sprijinul veacului numai în ce privește cunoașterea teoretică, ci și în uluitoarele aplicații pe plan tehnic ale matematicilor, astfel încât mesajul lui Moșil ar aduce, până la urmă, mai mult decât simpla înfrățire a cugetelor: ar aduce societăți mai bine și mai armonioș între ele rânduite.

Era cu-adevărat, în acest sens, ceva de om contemporan exemplar în destinul lui Moșil. El întrupa — la nivel mondial, așa cum se ridicaseră și unele realizări de specialitate ale sale — ceva din aventura matematizantă a spiritului contemporan. Căci matematicile au sfârșit prin a reprezenta efectiv o aventură a spiritului, una despre care nu știm unde anume va purta pe om, dar pe care omul, prin câteva naturi năzdrăvane, o favorizează neconșent.

Dar acest aspect singular dă culoare și noutate apariției lui Moșil în galeria marilor noștri oameni de cultură. Noutatea pe care o aduce el este tocmai deschiderea către universal pe linia matematicilor. Un Cantemir era cu-adevărat, și ca istoric nu numai ca enciclopedist, omul cunoașterii universale, într-o Europă care nu știa aproape nimic despre Răsărit. Un Hasdeu, cu cele 26 limbi pe care le folosea, ca și cu pregătirea lui istorică, putea practica un comparatism de cea mai largă deschidere. Astăzi un Mircea Eliade se ridică la universalitate pe linia „arhetipurilor“, comune tuturor culturilor și care, mai bine cunoscute și retrăite, ar putea aduce înțelegerea între popoare și continente.

Într-un sens, matematicienii știu ei înșiși că nu le este permis orice; căci doar nu vor să devină — pe plan de cunoaștere cel puțin — doctori angelici de ordinul teologilor medievali, care credeau că dețin toate răspunsurile. Să reduci lumea și adevărurile ei la o ecuație ca aceea a lui Euler, sau la câteva ecuații de câmp? să traduci în simboale totul? Dar este nesăbuit s-o dorești. Fichte spunea despre cunoaștere că „își mănâncă obiectul“ și că deci ar mai trebui ceva alături de cunoaștere, credința după el. Lumea modernă a spus și ea că mai trebuie ceva; a ales nu credința ci practica. Dar dacă lășăm cunoașterea să rămână desprinsă de lucruri și o vedem susținută de matematici, atunci este limpede că ea își mănâncă obiectul, mănâncă ființa, practicând ceea ce s-ar putea numi „ontofagia“. Matematicile se mândresc că nu-și pun problema metafizică a ființei, dar în fapt ele o și desființează

cu „ontofagia“ lor. De aceea matematicienii știu, sau măcar simt, că nu le este permis orice.

Și cu toate acestea ei *trebuie* să-și permită orice; trebuie să ducă aventura spiritului până la pragurile acelea, pe care Moisi le îndrăgea atât de mult, când le vedea atinse, presimțindu-le depășirea. Poate că pragurile atinse de matematici — care nu pot aduce decât exactitatea — țin de ceea ce i-a plăcut omului să numească Adevăr. Matematicile sunt un asalt dat Adevărului în numele exactității, care încearcă astfel să i se substituie.

E drept că nu știm, de fiecare dată, ce este Adevărul și la limită abia dacă știm (cel puțin după câte pretinde azi logica matematică) ce ar trebui să fie exactitatea. Dar, ca în matematici, știm ce este *raportul* lor, iar neașezarea sau permanenta transformare a acestui raport alcătuiește miracolul și însuflețirea culturii noastre, cel puțin în această uimitoare, și pentru oameni lucizi ca Moisi încântătoare, a doua jumătate a veacului XX.

Ceea ce cucerea pe oricine în „omul exemplar“ al lumii noastre, cum ne apare astăzi Moisi, era că, întocmai matematicilor, el nu se dădea înfrânt în fața nici unei provocări a spiritului. Matematicile n-au reușit deplin ca științe ale cantității; atunci au devenit științe ale structurii, cum spunea el. N-au reușit pe toate planurile ca științe ale formelor, atunci au devenit științe ale deformărilor. N-au reușit cu *un* tip de numere; atunci au conceput altele, până la imaginar, și cu acesta, tocmai s-au înstăpânit asupra realului. Așa făcea, în felul său, și Moisi, adulmecând toate noutățile, prinzându-le și însușindu-și-le cu un ceas înaintea altora, sau creând *el* noutăți și elaborând construcții matematice, nu cu egalități (care limitează atât de mult matematicile), nici măcar cu congruențe, ci cu „asemănări“, sau punând în joc concepte „vagi“, lalaltă cu raționamente și judecăți „nuanțate“.

Vocația aceasta pe care și-au identificat-o matematicile în ultimele două veacuri, de-a ataca aproape orice problemă a spiritului și de-a intra în „cuplaj elastic“ cu orice demers — o vocație ce-l ducea pe Moisi la toate contactele cu disciplinele umaniste, adică la o universalitate din plin acreditată de veac — ar trebui să dea aventurii matematice un sens de cultură mai adânc și mai liber decât i se acordă de obicei, ca simplă și severă specialitate de rang prim. Dacă matematicianul

irumpe cu atâta impetuozitate în cultură, atunci trebuie să i se spună cum apare el, cu armura lui științifică, din perspectiva culturii; nu ca un inițiat, nici ca un magistrul absolut, nici ca un magician, ci efectiv ca un cavaler al spiritului, e drept unul fără precedent. Dar amintește de cineva: amintește anume, pe linie cavalească, de Don Quijote, care și el, din sărăcia câtorva axiome inițiale, obținea victorii esențiale pentru spirit. *Cel pușin* lui Moisi i s-ar fi putut împărtași un asemenea gând, căci el însuși revendica, pentru spiritul matematic și științific, într-un admirabil articol intitulat *Revoluția copernicană*, meritul de-a fi înfrânt „și o altă autoritate (decât cea religioasă, n.n.), ale cărei ravagii sunt mai ascunse: bunul simț”.

Era autoritatea asupra căreia triumfase, până la urmă, Cavalerul amintit. Ca și el, matematicianul a pornit la instituirea ordinii în lume cu arme incredibil de simple, dacă nu șubrede; căci, de pildă, arma principală a matematicianului contemporan pare a fi fost teoria mulțimilor, ale cărei noțiuni de început sunt o culme de platitudine („grămada”), ceea ce totuși nu l-a împiedecat pe matematician să facă, întocmai celuilalt, minuni. Ca și el, matematicianul dimpreună cu aliații săi, fizicieni, ciberneticieni și supratehnicieni — cu „scutierii” săi, am zice — s-a dovedit gata să asalteze cerurile, cu riscul de-a nu găsi Acolo mai nimic.

Dar nu se poate opri. Nici Moisi nu se oprea în fața rezistențelor sau a vidului aparent. Era ca și dezlănțuit în ultimii ani. Nu mai era un om, era o instituție, mai multe; și nu instituții așezate, stătătoare, cum vrea să spună cuvântul, ci un mănunchi de instituții mișcătoare peste întinsul inerției noastre. Iar ceea ce era de necrezut, în acest binefăcător furor de care părea a fi cuprins, era faptul că omul rămânea tot timpul lucid și controlat, făcând ctitorii mari dar verificând și teze de doctorat, îmbunătățind procese vaste de producție dar interesându-se și de imprimé-uri. Ceva „de la filozof la inginer”, cum descria el registrul matematicianului adevărat, și de la om al veacului XXI la slujitor umil al zilei, trăia în el.

Câtorva le-a părut că se dăruia prea mult noutăților veacului și că pleda prea stăruitor pentru ele; căci dacă matematicile n-au limite, aplicațiile lor au. Dar Moisi singur o vedea, când avertiza: „Să nu confundăm o poezie cu studiul estetic al limbajului acelei poezii”. Ceea ce știa în schimb el era că

trăim într-un ceas când toate aplicațiile matematice trebuie încercate. Era forma lui de universalitate în suprafață.

Dar o avea și pe cealaltă, în adâncime. El știa de asemenea că va veni un ceas când se va pune întrebarea: „câtă raționalitate matematică suportă omul?“, așa cum pentru lumile trecute se pune câteodată întrebarea: „Cum puteau suporta atâta iraționalitate?“ Dacă el a slujit triumful raționalității de tip matematic, nu i s-a robit. Purta în el o altă universalitate, cea a spiritului.

È adevărat, de vreo două veacuri, Inteligența s-a travestit matematic și l-a trimis pe scena mare a culturii așa travestit și pe el. Dar Inteligența în el avea prisosuri — și prisosul *acesta* înseamnă universalitate.

Constantin Noica

În anul 1977 inițiază în amintirea prietenului său „Clubul Moisiil“ la care participau lunar Sol. Marcus, Edmond Nicolau cu Dna, Andrei Vieru, Ion Chițescu, Mihai Dinu, Andrei Dorobanțu.

Într-una din aceste întâlniri la mine acasă țin minte că Noica era entuziasmat de „interesantele vremuri“ pe care le trăim — la care n-am fost de acord.

Nu-mi amintesc câte întâlniri au avut loc dar știu că în amintirea lui Grigri a continuat să se intereseze de soarta mea.

Redau un pasaj dintr-o scrisoare emoționantă trimisă după apariția cărții *Un om ca oricare altul*.

Scrisoarea nr. 4

Mult iubită coniațã Viorica,

31 August 1979, București

Am găsit aci, revenit pentru câteva zile, cu sinceră emoție volumul alcătuit de d-ta din însemnările lui Grigri. Dincolo de alte merite ale prezentării, trebuie să spun că mă impresionează curajul pe care l-ai avut de a reda lucrurile *așa cum au fost*, fără înfrumusețări și fără a face o selecțiune „idealizatoare“. Spre deosebire de citatul final, n-ai vroito ca viața să rămână amară în operă.

Există vieți care nu spun mai mult decât opera. Viața, gestul, spontaneitatea și extraordinarele reflexe ale inteligenței

lui Grigri spuneau și altceva decât opera. Nu cred că a fost numai o chestiune de „ordine” faptul că el și-a păstrat mai toate însemnările de-a lungul vieții. A fost probabil un pic și convingerea sa obscură că o viață de om este o demonstrație, chiar dacă nu una matematică.

Ai oferit societății noastre și mai ales tinerilor această demonstrație. Aș fi mâhnit să știu că oamenii caută reușite, acolo unde nu sunt decât exercițiile unei vieți. Căci exercițiile, în-lănțuite cum sunt, urcătoare și modelatoare, conduc la ceva. La ilustrarea unui om „ca oricare altul”? Dacă vrei, de vreme ce așa ți-a plăcut să spui, după o vorbă de-a sa. Dar eu aș spune: exercițiile acestea ilustrează cum se face, din substanța unui om ca oricare altul, un om ca Grigore Moisil.

Și totuși, aș adăuga: la capătul cărții (pe care am parcurs-o doar în grabă, o primă dată, ca să-ți pot mulțumi) nu vei spune că ai încheiat cu o viață de om și că ai prins lecția ei, valabilă și pentru alții. Rămâne așa, un miracol uman, să spunem. Cred că marele merit al cărții pe care ai dat-o este că, după lectura ei, nimeni nu poate sfârși cu Grigore Moisil.

Cu multe mulțumiri, îți sărută mâinile al d-tale statornic devotat.

C-tin Noica

Addenda 3

NICOLAE TEODORESCU Societatea de Matematici

Redau de la început părerea academicianului Gh. Mihoc la comemorarea a 70 de ani de la nașterea lui Gr. Moisil:

„Sub președinția lui, timp de 20 de ani Societatea de Matematică a progresat continuu, devenind dintr-o asociație cu mijloace materiale restrânse o puternică organizație de masă, manifestându-se prin olimpiade cu mii de concurenți, consfătuiri științifice în toate domeniile matematicii și în toate colțurile țării, prin reviste și cărți, cursuri de vară pentru profesori și cercetători. Lui Moisil i se datoresc în cea mai mare parte aceste realizări. Ca președinte, el s-a ocupat numai de problemele mari ale societății. Dar pentru rezolvarea lor pune pasiune și energie, intervenind cu toată hotărârea la forurile superioare unde o personalitate științifică și politică de prim rang cum era Moisil cu greu putea fi refuzată. Administrația curentă nu-l interesa și chiar mai mult decât atât, îl plictisea. La fel și ședințele. Era din acest punct de vedere un președinte original, ieșind din comun, așa cum îl știm din toate actele vieții lui.“ Sau, cum spune prof. C. Popovici: „El nu impunea, dar ți se impunea“.

După dispariția profesorului, decanul N. Teodorescu a devenit președintele Societății. El fusese cel mai bun prieten al lui Grigri în timpul tinereții lor petrecută împreună la Paris. Locuiau în același hotel, lucrând matematică împreună. Erau atât de apropiați încât până și Elena Moisil n-a văzut cu ochi buni această prietenie și și-a avertizat fiul să fie prudent în materie de prieteni.

În arhiva Moisil se află numeroase scrisori adresate de N.T. bunului său prieten. Ele conțin în afara unor informații din viața zilnică, cereri permanente de ajutor. N.T. îl roagă să in-

tervină pentru el pe lângă alți profesori să-l sprijine pentru obținerea unui post, mereu și mereu îi cere servicii.

Ca o dovadă public mai jos pasagiile respective din scrisorile anilor 1929–1936.

1. Din aceste scrisori aflate în Arhiva Moisil de la Academie rezultă că Gr. M. își ajuta mereu prietenul și din generozitate dar și pentru că fiind mai valoros ca matematician era greu să fie refuzat. Poate de la începutul vieții lor de viitori matematicieni, sentimentul de invidie s-a strecurat sub cel de prietenie.
2. Public în continuare ciorne de scrisori de recomandare iscălite Gr. C. Moisil și răspunsurile unor matematicieni.

În anii maturității N.T. a răsplătit generozitatea bunului său prieten cu o atitudine ostilă.

Irascibilitatea dovedită când se întâmpla să fie mai puțin apreciat decât Gr. M. se vedește și în cele 2 adrese următoare:

Adresa: „Tovarășului Președinte al Societății de matematică” — Acad. Gr. C. Moisil din 25 noiembrie 1968 și

Către „Conducerea Studioului Alexandru Sahia” str. Negustori nr. 7, din 1971, 15 aprilie.

4 Ianuarie 1925

Ca pedeapsă pentru infidelitățile tale repetate, îți las un bilet în loc să te caut. Va fi cu atât mai dezagreabil cu cât te voiui tapa cu aceeași ocazie.

Sunt în mare nevoie de bani — pentru chestiunea cu sora mea cea mică. Aș vrea să facă apel la tine. Dacă n’ai fi tras chiulul atât de des poate că aș fi reușit să-ți spun, deși îmi vine foarte greu. Absențele tale însă îmi procură acest mijloc laș de a înfrunta o situație grea.

Pa, mulțumiri și scuze

N. Teodorescu

Dragul meu,

4 Decembrie 1929

Probabil că până în cele din urmă mi-ai adresat o expresivă imprecățiune în legătură directă cu fel de fel de lucruri. Ai toată dreptatea, și dacă n’ăș fi eu însumi oarecum în cauză, aș repeta-o și eu.

Nu ți-am scris nimic atâta vreme, fiindcă n'am avut ce-ți scrie.

Politețe, gratulări și alte nimicuri de acestea sunt bune și ele dar nu spun până la urmă mai nimic.

Am epuizat de altfel tot stocul împroșcându-l în rude, prieteni, prietene, colegi, colege și alte diferite cupluri care îmi scapă pentru moment.

Tu, relativ la situația generală, puteai consulta fițuicile ce vin la Maestrul iar pentru lucrurile în legătură cu mine, cred că e suficient cele ce vei înghiți cu această distinsă ocazie.

- 1) Urmez la multe din cursurile pe care le-ai văzut pe hârtie.
- 2) M'am dus la Collège de France, și voi expune foarte curând, dacă nu-mi va fi prea lene, memoriile lui Maestrul despre d.ar. completând expunerea cu multă obrăznicie și cu cercetările mele.

În consecință, vezi ce e cu nota relativă la această afacere pe care am trimis-o recomandat și de care nu am mai auzit nimic.

Arunc-o la Societate, public-o la Abason și dacă poți trimite-mi și mie manuscrisul îndărăt sau eventual numai anunțurile.

Pisează pe Maestrul să-ți spună și să-mi scrie ce impresie îi face.

La fel (în paranteză) cu nota pentru Onicescu, de care mă interesez în ultimul timp.

- 3) Am făcut o prelungire analitică nostimă, à la Painlevé pentru funcțiile de care m-am ocupat.
- 4) Am mai aruncat... (prefer să mă opresc).
- 5) Vezi de pisează pe Maestrul pentru chestia cu asistenția și nu uita că mă interesează oarecum rezultatul acestei torturi.

Ca appendice, bănuiesc din scrisoarea lui că tu vei fi homo dignus la Politehnică, ceea ce nu e prea departe și de bunul simț al lucrurilor.

- 6) Spune-mi dacă n'a mai murit nimeni pe diversele catedre de matematici din țara românească și dacă nu s'a mai născut vreun pretendent la tron, sau vreun doctor în Matematici în ceata celor care solicită în bloc onoarea de a ocupa posturile calde încă de greutatea antecedentilor.

Sper că până în cele din urmă vei fi satisfăcut de chestionarul de mai sus și bănuiesc în bunăvoința ta tendința purgativă de a-i răspunde.

Cu toate acestea rămân al tău, cu multă dragoste

N. Teodorescu

Respectele mele Dnei Moșil și Dlui Prof. Moșil de asemeni.

19 Februarie 1930

Un lucru țin să-mi spui. Mi-a promis maestrul când am plecat, în urma propunerii tale și a vechilor sale intenții asistentă la el, dacă reușește să creeze titlul. Ce s'a făcut? Tu te-ai însărcinat, gentil cum ești, să te ocupi și să tragi clopote?

Dacă tu ești fără ocupație și vrei acest loc, cere-l pentru tine. Între noi nu poate exista concurență și gelozie. Sunt mulțumit să ți-l propun chiar eu. Dacă nu țintești atunci pune-mă la curent și fă ce poți în această direcție.

În orice caz scrie-mi destul de repede și odată inerția învinșă fă-ți tradiție din aceasta.

Pa, cu dragoste prietenească

N. Teodorescu

Dă-i zor lui Maestrul să-i scrie lui Montel să mă grăbească. Vreau să termin până în Iunie căci mă neurastenizez, de un an în același loc.

Dragul meu Grigri,

31 Martie 1930

[...] Ce este cu Maestrul? Nu mi-a mai scris nimic de peste o lună, deși mi-a promis multe lucruri bune, între care și o recomandare la Villat, o diplomație ca să nu strice pe Montel cu el și pe mine cu ambii. Prevăd că pierd vremea și asta mă turbează. Lucrarea e terminată și redirijată peste trei sferturi; totuși Montel n'o începe căci zice că e ocupat.

Vezi tapează urgent pe Maestrul relativ la scrisoare. Alege ca pretext grija mea pentru cartea ce i-am trimis și pentru C.R. ce-i trebuia și pe care l-am expediat de mult...

N. Teodorescu

Dragă Grigri,

Aprilie 1930

Nu știi dacă acum, aproape o lună, ai primit scrisoarea ce ți-am trimis.

Judecând după restul celor trimise în același timp, ar trebui să cred că da. Judecând însă după vasta ta tăcere și gândind că ar trebui să-ți atribui multe rele de care mă sfiesc, sunt aproape sigur că nu.

În plus, te-am așteptat și te aștept. Aici este din păcate o largă explicație și nu-ți mai pun alternativa.

În sfârșit iartă-mă dacă te-a plictisit această lungă tăcere. Nu sunt eu vinovat.

Îți scriu azi apelând la bunele tale sentimente prietenești. Iată de ce este vorba:

Acum o lună am fost la Villat, după cum era și natural. Spre marea mea mirare, citise lucrarea, s'a arătat mulțumit, mi-a spus că nu mai am mult de așteptat etc., toate lucruri ce-mi cădeau pe cap ca tot atâtea ghinioane.

Mă obicuisem așa de bine cu pana imbecilă. În plus, a zis să-l chemăm și pe Pompeiu în Juriu, pentru a-i aduce un omagiu și a-mi face mie mare scandal, etc. toate lucruri superbe cum vezi.

Mi-a spus să-i scriu și să-i propun aceasta, căci îi va scrie și el.

Desigur că m'am dus acasă și i-am scris pe loc. Ei bine de atunci și până azi n'a răspuns nimic la aceasta.

Mi-a scris o scrisoare în care îmi vorbea de o intervenție la Finanțe și de bursa franceză.

Cred că înțelegi, cum am rămas după două săptămâni de așteptare, citind lucruri ce n'au nici o legătură.

Au mai trecut două, fără nici o veste.

Iată: te rog să te duci la el și să-i povestești despre afacerea Villat, întrebându-l dacă a primit scrisorile mele. Apoi *dacă poți*, spune-i că e foarte natural să-mi ies din răbdări în aceste împrejurări.

La Villat n'am mai fost căci mi-era rușine să-i spun că după o lună, maestrul solicitat într-o chestiune extrem de serioasă, și care nu văd de ce nu i-ar surâde, se face că habar n'are.

Trebuie să știi că tot șirul de neplăceri, enervări, mi-a cam ajuns până în gât.

Apoi pe vremurile acestea de mizerie, nu mai îmi arde de pierdut timpul.

De aceea te rog, fă-mi acest mare serviciu, și scrie-mi imediat.

În cazul când nu crezi că ți-e posibil, scrie tot așa de repede:

Am să mă duc la Villat să-i spun că nu acceptă. Până atunci, am pierdut din cauza aceasta puțința de a susține teza anul acesta (până la 1 Ianuarie).

Cu dragoste și mulțumiri

N. Teodorescu

Te rog să ții aceste afaceri ca și chestia Villat doar pentru tine.

Dragul meu,

7 Ianuarie 1932

Îți scriu două sau trei zile după ce ți-am expediat o scrisoare și manuscrisul memoriului.

Iată ce mă fac s-o fac: tu trebuie să știi că maestrul Pompeiu a plecat la Paris. Adresa nu i-o știi dar o știu pe aceea a lui Florin Vasilescu: 3, rue Auguste Comte, Paris Ve. El și-a luat angajamentul să lichideze afacerea cu Montel încă de acum o lună.

Eu nu l-am mai văzut de atunci din cauză că nu eram sigur dacă nu o să-i spun cine știe ce obrăznicie. Nu fac pe nebunul când îți mărturisesc că aceasta devenise mai tare decât mine. Ca probă e că nici pe Onicescu, nici pe nimeni nu am mai vrut să-l văd în această lună.

E o greșeală desigur dar n'am putut face altfel. Iată ce cred eu că e de făcut. Tu mi-ai spus că te duci și tu la Paris în Ianuarie. Dacă poți s'o faci repede-te cât mai degrabă și îndeplinește rolul ingrat de a-l determina serios să vorbească *pe față* cu acea canalie.

Eu nu știu cum l-aș primi dacă ar avea îndrăzneala să-mi mai spună gogoși. Tu știi că este în stare să nici nu-l vadă pe M. sau dacă îl va vedea să-i ofere o masă unde să vorbească de orice afară de aceasta sau chiar să-i dea oarecum dreptate sperând că totul se va aranja mai târziu.

În prealabil n'ar fi oare bine să-i scrii și tu — o voiu face-o și eu desigur — spunându-i că acest lucru devine necesar, că nu este timp de pierdut, etc.

Ziceai că-i vei scrie și lui Bouligand. De ce nu ai concentra focurile? Eu mă văd incapabil de a mai lupta singur și pun toate speranțele pe o eventuală răfuială a lor.

Îți spun drept că nici nu sunt sigur dacă n'ar fi și anulat teza cum se hotărâseră. Aceasta îmi vine în gând de când Spitzer pe care l-am trimis la Sorbona nu mai scrie nimic. Dragă Grigri, tu nu știi nimic în această direcție? Am impresia de câțva timp că tu îmi ascunzi ceva. Mă iartă de aceasta, dar e de când cu discuția cu Sergescu.

Vezi tu menajările sunt bune afară de cazurile extrem de grave ca acesta. Mi-e și jenă de tine, care îți vei da seama de pierderea busolei mele.

Ce să fac? Este aproape perfect explicabil după aproape un an de tot felul de torturi.

Aștept răspunsul tău din două puncte de vedere.

1) îl bănuiești

2) ca să mă asigur că nu te-a supărat S.O.S.-ul ce ți-l lansez.

Cu drag

N. Teodorescu

Dragă Grigri,

21 Februarie 1932

O scrisoare a lui Spitzer îmi spune că mi-ați fi scris împreună după un chef. Este singurul mod în care te-ai manifestat de când ești la Paris și puțin înainte — reproș? — și din nefericire n'am avut parte de această misivă, poșta a pierdut-o.

Îți scriu azi după ce am fost pe la tine și am aflat că stai cum îți prezisesem tot la Cèdre.

Iată de ce e vorba. Este liberă conf. de mat. gen și descriptivă. S'au înfipt *toți*. Este de ales între Barbilian și Sudan. Ce-ar fi dacă ai cere tu detașarea?

Eu mă înscriu și eu pentru a avea un raport. Maestrul zice că *trebuie* s'o fac.

Sunt convins că fac rău, mă aștept la o măgărie cum mă dezobișnuisem să mai înghit. Vezi dacă tu nu ai putea s'o aranjezi mai bine.

Eu n'am de altfel nici o nevoie de această afacere. Tu știi că *fin* să revin la Paris. Ceea ce mi-ar trebui este o bursă. Tu cum crezi că aș putea găsi ceva? Eu mă gândesc cu multă grijă la acest amănunt destul de neplăcut.

Sper că n'ai stat degeaba la Paris ci că ai multe să-mi spui. Le aștept și mă mir cum de nu mi-ai scris nimic.

Vezi dacă nu este rost să publicăm memoriul la „Journal de Mathématiques” sau în altă parte. A propos, am trimes lui Hadamard o notă conținând integrarea sistemelor hiperbolice și atrăgându-i în scrisoare atenția asupra micilor sale erori la calculul părților finite. Ce s’a făcut cu nota? Răspuns n’am avut până azi.

Du-te la Collège de France și caută de vorbește-i de aceste lucruri, dacă poți ocupă-te de ele sau de altceva, făcându’mi o presă mai bună decât cea de până acum.

M’am gândit că — pardon — Kogbedianz ar putea să facă el o recenzie a tezei mele, roagă-l tu în acest sens din partea mea.

Caută de luminează pe cine se poate — Villat, Bouligand — asupra mea. Convins de eficacitatea intervențiilor tale, mă bucur că te știu acolo. Mă bucur de asemenea și fiindcă te știu puțin sentimental și emoționat de un pahar de vin și de vederea unor locuri scumpe.

Scrisoarea spitzeră mi-a procurat o Duminică de melancolie. Am revăzut în puține clipe, multe ore și locuri, resimțit multe mici emoții ce mi-au făcut cândva viața plăcută.

Tu aveai dreptate când ziceai că respecti oamenilor liniștea și bucuriile. Nu văd ce legătură ar avea aceasta cu cele de mai sus, dar nu este nimic.

Sunt convins că ai să-mi comunicii lucruri interesante. Aștept deci viitoarea ta scrisoare cu multă nerăbdare. Se pare că balanța în care-ți arunci proza se înclină succesiv și din greu în talerul Ginel și în talerul meu. Mi-a spus că găsise acum două săptămâni un număr astronomic de scrisori într’un singur plic. Surâs. Tăcere și f.f. puțină gelozie.

Grigri dragă, în afară de acestea n’am a-ți comunica decât că urmez din plin sfaturile tale. În orele când vin profesorii dorm sau scriu scrisori; în recreație și în orele când nu vin profesorii joc bridge. Din când în când mai suflu câte unuia o prostie de se tăvălesc frații și se enervează diferiții maiori.

Ieri am fost pedepsit să stau în picioare fiindcă la definiția șanțului de tragere după un amic: „un fel de groapă în care ne adăpostim noi” am adăugat „și familia noastră”. La o oră de armament când s’a cerut unui june numele armelor de la 77, care trăgeau un singur cartuș i-am suflat: monocartușă, ceea ce ofițerul a găsit fenomenal și nereglementar. Pe un colonel de cavalerie ce învăța cu noi România pe o hartă reco-

mandată (40 lei) l-am uimit, făcând pe unul ce vorbise o jumătate de oră despre câmpia Dunării să termine spunând că este sub nivelul mării.

M'am îngrașat și vorbesc porcării de prost gust. De băut nu beau, căci n'am cu cine și nici bani așa ca să invit atâți cât să facă un chef demn.

Maestrul venise de la Paris cu vestea că fasciștii ar fi revocat pe Volterra din funcțiune deoarece nu depusese jurământul de credință. Cred că i se păruse doar lui, care o ține într'una la fel de ni se rupe inima pentru bietul bătrân. Vezi ce este adevărat din șirul următor ce îmi vine dintr'o sursă pe care am reperat-o până la o cunoștință comună și neînsemnată, de care sper că îți vei reaminti: Dra Elefteriu, stud. mat. frecventă pisăloagă a lui Pompeiu. Se zice că Dra Elefteriu ar fi spus trist că el n'a avut noroc de elevi, că toți, chiar și Moisi, l-au părăsit după ce și'au făcut treaba cu ajutorul lui...

Maestrul e capabil să spună și aceasta așa cum îmi spunea mie că eu nu l-am întrebat pe el, căci altfel nu mă puneam în conflict cu Montel.

Vezi de mai scrie-i căci îi place să fie periat. De câte ori este nevoie nu uită să creadă că dacă ai bursa Rockefeller, o ai datorită lui care i-a cam repezit pe americani și le-a oferit pe Cubuțu când ar fi venit la București.

În orice caz, când îți vezi de sănătate nu uita s'o faci și în numele meu... dacă poți. Îmi place mai mult Calvados.

Baftă.

Nick

După cum vezi, m'am apucat să-ți fac curte. Nu aceasta e însă intenția mea. Aș fi vrut să știu dacă vii la Turnul-Severin, să-ți mai dau câteva noutăți și să ne mai sfătuim.

Tu știi că eu țin absolut să mă întorc la Paris în toamnă. Dar iarăși că nu o să am bani. Ce să fac ca să obțin ceva?

Maestrul Pompeiu cred că-și trăiește ultimele momente de bine și bucurii omenești. Este inaccesibil și a revoltat chiar și pe cei mai binevoitori.

Acum e la Geneva, Paris, etc. și deși e sesiune parlamentară tumultoasă — sau tocmai de aceea — el nu se va întoarce decât prin Mai.

Catedra o are Ghermani. Aș fi vrut să vorbesc cu el pentru Bouligand, imposibil. De aceea mă gândesc cu groază de unde să gălesc ceva bani. Îți închipui și tu că a rămâne fără să

fac nimic, cu armata terminată nu-mi surâde deloc. M'am gândit dacă Univ. Iași unde tu ești conf., Popovici profesor n'ar fi atât de bizar dispusă încât una din bursele anuale p. studenți să-mi se dea mie într'un mod oarecare. Mai socotește-te și tu și până una alta caută-mi o soluție.

În așteptare am să trag și eu o beție azi, mâine gândindu-mă la tine cu acelaș drag ca totdeauna,

Nic

Dragul meu,

3 Aprilie 1932

[...] Iată însă câte ceva de ordin practic:

Îți spun și dacă nu ți-am spus-o, ți-o repet (autentică, auzită cu urechile mele și ale întregii S.M.; se datorește Mr. Mateescu Comandant suprem al celor n secții = batalion) că aș vrea să trec docența până în Noiembrie. Nu știi că Barbilian va lua — a luat — conf. de mat. generale la care am candidat și eu și alții. Aci maestrul a jucat un rol urât ca cele din ultima vreme și anume, Miron Niculescu = 0, a vrut să se detașeze el de la C-ța acolo, pe considerațiuni sentimentofamiliale: nevastă tânără, copil, socrii sau ceva în acest gen.

Cine crezi că l-a înțeles sufletește și cu toate ocupațiile și Nirvane în care plutește, și-a făcut un credo din a-l satisface?

O.O. dorea fierbinte pe Barbilian pe care nu-l înghițea Țițica care iubește pe Sudan care s'a făcut român și în paranteză era cel mai indicat acolo.

O.O. s'a luptat și cu Maestrul și cu celălalt și prin nu se știe ce arme i-a răpus pe ambii. Lupta a fost desigur groaznică și dusă în stil bizantin! vizite, conciliabule, surâsuri și arde-l când întorcea capul spre cel de al treilea.

(vezi schița)

Ț

O.O

P.

Aceste lucruri nu sunt încă de domeniul public. Le dețin din sursă O.O. (honnei soit qui mal y pense) pe o cale ce s'a dovedit excelentă de mult și sigură prin naivitatea informatorului inițial.

Iată acum concluziile: te rog pe tine să faci imposibilul să public într'una din revistele italiene și în termen de 5-6 luni, memoriul meu ce-a fost la Mat. Annalen și care după recepțarea s'a întors cu elogii și regrete din cauza situației financiare ce face să se abțină redacția de la memorii mai mari.

Fă-mi te rog acest mare serviciu cu ajutorul lui Maestrul Volterra sau al altcuiva. Scrie-mi adresele lor să le trimet în sfârșit teza.

Barbilian va trece și el docența. Deci să profit de aceasta ca să-mi fac și eu interesele.

Dragă Grigri cu aste toate pace și dragoste. Nic.

Dragă Grigri,

14 Ianuarie 1933

După sugestia lui Onicescu: Scrie-i lui Moisi. El la rândul lui Dnei Kastarska, iar ea lui Sergescu, ce va scrie și el lui Borneanu.

Tu fiind o terță persoană, poți f. bine lăuda pe N.T. Dnei K. ce având influență mare asupra lui P.S., poate să-l facă pe acesta să-l recomande pe N.T. lui G.B.

Știi din vizita noastră la Ac. de Arch. că Borneanu este factorul comisiei. Află în plus că pe aci lumea ori nu-l cunoaște ori se are rău cu el.

Eu cred că dacă tu iei tocul imediat și te adresezi Dnei K. în numele oricărei amintiri, al echității etc., ea nu va refuza acest mic serviciu.

Diploma se va echivala aci. Cu această ocazie am avut de trecut anume furci caudine grație amabilității lui Eustațiu și altele grație imprudenței mele.

Am avut nevoie de aprobarea prof. de Matematici, recte de a lui Țițeica. În urma întrevederii mele cu acesta, terminate cu aprobarea de a introduce cererea mea la ordinea de zi a precedentului consiliu, i-am spus lui Onicescu: Dle Profesor, o întrebare cu caracter f. intim. Pentru a intra în învățământul superior, trebuie oare să trec prin toate umilințele posibile? Așa ați făcut și Dvs.? La care el n-a răspuns nimic. Am avut impresia că a fost foarte afectat.

În plus treaba mă va costa 5.000 lei vărsați dintr' o dată.

Așa fiind, te rog pe tine să răspunzi *imediat* dacă ai primit prezenta și dacă ai scris Dnei K.

Transmite soției tale omagiile mele, nu uita să-mi mai trimiți din cursul tău, nu neglija să scrii și să-mi confirmi primirea, etc.

Tot cu baftă

N. Teodorescu

Dragă Grigri,

19 Mai 1933

Nu știi de ce am gustul de a-mi vărsa pe tine tot necazul din ultimul timp. Poate și pentru că ai plecat fără să-mi spui nimic, poate și pentru că nu am pe altcineva mai aproape pe care să mă răzbun. Totuși tu meriți multe vorbe rele și numai o bună și veche educație mă face să te scutesc de ele.

Mă mărginesc să te întreb:

- 1) Ce-ai făcut pentru ca să pot veni eu să vorbesc la Iași?
- 2) Ce știi despre mutarea lui Miron Niculescu la catedra lui Fl. Vasilescu?
- 3) Cum ai privit scoaterea la concurs a catedrei de la Agromonomie — Cluj?

Eu am candidat acolo. Nu cred să am vreun succes. În ultimele zile mi-a venit ideea că dacă ai fi candidat tu ai fi reușit ușor și deci?

Am fost la Cluj și am făcut 2 conferințe pe care le-au primit prea bine. Erau epatați de aceste noutăți de care ei aflau din întâmplare. Au zis toți că derivata areolară este f. frumoasă și m'au felicitat Călugăreanu și Bădescu vor candida și ei. Îi vor susține prof. din Cluj? Mister. Cel mai măgar este tot Sergescu fiind și f. prost și având și nerușinarea să mă compare — din fericire cu rezultat defavorabil mie — fie cu Tib. Pop. fie cu G. Călug. fie cu alții. Prefer pe Ghermănescu ce zicea: „De ce nu candidezi Dta la Cernăuți, căci eu nu candidez. Afară de cazul când mi-o sufla Stoilov o vorbă...”

I-a suflat-o? Poate.

Vezi dacă la Iași nu este vreun liceu de suplinit. Eu dacă mai rămân în toamnă în București fără ocupație te pot anunța de pe acum că voi reacționa într'un mod ciudat.

Am refăcut memoriul meu ce se găsește la Hadamard într'un fel pe care nu l'am mai întâlnit niciodată. Este sau genial sau tâmpit. Cred că datorită eforturilor făcute am cam ieșit din axă.

Omagii și simpatia mea pentru Dna Gr. C. Moisiil

Dragă Grigri,

23 Noiembrie 1936

Destinul mă va duce la Paris pe unul din drumurile sale cele mai ocolite. Se pare că geodezicele pământestești nu sunt cele pe care le credem noi. Prețul biletelor de tren nu e pro-

porțional cu distanța nici măcar o funcție nedescrescătoare de distanță. Așa de exemplu, este mai ieftin pentru mine dacă trec prin Roma, decât dacă o țin mereu pe drumul Simplonului. Ba chiar, față de tariful de clasa III-a am un avantaj dacă fac acest lucru întrebuițând clasa II-a în Jugoslavia.

De aceea voi merge la Roma oprindu-mă la Trieste, Veneția, Padova, Bologna. Apoi mă voi întoarce prin Genova, Milano, de unde voi merge la Geneva. Din Geneva aveam de gând să trec la Grenoble, Avignon, Marseille, Cannes, Nice, Monte-Carlo, apoi îndărăt Toulon, Toulouse, Bordeaux, Poitiers, Tours, Orléans, Paris. Mi-am dat însă seama că în felul acesta îmi vor trebui 15–20 zile ca să ajung la capăt. În consecință voi modifica drumul de la Geneva, mergând la Lyon, Dijon, Paris, sau Lyon, Clermont-Ferrant, Limoges, Poitiers, Paris.

Ceea ce mă interesează acum este însă să știu de la tine unde aş putea sta la Roma convenabil 2–3 zile, unde mănânc și beau. La fel în oricare din orașele sus-zise, precum și orice informație cu caracter practic. Dacă poți, dă-mi adresa cuiva Român, Francez, Italian care ar vrea să-mi facă serviciul de a mă pune la punct apoi să bea cu mine 2–3 pahare. Dacă în plus crezi că ești cu cineva dintre cei mari în termeni amicali, scrie-le că vin, poate că mă vor pune să le spun ceva, să nu se cheme că am cheltuit banii pe plimbare.

Plecarea mea va avea loc Miercuri 2 decembrie, deci e caz de grabă. Dacă în scrisoarea pe care bănuiesc că mi-o vei trimite poți să-mi dai și indicații despre pudra Dnei Moisi, fără reticențe.

Să nu mă invidiezi prea tare. Dacă altul ar pleca la acest drum l'aș invidia și eu. Pe mine mă poți vedea însă ca pe unul din englezii ce voiajează pentru spleen așa cum ne punem noi termometrul pentru răceală.

Plec fără să simt cea mai mică bucurie și măcar fără a avea impresia că scap de gânduri negre. E ceva putred în Danemarca.

Cu gândul că într'una din zilele viitoare vei pleca tu pe drumuri analoage și în speranța că-ți voi putea vorbi cu picioarele pe búrou ca omul lui Rockefeller rămân al tău.

Când te chem pentru catedră?

Nick

Intervențiile lui Grigri în favoarea lui N. Teodorescu

Către prof. Bouligand
4 rue Archiverler

Monsieur le Professeur,

Bucarest le 30 juillet 1931

Je suis vraiment confus en remarquant que la réponse à Votre lettre est si tardive. La cause de ce retard est due surtout à quelques unes des montagnes roumaines qui sont très jolies à admirer. Rentré à Bucarest je m'empresse de m'excuser auprès de Vous.

J'ai causé avec M. Pompeiu. Il vient de partir en Bretagne et il m'a promis de mettre à point la rédaction de ses leçons. Il s'excuse auprès de Vous, mais les travaux de la Chambre des députés lui ont pris tout son temps (il y eut trois séances par jour).

J'espère moi aussi que les relations entre Poitiers et les mathématiciens roumains deviendront chaque jour plus sérées. J'espère pouvoir vous annoncer un séjour plus long qu'un jeune licencié se propose d'y faire, en vue de préparer une Thèse. Je l'y ai engagé en sachant combien vos conseils lui seront précieux et combien Votre bienveillance est grande. Il n'attend que de pouvoir arranger quelques unes des ses affaires.

En Vous priant de me rappeler au souvenir de Madame Bouligand, agréez, cher Maître, l'expression de mes sentiments dévoués.

Gr. C. Moisisl

*Ciornă de scrisoare adresată nu știu cărui profesor,
în care vede cum se ocupa de Nic.*

Monsieur le Professeur,

Excusez-moi si je me permets de vous faire une prière. Vous savez que Theodorescu fait cet automne son service militaire. Il aurait bien envie de venir travailler une année à Paris. Malheureusement les bourses de l'état roumain ont été frappées par la crise financière, qui se développe chaque jour chez nous. Il existe, paraît-il une bourse de l'état français pour les étudiants roumains en France. Elle est, si je ne trompe, de 1000 fcs. par mois. Pouvons-nous oser vous prier d'insister pour que l'une de ces bourses soit obtenue par

Thèodoresco? Si je prend la liberté de vous prier d'insister pour qu'il obtienne cette bourse, c'est parce que je sais que vous aussi vous pensez qu'un séjour à Paris lui serait très profitable. D'ailleurs, n'ayant aucun emploi en Roumanie il se demande, et à juste raison, quelle pourrait être la manière de travailler dans la prochaine année académique.

Puis-je vous annoncer que l'idée fondamentale d'un Mémoire dans lequel il étudie dans l'espace à trois dimensions les problèmes analogues à celles de sa Thèse, a beaucoup intéressé M. Volterra? D'ailleurs même pendant la période du service militaire il a commencé une étude sur les systèmes aux équations aux dérivées partielles qui me paraît très intéressante.

J'espère, Monsieur le Professeur, que vous aurez la bonté de ne pas insister sur ce que ma demande peut avoir d'inconvenant et d'être assuré de mes sentiments très dévoués.

Gr. C. Moasil

Scrisoare nedatată către Volterra, probabil 1931 sau 32:

Monsieur le Professeur,

4 str. Arhivelor.

J'ai reçu les épreuves pour le C.R. et je les ai envoyées à G.-V.

J'ai, en même temps envoyé à M. Tisdale la lettre dont je Vous envoie une copie et j'ai prié son secrétaire de m'envoyer (ou bien de Vous envoyer) les formulaires s'il y a lieu de les compléter à nouveau.

Je pars après demain à Bucarest. J'y verrai M. Pompeiu qui va, très probablement, renouveler la proposition pour la bourse Rockefeller.

J'ai reçu le petit paquet pour Mme Popovici, que je lui porterai à mon arrivée à Jassy.

Connaissez-Vous l'adresse de M-Viola (le jeune homme que nous avons rencontré à Paris et qui s'occupe des fonctions continues ou dérivables d'un seul coté.

J'ai envoyé à M. Levi-Civita le Mémoire de Théodoresco. Auriez-vous la bonté de lui attirer l'attention sur ce Mémoire? Je vous serait bien reconnaissant —.

Voulez-vous exprimer à Mme Volterra et à Mr. votre fils mes meilleurs sentiments?

Votre très dévoué.

P.S. Mon adresse à Bucarest est:

Gr. C. Moasil

Răspunsurile la intervenții

GRAND HOTEL BELLEVUE
CORTINA D'AMPEZZO
DOLOMITI

Mon cher collègue,

Le 16 Août 1932

J'ai reçu régulièrement le manuscrit du mémoire de M. Téodoresco et votre aimable lettre qui l'accompagnait. Je viens de parcourir le manuscrit et de me rendre compte qu'il est très bien rédigé. Je vais le transmettre au bureau des *Annali di Matematica* à Bologne, afin qu'il prend au plutôt son numéro d'ordre pour la publication. Je ne puis rien dire sur le délai d'attente. Je sais d'une manière générale qu'il y a en ce moment assez de matière en portefeuille; mais c'est M. Pincharle, résident à Bologne qui connaît exactement la situation et exerce les fonctions de directeur effectif. Si l'auteur désire des renseignements plus précis, il pourra écrire directement à M. Pincherle.

Agréez, je vous en prie, avec les bons souvenirs de ma femme, mes sentiments les plus cordiaux de très haute estime.

T. Levi-Civita

Carte poștală

28 Iulie 1931

Iubite Coleg, Văd pe biroul meu interesantele lucrări și teza Dlui Teodorescu. Probabil că le-ai lăsat mata. Le citesc acum. Te rog dă-mi adresa Dlui Teodorescu, ca să-i pot confirma primirea lucrărilor și să-i mulțumesc.

C. Popovici

UNIVERSITÉ DE POITIERS
FACULTÉ DES SCIENCES
MATHÉMATIQUES

Mon cher ami,

Poitiers, le 27 Mai 1931

Je tiens à vous accuser tout de suite réception malgré toutes les occupations de ce moment testes d'examens et autres, s'ajoutant au reste de votre lettre. Je suis très heureux du résultat que vous avez obtenu. Ne manquez pas de soutenir Theodoresco: sa petite inadvertance de la page 45 ne compromet nullement le reste de l'édifice. Aidez-le à faire une revi-

sion sérrée de son travail: vous y gagnerez tous deux, et si vous rencontrez quelque peccadille, une rectification est toujours chose aisée.

Dès maintenant, je vous adresse cinq exemplaires d'une notice récente, où Theodoresco est cité d'une manière qui ne laisse aucun doute sur mon appréciation.

Excusez-moi auprès de lui si je ne lui ai encore écrit, et partagez-vous mon souvenir le plus affectueux

Votre

Bouligand

Irascibilitatea lui N. Teodorescu

R.S.R.

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

FACULTATEA DE MATEMATICĂ — MECANICĂ

nr. 678

15 aprilie 1971

*Către Conducerea studioului „Alexandru Sahia”
str. Negustori nr. 7**

Cu privire la filmul documentar „Școala Matematică Românească”, vizionat în ziua de 14 aprilie 1971 la dvs., vă rog să binevoiți a lua cunoștință că, în calitate de decan al Facultății de Matematică, nu pot fi de acord nici cu concepția, nici cu alegerea personajilor, nici cu prezentarea acestora în filmul în cauză.

Filmul are caracter familiar într-o largă măsură prezentând matematica românească în halat și papuci.

În cazul în care sunt necesare explicații le voi adresa în scris Președintelui Dvs. la cerere.

Personal, vă solicit scoaterea mea totală din rândul persoanelor prezentate, întrucât rolul pe care mi-l acordați este jignitor, atât pentru poziția mea socială în R.S. România cât și pentru poziția mea în învățământul și știința românească.

Pe de altă parte, absența unora dintre colegii care au ilustrat sau ilustrează această știință mă obligă să vă decepționez făcând cauză comună cu ei.

* A se remarca: Gr. M. era prezentat în film, cu halat și papuci, culcat pe pat, așa cum lucra de obicei.

Întrucât această adresă este oficială, vă rog să binevoiți a-mi trimite răspunsul Dvs. tot oficial în scris, în termenul legal de răspuns.

Având și o anumită răspundere politică, asupra căreia puteți lua informații direct, voi fi obligat să pun și Centrul Universitar de Partid București în cunoștină de poziția pe care o iau față de filmul sus menționat.

Decan

ss/Acad. prof. N. Teodorescu

București, 25 Noiembrie 1968

Tovarășului președinte al Societății de matematică
Acad. Gr. C. Moisil

Ca urmare a conversației noastre telefonice din seara zilei de duminică 24 noiembrie a.c. am înțeles că am depășit în mod inacceptabil atribuțiile pe care Dvs. binevoiți a le acorda vicepreședinților societății și că fără să vreau am abuzat de prietenia Dvs. rezolvând zi cu zi, timp de peste zece ani treburile societății la solicitarea aparatului administrativ, a secretariatului, a redactorilor și a biroului executiv.

Dvs. ați avut delicatețea de a mă lăsa să semnez imensa majoritate a adreselor ce mi se aduceau în acest scop, fără a-mi atrage, până ieri seară, atenția că Dvs. înțelegeți că vicepreședinții nu au alt rol decât de a vă înlocui când nu sunteți în localitate.

Cum pe de altă parte, Dvs. faceți o diferență subtilă între a conduce și a prezida Societatea de matematici, rezervându-vă dreptul celui de al doilea act și declarându-vă împotriva primului, îmi dau seama că trebuie să aveți nenumărate motive de nemulțumire împotriva mea, care am făcut — în numele biroului credeam eu, dar de fapt în numele Dvs. după concepțiile Dvs. asupra conducerii — nenumărate acte de conducere abuzivă de-a lungul acestor ani.

Cum Dvs. de asemenea considerați biuroul ca inutil și refuzați de a-l prezida, cu excepția unor împrejurări pe care tot Dvs. le stabiliți, mă văd în situația de a-mi face un număr enorm de autocritici pentru a vă fi înlocuit aproape totdeauna în conducerea dezbaterilor biuroului.

Și pentru a trage singur consecințele, vă rog să binevoiți a lua cunoștință de faptul că nu voi mai greși de azi înainte, deci nu voi mai semna nici o adresă pentru societate, în afara celor ce privesc Buletinul Matematic, ceea ce vă rog să înregistrați oficial.

În plus, mă voi considera numai ca membru al biuroului, deci inutil și nu voi mai participa la ședințele acestuia decât când veți binevoi să mă convocați, sub președinția Dvs.

Bineînțeles că aceste măsuri de autoflagelare nu trebuie să atingă cu nimic vechile sentimente pe care vi le păstrez pentru motive personale.

Vicepreședinte,
Acad. N. Teodorescu

Addenda 4

SOLOMON MARCUS

Acad. Solomon Marcus a continuat publicarea operei savantului în anii următori: *Opera matematică* volumele II–III au apărut în anii 1980–1992.

Din 1973 până astăzi el este omul care s-a ocupat asiduu de opera matematică și de cea literară a soțului meu. În anumite capitole din cărțile sale, în reviste, ziare, la T.V. și Radio a evocat multiplele fațete ale personalității lui. E singurul care a evidențiat calitățile stilului lui Gr. M. din articolele din „Viața Economică” și „Contemporanul”.

Grație tenacității lui a putut apărea volumul *Știință și Umanism* (culegere de articole din V.E. și C.) la editura Junimea din Iași în 1979. Această culegere fusese respinsă de Valeriu Râpeanu, Directorul ed. Univers.

Pentru mine a fost un sprijin de neprețuit. M-a susținut în tot ce am întreprins legat de memoria lui Grigri.

Țin și pe această cale să-i reiterez recunoștința mea.

Addenda 5

„NIMIC DESPRE SUFLEUR“

- Vreți să ne dați un interviu pentru revista „Teatrul“?
- *Cu foarte mare plăcere, dar nu prea știu despre ce subiect.*
- Dumneavoastră, desigur, vă duceți la teatru...
- *Desigur, și-mi face mare plăcere. Îmi pare rău că am omis să mă abonez la revista „Teatrul“, dar o citesc adeseori, și acest lucru îmi face de asemeni mare plăcere.*
- Ce piese v-au plăcut mai mult, ce actor sau actriță, ce autori vă plac?
- *Asta nu ți-o spun.*
- De ce?
- *Fiindcă eu găsesc că nu mă pricep destul în lucrurile acestea și că părerea mea nu ar fi o părere competentă, deci că nu ar putea să influențeze decât în rău evoluția teatrului nostru, care — asta pot să ți-o spun — progresează.*
- Dumneavoastră sunteți o personalitate, și părerile dvs. ne interesează.
- *Nu știu dacă sunt o personalitate, dar tocmai fiindcă sunt dispus să cred că sunt, cred că părerile mele nu am dreptul să le comunic publicului, fiindcă l-ar putea influența.*
- Eu cred că am datoria să nu influențez publicul decât în lucrurile în care mă pricep, și anume în cele în care mă pricep destul de bine. Sunt destul de încrezut ca să cred că sunt și unele lucruri în care mă pricep, dar despre ele nu pot să vorbesc la revista „Teatrul“. Dacă vrei, pofteste...*
- Dacă nu acceptați să vă cer părerea ca unei personalități, răspundeți-ne ca un om oarecare, să avem părerea unui spectator oarecare.

— *Anchetele statistice se fac altfel. Trebuie ca fiecare din cei întrebați să știe că nu i se comunică numele său, și deci în cazul acesta nu ai putea să-mi ceri un interviu mie. Tehnica anchetelor statistice este foarte dezvoltată, și dacă vrei sfaturi în această privință îți sugerez să te adresezi Centrului de statistică matematică al Academiei R.S.R. Eu personal, știind că statistica este o disciplină foarte importantă, nu o cunosc.*

— *Și nu vreți să ne mai spuneți chiar nimic?*

— *Ba da. Eu cred că ar fi bine ca atitudinea mea să fie adoptată de toți cei care se pricep în ceva. Imaginează-ți dumneata că eu mi-aș da cu părerea despre teatru, sau despre actori, sau despre autori, sau despre regizor, despre sufleur, despre electrician, despre regizorul de culise sau despre croitoreasă. În cazul acesta, de exemplu, croitoreasa ar putea să-și dea cu părerea asupra activității Combinatului de gheață fierbinte, iar directorul acestui combinat mi-ar putea da sfaturi cum să fac logică matematică. Eu nu mă îndoiesc că directorul sus-numitului combinat are o anumită părere despre logica matematică, dar exact pentru acest motiv îți dau interviul, ca să n-aibă el curajul să mă învețe să fac logică matematică.*

— *Credeți că e nevoie să-i trimitem un număr din revista „Teatrul”, cu interviul dvs.?*

— *Cred că trebuie să trimiteți prea multe exemplare, și mi-e teamă că interviul meu, costându-te prea scump, n-o să mai îmi ceri altul.*

— *La revedere?*

— *Crezi?*

(„Teatrul”, 1 Ianuarie 1970)

Valeria Ducea, cea care a luat acest interviu povestește cu emoție și haz convorbirea cu profesorul și dezvăluie pe adevăratul autor al interviului.

Cum ne-a dat un interviu Grigore Moisil

Era prin noiembrie 1969. Conducerea redacției intenționa să deschidă anul 1970 cu un număr forte al revistei „Teatrul”. Numele academicianului Grigore Moisil și părerea sa despre teatru se preconiza a fi un teribil punct de atracție pentru cititori. Dar cine se-ncumeta să-l abordeze? Se știa cât e de dificil să intri în comunicare, pe aceeași lungime de undă, cu ilustrul matematician și logician. Câțiva colegi au încercat și au abandonat misia după primul telefon.

Cu înclinația lui spre haz și ghidușii de tot felul, văzându-mă într-o dimineață apărând rubicondă și veselă pe ușa redacției (cu o oră întârziere!), Mircea Grigorescu, cu privirea sa malițioasă, îmi aruncă nada:

— Ce-ar fi să încerci și tu, mă Valerio, să-i iei un interviu lui Grigore Moisil?! (Ce-ar fi? mi-am zis în gând; ar fi de tot hazul să și izbutesc.)

Mă știam fără prea mult talent gazetăresc, ca actriță de me-serie mă încercau multe complexe în fața paginii albe, dar nu mă plângeam de restul calităților mele: ambiție și putere de muncă. Și, o să râdeți: cu ele am și reușit să intru, triumfătoare, în redacție, în mână cu interviul lui Grigore Moisil. Numai eu știu, însă, cu ce preț l-am obținut.

În aceeași zi, pe la orele 12, am dat primul telefon. Nimeni nu m-a avertizat că dânsul obișnuia, înainte de orice, să-și supună interlocutorul unui test de inteligență. Spre stupoarea mea, mi-a acordat pe loc o audiență, acasă la dânsul, la orele 14. Zăpăcită, luată prin surprindere, n-am reținut bine ora: două sau nouă (două mi se părea ireală!) și am mai dat un telefon.

— Nu vă supărați, n-am reținut bine ora, două sau nouă?

— *Te credeam mai inteligentă!* și mi-a închis telefonul.

Nu știu ce s-a petrecut în acel moment, ce jignire cumplită, de proporții cosmice, probabil, mi-a trezit ambiția: toată demnitatea strămoșilor mei țărani din câmpia bănățeană și toată impulsivitatea din ramura oltenească s-au adunat atunci în mine, hotărându-mă cu lacrimi în ochi să cer socoteală. (În alt ev și de sex opus fiind, provocam precis un duel.) Așa, am plecat furioasă să mă schimb într-o toaletă mai epatantă, să mă duc atunci pe loc la Grigore Moisil, să-l înfrunt, să-i spun că nu-mi trebuie nici un interviu, și că așa ceva nu se face cu o doamnă. (Așadar, eram vexată ca femeie, nu ca gazetar.) Văzându-mă atât de enervată și de agitată, mama (colectivistă, de!) m-a întrebat:

— Ce s-a întâmplat?

— Mă duc la un om mare să-l trag la răspundere că m-a jignit.

— Te rog, nu te pune cuăștia, vezi mai întâi cum te primește, spune-i că ai venit după sticle goale.

Ah! „Contactul cu pământul“ m-a redresat. În jurul orei două am sunat la ușă, și, probabil surprins la rîndul lui, ilustrul matematician m-a întâmpinat cu zâmbet:

— *Și totuși ești deșteaptă!*

— Mama mi-a zis să vă spun c-am venit după sticle goale.

A început să rîdă. Gheața s-a spart. M-a invitat în birou, mi-a dat o țuică, s-a așezat comod în fotoliu, m-a întrebat dacă am carnet și stilou, i-am răspuns că da și mi-a zis: *scrie!* (De emoție îmi tremurau mâinile, gândurile alergau nebune, ce întrebare inteligentă să-i pun, să-l incit?)

— *Vreți să ne dați un interviu pentru revista „Teatrul“?* îl întrebă atunci Grigore Moisil pe Grigore Moisil.

Și așa a continuat tot dialogul între Moisil I și Moisil II. Cu virgule, cu pauze, cu tot. Eu nu am făcut altceva decât să-l înregistrez.

E bine câteodată să te-nfrunți cu zeii... Ai ce-nvăța... Plină de respect și de admirație (fusesem foarte slabă la matematică) am plecat plutind cu pași ușori pe bulevard. Splendidul interviu cu titlul „Nimic despre sufleur“ a apărut în numărul 1 al revistei „Teatrul“ pe anul 1970, fără acel obișnuit adaos „pentru conformitate“. Și astăzi sunt mândră de izbânda mea.

(Valeria Ducea, Almanahul „Gong“, 1989)

Addenda 6

Am în arhivă o adresă din 25 aprilie 1969 în care Gr. M. adresându-se prietenului său decanul N.T., își prezintă demisia de la Centru. Motivele fiind neînțelegerile intervenite între el și Comisia Guvernamentală pentru Dotarea cu Echipament de Calcul și Automatizarea Prelucrării Datelor condusă de Mihai Drăgănescu.

În acea perioadă decanul Teodorescu era bine cotate în ierarhia Partidului. Fusese numit Director la Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie C.N.S.T. și se simțea atotputernic. Matematicienii făceau haz de atitudinea servilă a decanului față de studenta Zoe Ceaușescu, pe care o invita la decanat la o cafea. Dar știu tot din bârfele matematicienilor că era o bună studentă și că a ajutat pe unii dintre colegii de la Institutul de Matematică să plece în străinătate, ceea ce însemna pe vremea aceea chiar curaj.

Redau textul demisiei cam lung. Interesant e paragraful final:

Demisia a fost aprobată de decan. Gr. M. a propus ca urmaș al său pe N.T. Țin minte că eu m-am revoltat știind că N.T. se poartă neprietenos cu el. Mi-a replicat: „N-o să fie mai rău ca altul“. Astfel a ajuns N.T. Directorul Centrului de Calcul care astăzi nu mai există. S-ar fi convenit ca centrul să poarte numele întemeietorului lui dar s-au amânat sine die aprobările.

Starea lui sufletească de mare amărăciune apare în următorul articol, mai mult o mărturisire.

Subsemnatul Gr. C. Moisil, directorul Centrului de Calcul al Universității din București, am onoarea a vă aduce la cunoștință cele ce urmează:

1. Comisia Guvernamentală pentru Dotarea cu Echipament de Calcul și Automatizarea Prelucrării Datelor, Ministerul Învățământului și Departamentul pentru Valorificarea Legumelor și Fructelor au încheiat, pe cât se spune, o convenție privind calculatorul I.B.M. 360/30, astăzi sub administrația mea. Nu numai că eu nu am fost consultat asupra acestei convenții și nici nu am fost convocat la ședința în care această convenție a fost discutată, dar nici măcar până astăzi nu mi s-a comunicat textul acestei convenții, pe care urmează să o aplic.
2. Am atras atenția încă de multă vreme (vezi anexa 1) atât Ministerului Învățământului cât și Comisiei Guvernamentale asupra necesității de a se lua măsuri urgente pentru a asigura materialele consumabile (hârtie pentru imprimantă și consolă, cartele) necesare funcționării calculatorului în 1969 și 1970. Aceste materiale se procură din import și Centrul de Calcul al Universității din București a alcătuit fișele plan de import necesare, și le-a depus la Min. Învățământului. Totuși în ziua de 24 aprilie, formele de cerere a acestor materiale nu părăsiseră Min. Învățământului.
3. Am încercat de multă vreme să alcătuiesc fișele pentru comanda materialelor de întreținere pe 1969 și 1970 (vezi anexa 2). N-am putut obține prețurile acestor materiale de la firma I.B.M., deși primisem asigurări de multă vreme că mi se vor comunica aceste prețuri. Firma I.B.M. susține că a comunicat prețurile Comisiei Guvernamentale pentru Dotarea cu Echipament de Calcul și Automatizarea Prelucrării Datelor și că nu este nevoie să ni le comunice și nouă.
4. Am avut promisiuni de la firma I.B.M. că ne vor aduce la timp hârtia prevăzută în contract ce urma să fie utilizată în 1969, imediat după recepționarea calculatorului, dar în ultimele zile firma susține că este nevoie să aibă o

comandă de la ELECTRONUM și noi nu știm dacă această comandă a fost făcută sau nu. Hârtia ce avem, așa cum am comunicat Comisiei Guvernamentale și Min. Învățământului, se va termina peste câteva zile. Referitor la problema hârtiei ce trebuie să vie imediat, se găsesc detalii în anexa 1.

Toate cele de mai sus dovedesc că Comisia Guvernamentală pentru Dotarea cu Echipament de Calcul și Automatizarea Prelucrării Datelor, din dorința de a evita ca Centrul de Calcul al Universității din București să fie informat asupra activității privind calculatorul I.B.M. 360/30 (care însă este administrat de acest Centru de Calcul) duce o acțiune dăunătoare bunei dezvoltări a științei calculului în R.S. România.

Comisia Guvernamentală încă de acum 2-3 luni mi-a exprimat dorința ca eu să încetez de a fi directorul Centrului de Calcul al Universității din București, iar mai târziu, într-o ședință lărgită a ei a luat o atitudine netă în contra denumirii „Centrul de Calcul al Universității din București”, denumire folosită, de altfel, de Min. Învățământului în ordinul său de numire a mea ca director al acestui Centru.

Rolul meu în istoria introducerii calculatoarelor în R.S. România este cunoscut.

Având în vedere că această atitudine a Comisiei Guvernamentale față de mine poate dăuna dezvoltării bune a operii începute de mine, vă prezint demisia mea din postul de director al Centrului de Calcul al Universității din București.

Până la numirea unui nou director, propun ca treburile curente să fie rezolvate de tov. ing. Maria Lovin.

Gr. C. Moisiil

Addenda 7

TRANSFER FILOZOFIE

Dezamăgirea cea mai gravă din viața lui Gr. M. a fost purtarea ulterioară a „bunului său prieten”, decanul Facultății de Matematici din București. Șicanele lui Teodorescu l-au determinat pe Gr. M. să părăsească Facultatea de Matematică și să ceară transferul la Facultatea de Filozofie a Universității.

Către

Facultatea de filozofie a Universității din București

Subsemnatul Grigore C. Moasil, profesor șef de catedră la Facultatea de Matematică și Mecanică a Universității din București, vă rog să binevoiți a interveni la forurile competente pentru a fi transferat, în condiții egale, la Facultatea de Filozofie a Universității din București.

29 Ianuarie 1971

Eu nu știu exact în ce au constat aceste sâcâieli (șicane), dar într-o zi Grigri mi-a mărturisit că nu mai suportă atitudinea lui N.T. și vrea să părăsească Facultatea de Matematici unde-și petrecuse peste 30 de ani de profesorat. Am încercat să-l fac să se răzgândească. Mi-a spus: „Mai am multe de făcut. Pot predă și la Facultatea de Filozofie. Acolo n-o să-mi pună nimeni bețe în roate.” Și așa a fost. Din păcate pentru o prea scurtă perioadă de timp...

Dar îmi amintesc cu nostalgie de lecția de deschidere a noului său curs în Aula Mare a Facultății de Drept. Publicul, neîncăpător, era format nu numai din studenți, matematicieni, politehnicieni, ci și de pictori, sculptori, muzicieni, ziariști,

oameni de litere cu care colaborase. Toți erau fermecați de claritatea expunerii în pofida faptului că domeniul era pentru unii arid.

N-a existat totuși nimeni care să înregistreze această conferință memorabilă pentru auditori. Ce păcat.

Purtarea neprietenoasă a lui N.T. a fost vizibilă și după decesul „prietenului său”: a încercat să minimalizeze activitatea rodnică a predecesorului său, minimalizare evidentă în anul 1955 în volumul jubiliar, la 100 de ani de la Centenarul Gazetei matematice.

În acest volum numele lui Gr. M. apare doar în treacăt — când nu se poate evita mențiunea că a fost primul președinte al Societății. În schimb N. Teodorescu și colaboratorii săi sunt prezentați pe pagini întregi, cu fișe bibliografice și fotografii.

E drept că se poate obiecta că Gr. M. n-a publicat multe articole în gazetă, dar sub președinția lui Gazeta era citită de elevii și profesorii de liceu. Astăzi tirajul a scăzut. Zilele trecute am citit într-un ziar că la Gazetă s-au făcut fraude de 1/2 miliard!! Ce decădere!

Addenda 8

RAPORTUL PROPUNERI NEREALIZATE

Către

Tov. prof. I. Bucur Decanul Facultății de Matematică

Stimate tovarășe Decan,

27 Ianuarie 1973

Nu sunt multe zile de când, în cursul unei convorbiri telefonice, mi-ați comunicat că ați fi bucuros dacă v-aș spune părerile mele relativ la învățământul informaticii în Facultatea de matematici. Mă grăbesc să o fac.

I

Este fără îndoială că poporul român în dezvoltarea sa rapidă sub conducerea Partidului Comunist Român, a intrat în era folosirii calculatoarelor electronice și a metodelor matematice în domenii în care până nu de mult nimeni nu-și închipuia că matematica va pătrunde. Însă, ca să poată folosi calculatoarele, omul trebuie să știe lucra cu ele. Numărul celor care trebuie pregătiți ca specialiști care să lucreze la calculator sau să predea lecții asupra felului cum se lucrează la calculator în acest domeniu e foarte mare. Centrul de Calcul al Universității din București vă poate comunica estimațiile făcute în alte țări. Problema care se ridică este următoarea:

cine va îngriji de formarea acestor specialiști și mai ales a specialiștilor de foarte înaltă calificare?

Evident fiecare facultate: de matematică, de fizică, de chimie, Institutul de construcții, Institutul de petrol, gaze și geologie, de agronomie, de biologie, de medicină, de drept, de limba română sau de limbi străine, de istorie, de psihologie, de sociologie, de arte plastice, de arhitectură, de muzică, de

filozofie, de pedagogie ș.a. trebuie să îngrijească de învățarea lucrului la calculatoare pentru studenții săi. De asemenea ASE-ul și Institutul Politehnic, dar acestea mai au și sarcini speciale. ASE-ul trebuie să formeze masele de economiști care, ca economiști, să introducă informatica în întreprinderi, Institutul Politehnic trebuie să formeze un număr de ingineri care să știe construi și repara, peste câțva timp și proiecta, calculatoare.

Toate aceste instituții au nevoie de profesori și de asistenți de informatică.

Problemei care se pune: cine va forma acest număr mare de specialiști de foarte înaltă calificare și se pot da trei soluții:

1. sarcina îi revine Facultății de matematici,
2. sarcina îi revine Institutului Politehnic,
3. sarcina trebuie dată unei noi facultăți: Facultatea de Informatică.

Această soluție bineînțeles se poate nuanța. Facultatea de Informatică poate funcționa în cadrele Universității, dar poate funcționa și în cadrele Institutului Politehnic.

Am arătat în diferite ocazii de ce, în țara noastră, în acești ani, în mod normal sarcina îi revine Facultății de matematici. Stau la dispoziția Consiliului Facultății de Matematici și a D-voastră personal pentru a repeta argumentele de multe ori expuse de mine în favoarea tezei: azi, în țara noastră numai facultatea de matematici poate asigura învățământul informaticii la cel mai înalt nivel pe care îl putem obține azi în țara noastră.

Dacă Facultatea de matematici va accepta această sarcină, sunt la dispoziția D-voastră și a Consiliului Facultății pentru a vă comunica părerea mea în această privință.

Dacă Facultatea de matematici nu și-ar asuma această sarcină, atunci fără îndoială se va aplica una din celelalte două soluții. Consecințele acestei alegeri vreau să le supun meditației D-voastră și a colegilor mei de la Facultatea de matematici.

II

În momentul de față, după câte știu, repartizarea absolvenților facultăților de matematici se face în următoarele tipuri de posturi:

1. în cercetarea la Institutele Academiei;

2. ca asistenți la Facultatea de matematici;
3. ca asistenți la institutele tehnice superioare și la ASE;
4. ca cercetători la institutele de cercetare departamentale;
5. la Centrele de Calcul teritoriale și la alte centre de calcul;
6. la diferite întreprinderi și instituții;
7. în învățământul mediu de diferite tipuri.

Evident că numărul total al celor repartizați la institutele de matematici ale Academiei și la facultățile de matematici e mic.

Faptul că din ce în ce mai mult calculatoarele sunt și vor fi folosite și în proiectarea inginerască și în întreprinderile economice va face ca celor repartizați ca asistenți la ASE sau la institutele tehnice superioare sau ca cercetători la institutele de cercetare sau de proiectare departamentale sau la alte diferite instituții și întreprinderi să li se ceară să cunoască munca la calculator.

Rog Decanatul Facultății de matematici să-și procure datele pe care le are Ministerul Educației și Învățământului privind numărul de absolvenți — matematicieni de care are nevoie pentru învățământ.

Trebuie însă să se țină seama că în învățământul liceal se vor introduce ore de informatică. Dacă facultatea de matematici nu va instrui în informatică pe studenții săi, aceste ore de informatică pentru licee vor fi repartizate profesorilor de învățământ mediu cu altă calificare. Încă de pe acum absolvenții ASE-ului revendică astfel de ore la liceele economice. E evident că orele de informatică pentru licee vor fi scăzute din orele de matematici, această disciplină fiind considerată (după părerea mea pe bună dreptate) foarte apropiată de informatică.

În rezumat: singurele debușuri pentru absolvenții facultății de matematici ce nu vor ști informatica, despre care putem spune că încă pentru un timp destul de lung nu se vor închide, sunt cele de cercetători ai institutelor de matematici ale Academiei.

Lipsa de debușuri duce în mod fatal la scăderea cifrei de școlarizare.

Dar, cu excepția cazurilor când se creează un regim cu totul special pentru studenții și diplomații unei facultăți (cum e cazul școlilor École Normale Supérieure din Paris și École Polytechnique din Paris) care cere condiții istorice ce sunt le-

gate de structura socială și economică a acelei țări se observă că scăderea cifrei de școlarizare ea singură aduce scăderea în mod catastrofal a nivelului de dezvoltare al respectivei specialități. Regimul excepțional de școlarizare al absolvenților lui École Polytechnique din Paris și regimul special de școlarizare al lui École Normale Supérieure din Paris nu trebuie să ne facă să ne iluzionăm că vom putea crea o facultate de matematici pentru un număr mic de studenți al cărei rol să nu fie altul decât de a menține prestigiul științific al poporului nostru. Din contră, e probabil că și regimul de salarizare al celor ce vor lucra în informatică și siguranța de a lucra în centre mari și prestigiul pe care calculatoarele îl au în lumea tinerilor precum și libertatea ce le-o dă de a-și alege și schimba obiectivul preocupărilor pe o gamă foarte largă vor face ca dintre tinerii de valoare, foarte puțini să se îndrepte către o facultate de matematici fără informatică. Din contră, foarte mulți își vor realiza, sau vor crede că-și realizează, dragostea pentru matematici în studiul, la o facultate de informatică, a problemelor foarte moderne de logică matematică și teoria mulțimilor, de teoria algoritmilor și a funcțiilor recursive, de matematici discrete, de limbi formale, de combinatorică și altele.

Trebuie să amintesc că un fenomen analog s-a mai întâmplat în privința matematicilor în țara noastră între cele două războaie.

Iată de ce cred că, pentru progresele matematicilor în țara noastră, e periculoasă predarea informaticii altundeva decât la facultatea de matematică.

Gr. C. Moisil

Addenda 9

ONEȘTI

Disparația profesorului în 1973 și a Eugeniei Metoni în 1982 au afectat evoluția societății, dar Liceul nr. 1 a devenit totuși „Liceul Grigore Moisil”.

Spre bucuria mea în anul 2000 Societatea și-a reluat ședințele anuale. Am fost acolo cu acad. Solomon Marcus. S-a înființat o fundație Moisil, un premiu Moisil. O tânără profesoară Gabriela Gârbacea e plină de entuziasm și pare hotărâtă să continue cu succes activitatea Societății.

A apărut primul număr al revistei elevilor „Cu noi și despre noi”. Între timp se fac demersuri pentru ca Liceul să devină Colegiu.

Addenda 10

POPULARITATEA

Mărturisesc că eu însămi am avut ocazia să constat cât era de iubit, mai cu seamă de femei.

Ori de câte ori, întâmplător, aflau că eu sunt soția lui Gr. M., repetau invariabil aceleași cuvinte care-mi sună și acum în ureche: „Ce bine-mi pare că vă cunosc, ce bărbat simpatic și vesel aveți. Cum îi aud vocea la radio sau T.V. fug din bucătărie ca să-l văd și să-l ascult!”

Dar tot acum trebuie să dezvălui că la baza popularității sale a stat o puternică și prozaică lipsă de bani. În anul 1968, acad. Remus Răduleț a renunțat de bunăvoie la indemnizația ce o primea de la Academie. Natural, cum probabil li se sugerase de sus toți academicienii au fost de acord. Asta însemna în bugetul nostru o gaură mare pentru vremea aceea de 2630 lei.

Gr. M. nu era cheltuitor, dar era generos. Își crease singur obligații față de familie, elevi, colaboratori și chiar față de matematicienii din străinătate pe care-i invitam la noi acasă sau la Casa Oamenilor de Știință.

Am cumpănit împreună și el mi-a spus: „Statul poate să-ți mărească sau să-ți micșoreze leafa dar eu nu sunt Stat. Trebuie să-i ajutăm în continuare.” Și așa a fost.

Acesta este motivul pentru care Gr. M. nu a mai refuzat dese solicitări pe care până atunci le refuzase de la Radio, TV, și a început să colaboreze la revista „Viața Economică” și „Contemporanul”.

Acestea i-au adus popularitatea în masa mare a populației.

Addenda 11

ILIE MURGULESCU

Dosarul intitulat „Ilie” se referă la acad. Ilie Murgulescu, Ministrul Învățământului între 1960–63, președintele Academiei între 1963–66.

Nu cunosc motivele pentru care I.M. l-a antipatizat pe colegul său la Academie și Învățământ. Neavând nici o dovadă temeinică pentru a explica această stare de fapt, nu mă pot bizui decât pe convingerea că a fost vorba de un prea omenesc sentiment: gelozia. Popularitatea lui Gr. M. era mult prea evidentă și nu putea fi în nici un fel tăgăduită. Dar poate mă înșel...

Știu doar că a jucat un oarecare rol negativ în viața soțului meu, înnegurându-i zilele prin șicane și nedreptăți.

Dau două exemple semnificative:

În Septembrie 1960 Grigri trebuia să plece în China timp de o lună în cadrul schimburilor culturale. Își pregătise lecțiile și chiar planșele explicative. Dar I.M. l-a convocat și i-a spus că ar fi preferabil să plece un om mai tânăr. Nu-mi amintesc ce motiv a invocat dar i-a spus că va pleca în anul următor. Grigri nu s-a opus. Era mult prea mândru ca să insiste. A rămas în București. În schimb, a fost înlocuit nu de un tânăr, ci de matematicianul Tiberiu Popovici din Cluj, întâmplător de aceeași vârstă cu el. Și în China n-a mai plecat niciodată.

În anul 1961 este invitat de rectorul Peter Sanmartino al Universității Fairley Dickinson din New Jersey, Statele Unite, ca „visiting profesor” pe 6 luni. I.M. i-a comunicat din nou că nu aprobă plecarea, universitatea fiind de prea mică importanță pentru un om de talia lui. Și de data aceasta Grigri n-a discutat și n-a plecat. A fost nevoit să găsească nenumărate

motive pentru a răspunde insistențelor scrisori ce s-au purtat în decursul câtorva ani.

Dar cea mai bună dovadă se află la mine acasă și arată seria de mizerii la care a fost supus de către Academie sub mandatul lui I.M.

Este bătută de mine la mașină. Recunosc litera dar nu știu dacă a avut vreun efect.

E cert că pentru evoluția unei minți cu antene spre viitor cum s-a dovedit a fi Gr. M., plecarea în America ar fi fost benefică și pentru el dar și pentru știința țării noastre.

Mult stimat Tovarășe Mănescu, București, 29 Martie 1966

Am primit ieri proiectul de modificare a Statutului Academiei R.S. România. Nu cred că pot să nu subliniez faptul că modificarea articolului 65 (textul modificat poartă numele „art. 69”), prin suprimarea textului „și un număr de membri titulari”, face ca atât eu cât și: acad. Gh. Ionescu-Sisești, acad. V. Malinschi, acad. Gh. Mi-hoc, acad. V. Mârza, acad. G. Peterfi, să fim excluși din Prezidiul Academiei.

În ce mă privește, aceasta face parte din programul actualului Președinte al Academiei de a mă scoate de peste tot locul (de unde poate):

- 1) vicepreședinția secției de matematici;
- 2) președinția Comisiei de Automatizare;
- 3) Consiliul de Editură al Academiei;
- 4) renunțarea la rolul de coordonator al R.S. România (responsabil: Moisil) în tema CAER: Teoria automatelor;
- 5) suprimarea Simpozionului IFAC la București: „Necontinuități și nesimultaneități în circuite de comutație”;
- 6) suprimarea publicației „Probleme de automatizare”;
- 7) suprimarea sesiunilor anuale ale Comisiei de Automatizare, cât timp eram eu președinte;
- 8) neaprobarea unei sesiuni anuale a Comisiei de Cibernetică;
- 9) scoaterea mea din sarcina de responsabil al unor probleme la Institutul de Matematică;
- 10) precum și piedici puse participării mele la:
- 11) ședințele de comitet IFAC din 1964 și 1965;
- 12) ședințele de comitet ale Grupării matematicienilor de expresie latină;
- 13) plecării mele în SUA, unde fusesem invitat să fac lecții;
- 14) plecării mele în China, unde fusesem invitat să fac lecții;

15) participării mele la congresul IFIP, în SUA, unde eram invitat să prezidez o ședință;

16) participării mele la congresul de Filozofia Științelor din Israel, și altele.

Cu salutări tovărășești

Gr. C. Moșil

Addenda 12

MODELE DE RĂSPUNSURI

Avea un fel original de a eluda laudele adresate „Conducătorului iubit”.

La orice aniversare importantă i se solicita de către ziariști câte o declarație.

Redau mai jos 4 declarații păstrate întâmplător în arhiva mea:

- 1. Pentru aniversarea sa, îi urez tov. Ceaușescu ca, cu sprijinul său, științele matematice să progreseze în Rep. Soc. România, pentru ca numele poporului nostru să strălucească și ca științele tehnice și economice să învețe să folosească din ce în ce mai mult și din ce în ce mai bine și calculatoarele și matematica cea mai abstractă, pentru ca buna stare a poporului nostru să crească.*
- 2. Trimit femeilor care lucrează în presă, la radio sau la televiziune, la edituri, la redacții sau în tipografii, salutul meu cald, încărcat de toate amintirile muncii de colaborare pe care de atâția ani o ducem. De tot greul pe care l-am purtat împreună, de toate succesele pe care împreună le-am avut. Vreau să le spun că ceea ce ele fac nu e cu nimic mai prejos de rezultatele obținute de bărbați. Adeseori știu să-i întrecă, adeseori știu să se dea la o parte, să se șteargă, pentru a lăsa pe bărbat să culegă cununile la care ele au tot atâta dreptul.*
- 3. Urez matematicienilor să găsească teoreme frumoase și demonstrații adânci, iar inginerilor și economiștilor să știe să le folosească spre a-și putea rezolva problemele lor cu ajutorul calculatoarelor.*

Iar celor ce-mi iau interviuri, acele ziare, celor de la televiziune și radio le urez să pună întrebări la care să știu să răspund.

4. R.: Ce doriți să vă aducă anul 1962?

M.: Nu cred că e bine să așteptăm ca anul să ne aducă ceva, ci trebuie ca noi să aducem ceva anului 1962.

Dacă vom aștepta din an în an ca anul să ne aducă rezultate științifice sau idei noi, nu cred că vom izbuti. Din contră, dacă vom căuta ca noi să-i dăruim anului 1962 idei și rezultate științifice, atunci avem toate șansele să izbândim în munca noastră.

Addenda 13

Nu a profitat niciodată de pe urma funcțiilor avute.

Un exemplu: nu i-a trecut prin minte să se înscrie la Uniunea Scriitorilor, cu toate că avea numărul necesar de volume de literatură.

Dacă ar fi fost membru al Uniunii, criticii literari nu l-ar fi ignorat așa cum au făcut-o până azi, socotindu-l doar un matematician!

Alt exemplu: nu a știut niciodată că beneficiază de serviciile medicale ale Policlinicii Academiei. Am aflat-o eu, după decesul său fiind obligată să spun cărei policlinici aparțin. De câte ori se îmbolnăvea, chema acasă un doctor pe care-l plătea sau se interna la un spital unde întotdeauna era primit de toți doctorii cu o mare dragoste și atenție.

Într-una din aceste internări Directorul Sp. Col. prof. Lupu violent antitabagist l-a convins să renunțe la fumat.

Addenda 14

CUGETĂRI

• Omul mănâncă nu ca să se hrănească, ci ca să se bucure. Asta îl deosebește pe om de animale.

• Doi prieteni se întâlnesc. Unul pune celuilalt o sumedenie de întrebări.

La un moment dat prietenul îl întrerupe: „Dar ce crezi dragă că sunt Moisi, să-ți răspund la toate întrebările?”

• P.A. l-a întrebat: „Credeți că e optimist ca la un curs un profesor să facă glume?”

Gr. M.: „Știința nu e tristă, decât pentru unii.”

• Poate singura superioritate a calculatorului e că se corectează când greșește. Om s-o facă, rar!

• Nu încerca să mă duci pe cărări pe care nu te voiu însoți niciodată: nu voiu vorbi de ce nu mă pricep.

• Orice cuvânt schimbat face inutilă conversația noastră.

• Când s-a întors de la Ankara unde fusese ambasador, a fost chemat la o comisie care rechiziționa automobilele cumpărate de personalul ambasadelor în timpul mandatului, din banii lor personali.

— „Și de la Ankara ați venit cu o mașină?”

— „Moisi: Nu! Cu vaporul!” (În speță cu vaporul Transilvania care făcea curse Constanța-Istanbul).

• Gr. M. telefonează interesându-se de soarta unei hârtii. I se răspunde: „Hârtia e la conducere”. Gr. M.: „Conducerea nu figurează în cartea de telefon. Mie să-mi spui la ce număr de înregistrare figurează.”

- Un om e uman nu numai prin defectele lui ci și prin calitățile lui.

- O teoremă e o scrisoare de dragoste către un necunoscut, către acela care îi prinde nu numai înțelesul ci și toate subînțeleșurile.

- Tot ce e gândire corectă este sau matematică sau susceptibilă de matematizare.

- Specificul meseriei mele, matematica, e că se face oriunde, oricum și că trebuie s-o faci, oriunde, oricând, oricum.

- Să nu se teamă nimeni de lucrurile abstracte și foarte abstracte, mai ales în matematică; matematica, tocmai pentru că este matematică este abstractă. Cu cât un lucru este mai abstract, cu atât el îmbrățișează domenii mai vaste și deci este aplicabil în mai multe cazuri concrete.

- Un matematician de obicei e întreat la ce servește matematica și abia dacă găsește o ocazie să spună că e frumoasă și că lui îi servește în primul rând, fiindcă îi e dragă. Înțelegerea unui fenomen îți schimbă modul de a vedea întreaga lume și matematica îți servește și ție să ai un plus de cunoaștere.

- Un matematician face matematică fiindcă vede în matematică ceva frumos, ceva interesant, ceva care îi place, ceva care îi e drag, ceva care îl tulbură, îl face să gândească, să mediteze, să viseze.

- În viitor, când unul din 5 oameni se va ocupa de știință, atunci — așa cum era cândva cu latina — limba internațională oficială va fi matematica.

- Matematica va fi limba latină a viitorului, obligatorie pentru toți oamenii de știință. Tocmai pentru că matematica permite accelerarea maximă a circulației ideilor științifice.

- Eu, matematica o văd ca ceva larg, care se întinde de la filozofie la inginerie.

- Eu cred că omul trebuie să caute să găsească plăcere în însăși munca lui. Consider că munca e o pedeapsă numai dacă omul nu se află la locul potrivit, dacă face altceva decât îi place.

- Nici o problemă nu are granițe. Orice răspuns are multe.

- Știința nu e bună azi dacă ieri nu s-a gândit la mâine.

- Știința se răzbună ca o femeie, nu când o ataci, ci când o neglijezi.

- Spre deosebire de vin, știința nu trebuie lăsată să se învechească.

- Smerenia omului de știință ne împiedică nu numai să spunem: „S-a făcut”, dar ne împiedică și să afirmăm: „se va face”. Iar istoria științelor ne învață că e foarte periculos să spunem: „nu se va putea face niciodată”.

- Știința merge astăzi mai repede ca omul de știință; ai pornit împreună și ți-o ia înainte. Ar fi de scris odată povestea celor ce și-au pierdut răsuflarea alergând după propriile lor idei. Și tragedia celor ce, nevrând să rămână în urmă, nu pot să mai meargă înainte. Și comedia amară a celor ce neputând alerga, încearcă să oprească puhoiul. Și dramele provocate de cei ce, neînțelegând noul, prigonesc pe cel ce-l practică.

- Dar ca să poată cineva să aplice matematica, trebuie s-o învețe. Și ca să poată învăța cineva matematica, trebuie să aibă ce să învețe, adică trebuie ca altcineva să descopere teoremele pe care el le va învăța și va descoperi cum să le aplice. Și ca să poată descoperi teoremele de matematică, e nevoie ca cei ce au meseria să le descopere, să poată să-și ducă munca lor de creație. Să le dea prin gând ceva, să se poată preocupa, în liniște sau în zgomot, de demonstrarea unei teoreme sau de sfârșitul unui calcul. În tihna sufletului, nezdruncinat decât de drama interioară a creației. Și când, după multe zile și nopți în care a încercat în fel și chip să ajungă la un rezultat — nu știu eu care — să poată să respire: — A ieșit.

- Formarea unei culturi generale este deci o problemă care urmează diferite nivele. În primul rând se pune problema formării culturii generale în propria ta specialitate. În al doilea rând se pune problema culturii filozofice generale. În al treilea rând se pune problema formării culturii artistice generale. Toate duc la marea cultură generală, așa cum trebuie înțeleasă de toată lumea.

- Nu sunt destul de sigur de excelența metodelor mele pentru a deveni martir susținându-le.

- Unii concep știința ca pe o mare arhivă de poliție în care sunt îndosariate toate cancanurile naturii.

- Oare o teoremă nu este o stare sufletească? Discret, o teoremă poate să închidă un elan sau o decepție; un regret sau un entuziasm. Cine ar ști să înțeleagă cât din sufletul lui e claustrat în teorema lui Pitagora? Decența nu exclude vibrația.

- Nu cred că există graniță între știință și filozofie, după cum nu cred că există graniță între știință și tehnică.

- Sunt unii oameni care cred că matematica trebuie făcută între cutare și cutare oră. Nu e adevărat. Matematica nu se face la ore fixe. Matematica se face când îți vine o idee. Noaptea sau dimineața, când te scoli, când te speli, te gândești. Dacă nu te speli, te gândești când nu te speli...

- E probabil că ceea ce va caracteriza epoca în care trăim e procesul de matematizare a științelor sociale.

- Sunt pentru lucrurile noi, dar mai mult decât lucrurile care sunt astăzi noi, eu apreciez lucrurile care vor fi noi abia mâine.

- Noi, matematicienii, facem activitate fără planuri, nu de alta, dar ca să ne deosebim de alții, care fac planuri, fără activitate.

- Se știe că o idee începe prin a fi un paradox, continuă prin a fi o banalitate și sfârșește prin a fi o prejudecată.

- Omul nu progresează decât când știe că *nu poate* să facă *ce vrea*.

- Omul azi trebuie să învețe toată viața.

- Ceea ce îmi pare neîndoielnic este că matematica va constitui modul obișnuit de a gândi corect al omului.

- Se știe că un profesor bun e cel care te face ca lucrurile mai grele să ți se pară ușoare.

- A testa un program nu înseamnă a-l băga în mașină, a-l potrivi puțin, a-l băga din nou în mașină, a-l mai potrivi puțin; asta înseamnă a-l testa pe programator.

- Firește, nu orice lucru ieșit din comun are neapărat și valoare, dar orice lucru de autentică valoare e, neapărat, ieșit din comun.

- La moartea lui Waclav Sierpinski nu se scrie un necrolog, ci o pagină de istorie. Sunt oameni a căror contribuție la progresul omenirii e atât de mare încât biografia lor trece în umbră, viața e ascunsă de operă.

• Aici e sarcina cea mai mare a profesorilor, care trebuie să știe să preia ce se știe pe lume, pentru a-i învăța pe alții. Și aici e rolul mare al oamenilor de știință care trebuie să inventeze lucrurile noi ce nu se știu încă. Prima condiție e de a învăța ceea ce se știe.

• Eu sunt omul care demonstrez, nu conving.

• Iubesc oamenii începând cu mine.

• Un om la 20 de ani trebuie să fie admirat, la 30 apreciat, la 40 invidiat și la 60 stimat.

• De când m-am îndrăgostit de tine am devenit un alt om. Și acest om are și el dreptul să fie îndrăgostit.

• Eu cred că nu poți avea succes profesional decât dacă ești un om modest și cu idei îndrăznețe. Nu trebuie să ne înșelăm atunci când vedem că „oamenii care se bagă” au succes. Acest aparent succes este ceea ce le va aduce după un timp scurt insuccese.

Dar bineînțeles că este nevoie să ai în ideile tale o îndrăzneală mare și o perseverență pentru realizarea țintelor către care tinzi prin muncă.

• Nu am o părere bună despre copiii care se țin numai de ce zic părinții. Ca să aibă personalitate, copilul — și acest lucru este valabil și pentru elev și pentru profesor — trebuie să se rupă de părinți și să acționeze așa cum gândește el.

• Una din reușitele televiziunii este de a face din savanți vedete și din vedete savanți.

• Explozivul cel mai puternic nu este toluenul, nici bomba atomică, ci ideea omenească.

• Nu e de părerea ta cel ce te aprobă, ci cel ce te imită.

• Anul 2000 e mai aproape decât ziua de mâine.

• Întrebările la care trebuie să răspunzi cel mai sincer sunt cele pe care ți le pui singur.

• Marele regret al vieții mele este de a nu fi avut nici unul.

• Mediocrii nu iartă oamenilor inteligenți de a fi superficiali în aparență și profunzi în realitate.

• Imaginația e și ea o sursă de informare.

• Ce este un pesimist? Un optimist bine informat.

- Pentru elev este esențial cum rezolvă problemele; pentru profesor cum le pune.

- Șprițul e o băutură care se face din două lichide diferite din care unul nu e vin și celălalt nu e apă.

- Numai prostia poate să n-aibă intermitențe.

- Dragostea nu se definește: o trăiești, o uiți, ți-o aduci aminte.

- Dragostea? uneori se face, alteori se vorbește...

- Dublul rol istoric al prostiei: 1) Prostia transformă revoluția în evoluție. 2) Prostia permite comunicația între două inteligențe.

- Când îmbătrânești, nu mai ai inimă, ai cord!

- E rău că la bătrânețe dosarul medical e mai mare decât dosarul de cadre.

- Umorul? E un cocktail de revoltă și disperare.

- Dușmanii se recrutează dintre prieteni.

- Un lucru improvizat trebuie foarte bine regizat.

- Problema morții e vie (la o anume vârstă).

- Cursurile facultății noastre sunt libere. Intră cine vrea, rămâne cine poate.

- Am auzit că ar fi psihologi car ar susține că de la o anume vârstă omul nu mai poate învăța. Iată un lucru pe care eu nu-l cred. Cred că omul de la o anume vârstă nu mai e învățat să învețe. Există colective în care e rușine să înveți: n-ai învățat destul? Prea multă minte strică, îmi spune unul. Eu n-am timp să învăț, mi-a spus altul. Calul bătrân nu se învață în buestru.

Da ce, eu sunt cal? Că dac-aș fi cal, aș căuta să-mi merit gradul de cal. Nu s-ajung din cal, măgar.

- Pentru a putea întrebuița calculatorul la studiul problemelor concrete, omul e obligat să învețe să gândească exact și abstract.

- Studenților din primul an le atrag atenția că ei au intrat într-o lume nouă în care nu-i cunoaște nimeni, în care munca se duce altfel. Fiecare trebuie să-și organizeze singur ziua, săptămâna, luna și anul de lucru. Orice zi pierdută nu se recuperează. Aici nu mai are tânărul student pe un profe-

sor-părinte, care să-l tragă de urechi cu tandrețe și să-i spună că ceea ce n-a făcut ieri, poate face azi.

- Prietenia între un profesor de universitate — oricât de bătrân sau oricât de tânăr ar fi — și student, nu e prietenia părintească, nici cea a unui frate mai mare înclinat să ierte sau să îngăduie, ci o prietenie bărbătească, în care fiecare răspunde de toate acțiunile lui. Nu numai profesorul. Și studentul.

- Foarte curând oamenii se vor împărți în două categorii: oameni bătrâni și oameni care știu să lucreze la calculator.

- Marea calitate a unui șef de școală este de a fi bucuros când e depășit de elevii săi.

- Numai deșteptii se dușmănesc și se mănâncă între ei; proștii se acoperă, se protejează unii pe alții. Ori de câte ori proștii își vor da avizul pentru ocuparea unui loc liber, ei vor prefera întotdeauna un prost.

- Sunt oameni care spun: există și greșeli fecunde. Nu greșeala e fecundă ci îndreptarea ei.

- Învățând matematică, înveți să gândești.

- E beneficiul tinereții de a putea fi consolată de loviturile pe care le-au primit cei mai bătrâni.

- Nu e bine să fii superstițios. „Ça porte halheur“!

- Voi, tinerii, trebuie să învățați să vă cunoașteți și să vă apreciați între voi; nu e suficient să fiți apreciați de cei bătrâni. Cei bătrâni se duc, voi veți trăi între voi.

- O anecdotă în care nici ascultătorii nici povestitorul nu înțeleg ce se întâmplă, se numește roman psihologic.

- Dragostea e o poveste în care femeile cinstite se comportă ca cocotele și cocotele se comportă ca femeile cinstite.

- Mariajul e singura scăpare pentru un bărbat fără succese și pentru o femeie cu prea multe.

- Cea mai mare schimbare ce se va petrece în Ministerul Învățământului va fi când nu se va schimba nimic.

- Care e cea mai urâtă formă de a fi canalie? A denunța pe cei ce te felicită de Paști.

- Evident, practicarea științei e muncă grea; sunt unii care, plictisindu-se să gândească știința, cred că e mai ușor să gândească despre știință; mare păcăleală: e mai greu. Atunci să

ne mulțumim să vorbim despre știință. Asta da. E mai ușor? Este.

- Pe omul cu adevărat capabil, limitele îl stimulează. Evident, morala nu e „puneți fraților, piedici!”, ci „dacă dați de piedici, depășiți-le!”.

- Greu nu e să ai dreptate, greu e să convingi pe alții. Nu întotdeauna e greu, ci numai când ai dreptate. Și mai ales e greu să convingi pe cei care spun că s-au convins.

- Cineva spunea: nu e nimic mai practic decât o bună teorie.

Dar o bună teorie n-o poate face decât cine e îndrăgostit de teorie. Nu cine nu e bun să facă practică.

- Filozoful trebuie să fie în stare să înțeleagă lumea de astăzi, știința contemporană și să se bazeze pe cele mai noi date ale științei, pentru a dezvolta concepția noastră despre lume.

- Ori de câte ori o disciplină face un salt mare, sunt oameni care nu se pot ține în pas cu vremea. Aceștia, tocmai pentru acest motiv, neagă importanța progresului făcut. Până acum, nici tehnica medicală, nici cea pedagogică nu au reușit să soluționeze această problemă.

Eu consider că există o etapă de pre-pensionare în care omul continuând să poată lucra, nu mai poate accepta noul. Pe aceștia trebuie să-i respectăm, să-i onorăm, să-i ascultăm, dar nu să-i urmăm.

- O libertate totală ai impresia că e un joc de cuvinte; cel puțin pentru mine pare o expresie corectă din punct de vedere gramatical, dar de fapt nu are sens, căci fiecare trebuie să se încadreze în legile societății.

- O știință e formată numai din afirmații și negații, dar trăirea unei științe e formată din întrebări și răspunsuri: din bănuieli și îndoieli.

- Într-adevăr, dacă este ceva cu care trebuie să rămână absolventul unor cursuri liceale, acel ceva este învățul de a gândi just.

- Cărțile bune nu mor niciodată.

- O măsură legislativă, o indicație administrativă este una din componentele vieții unei societăți; opinia publică e o altă componentă. Nu trebuie crezut că dacă se decretează o lege,

ea se va și aplica. Nu se aplică decât legile cu care sunt de acord cei ce le aplică.

- A gândi matematic nu înseamnă a gândi doar cu numere sau cu cantități, ci a gândi riguros și a ști ce întrebi atunci când pui o întrebare.

- Se spunea despre matematicieni că privesc lumea din Sirius. Acesta era un cusur al lor și erau sfătuiți să coboare pe pământ.

Iată cum se învechesc metaforele. Omul nu mai poate fi sfătuit azi să fie cu picioarele pe pământ. Omul de azi e cu picioarele pe Lună.

- Lasă-mă singur: aș vrea să mă gândesc la tine.
- Apa în clocot răcește plumbul topit: în grade absolute toate corpurile sunt calde.

REPLICI CU HAZ

- Mă scol într-o dimineață și ies să-mi iau ziarul. Pe drum întâlnesc o femeie cu o găleată plină cu apă. O să-mi meargă bine! Mai merg, alta. Iau ziarul, îl deschid și citesc că am fost numit președintele Asociației pentru combaterea superstițiilor!

- — Domnule profesor, credeți în vise?

— Sigur, dragă! Să vezi: acu' câțeva vreme am visat că devenisem academician, că eram în aula și prezidam o ședință. Și când m-am trezit, într-adevăr eram academician, eram în aula și prezidam o ședință.

- La liceul Sf. Sava, la un curs predat pentru profesorii de liceu, trebuia desenată pe tablă o anumită schemă privind teoria circuitelor cu contacte și rele. La un moment dat schema a fost desenată și după ce a explicat modul ei de funcționare, profesorul s-a oprit și a adăugat următoarele:

— Și acum să-i punem o pilă electrică, căci nimic nu merge fără pile!

- După ce și-a scrântit piciorul la 65 de ani:

— Știam că la vârsta mea te scrânțești la cap, nu la picior.

• În anul 1940 profesorul Moisil era la concentrare. Vine la un moment dat un colonel în inspecție. Colonelul stă de vorbă cu ofițerii concentrați și încep să înșire bancuri. Profesorul cere voie colonelului să-i pună o întrebare glumeață. Colonelul acceptă. Profesorul întreabă: „Știți să deosebiți paietele de fân?” După un timp de gândire, colonelul spune că nu știe. Profesorul a cerut permisiunea să dea el răspunsul. Și răspunsul a fost: „Boul știe!” Pedepsa pentru profesor a fost că seara s-a făcut un chef la care profesorul a plătit berea.

• În anul doi, Gr. Moisil era student și militar la Școala Politehnică. Împreună cu mai mulți colegi s-a dus la prof. Bianu de fizică, să-l roage să amâne un examen.

Bianu a refuzat. Studenții au insistat. Bianu le-a ordonat militărește: Drepti! La dreapta! Înainte marș! Ieșiți afară!

Băieții au executat comenzile.

Ajuns la ușă, Gr. Moisil se întoarce către Bianu și spune:

„Vă rog, Domnule Profesor, să ne permiteți să vă salutăm așa (întors cu fața la el) și nu așa (întors cu spatele la el)”, și a ieșit în pas militar afară din sală.

• Într-o zi Gr. Moisil, distrat, traversează strada pe roșu. Sosește un milițian:

— De ce traversați pe roșu? Știți că nu e voie?

— Nu mi-am dat seama.

— Bine, trebuie să plătiți 25 lei amendă.

Gr. Moisil a întins 50 de lei și a plecat. Milițianul a strigat după el:

— Stați să vă dau restul de 25 lei.

— Nu-i nevoie, că mă mai întorc o dată pe roșu!

• La examen Gr. Moisil dă o chestiune unui student din prima parte a cursului. Studentul nu știe. Gr. Moisil:

— Du-te acasă, citește partea asta și vino mâine.

A doua zi studentul nu știe altă parte a cursului. Profesorul repetă: — Citește și partea asta și vino mâine.

Tot așa până a terminat de învățat tot cursul.

Când iese de la examen, studentul e furios. Colegul îl asaltează: Te-a trântit?

— Nu, dar mi-a spus: „Să știi că-ți pusesem din prima zi notă de trecere, pentru că am văzut că ai nevoie de bursă. Dar așa, ai învățat tot cursul.”

• După curs, un student pârâcios vine la prof. Moisil:

— Tov. profesor uitați ce a făcut colega mea! În loc să ia notițe a făcut un desen cu portretul Dvs.

Prof., vesel: Bravo, dă-mi-l să-l înrămez.*

• La un curs la Facultate, se scoală un student și spune:

— Dvs., domnule profesor, puneți teoremele cu lopata.

Profesorul: Da, dar dacă pui o lopată de ciment, o lopată de var, iese zidul!

• Gr. Moisiil era președintele Sindicatului Facultății de matematică.

Vine o inspecție:

— Ați ținut ședință luna asta?

Gr. M.: Nu.

— Știți că trebuie să țineți ședință?

Gr. M.: Trebuie.

— Le țineți?

Gr. M.: Când trebuie.

— De ce luna asta nu?

Gr. M.: Nu trebuie.

• La Senatul Universității, prin 1950, s-a pus în discuție dacă H.N. să fie numit conferențiar universitar la Științe sociale. Prof. Iordan a spus: — Votez contra. N-are bacalaureatul.

Alt profesor se scoală: — Votez contra. E adevărat că n-a avut bacalaureatul înaintea licenței.

Gr. M.: Eu votez pentru. Nu mă interesează ordinea în care a dat examenele. Dvs. credeți că e ușor să dai bacalaureatul după licență? D-le Iordan, ați putea da bacalaureatul acum?

• În timpul concentrării la Sinești. Gr. Moisiil era profesor universitar la Iași.

Într-o sâmbătă toți ofițerii activi pleacă la oraș. Îl lasă de gardă pe rezervistul Moisiil. Un general vine pe neașteptate în inspecție și îl găsește singur. Se înfurie. Gr. Moisiil caută să-l liniștească. Sunt rechemați toți ofițerii. Generalul îl întreabă pe Gr. Moisiil:

— Ce ai fi făcut dacă te pedepsea cu arestul?

— Ar fi fost minunat. Aș fi avut timp berechet să fac socoteli.

— Dar dacă te pedepsea cu trimiterea acasă?

* Acest desen e și astăzi pe perete, la mine acasă. (V.M.)

— Ar fi fost o fericire și mai mare. Aș fi lucrat și nu mi-aș mai fi pierdut timpul.

Generalul nu s-a supărat și seara a avut totuși loc un chef. Gr. Moisil, vesel, cânta:

„Cu generalul după mine, iar mi-e bine, iar mă-mbăt!”

Cum așa ceva nu se putea cânta înaintea generalului, Gr. Moisil a schimbat cântecul:

„Cu generalul înainte, iar mi-e bine, iar mă-mbăt!”

• Prof. Moisil, pentru a compensa faptul că scrisul său era indescifrabil, scria, la începutul lecției, mai mare, apoi, absorbit de conținutul prelegerii, scrisul devenea din ce în ce mai mărunț. O dată un student dintr-o bancă din fundul sălii, a intervenit zicând:

— Domnule profesor, nu se vede!

— Dar se aude! — a răspuns profesorul.

Spre sfârșitul prelegerii, vocea profesorului devenind mai atenuată, dă prilej studentului să zică:

— Domnule profesor, nu se aude!

— Dar se vede! răspunde calm profesorul.

• La o ședință la Academie se propunea unificarea institutelor de geografie, geologie și fizică.

Gr. Moisil se ridică: Eu am ascultat pe antevorbitorii mei și sunt de acord cu ei. Propun să fie numit director... Geo Bogza.

• Explicând principiul recursivității:

— Ești de acord că orice om are dreptul la un pahar de cognac?

— Da.

— Bei paharul, îl pui jos. Ești alt om. Și cum orice om are dreptul la un pahar de cognac... și așa mai departe.

• Legile țării nu interzic nimănui să fie imbecil.

• Despre un matematician: Este mare în matematică prin erorile pe care le face.

• Scaunele prezidențiale sunt periculoase: au un microb care se urcă la cap.

• Către un meteorolog:

Moisil: Cu ce probabilitate dați timpul probabil?

— Cu cel mult 40%, dle profesor.

Moisil: Atunci de ce nu spuneți pe dos, că ați avea șanse de 60%!

• Ni se cere să facem știință productivă și producție științifică. Ar fi mai bine dacă am reuși să facem știință științifică și producție productivă.

• Un funcționar: Am dreptul să aplic legea?

Moisil: Ai și dreptul de a fi prost!

• — Îl cunosc bine pe cutare.

Moisil: E bine să cunoști bine pe cineva. Dacă-l cunoști foarte bine, e rău.

• Prin 1968 se punea problema instaurării sistemului cu condica de prezență la Institutul de matematică.

Moisil: Dacă dl. Ministru are nevoie de fundul meu nu de capul meu, o să semnez. Dacă aveți nevoie de capul meu, lăsați-mă să lucrez când și unde vreau!

• La o ședință la Academie.

Un geolog: Eu am făcut nu știu câți km toată vara și am făcut două lucrări.

Un chimist: Eu am stat toată vara închis în cei 40 m² al laboratorului și am făcut 4 lucrări.

Moisil: Eu am stat toată vara întins pe pat și am elaborat „teoria mecanismelor automate“.

• Tânăr fiind, profesor la Iași. Într-o oră de curs, studenții făceau gălăgie. Un băiat din banca întâi a început să sâsâie că să se facă liniște. Moisil: — Te rog să ieși afară, mă deranjează sâsâitul dumitale!

• Pe scara Institutului de Matematică din str. Mihail Eminescu 47:

— Niciodată un om care urcă mai greu sau mai încet nu trebuie să împiedice pe unul care urcă mai ușor sau mai repede.

• În ajunul susținerii unei comunicări, profesorul a găsit o greșeală în lucrarea sa, pe care n-a avut timp s-o corecteze până la susținere. Cu toate acestea profesorul s-a prezentat la sesiune și când i-a venit rândul a spus: — Nu mai pot susține comunicarea din următorul motiv: aseară m-am uitat la lucrare și am găsit o greșeală pe care n-am putut-o corecta în timp util. Învățămintele: să nu vă uitați pe lucrare înainte de a o comunica; dar dacă vă uitați și găsiți o greșeală, să procedați ca mine.

• A.B. dactilografa și prietena din tinerețe a profesorului, povestește că într-o zi cu ploaie Moisi vine la ea. Știind că e distrat, vrea să-i atragă atenția în mod discret să se șteargă pe picioare la intrare: — Grigri, să nu te ofensezi că preșul ăsta e așa de infect. — Nu, dragă.

Și Moisi l-a ocolit foarte atent și a intrat în casă fără să se șteargă pe picioare.

• Îl întâlnesc pe Moisi lângă Ministerul Învățământului.

— Ce faci, Grigri?

— Am fost de-am vorbit cu Bălan (Pe atunci Ministrul Învățământului) și acum mă duc la Joian (Atanase Joja, pe atunci Președintele Academiei)!

• Moisi face cunoștință cu pictorul Piliuță. Piliuță se prezintă:

— Piliuță.

Moisi: — Și eu!

• Era ziua de naștere a profesorului. Alexandru Solian, asistentul lui, a imitat atât de bine vorba și stilul profesorului încât acesta a râs cu lacrimi. Solian a spus că-i poate imita tot atât de bine și pe Dnii prof. Stoilov și Barbilian, dar nu vrea s-o facă pentru că nu mai sunt în viață. La care prof. Moisi a replicat: — Uite ce e domnule, pe mine să mă imiți și după moarte. Te rog chiar să vii mai des pe la cursurile mele!

• Există două tipuri de doctori: Doctor docent și doctor decent.

• La armată, Moisi a ales călăria. La prima oră de călărie a alunecat încetul cu încetul pe spate:

— D-le colonel, d-le colonel. Ce mă fac? Mi se isprăvește calul!

• Eu mi-am făcut datoria către Dumnezeu. Numai tata n-a fost preot. Bunicul a fost preot, străbunicul vicar.

• La ședința de Consiliu profesora în vederea titularizării, prof. Ștefan Procopiu a votat contra numirii lui Moisi: „candidatul fiind prea tânăr” pentru a ocupa postul de profesor.

— E un defect de care mă corectez în fiecare zi, a replicat Moisi.

• Un prieten îi spune într-o zi: — Matematica asta pe care o predici tu, m-am săturat de ea până peste gât.

Moisi: — Dar matematica se face de la gât în sus!

• O reporteră spune la un moment dat în cursul unui interviu: — Știți că adevărul supără!

Moisil: — Pe mine o teoremă de matematică nu m-a supărat niciodată!

• În timpul unui curs profesorul începe să caute printre hârtiile pe care le avea pe masă. Nu găsește însemnările de care are nevoie, se oprește și spune:

— Lăutarii cântă după ureche, muzicanții, după note. Eu mi-am uitat notele acasă.

• Un colaborator îl întreabă într-o zi: — Cum v-ați hotărât să vă ocupați de mecanica firului?

Moisil: — Dragă, sfori trăgea toată lumea. Eu m-am hotărât să trag fire!

• Un celebru actor de comedie a spus într-un interviu că Profesorul Moisil e cel mai mare comic din țară.

Profesorul s-a bucurat și l-a poftit la masă.

A doua zi un apropiat colaborator îl întreabă: Cum a fost, dle profesor?

Moisil: — Domnule, a fost foarte serios. Probabil că râde numai pe bani!

Urmează replici cu haz amintite de acad. Radu Voinea la comemorarea a 90 de ani de la nașterea lui Gr. M. în anul 1996, la Academia Română.

• În anul 1941 Grigore Moisil s-a înscris la un concurs de profesor la Universitatea din București, la care se înscrișese și Simion Stoilov. Prietenii l-au întrebat:

— Nu știi că la concurs s-a înscris și Simion Stoilov?

— Ba da, a răspuns dânsul.

— Și speri să reușești în locul lui Stoilov?

— NU! Eu nu m-am înscris la concurs ca să reușesc, ci doar ca să se știe că vreau să vin și eu în București!

• Se discuta în Senatul Universității despre un concurs la care se prezentaseră doi candidați: X, din universitate, mai puțin valoros, și Y din afară, pe care nu-l cunoștea nimeni, dar care nu avea lucrări deosebite. Corect era să fie respinși ambii candidați, dar pentru că aproape toți membrii consiliului îl cunoșteau pe X, au luat cuvântul și l-au susținut... Spre uimirea tuturor, acad. Moisil l-a susținut pe Y. Când s-a așezat la loc, un coleg l-a întrebat:

— Îl cunoști pe Y?

Moisil a răspuns: — Nu, dar îl cunosc pe X.

Până la urmă, nici unul dintre candidați n-a reușit, cum era și firesc.

• Firește, cu ajutorul calculatoarelor se poate optimiza un proces, dar acest avantaj, arăta cu mult umor acad. Moisil, nu se poate folosi în țara noastră pentru simplul motiv că forurile conducătoare nu știu ce semnificație are cuvântul *optim*, ele cerând în fiecare an o producție mai mare decât în anul precedent. Ar trebui explicat că adjectivul *optim* este prin el însuși un superlativ, care nu mai are grade de comparație, expresiile *mai optim* și *cel mai optim* fiind lipsite de sens.

Și cu alte prilejuri acad. Grigore Moisil remarcă greșeli de exprimare. Îmi amintesc că, ieșind de la o ședință plenară a Consiliului Național al Cercetării Științifice (CNCS), mi-a spus:

— Cel puțin de 10 ori am sesizat cuvinte ca *umane*, *umaniste*, *umanitate* folosite greșit. Așa s-a format limba română: prin folosirea greșită a limbii latine.

• Acad. Moisil făcea o propagandă susținută pentru matematică în rândurile elevilor de liceu. O dată, trebuind să se ducă la unul din marile licee din București, a comandat la garajul Academiei un automobil „Mercedes”. L-am întrebat de ce nu dorea decât un automobil „Mercedes”. Mi-a răspuns: Elevii trebuie să vadă mai întâi că, dacă înveți matematică, ai un automobil „Mercedes”. Acest lucru este mult mai convingător pentru ei decât pledoaria pentru matematică pe care am s-o fac în fața lor.

• O problemă delicată pentru membrii Academiei Române era aceea că nu puteau pleca în străinătate decât dacă plecarea era aprobată de Secretariatul Central al Partidului, ale cărei ședințe aveau loc o dată pe săptămână, luna.

Trebuind să plece la o manifestare științifică internațională însoțit de 3 cercetători de la Institutul de Matematică al Academiei, a constatat că, cu 3 zile înaintea plecării, cercetătorii aveau pașapoartele și valuta necesară, iar dânsul nu avea nici o formă făcută. Intrigat, i-a cerut socoteală directorului relațiilor externe, Alexandru Ciungu. Acesta i-a explicat că pentru dânsul este necesară aprobarea Secretariatului Central, a cărei ședință avea loc abia luni. Moisil nu înțelegea de ce era nevoie de această aprobare.

— Pentru că sunteți academician, i-a răspuns Ciungu.
— Și dacă nu eram?
— O! Atunci ați fi avut pașaportul și valuta de acum o săptămână.

Concluzia acad. Moisil a fost logică:

— Atunci îmi dau demisia din Academie; este mult mai bine astăzi să scrii pe cartea de vizită *fost academician* decât *academician*!

• Altă dată, acad. Moisil a cerut să i se facă formele de plecare la o manifestare științifică. După vreo zece zile formele erau gata, dar profesorul n-a mai plecat. Motivul? Era vorba de o manifestare fictivă. Academicianul voia să afle cam câte zile durează formalitățile, ca să știe, atunci când va trebui într-adevăr să se ducă la o manifestare științifică, cu câte zile înainte să solicite întocmirea acestor formalități. I s-a explicat că, deși plecarea unui academician în limbajul obișnuit necesită o *aprobare* a Secretariatului CC al PCR, această aprobare este în realitate o *hotărâre* și nerealizarea unei hotărâri poate avea consecințe neplăcute.

Acad. Moisil a insistat că el este om de știință, și ca om de știință, este dator să facă experiențe.

• Situația în care acad. Moisil s-a remarcat în mod special a fost o celebră ședință a Prezidiului Academiei. Conducerea superioară dorea să vaduască Academia de unitățile de cercetare, dar voia, în baza unui foarte ciudat principiu al democrației, ca Academia să ceară acest lucru. Președintele Miron Nicolescu era plecat în străinătate. Acad. Șerban Țițeica îi ținea locul. A fost convocat prezidiul, la care a fost invitat și acad. Moisil, care a vorbit astfel:

„Se spune că Institutul de Matematică trebuie să plece de la Academie și să fie transferat la Universitatea din București, pentru că acolo este o facultate căreia i se zice *matematică* sau cam așa ceva” (prof. Moisil era în conflict cu Facultatea de Matematică, motiv care l-a făcut să treacă cu catedră cu tot, la Facultatea de Filozofie, unde predă un curs special de matematici. Aceasta explică limbajul folosit mai sus). Și în continuare:

„Locul Institutului de Matematică nu este la Universitate, ci la Patriarhie. Acolo, cel puțin, vom fi lăsați în pace. Spuneți NU la propunerea ca institutele să plece de la Academie, dacă vreți să rămâneți oameni de știință. Dacă nu sunteți în stare

să spuneți NU, veți ajunge rău de tot, Doamne păzește! Veți ajunge miniștri, căci ce sunt miniștrii decât niște oameni care nu știu să spună NU!”

Ecourile acestei memorabile ședințe a Prezidiului din anul 1969 au ajuns sus de tot, iar cel ce a convocat prezidiul a fost acuzat de instigare. Până la urmă institutele au trebuit să plece de la Academie. Este adevărat că un număr restrâns, vreo șapte, între care și Institutul de Matematică, au mai rămas până în 1975, când Academia a rămas fără nici un institut.

Atunci au fost desființate și indemnizațiile membrilor Academiei, prilej pentru Moșil să se plângă că din leafă nu-și mai poate face un costum de haine.

S-a plâns forurilor superioare de partid și de stat, afirmând însă, cu umorul negru care-l caracteriza, că nu este cazul să se alarmeze cineva pentru faptul că, în prezent, poartă ultimul costum pe care-l are. Un motiv real de alarmare ar putea fi atunci când va fi văzut pe Calea Victoriei îmbrăcat cu fracul pe care-l avea de când fusese ambasador la Ankara, în anii 1946–1948.

Addenda 15

FRONDA

Atrăgea mereu atenția asupra tuturor inadvertențelor din măsurile administrative ale Facultății de Matematică, sau Academiei. Releva orice abateri de la lege, cu legea în mână. Fronda.

Urmează câteva exemple:

Tovarășului

Prim Secretar al Academiei R.P.R.

2 Aprilie 1954

În ziua de 31 martie a.c., mi s-a trimis de către Caseria Academiei R.P.R. suma de lei 2.892 lei, drepturi de autor.

Împreună cu sumele anterior primite, aceasta revine la retribuirea mea pentru cartea *Inele și ideale*, ca drepturi de autor categoria II.

Contractul meu cu Editura Academiei R.P.R. stabilește retribuirea la categoria II (lei 675 coala) dar, în momentul încheierii contractului, tov. Eugen Stănescu mi-a spus textual:

„Instrucțiunile financiare primite ne împiedică să încheiem un contract la o categorie superioară categoriei II; în momentul când cartea va fi tipărită, vă vom acorda drepturile de autor la categoria I-a.“

Având în vedere că pentru cartea mea *Inele și ideale*, o retribuire cu drepturi de autor la o categorie inferioară categoriei I-a o consider ca o ofensă personală;

Vă remit suma de lei 2892, refuzând și retribuiția ce mi se acordă și insulta pe care o conține.

Gr. C. Moisis

Sunt informat că s-ar fi hotărât ca din suma alocată în urma hotărârilor Secției I-a, pentru participarea la Consfătuirea de teoria elasticității ce va avea loc la toamnă în Polonia, o parte să fie redistribuită și să i se schimbe destinația.

Rog Prezidiul Academiei R.P.R. să țină seama de următoarele:

— Consfătuirea despre teoria elasticității ce va avea loc la toamnă în Polonia este de o deosebită importanță, mai ales pentru tânăra școală de elasticieni din R.P.R.

— Hotărârea Secției I-a a fost aprobată de Prezidiul Academiei R.P.R.

În ședința Secției I-a din 6.IV.1957 s-a hotărât ca Biroul Secției să nu ia hotărâri fără a consulta Secția în ceea ce privește relațiile culturale cu străinătatea.

Secția I-a nu a fost consultată în ceea ce privește schimbarea de destinație a fondurilor amintite mai sus.

Academician, Gr. C. Moisi

Mult stimat Tovarășe Răutu, București, 8 Ianuarie 1970

Societatea de Științe Matematice, al cărei președinte sunt și care este tutelată de Ministerul Învățământului, nu are de multă vreme secretar general. Eu nu pot să fac toată munca pe care ar face-o secretarul general. E foarte greu de găsit un profesor de liceu care să vrea să-și ia această sarcină. Profesorii buni dau meditații. Cu ceilalți n-am ce face. Profesorii de universitate sau conferențiarilor buni își duc munca științifică. Asistenții buni muncesc să-și ia doctoratul. Despre cei proști nu am a spune nimic.

După doi ani și jumătate de cercetare am găsit totuși o soluție, pe care o propun tov. Ministru Traian Pop. Vă las alături rat o copie a scrisorii către Tov. Traian Pop.

Eu cred că faptul că prof. Constantin Ottescu nu e membru de partid nu trebuie să fie o piedică. Problemele foarte politice sunt dispus să le preiau eu. Celelalte sunt cele foarte numeroase.

Primiți salutările mele tovarășești,

Gr. C. Moisi

Către Comitetul de Editură al Academiei RPR

Vă aduc la cunoștință că actualul sistem de a pune pe autori să suporte diferitele cheltuieli suplimentare achitate de editură pentru unele corecturi ale textelor publicate în Revistele Academiei R.P.R., având în vedere că imputările sunt excepțional de mari și se fac fără ca, la facerea corecturilor autorul să fie consultat dacă acceptă sau nu o astfel de plată, ținând seama că pentru articolele publicate autorul nu primește drepturi de autor, vor avea ca rezultat: autorul nu va mai face corecturile necesare și va accepta ca articolele să apară cu greșeli în text.

Având în vedere faptul că un articol este plin de greșeli de tipar nu este considerat în lumea științifică ca o vină a autorului, ci a editurii, vă dați seama de perspectivele ce se deschid.

Țin să precizez că posibile erori în manuscris sunt un lucru normal și că singurul lucru care ar putea fi cerut de editură este ca astfel de erori să nu fie prea numeroase.

Academician, Gr. C. Moisil

Întâmpinare

La Procesul-Verbal al Comisiei de rebuturi de pe lângă Editura Academiei R.P.R. nr. 4 din 8 decembrie 1958, ce mi s-a adus la cunoștință astăzi, 17 iulie 1959, privind rebuturile la comanda 380/1957, Buletinul de Matematică și Fizică nr. 3/1956, Proces-Verbal prin care mi se impută, solidar cu N. Praporgescu și Radu Miron suma de lei 1557 — aduc următoarele obiecții:

1. Procesul-Verbal impută Institutului de Matematică pentru autorii Moisil, Praporgescu și Radu Miron suma de lei 1.557, fără să defalce cota datorată de fiecare din noi. Având în vedere, că în nr. 3/1956, Buletinul științific nr. 3/1956 nu a apărut nici o lucrare colectivă a acestor autori, ci numai lucrări separate, această imputare este nereserioasă.

2. Procesul-Verbal menționează că Institutul, fiind invitat, nu s-a prezentat. Având în vedere că nu Institutul de Matematică a publicat vreă lucrare în acel Buletin, ci autorii, și anume: un articol de Gr. C. Moisil (pp. 429–454), Gr. C. Moisil și Constantin Popovici (pp. 455–467), Gr. C. Moisil și Ma-

riana Nedelcu (pp. 469–487), N. Praporgescu (pp. 549–612), R. Miron (pp. 634–646) nu Institutul de Matematică trebuia să fie invitat, ci susnumiții autori.

3. Procesul-Verbal din 8 decembrie 1958 privește o lucrare publicată în Buletinul științific din 1956. Este imposibil la o atare distanță în timp să se stabilească ce a ocazionat cheltuielile suplimentare. Aceasta face ca imputarea să nu fie justificată.

4. Subsemnatul nu am încasat drepturi de autor pentru nici unul din cele trei articole publicate singur sau în colaborare. Faptul de a mi se cere să plătesc din banii mei cheltuielile făcute cu tipărirea unei lucrări pentru care nu am primit drepturi de autor, este nejust.

Ca atare, cer să se revizuiască hotărârea Comisiei de rebu-turi a Editurii Academiei R.P.R. și să mi se șteargă datoria aferentă.

Academician, Gr. C. Moisil

CAER G.I.

Către Secția de Științe Matematice

Ca răspuns la adresa Dvs. 21500/163/10 septembrie 1965 vă trimitem alăturat în conformitate cu instrucțiunile Dvs. care ne cer: „programul amănunțit în care se precizează pe zile și ore

- a) etapele lucrării
- b) ordinea de zi a fiecărei etape”.

Acest program a fost alcătuit numai pentru ședința de dimineață a primei zile de lucru, rugându-vă să binevoiți a ne comunica părerea Dvs. în următoarele probleme:

- a) programul așa cum vi-l trimit vi se pare destul de amănunțit sau trebuie să mergem mai departe cu detaliile?
 - b) votarea credeți că e bine să fie făcută deschis sau secret?
- Responsabilul Delegației R.S.R.

Gr. C. Moisil

Z i u a I - a

Ședința de dimineață 7³⁰-13

7³⁰-7³³ Alocuțiunea Acad. Moisil: urarea de bună venire și spor la muncă, din partea gazdelor

7³³-7³⁴ Aplauze

- 7³⁴–7³⁷ Salutul delegaților R.P.B.
7³⁷–7³⁸ Aplauze
7³⁸–7⁴¹ Salutul delegatului R.S.C.S.
7⁴¹–7⁴² Aplauze
7⁴²–7⁴⁵ Salutul delegatului R.D.G.
7⁴⁵–7⁴⁶ Aplauze
7⁴⁶–7⁴⁹ Salutul delegatului R.P.P.
7⁴⁹–7⁵⁰ Aplauze
7⁵⁰–7⁵³ Salutul delegatului R.P.U.
7⁵³–7⁵⁴ Aplauze
7⁵⁴–7⁵⁷ Salutul delegatului U.R.S.S.
7⁵⁷–7⁵⁸ Aplauze
7⁵⁸–8 Mulțumirile Acad. Moisiil
8–8⁰¹ Aplauze
8⁰¹–8⁰⁴ Tov. Moisiil propune
8⁰⁴–8⁰⁷ Părerea delegatului R.P.B.
8⁰⁷–8¹⁰ Părerea delegatului R.S.C.S.
8¹⁰–8¹³ Părerea delegatului R.D.G.
8¹³–8¹⁶ Părerea delegatului R.P.P.
8¹⁶–8¹⁹ Părerea delegatului R.S.R.
8¹⁹–8²² Părerea delegatului R.P.U.
8²²–8²⁵ Părerea delegatului U.R.S.S.
8²⁵–8²⁹ Părerea delegatului R.P.B.
8²⁹–8³³ Părerea delegatului R.S.C.S.
8³³–8³⁷ Părerea delegatului R.D.G.
10⁰⁴–10⁰⁸ Replica delegatului R.D.G.
10⁰⁸–10¹² Replica delegatului R.P.P.
10¹²–10¹⁶ Replica delegatului R.S.R.
10¹⁶–10²⁰ Replica delegatului R.P.U.
10²⁰–10²⁴ Replica delegatului U.R.S.S.
10²⁴–10²⁶ Concluziile delegatului R.P.B.
10²⁶–10²⁸ Concluziile delegatului R.S.C.S.
10²⁸–10³⁰ Concluziile delegatului R.D.G.
10³⁰–10³² Concluziile delegatului R.P.P.
10³²–10³⁴ Concluziile delegatului R.S.R.
10³⁴–10³⁶ Concluziile delegatului R.P.U.
10³⁶–10³⁸ Concluziile delegatului U.R.S.S.
10⁴⁰–10⁴³ Concluziile președintelui sesiunii
10⁴³–10⁴⁵ Punerea la vot
10⁴⁵–10⁴⁷ Votarea (vot deschis sau secret?)
10⁴⁷–10⁴⁸ Proclamarea rezultatului votului

- 10⁴⁸–10⁵¹ Alocuțiunea președintelui sesiunii care salută pe președintele ședinței
- 10⁵¹–10⁵² Aplauze
- 10⁵²–10⁵⁵ Mulțumirile președintelui ședinței
- 10⁵⁵–10⁵⁶ Aplauze
- 10⁵⁶–11 Președintele ședinței propune ridicarea ședinței având în vedere orele înaintate
- 11 –11⁰⁴ Părerea delegatului R.P.B.
- 11⁰⁴–11⁰⁸ Părerea delegatului R.S.C.S.
- 11⁰⁸–11¹² Părerea delegatului R.D.G.
- 11¹²–11¹⁶ Părerea delegatului R.P.P.
- 11¹⁶–11²⁰ Părerea delegatului R.S.R.
- 11²⁰–11²⁴ Părerea delegatului R.P.U.
- 11²⁴–11²⁸ Părerea delegatului U.R.S.S.
- 11²⁸–11³³ Replica delegatului R.P.B.
- 11³³–11³⁸ Replica delegatului R.S.C.S.
- 11³⁸–11⁴³ Replica delegatului R.D.G.
- 11⁴³–11⁴⁸ Replica delegatului R.P.P.
- 11⁴⁸–11⁵³ Replica delegatului R.S.R.
- 11⁵³–11⁵⁸ Replica delegatului R.P.U.
- 11⁵⁸–12⁰³ Replica delegatului U.R.S.S.
- 12⁰³–12⁰⁶ Concluziile delegatului R.P.B.
- 12⁰⁶–12⁰⁹ Concluziile delegatului R.S.C.S.
- 12⁰⁹–12¹² Concluziile delegatului R.D.G.
- 12¹²–12¹⁵ Concluziile delegatului R.P.P.
- 12¹⁵–12¹⁸ Concluziile delegatului R.S.R.
- 12¹⁸–12²¹ Concluziile delegatului R.P.U.
- 12²¹–12²⁴ Concluziile delegatului U.R.S.S.
- 12²⁴–12²⁷ Concluziile președintelui ședinței
- 12²⁷–12³⁰ Punerea la vot
- 12³⁰–12³² Votarea (vot deschis sau secret?)
- 12³²–12³⁶ Proclamarea rezultatului votului
- 12³⁶–12⁴⁰ Președintele ședinței mulțumește delegaților
- 12⁴⁰–12⁴³ Răspunsul delegatului R.P.B.
- 12⁴³–12⁴⁶ Răspunsul delegatului R.S.C.S.
- 12⁴⁶–12⁴⁹ Răspunsul delegatului R.D.G.
- 12⁴⁹–12⁵² Răspunsul delegatului R.P.P.
- 12⁵²–12⁵⁵ Răspunsul delegatului R.P.U.
- 12⁵⁵–12⁵⁸ Răspunsul delegatului U.R.S.S.
- 12⁵⁸–13 Președintele ședinței ridică ședința

Addenda 16

MĂRTURII

- 1) Liceele purtând numele „Grigore C. Moisil“ în următoarele 12 orașe din țară: București, Iași, Timișoara, Onești, Bacău, Deva, Tulcea, Bistrița, Satu-Mare, Galați, Drobeta Turnu Severin, Giurgiu.
- 2) Apariția cărților lui Gr. M. publicate postum.
- 3) Gr.M. „Indoieli și certitudini“, ed. 2-a, ed. Enciclopedică română, 1974.
- 4) Gr. M. „Opera matematică“ sub îngrijirea acad. Solomon Marcus, vol. I, II, III, anii 1977–1988–1992.
- 5) Gr. M. „Logica raționamentului nuanțat“ ed. Științifică și Enciclopedică, 1976.
- 6) Gr. M. „Știință și Umanism“, ed. Junimea Iași, sub îngrijirea acad. Solomon Marcus, 1979.
Cărțile închinat lui și despre el.
- 7) Număr comemorativ al Gazetei Matematice anul 1974.
- 8) Viorica Moisil: „Scurtă biografie“, 1978, Onești.
- 9) Viorica Moisil: „Un om ca oricare altul“, ed. Albatros, 1979.
- 10) V. Boicescu, A. Filipoiu, G. Georgescu, S. Rudeanu: „Lukasiewicz-Moisil algebras“, ed. North-Holland, 1991.
- 11) Viorica Moisil: „O familie ca oricare alta“, ed. Cartea Românească, 1989.
- 12) Viorica Moisil: „Un profesor *nu* ca oricare altul“, Ed. Tehnică, 1998.
- 13) Egon Balaș: „Will to Freedom“ cu un capitol despre profesor, Syracuse University Press, 1999.

- 14) Sergiu Rudeanu, Afrodită Iorgulescu, George Georgescu, Cătălin Ioniță: „Multiple-valued logic“, Special issue, Gr. Moisil Memorial issue, Gordon and Breach Science Publisher, 2001.
- 15) Manifestările organizate de elevii și colaboratorii lui la Facultatea de Matematici din București, Iași, Timișoara, Cluj, Onești, Tulcea, cu prilejul comemorării anilor de naștere și deces: 10 Ianuarie 1906–21 mai 1973. Manifestări însoțite de discuții, dezbateri asupra operei profesorului și a urmașilor săi.
- 16) Expoziția „Gr.C. Moisil“ la Academia R.S.R. din Iunie 1973, la mai puțin de o lună de la dispariția savantului. Inițiatoarea, Eliza Roman, fostă studentă a profesorului, pe atunci bibliografă la Academie, publicase sub egida acestuia primul volum din „Bibliografia matematicienilor români“.

M-a sunat în dimineața zilei de 1 Iunie, întrebându-mă dacă nu dispun de documente în vederea unei mini expoziții la Academie. Într-adevăr a înjghebat rapid 4 vitrine pe următoarele teme: „Omul“, „Savantul“, „Dascălul“, „Popularizatorul“, într-o săliță de trecere la Biblioteca Academiei. Am fost profund mișcată de acest gest. Dovedea dragostea, admirația, atașamentul ce o legau de Grigori.

În ziua de 3 Sept. 1973, expoziția mărită a fost expusă publicului în sala de expoziții a Academiei, sub patronajul președintelui Miron Nicolescu.

De atunci și până astăzi Eliza Roman n-a încetat să publice în ziare, reviste, articole admirative despre savant. A atras atenția în special asupra activității benefice pe care acesta a avut-o în popularizarea științelor noi apărute: automatica, cibernetica, informatica, devenind și un popularizator de excepție.

Mi-a fost mereu aproape și-mi este și astăzi.

Expoziția a devenit itinerantă: la Iași, 1974, la Onești 1975, Tulcea 1981 și 1995, Năsăud 1992.

La Onești și Năsăud am donat acte originale, decorații, manuscrise, cărți, obiecte mici de pe buroul lui de acasă, caietele lui de școlar etc.

- 17) Serialele lui Gh. S. Nadiu, intitulate „Moisiliana“ în revista Familia din Oradea, în anii 1979–1980–1981.

- 18) Serialul din „Viața Studențească” intitulat de asemeni „Moisiliana” (spicuiuri din corespondența savantului) publicate de acad. Solomon Marcus în anul 1983.
- 19) Denumirea de „Grigore Moisil” dată străzii fostă „prelungirea Maicii Domnului” din București.
- 20) Discul „Grigore Moisil”, apărut în seria „Personalități de seamă ale culturii românești” în 1991.
- 21) Emisiunile de la Radio și Televiziune cu participarea lui. Cel mai de succes fiind cel ale lui Manasse Radnev pe care-l redăm mai jos:

PRIM PLAN

R. — Tovarășe profesor, când și cum ați devenit matematician?

Gr. M. — Matematician? Matematician am fost întotdeauna. Poate că vrei să mă întrebi când, cum și de ce am început să mă ocup de mașinile de calcul. Acum vreo 37 de ani, am început să învăț matematica de la A. Începutul înseamnă logică matematică. Logica matematică, am aflat-o acum vreo 19 ani, se aplică la automate și automatele cele mai importante, cele care joacă un rol mai viu în lumea noastră de astăzi, sunt calculatoarele electronice. Iată de ce m-ai găsit aici.

R. — Care este idealul Dvs. de fericire?

Gr. M. — Să trăiesc între oameni care judecă corect.

R. — Care este virtutea Dvs. preferată?

Gr. M. — A nu avea nici una.

R. — Pentru care greșeli aveți mai multă îngăduință?

Gr. M. — Pentru ale mele.

R. — Ce apreciați mai mult la prietenii Dvs.?

Gr. M. — Lipsa de dușmănie.

R. — Ce vă indispuce mai mult la dușmanii Dvs.?

Gr. M. — Lipsa de umor.

R. — Ce apreciați mai mult la Dvs.?

Gr. M. — Dragostea de paradox.

R. — Care e principala trăsătură a caracterului Dvs.?

Gr. M. — Speranța. Speranța de mai bine, speranța că o să știm să facem să fie mai bine.

R. — Ce detestați mai mult decât orice?

Gr. M. — Să mă obligi să spun cum vrei tu.

- R. — Care e deviza Dvs.?
 Gr. M. — Să nu te-mbeți cu apă rece.
 R. — Care sunt personalitățile istorice pe care le admirați cel mai mult?
 Gr. M. — Oamenii de știință...*
 R. — Care sunt personalitățile istorice pe care le disprețuiți cel mai mult?
 Gr. M. — Dictatorii.
 R. — Ce-ați fi vrut să fiți?
 Gr. M. — Ce sunt.
 R. — Care este ocupația Dvs. preferată?
 Gr. M. — A fi profesor.
 R. — Cum vă place să vă petreceți timpul?
 Gr. M. — Făcând matematică.
- 22) „Medalion Moisi” a lui Tudor Vornicu din duminica de 31 decembrie 1969 cu Irina Petrescu.
- 23) Premiul de pionierat în informatică atribuit lui Gr.M. printre alte 16 personalități cu contribuții remarcabile în începuturile informaticii de I.E.E.E. (Institutul de Electrică și Electronică din Baltimore, Maryland, U.S.A.).
 Medalia de bronz comemorativă ce mi-a fost oferită și înmănată, a fost adusă la București de Directorul Institutului, venit special pentru această ceremonie ce a avut loc la palatul Victoria în 15 aprilie 1998.
- 24) Dezvelirea unei plăci memoriale pe imobilul din str. Armenească nr. 14 unde am locuit din 1948 până în 1973.
- 25) La simpoziunile de Informatică Economică din ultimii 3 ani de la A.S.E. s-au dat premianților o medalie „Gr. C. Moisi” și un premiu cu același nume „pentru a fi sprijinit informatica economică”. Fostul amfiteatru 2102 poartă acum acest nume.

* Întrebarea următoare fusese eliminată de cenzură. O redau aici.

Addenda 17

Nu pot rezista plăcerii de a publica unele articole sau, mai bine zis, fragmente de articole apărute de-a lungul anilor, alese de mine pentru titlurile lor atât de incitante și conținutul lor divers.

Aceste articole înșiruite cronologic sunt următoarele:

- 1) Radu Cosașu: „Concert Moisisil”, 1971
- 2) Acad. Mircea Malița: „Gr. C. Moisisil, un gânditor al nuanței”, 1976
- 3) Eliza Roman: „Arta de a fi inimitabil”, 1983
- 4) Eugen Simion: „Portretul unui om de carte”, 1989
- 5) Acad. Gheorghe Păun: „Grigore C. Moisisil, un nume mitologic”, 1991
- 6) Nestor Ignat: „Gr. C. Moisisil, harul comunicării”, 1996
- 7) Acad. Solomon Marcus: „Inclasabilul Grigore C. Moisisil”, 1998
- 8) Ion Filotti: „Gr. C. Moisisil, bunul simț paradoxal”, 1998

Radu Cosașu (Belphegor)

CONCERT MOISISIL

— „Nu vreau să vă plictisesc cu filozofia matematicii”... și sprâncenele-i stufoase, ca ale leului din „Vrăjitorul din Oz”, îi surâd, parcă ar fi înțelepte. Totul pe chipul său e înțelepciune.

— *Nu vreau să vă plictisesc cu filozofia matematicii...* — zice matematicianul și noi repetăm pe dinăuntru: ...dar de ce să nu ne plictisiți? Plictisiți-ne... așa cum ne plictisiți dumnea-

voastră, măcar de ne-ar plictisi toți cei care apar la televiziune.

Acad. Moisiil:

— *Nu vreau să vă plictisesc cu filozofia matematicii...*

Noi:

— *Mai plictisiți-ne, vă rugăm frumos!*

— Din 1949, am o tandrețe pentru această știință a...

— Vreți să spuneți, o vocație...

— Nu, o tandrețe, omul de știință are tandrețile lui, care ca și orice tandreți sunt schimbătoare... și urmează — ca într-un concert — o cadență despre efectul moral al matematicii din care reiese că „mie îmi plac mai mult numerele decât adjectivele, adică decât să zic că am foarte mulți nasturi, prefer să spun am 342 de nasturi“, după care — ca într-un concert — vine adaggio-ul cu adagiul că „omul nu judecă corect în mod natural“, dar nici calculatorul nu poate să-și facă datoria decât cu informații exacte, el nu poate răspunde de inexactitățile introduse și — tot în acest adagiu — „n-aș îndrăzni să mă consider un moralist, ci un om ca oricare altul“... , cadența fiind aici „nu-mi plac viziunile totale și mă îndoiesc că s-a obținut definitivul în știință“... Ca să trecem, în sfârșit, la acel scherzo final deschis, cu ideea că „pentru mine, în știință, totul este aplicarea“, „eu n-am timp să învăț, eu lucrez!“, căci „costă foarte mult ceea ce nu ai învățat încă...“ — și acest încă e subliniat ca o lovitură discretă de timpan — pentru ca rondo-ul brillant, de mare virtuozitate să fie această frază atât de melodioasă: „lectura lui Shakespeare de către un inginer trebuie să intre în costul de producție, dar nu a intrat... încă nu a intrat“...

Toate acestea-s frânturi știute pe dinafară dintr-un recent concert Moisiil.

Celălalt tele-eveniment este Lionel Bernstein cu al său ciclu „Să înțelegem muzica“... ar trebui să devină „slujba noastră laică de duminică dimineață“.

Nu văd diferențe substanțiale între aceste două tele-evenimente — cu Moisiil nu află niciodată unde începe arta, unde se sfârșește știința, sau cum ar spune domnia-sa cu acea intonație de băsmuitor inimitabil, VICE VERSA...

(Cinema, Noiembrie 1971)

Mircea Malița

70 DE ANI DE LA NAȘTERE

Moisil — gânditor al nuanței

[...] Grigore Moisil a fost un matematician total care nu a arborat o altă calitate. El a scris texte de valoare literară, a făcut incursiuni filozofice, s-a ocupat de fizică, mecanică și alte științe, întotdeauna de pe poziția unui matematician. Cu acest atribut, marele învățat român satisface cerințele unei definiții mai strânse și mai actuale a umanismului. Există o gravă eroare în a considera că numai științele care au ca obiect de studiu omul pot deveni purtătoare de cuvânt ale umanismului.

Opera lui Moisil este o patetică contribuție la rectificarea situației omului de știință în curentul de idei contemporane, la integrarea matematicilor și a științelor pozitive în cultură, la plasarea lor într-un loc cardinal. [...]

PE LÂNGĂ edificiul măreț al aplicațiilor clasice ale matematicii, Moisil constata că de curând s-a început construirea unui al doilea edificiu, cel al aplicațiilor moderne ale matematicilor, teoria automatelor, economia matematică, lingvistica și biologia matematică și cibernetică. Apariția noilor domenii de sociometrie, psihometrie, arheometrie, histometrie, jurimetrie erau pentru el simptome ale unui curent viguros al viitorului.

Umanismul lui Moisil constă în această idee care străbate opera sa: matematicianul construiește mijloace din ce în ce mai puternice și mai cuprinzătoare de modelare a realității, nu numai a celei fizice, mecanice, astrale sau subatomice, ci și a celei în care omul este subiect sau predicat. Puține bucurii pot fi comparate cu aceea de a constata încă în cursul vieții că un nou model construit intervine istoricește în perioada în care științele au nevoie de el pentru o reprezentare mai adecvată a realității. Moisil a fost printre cei mai consecvenți apărători ai ideii că matematica modernă fiind o știință a structurii, nu atât a cantității este susceptibilă de aplicații la fenomene calitative. Conceptele și judecățile clasice erau „prea tăioase” pentru realitatea nuanțată a societății și omului, dar nu și instrumentele oferite de ultimele ei descoperiri. [...]

Cât vor lucra la ridicarea celui de al doilea edificiu, matematicienii români nu vor uita că la piatra de temelie, adică în axiomele sistemului matematic chemat să fie valorificat în ști-

înțele omului, stă contribuția unui mare maestru de-al lor, a profesorului Grigore C. Moisil, gânditorul nuanței.

(*România Literară*, 15 Ianuarie 1976)

Eliza Roman

GRIGORE C. MOISIL

Arta de a fi inimitabil

[...] Cu teza sa de doctorat (1929) se instalează în literatura matematică stilul moisilian, căci Gr. C. Moisil folosește deja pentru investigarea unei probleme de mecanică noțiunile foarte noi ale unui domeniu ce se constituia pe atunci în matematică, analiza funcțională. Teza este imediat remarcată și elogiată, iar unul dintre creatorii analizei funcționale, Vito Volterra, îl invită să vină și să lucreze cu el la Roma.

Specializarea o face Grigore Moisil la Paris și Roma, sub îndrumarea marilor matematicieni J. Hadamard și V. Volterra.

După întoarcerea sa în țară, va predă un deceniu (1932–1942) la Iași, iar restul vieții va funcționa ca profesor la Universitatea din București.

[...] Corespondența sa numără mii de scrisori ce atestă legăturile cu savanți lumii, de la A. Church, V. Volterra și E. Cartan, acum o jumătate de veac, până la L. Zadeh, contemporanul nostru, creatorul mulțimilor vagi.

[...] Numai un îndrăgostit al matematicii, un talentat literat putea să se arunce în lupta pentru înlăturarea prejudecăților ce se ridicaseră de-a lungul timpului în jurul acestei științe și să stăruie pentru a o face înțeleasă și iubită. Dinamismul său intelectual, vastele lui cunoștințe, perspicacitatea, permeabilitatea, căldura lui sufletească, credința în progres au făcut din Gr. Moisil cel mai îndrăgit popularizator al ei. Prin încântătoarele sale tablete reușește să distrugă legenda profesorului de matematică încrunțat și „încuiat”, cufundat în calcule reci, singuratic în turnul său de fildeș.

[...] Maestru al paradoxului pe care-l folosea atât ca instrument personal în cercetările sale, cât și în tabletele sale subjugă cititorul cu afirmații de felul „Orice poate fi demonstrat, chiar și adevărul”.

[...] Nu ni se pare deloc paradoxal că trăsătura esențială a caracterului acestui aprig dușman al convenționalismului, cea care i-a asigurat, după părerea noastră, simpatia tuturor

lui Gr. C. Moisil, a fost moralitatea. Trăind epicurian în fiecare clipă a existenței sale, savantul Moisil n-a încălcat niciodată codul principiilor sale morale. Gr. C. Moisil nu a renunțat la nici un efort pentru a apăra orice ... dreptă sau pentru a încerca să nimicească efectele nefaste ale răutății, prostiei sau pedanteriei. Niciodată ipocrit acest spirit universalist a fost iubit pentru neștrămutata sa credință că binele, adevărul și frumosul, specifice umanismului și cunoașterii, trebuie să triumfe.

[...] La zece ani de la dispariția timpurie a acestui inimitabil savant, putem conchide parafrazându-l pe Gr. C. Moisil, că a lăsat o operă vie și valoroasă, deoarece ieri s-a gândit la mâine.

(*Tribuna României*, 1 August 1983)

Eugen Simion

PORTRETUL UNUI OM DE CARTE

Ar trebui să adaug: și al unui om cu umor, mult și de bună calitate. Este vorba de matematicianul Grigore Moisil.

Eroul lor nu-i deloc un om ca oricare altul sau nu în toate privințele. E, dimpotrivă, un om excepțional, un om învățat și, cum zice autoarea în postfața cărții, un om de bine. Îmi place această formulă veche, folosită din ce în ce mai puțin în limbajul actual. Un om de bine este, înainte de orice, un om moral. Este, apoi, un om pentru care adevărul există. Un om, în fine, care face bine pentru că respectă el însuși valorile spiritului. Omul de bine este, deci, omul inteligent și bun care detestă egoismul, înfumurarea, impetuoșitatea și toate celelalte vanități care alternează comportamentul unui individ și fac din el un tip indezirabil.

Din legendele care continuă să prolifereze în jurul numelui său și, acum, din scrisorile publicate, înțeleg că Grigore Moisil, a fost, cu adevărat, nu doar un om foarte învățat, dar și un om de bine. Pentru el însuși, pentru familia, prietenii, elevii și pentru știința pe care a ilustrat-o (matematica) într-un mod strălucit. Nu l-am cunoscut personal, dar l-am auzit de multe ori vorbind în adunările universale și, ori de câte ori lua cuvântul, Moisil spunea ceva ce stârnea în jur ceva mai multă înțelegere și mai mare bunătate. Cum să nu-l simpatizezi, cum să nu-ți faci plăcere să-l ascuți? Era în ceea ce spunea un

umor fin și un apel la rațiune. Mai multă îngăduință domnilor, mai multă ironie... Avea un stil sincer, fără a fi brutal, de a respinge și un mod foarte subtil de a deplasa o problemă gravă, prea gravă, într-un registru mai simplu, mai suportabil. L-am ascultat vorbind, pe când eu eram un tânăr asistent și el era deja un mit în lumea universitară bucureșteană., într-o mohorâtă, crispată ședință sindicală pe la mijlocul anilor '60. Nu știu ce misiune sindicală avea Grigore Moisil, dar, cum zic, l-am auzit ținând un scurt discurs, în replică la un alt discurs, lung și plicticos, presărat din când în când cu amenințări la adresa oamenilor de învățământ... Când s-a ridicat omul acesta mai degrabă scund, cu o față ușor asimetrică, împodobită cu un nas de o formă indefinită, s-a făcut mai întâi liniște, apoi, după primele propoziții, s-a făcut mai multă lumină în marea aulă de la Drept. Nu exagerez, am avut această curioasă senzație că spațiul s-a lărgit și pe fețele sindicaliştilor sever admonestați până atunci a apărut o pată de lumină... Scurtul discurs al omului de spirit s-a încheiat printr-un râs eliberator, nu al lui (ca orice spirit ironic știa să pară serios), ci al asistenței... Nimic n-a mai rămas din admonestările oratorului dinainte, cu mintea dură și vorba lemnoasă... Iată, mi-am zis atunci, cum spiritul poate învinge agresivitatea prostiei inflexibile...

Portretul spiritual și moral iese, repet, indirect din aceste scrisori. Grigore Moisil este, nu mai încape vorbă, un spirit superior, un om norocos, sociabil încrezător în vocația lui, fără a fi arogant, înfumurat după obiceiul pământului. Știe multă carte și se remarcă de tânăr, de foarte tânăr; dar nu se observă în epistolele sale nici un semn de intoleranță față de profesorii și colegii săi. Știe că matematica este folositoare, dar el face matematică din plăcere. E bucuros că e profesor și-i place, spune el undeva, să stea de vorbă cu copiii pentru că îi place seriozitatea lor... A voit să schimbe ceva în matematici și anume (mă folosesc de informațiile date de Viorica Moisil): să treacă de la o matematică a cantității la o matematică a structurii. Oamenii de specialitate înțeleg mai bine cât și cum a reușit Grigore Moisil să facă acest lucru. Ceea ce deduc eu, citindu-i eseurile și corespondența, este că acest om foarte învățat stimează inteligența altora și iubește fără prefăcătorie valorile vieții. Mai este ceva: scrisorile arată că matematicianul are simț epic. Știe să povestească și-i place să pună

o idee într-o poveste. Asta confirmă ceea ce unul dintre foștii lui studenți mi-a spus zilele trecute: că a audiat un curs de logică matematică povestit de Grigore Moisil... Care va să zică, Moisil povestea logica matematică așa cum Noica a povestit mai târziu pe Hegel...

Dr. Gheorghe Păun

GRIGORE C. MOISIL, UN NUME MITOLOGIC

Chiar dacă cei care l-au cunoscut sunt, din motive naturale sau, să le zicem, istorice (emigrare), tot mai puțini, aceștia depun mărturie că Grigore C. Moisil nu (mai) este numele unui om, ci numele unei clase de logici, nume de stradă, nume de liceu, un „nume adunat pe-o carte”, autorul unui număr uriaș de vorbe de duh intrate în circulație curentă (cred că la noi cel mult Păstorel să-l fi depășit la această „probă”), savant în anii când cuvântul nu fusese compromis, academician pe vremea când instituția respectivă era cu mult mai mult decât o ștampilă și o editură, matematician-persoană publică (aproape un paradox pare acum, o imposibilitate chiar, după vreo cincisprezece ani de criză a personalităților din acest domeniu, capabile să transceadă granițele propriului domeniu ajungând să fie recunoscute pe stradă precum cântăreții și sportivii), luptător perpetuu, pentru o idee, pentru un om, pentru un principiu (se pare că însuși „geniul Carpaților” a avut de-a face cu vitriolul replicilor lui Moisil, ceea ce, iarăși, pare imposibil). Un nume mitologic, un personaj de legendă, chiar dacă (de fapt, tocmai pentru că) Viorica Moisil și-a intitulat o carte *Un om ca oricare altul* (Ed. Albatros, 1979) și o a doua *O familie ca oricare alta* (Cartea Românească, 1989).

Pentru mulți oameni (tineri), Grigore C. Moisil este echivalent cu portretul său fotografic de la 60 de ani (1966), o capodoperă a genului, care, într-adevăr, poate ține locul modelului în mare măsură. Haină sobră, cămașă albă, cravată — parcă nu festive însă, ci de lucru —, un umăr mai sus, unul mai jos, împins spre înainte, ochii mici, negri, duri, privind pieziș, spre dreapta, înconjurați de ridurile jucăușe ale vârstei și apropierii unei glume, o sprânceană zbârlită, cealaltă așezată, fruntea-chelie, umană, terestră, fără înghețarea genialității ostentative; în centrul geometric al fotografiei — zâmbetul, rimă perfectă la argintul viu al ochilor, amintind prin finețe

de *Gioconda* lui da Vinci, iar prin fermitatea apropierii buzelor de rigoarea demonstrației matematice. „Pentru noi, o carte de matematică modernă va conține întotdeauna și surâsul lui Moisil. Acest surâs de neuitat, a cărui absență e ca o cicatrice a inteligenței”, spunea Octavian Paler într-un articol apărut în „România literară” la 15 ianuarie 1981. E un portret al inteligenței această fotografie, în ipostaza ei numită Grigore C. Moisil.

[...] La pagina 361 a cărții *Un om ca oricare altul*, Viorica Moisil inserează o propoziție pe care cei care l-au cunoscut și îi simt lipsa o rostesc din când în când, o propoziție care se potrivește foarte bine momentului pe care îl traversează matematica și informatica românească acum, la un an de la schimbarea de „epocă”: „Ei, dacă ar mai fi profesorul!”.

Nestor Ignat

GRIGORE C. MOISIL — HARUL COMUNICĂRII

[...] În acest an, al nouăzecilea de la nașterea marelui nostru savant și nu departe de sfertul de veac de la dispariția sa, mi s-a părut firesc să-mi vină în minte mai întâi câteva amintiri despre omul Moisil: un suflet mare, în permanentă dăruire, împreună cu o minte sfredelitoare, în neconținută ebulție.

Nu putea trece neobservat, chiar și printre cei care nu aveau habar de logica matematică sau de calculatoare. Figura, gesturile, timbrul vocii și, mai ales, gândurile sale, întotdeauna originale, atrăgeau la televizor (cu care a fost din fericire contemporan) lume de tot felul și nu numai pe obișnuinții cursurilor și conferințelor. Era în același timp omul cel mai discret, mai neostentativ din câți am cunoscut, într-o vreme când ostentația unor non-valori luase proporții tragi-comice. Atât de firească era modestia lui, fără nimic elaborat, fără nici o notă falsă încât părea ceva de la sine înțeles la cineva, desigur, pe deplin conștient de valoarea sa în cultura românească de ieri și de mâine. Atât de viu și autentic era în tot ce făcea și spunea încât astăzi, la atâta amar de vreme de când ne-a fost răpit, imaginea lui n-a pălit deloc în mințile noastre.

[...] O față a talentelor sale, mi se pare că n-a fost totuși luminată îndeajuns.

A fost oare Gr. C. Moisil un scriitor? Din câte știu, în afara unor încercări din vremea școlii, Moisil n-a scris romane sau

nuvele și nici poezii (iubea însă poezia, citise multe versuri, l-am auzit recitând din Baudelaire și alți mari poeți iar scrisul lui, destinat celor apropiați, dezvăluie o sensibilitate de poet).

A fost, mai degrabă, un ziarist? M-a întrebat odată, în treacăt (cred că ne aflam la înmormântarea lui Tudor Vianu) ce părere am despre publicistica sa. Evident, o socoteam excelentă. A contestat însă că ar fi ziarist, deși apărea permanent în periodice. Un ziarist scrie despre ce i se cere — cam așa argumenta Moșil — eu nu scriu decât despre lucruri la care cred că mă pricep. Mica ironie la adresa gazetarilor era reușită, deși lucrurile nu stau tocmai așa: nici ziaristii, dacă sunt veritabili, nu scriu despre orice, nici Grigri nu s-a mărginit la stricta sa specialitate în publicistică.

Mi se pare că Grigore C. Moșil era mai ales un extraordinar... Cum să spun? Comunicator, poate. Avea darul, harul comunicării; și la treaba asta concura tot ce era el: și marele om de știință — matematicianul, logicianul, și gânditorul profund care reflecta asupra propriei discipline, adică gândea matematică, dar și *despre* matematică, cu alte cuvinte făcea filozofie, filozofie a științei, și eruditul la care erudiția nu se băga de seamă, dar pentru cine avea urechi de auzit, în tot ce spunea vibrau întinsele sale cunoștințe cu discreția timbrului unei voci rare, al unui Stradivarius, unind rigoarea științei cu orizonturile largi ale culturii umaniste. Dar toate acestea, de identificat și la alți oameni de seamă, la Moșil se topeau în fluxul comunicării care reușea să trezească interesul, să atragă și pe acel „oricare altul” dintre cei ce-l urmăreau, chiar când acesta, uneori, nu pricepea chiar toate spusele profesorului. Frazele sale simple, stilul său inimitabil nu aveau nimic „șuetist”, nu făceau niciodată popularizare ieftină, ci purtau întotdeauna povara delicată a unui gând original, a unei soluții inedite, aveau ceea ce se cheamă profunzime, dar cu farmec, fără nici o pedanterie. Moșil avea un simț ascuțit al specificului materiei de care se ocupa și al auditoriului și fără să amestece niciodată genurile, fără să apeleze la anecdote, cum fac unii, ca să mai scape, artificial, de ariditatea disciplinei (deși gusta și el anecdotele, chiar mai „corosive”, cum li se spunea pe vremuri la „Junimea”) reușea să fie la fel de fermecător și captivant la cursul despre „Fundamentele matematicii”, de pildă, ca și în articolele din „Contemporanul” cel vechi sau într-un interviu, oricare, la televiziune (din fericire

s-au păstrat: le va fi mai ușor să ne creadă urmașilor noștri). Se întâmpla așa și când scria, la revistă sau pentru curs, și în scrisori sau în cuvântări academice. Fiindcă era, cum am spus, un excepțional comunicator, un „comunicator total“, așa zice, adică într-un fel, în felul său, și un mare scriitor, și un mare orator, și un mare ziarist (să fiu iertat!).

Aș adăuga însă: și un mare actor! Nu era un om frumos după normele convenționale, dar era un seducător în sensul nobil al cuvântului. Avea acea față mobilă, nemaipomenit de expresivă pe care o secundau inflexiunile vorbirii, vocea profundă, baritonală, convingătoare încât, fără să joace alte roluri decât pe acela propriu (dar ce rol!), să facă, atunci când oficia la catedră sau apărea la televiziune (pentru care era un actor ideal, autor și interpret totodată) un adevărat teatru de idei, care se nășteau parcă în fața telespectatorilor din vorbirea și mimica lui Moșil.

Ce erau, în definitiv, asemenea producții? Eseistică? N-aș spune, mai ales că, din nefericire, la noi, mi se pare că, pe lângă unele pilde memorabile, mai vechi și mai noi, genul însuși a început să se degradeze din cauză că se împinge în față o variantă zglobie care se pretează la jocuri facile cu noțiuni aproximative și judecăți discutabile, nu rareori ornate cu vulgarități și menite să epateze asistența (partea ei slabă) cu deșteptăciunea, erudiția și profunzimea filozofică a autorilor. Adică exact opusul a ceea ce făcea Grigore C. Moșil care, sub aparențele ușurinței, spunea întotdeauna lucruri foarte serioase, într-o manieră și un gen propriu, inimitabil, ca tabletele lui Arghezi, cronicile lui G. Călinescu sau „trapezele“ lui Bogza.

Un spirit atât de înzestrat nu putea decât să ne reprezinte cu cinste în toate domeniile pe care le aborda, de la creația teoretică austeră la activitatea practică-organizatorică, stăpânit mereu de demonul inovației, de la profesoratul devotat, care i-a adus numeroși discipoli și colaboratori, dintre care unii s-au ilustrat de mult pe plan național și internațional, la publicistica scrisă și orală, care l-a făcut popular, de la filozofie la... diplomatie (a fost ambasador în Turcia), unde zestrea științifică și personalitatea sa înălțau, ca peste tot, prestigiul popoului nostru.

Vai! Cât de mult ne lipsești, Grigori!

Solomon Marcus

INCLASABILUL GRIGORE MOISIL

Survenită în urmă cu un sfert de veac (21 mai 1973), moartea lui Gr. C. Moisil, departe de țară (în Canada), mi-a fost anunțată în timp ce mă aflam cu o echipă (condusă de Carmen Dumitrescu) de la Televiziunea Română, pregătind o emisiune în care o parte se referea chiar la Gr. C. Moisil. Era simptomatică și premonitorie această întâmplare. În toți anii care s-au scurs de atunci, spiritul lui Moisil ne călăuzește pe noi, oamenii de știință, într-un fel care nu poate fi comparat decât cu modul în care spiritul tutelar al lui Caragiale însoțește și azi societatea românească. Replicile moisilienne (dintre care multe au fost colecționate în cartea îngrijită de doamna Viorica Moisil, publicată recent la Editura Tehnică: „Grigore C. Moisil; un profesor *nu* ca oricare altul”) revin mereu în memoria noastră, stimulate de evoluția actuală a lucrurilor.

Pe măsură ce ne depărtăm în timp de Gr. C. Moisil, ne simțim obligați să lărgim perspectiva din care îl privim, pentru a-l putea înțelege mai bine. Desigur, el se situează, așa cum s-a observat, în tradiția lui Cantemir, Hasdeu și Iorga, caracterizați prin capacitatea de a crea într-o multitudine de domenii și de a dobândi o cuprindere care aspiră la totalitate. Însă toți aceștia au trăit în perioade istorice în care sciziunea culturii nu era încă atât de pronunțată ca în cea de a doua jumătate a secolului nostru. Moisil a reușit să polarizeze atenția întregii clase intelectuale (și nu numai), fascinându-i în egală măsură pe matematicieni și pe poeți, pe ingineri și pe muzicieni, pe economiști și pe pictori, pe fizicieni și pe dramaturgi. Toți au recunoscut în el un moralist, apt să formuleze lapidar adevăruri profunde: „Limba naturală, ca și natura studiată de fizicieni, e infinită”; „Miracolul grec e descoperirea demonstrației”; „Ideea că cel ce urmează secția «științifică» nu are nevoie decât de o cultură «științifică» nu știu a cui o fi. În nici un caz nu e a unui om cult”; „Omul nu progresa decât când știe că nu poate să facă ce vrea”; „O descoperire științifică nu poate fi făcută responsabilă de filozofia pe care oamenii o dezvoltă plecând de la ea”; „Este logica o știință practică? Eu cred că e cea mai practică dintre științe, fiindcă te învață să iei decizii”; „E ceva care separă pe copii de cei care nu mai sunt; aceasta e ideea de joc: pentru un copil, ca pentru un matematician, jocul e o treabă serioasă”;

„Meseria de profesor e aceea de a preschimba timiditatea copilăriei în înfumurarea adolescenților, deznădejdea celor maturi în optimismul bătrânilor. Toate patru atât de necesare unei societăți bine organizate“; „Cerul nu poate fi înțeles decât prin calcul“. Referindu-se la mentalitatea care reține din cultura greacă numai partea ei așa-zis umanistă, observa: „Miracolul grec era privit cu ochi sașii“. Ultima reflecție, poate mai mult decât celelalte, ne atrage atenția că, fără a fi avut caracter de membru al Uniunii Scriitorilor, Moșil a fost și scriitor; textele sale întrunesc calități pe care rar le vedem împreună: rigoare logică, limpezime, concizie, perfectă cunoaștere a limbii române, folosire creatoare a limbajului, calitate literară caracterizată prin forță sugestivă, capacitate metaforică și prezență genuină a umanului. Iată o probă, dintr-o mie; se referă la psihologia creației: „Și după ce ți-a dat prin gând ceva, ce faci? Te pui să scrii? [...] Nu e chiar așa de simplu. După ce-ți dă prin gând o idee, în mare, trebuie s-o realizezi în detaliu. [...] Uneori merge repede. Curg formulele și teoremele ca dintr-un izvor. [...] Îți vin ideile una după alta și se leagă între ele. Ești în transă. Nu auzi nici când te cheamă la masă, nici când te sună telefonul. Uși că ai o întâlnire. [...] Lumea exterioară dispăre. Nu dispăre, dar devine neglijabilă. Nu simți că ți-e frig; nu simți? Simți, dar n-are importanță. Ești în transă. Iese. [...] Dar alteori nu iese. Te împiedici la fiecare pas și tot nu iese. Atunci, dacă te cheamă la masă, te superi. Și dacă vecina bate un covor, te superi. Te supără și un mandat poștal și o telegramă de felicitare. Și nu te poți dezlipi de locul unde-ți faci socoteala.“

A venit timpul să-l descoperim pe Moșil scriitorul, scriitor inclusiv în textele sale matematice; acestea au un ritm, o melodie care urmează îndeaproape linia gândirii sale contrapunctice. Cei care i-au ascultat prelegerile au fost frapați de modul în care își cânta fraza, iar cei care l-au urmărit în procesul de elaborare nu au putut să nu observe felul în care și fredona căutările.

Să-l descoperim pe acel Moșil despre care Nichita Stănescu scria: „Logica gândirii și fluxul tandreții în comunicare ale lui Grigore Moșil aveau o natură unică a desăvârșitului calm al valorilor, un anume olimpianism plin de confort intelectual, cu zâmbet de Gioconda pe care ți-l acorda o piatră numită Himalaia. Nu cred că un om ca Grigore Moșil a murit. Eram

atât de mândru de prietenia pe care mi-o acorda din când în când, încât eu însumi devenisem în acea perioadă un om mai înțelept, mai calm și mai „lampadofor“. Poetul vorbea despre „magnificul om Grigore Moisil“, cu care „am avut cinstea să stau ochi în ochi și să vorbesc de cu seară până mai spre adâncul nopții despre unele și altele de-ale poeziei și de-ale matematicii“.

Am extras aceste rânduri din urmă ale lui Nichita Stănescu (ar fi avut acum 65 de ani) din „Antimetafizica. Nichita Stănescu însoțit de Aurelian Titu Dumitrescu“ Cartea Românească, 1985. Citatele din Moisil sunt din cartea sa „Știință și umanism“, Junimea, Iași, 1979. Dar toate cărțile sale sunt la fel de semnificative.

Ion Ștefan Filotti (Paris)

PROFESORUL GRIGORE C. MOISIL — BUNUL SIMȚ PARADOXAL

Ce ar fi fost adolescența și tinerețea generației mele fără înfuri luminoase ca cea a profesorului Moisil? Ce ar fi devenit România fără oamenii care, ca Moisil, au păstrat pâlâind lumina civilizației și culturii în perioada de neagră urgie care se abătuse peste țară?

Puțini oameni erau mai înzestrați intelectual decât el. Te izbeau când îl întâlneai inteligența, generozitatea și hazul, nu sunt sigur în ce ordine. Inteligența lui Moisil era rapidă, dar elocuțiunea lui era lentă, cum se cuvine unui profesor. Hazul lui se dezvolta în valuri progresive, înaintând lent la început, apoi prin acumulări progresive spre un deznodământ paradoxal. El iubea paradoxul și-l cultiva în toate varietățile, atât în cotidian cât și în matematică sau în filozofie. Paradoxul lui Moisil era însă numai aparent, căci bunul lui simț fundamental îi interzicea luxul sofismului. În vremuri în care absurdul este rege, bunul simț trebuie să îmbrace hainele strălucite ale paradoxului, și Moisil a reușit în mod sublim în acest exercițiu. Umorul și paradoxul lui Moisil erau mereu pus în slujba unor scopuri pozitive: promovarea matematicii și adevăratei științe, sprijinul oamenilor talentați și ajutorul dat celor necăjiți. Nu era ușor să atingi aceste țeluri într-o vreme când pentru a face binele erau necesare multă șiretenie și o adevărată strategie.

Strategia lui Moisi era de a-și învâli adversarul în ridicol. Moisi a obținut în felul acesta victorii aparent imposibile asupra îngustimii de spirit și prostiei. Cum hazul lui Moisi nu era cu adevărat răutăcios, proștii și puternicii aveau impresia că devin inteligenți în vecinătatea lui și-i deveneau aliați. Această metodă, pe care Moisi a practicat-o cu o mare măiestrie, a funcționat cu o eficacitate rară.

Uimitoarea inteligență a lui Moisi era recunoscută de toți. Mi-aduc aminte de o inscripție a lui Dan Barbilian, poetul Ion Barbu, pe un volum pe care-l dăruise lui Moisi și în care îl elogia pentru inteligența lui. Era un mare compliment din partea unui geniu irascibil ca Barbilian și cu atât mai neașteptat cu cât venea de la un matematician. Căci rar admiră un matematician „intelența” unui confrate de breaslă. Matematicienii admiră de obicei „talentul” și nu inteligența, care este subînțeleasă. Nimeni nu crede că poți fi matematician și prost în același timp. Poate doar dacă ești matematician prost.

Moisi era un adevărat profesor, un profesor înnăscut, căruia îi plăcea să fie profesor, dar care te învăța un stil de viață și nu neapărat o materie anume. Moisi preda o metodă sau, mai bine zis, atitudinea lui față de viață și de lucruri. Aceasta era o atitudine de matematician și de artist, care nu susținea tehnicienii înguști, birocrății și dobitocii. Împotriva acestora era îndreptată arma incendiară a umorului său, mai ales când încercau să se amestece în domeniile sacre în care nu aveau ce face: știința, facultatea, Academia.

Moisi era fără îndoială unul din spiritele cele mai originale ale epocii sale. Cursurile lui Moisi erau originale pentru că atitudinea originală față de lucruri îi era la fel de naturală cum este cântecul natural privighetorii. De la primul contact cu un subiect care îl interesa, personalitatea lui Moisi își lăsa pecetea asupra lui, îl filtra și-l metamorfoza repetat până când nu mai puteai crede că nu el îl inventase. Această capacitate era uimitoare și nu l-am auzit niciodată prezentând un subiect sau o teorie a altui autor în termenii acestuia, ci mereu în ai săi. La cursul lui Moisi mergeai de aceea ca să-l ascuți pe el și nu numai ca să te informezi despre ce au făcut alții. Trebuia să cunoști subiectul dinainte și numai atunci puteai aprecia eleganța și originalitatea lui. Această originalitate este prezentă în toate textele lui, chiar și în încercările cu un

caracter general. Geniul spontan al lui Moisi! era foarte adaptat eseului ca gen literar. Originalitatea lui se exprima perfect în această formă, ca de pildă în „tabletele” din Contemporanul. Am ascultat deunăzi, încercând să-mi pregătesc amintirile și impresiile pe care le consemnez aici, un disc cu câteva din tabletele realizate pentru o emisiune radiofonică în 1972. Pe lângă emoția puternică care m-a cuprins ascultând din nou vocea lui caldă și atât de caracteristică, am regăsit originalitatea și preocuparea permanentă pentru partea omenească a științei.

Câteva tablete vorbesc despre caracterul estetic al matematicii. Motivul principal pentru care matematicianul face matematica este pentru că îi place. Cu o teză atât de eretică, este de mirare că Moisi! n-a fost ars pe rug pentru estetism sau cine știe ce altă crimă. Pentru Moisi!, matematicianul nu reușește să creeze matematică bună decât dacă îi place, la fel ca și compozitorul, pictorul sau poetul. Opera matematicianului este cu atât mai utilă cu cât este mai mare plăcerea încercată la el în timpul elaborării ei. Matematicianul poate fi un bijutier care șlefuieste giuvaerul până la perfecțiune. Perfecțiunea este atunci sinonimă cu simplitatea supremă, ca la Brâncuși. Matematicianul Moisi! avea și el această trăsătură, și prezenta adesea cu simplitate și modestie descoperiri elegante fără a și le însuși, împingând modestia până a le atribui unor precursori care cu siguranță nu se gândiseră la generalizările care li se atribuiau postum atât de generos.

Un alt tip de matematician pe care-l admira Moisi! este „alpinistul” care-ți lasă „o puternică impresie de frumos, de măreț” când „face pași de gigant” sărind din „vârf de munte în vârf de munte”, prototipul fiind Stoilov. Moisi! era în același timp un alpinist matematic, talentul și ușurința lui uimitoare permițându-i să urce pe mai multe piscuri, din cele mai înalte: logică matematică, algebră, analiză funcțională, ecuații cu derivate parțiale, mecanică și până și teoria relativității.

Deși n-a scris filozofie, Moisi! avea un simț sigur pentru filozofie și interesul lui pentru logică nu era numai de matematician. Profunzimea lui Moisi! era adesea uitată, fiind pe nedrept lăsată în umbră de vioiciunea spiritului lui. Ca exemplu, aș releva o observație a lui din discul de care vorbeam mai înainte și care ilustrează perfect întorsătura neașteptată pe care o analiză o poate lua la Moisi! și profunzimea de care

era capabil. În „tablete“, Moisiil se adresează unui public larg căruia vrea să-i explice în ce constă activitatea matematică. Lucru greu de apreciat pentru un public pentru care matematica este de obicei identificată cu socotitul. El începe prin a explica că una din preocupările algebrei sunt simetriile și că simetriile există din cele mai vechi timpuri, de pildă pe decorațiile de pe vasele neolitice. Apoi explică faptul că într-un motiv ornamental sunt deopotrivă de importante motivul care se repetă, ca și schema repetiției. Până acum nimic prea extraordinar. Și deodată izbucnește sugestia genială. Moisiil remarcă faptul că plăcerea estetică produsă de simetrie este comună multor civilizații, de vreme ce aceleași scheme ornamentale se regăsesc la multe dintre ele, dar și că ea este de natură inconștientă, ca orice plăcere. Dar asta înseamnă că există lucruri inconștiente care sunt totuși raționale. Acest fapt este cu atât mai izbitor cu cât psihologia și psihanaliza, care se ocupă mult de inconștient, au pus în evidență caracterul irațional al inconștientului. Partea interesantă a acestei ipoteze nu mi se pare a fi un anume caracter logic al structurilor inconștiente, care a fost constatat de mult, de pildă în vis, când facultatea logică este, măcar în parte, păstrată. Raționalitatea inconștientului este aici în legătură cu operațiile matematice care ar trebui inerent efectuate în mod inconștient în creier pentru a recunoaște simetrii. Această facultate inconștientă a creierului, dacă ar fi verificată experimental, ar fi desigur extraordinară. Anumite lucrări recente în domeniile inteligenței artificiale și ale studiului mecanismelor cerebrale coroborează această ipoteză a lui Moisiil, pe care el n-a încercat, după câte știu eu, s-o adâncească. Iată de ce era Moisiil un mare profesor. Idei ca acestea scăpărau neconținut în conversațiile cu el și ele au reprezentat impulsul inițial al lucrărilor multora din elevii săi.

Curiozitatea lui Moisiil era mare. Analiza științifică a operei de artă l-a interesat mult. A fost foarte intrigat de aplicațiile necantitative ale matematicii, de pildă în lingvistică sau în estetică și cred că lucrările lui Solomon Marcus în acest domeniu datorează ceva încurajărilor primite de la domnul profesor Moisiil. Aș vrea însă să înlătur o impresie falsă pe care acest interes l-a lăsat unor literați. Niciodată Moisiil, care era un artist, n-a crezut că această analiză poate conduce la epuizarea operei de artă. Singurul lucru pe care îl revendica era

posibilitatea unei noi înțelegeri a anumitor aspecte ale operei de artă. Această idee este bineînțeles amplu justificată de succesul metodei critice structuraliste și de cea a unor autori ca Perec, Quéneau, sau Italo Calvino.

Dar cum să te oprești vorbind despre o personalitate atât de bogată, cea a unui adevărat om de știință și a unui adevărat om? În fiecare an, la 10 ianuarie, ziua lui de naștere, toți elevii și prietenii lui se regăseau în strada Armenească. Anii au trecut și mulți dintre cei care l-au iubit și care se regăseau în seminarul lui Moisiil sau, de 10 ianuarie, în strada Armenească s-au răspândit pe lume ducând cu ei amintirea lui și o părticică din lumina pe care le-a transmis-o profesorul Moisiil de la Universitatea din București.

(Contemporanul, 18 Iunie 1998)

Cărți publicate până în 1973 de Grigore Moisil

- 1931 Lucrarea de docență: „Sur une classe de systèmes d'équations aux dérivées partielles”.
- 1935 „L'algèbre de la logique”.
- 1942 „Lógica modală”, Ed. Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului.
- 1954 „Introducere în algebră. Inele și ideale”.
- 1957 „Scheme cu comandă directă cu contacte și reale”, Ed. Academiei.
- 1959 „Teoria algebrică a mecanismelor automate”, tradus în rusă 1963, cehă 1964, engleză 1969.
„Funcționarea în mai mulți timpi a schemelor cu relee ideale”, Ed. Academiei.
„Circuite cu tranzistori II”, Ed. Academiei.
- 1962 „Circuite cu tranzistori II”, Ed. Academiei.
- 1965 „Funcționarea reală a schemelor cu contacte și relee”, Ed. Academiei.
„Teoria algebrică a schemelor cu contacte și relee”, Ed. Tehnică.
„Încercări vechi și noi de logică neclasică”, Ed. Științifică.
- 1966 Cursurile pentru ingineri de la Yablonna, Polonia, apărute în volumele „Zastosowanie algebr tukasiewicz do teorii układow (... I și II)”.
- 1967 „Théorie structurelle des automates finis”, Ed. Gauthier-Villard, Paris.
- 1968 „Elemente de logică matematică și teoria mulțimilor”, Ed. Științifică.
- 1970 „Îndoieli și certitudini”, Ed. Enciclopedică Română.
- 1972 „Essais sur les logiques non-chrysipiennes”, Ed. Academiei.
- 1964 „Algebraická teorie automatü, Praha, Natiladatelstvi ceskosloveskic Akademie Ved.

În copilărie

La școală (13 ani)

Elev la liceu

Student

La armată (1940)

Ambasador la Ankara

*La Centrul de Calcul
al Universității din București*

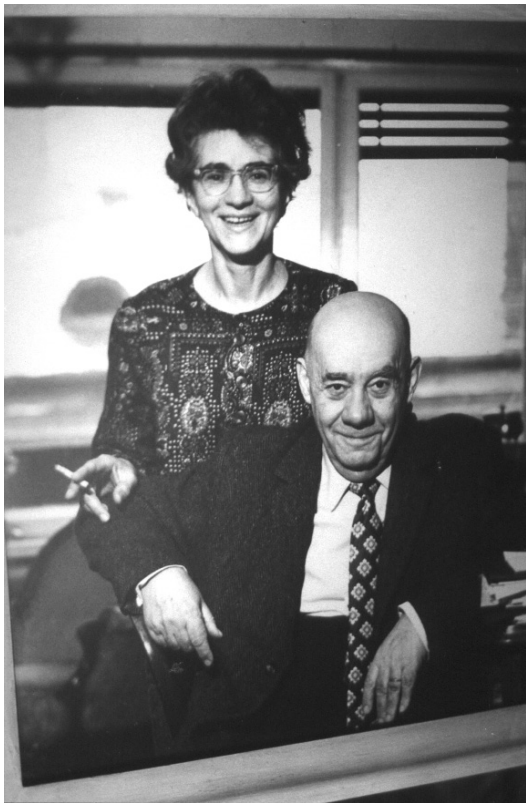
*Doctor Honoris Causa
al Universității din Bratislava*

*Cu profesorul
Al Mylller
cu prilejul
sesiunii jubiliare
(1970)*

*Cu profesorul
Solomon Marcus*

*Ultima fotografie
înaintea plecării
în Canada
și America*

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Cuvânt înainte la prima apariție a cărții	9
Familia Moisil	11
„Demult, demult, eram mic“ 1912–1916	21
De la copilărie la adolescență	29
1916–1918;	31
1918–1919	66
1919–1922;	84
1922–1923	110
Anii studenției 1923–1928	137
Scrisori de la Paris și Roma 1929–1932	155
Profesor	379
Ultima decadă 1963–1973	309
În mijlocul cărților	339
Addenda	353
Cărți publicate până în 1973 de Grigore Moisil	459

Editor: GR. ARSENE

CURTEA VECHÉ PUBLISHING

str. arh. Ion Mincu 11, București

tel./fax: (01)222.57.26, (01)222.47.65

internet: www.curteaveche.ro

e-mail: arsene@rnc.ro

464

www.ziuaconstanta.ro